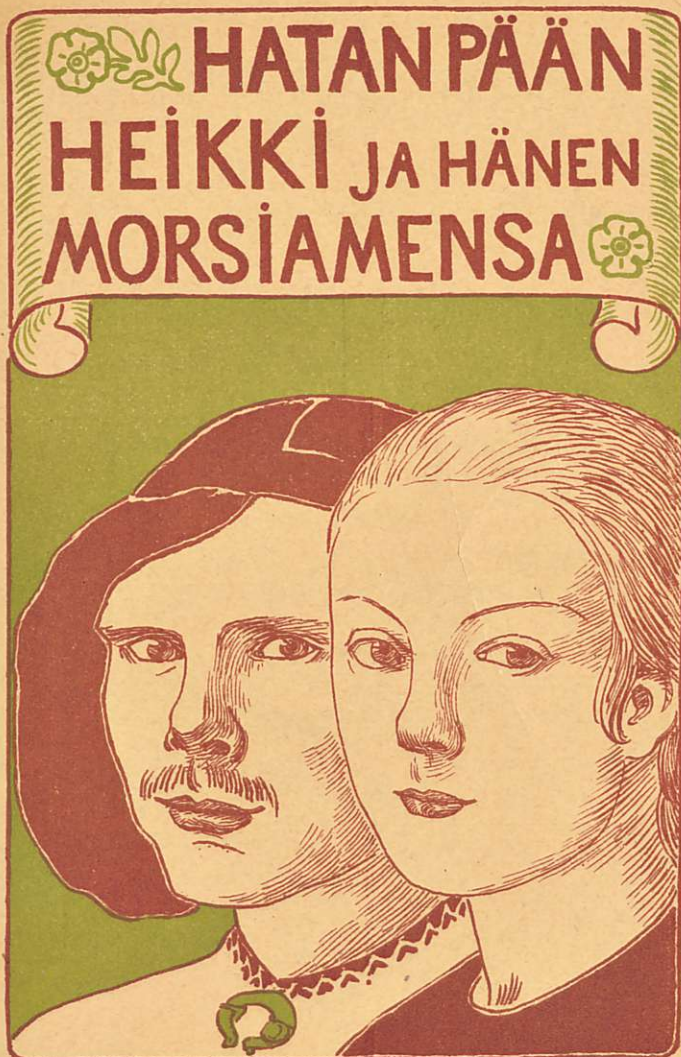

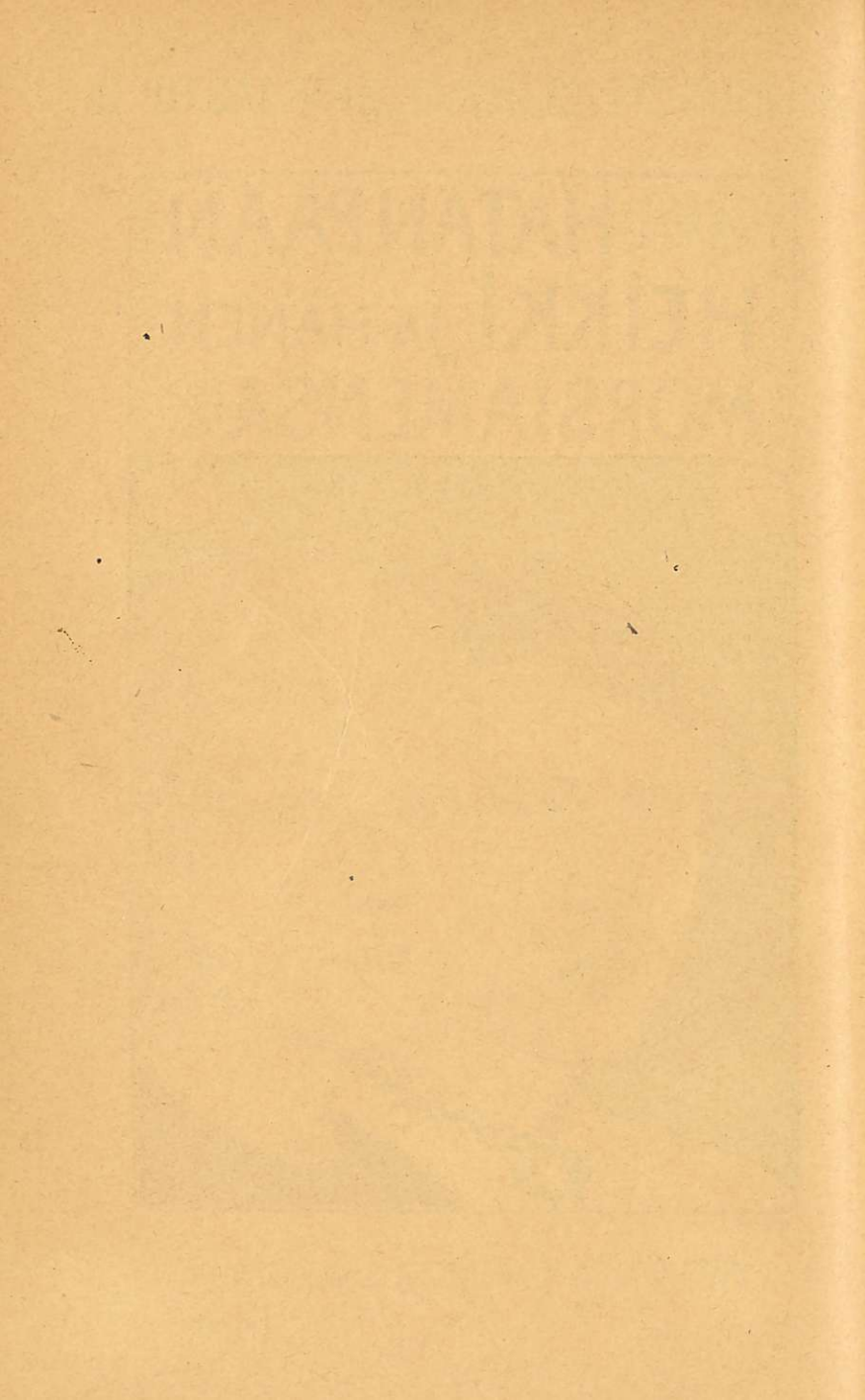
NUORISON SEIKKAILUKIRJASTO III.

V.S-B.

PORVOOSSA - WERNER SÖDERSTRÖM

Hinta 2 mk.

HATANPÄÄN HEIKKI

JA HÄNEN

MORSIAMENSA

KERTOMUS TUOMAS PIISPAN AJOILTA

KIRJOITTANUT

EVALD FERDINAND JAHNSSON

TOINEN PAINOS

PORVOOSSA
WERNER SÖDERSTRÖM

PORVOOSSA, 1898
WERNER SÖDERSTRÖMIN KIRJAPAINO

SUUREN KANSALAISEMME

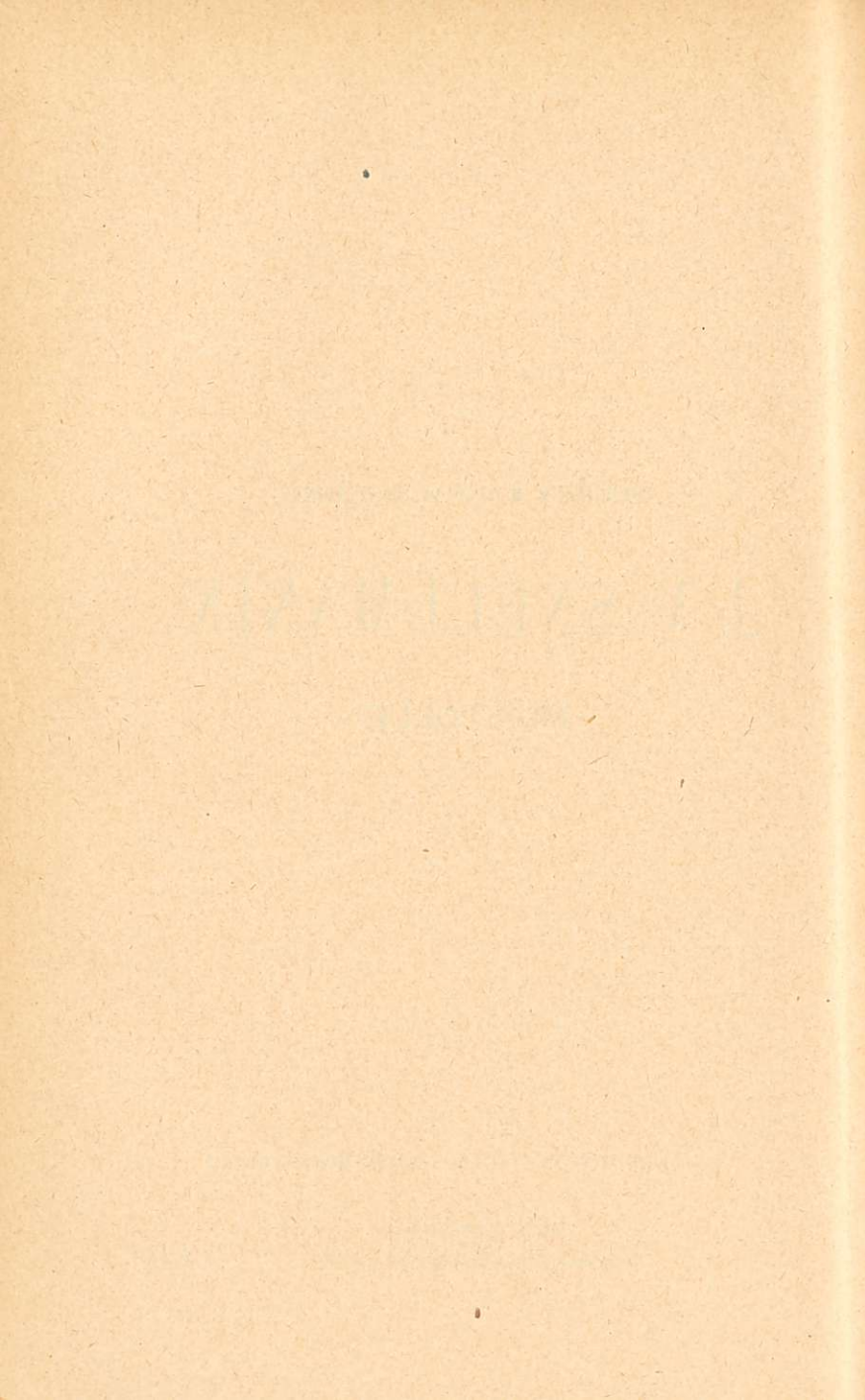
J. V. SNELLMANIN

MUISTOLLE

OMISTAA TÄMÄN TEOKSENSA NÖYRYYDELLÄ

TEKIJÄ

Lukijoille.

Tämän kirjan lukijoista jotkut ehkäpä ottavat kummas-
tuaksensa, että allekirjoittanut on omistanut sen J. V. Snell-
man vainajan muistolle ja kysynevät ehkä, tokko minulla on
ollut jonkinmoinen erityinen syy siihen? Paitsi harrasta sydä-
meni halua esiin tuoda kiitollisuuden ja kunnioituksen roponi
Suomen kansan suurimmalle pojalle ja hänen jalolle isänmaal-
liselle työllensä on minulla todellakin ollut tuollainen „eri-
tyinen“ syy omistamaan juuri nämät kyhäelmäni hänen muis-
tollensa. Lähemmin selittääkseni tätä asiaa kerron tässä
erästä illasta J. V. Snellman'in luona.

Ihmisen elämässä toinen päivä ei milloinkaan ole ihan
toisen kaltainen, onnen vaiheet ja antimet eivät tänään ole
ihan samanlaatuiset kuin olivat eilen; huomenna vaihtelevat
taas. Mutta vaikka tällainen erilaisuus päivien suhteen onkin
olemassa, tuntuupi tuohon alituisen vaihtelemiseen tottuneelle,
kun hän vilkaisee taaksepäin kuluneeseen elämäänsä, kuitenkin
siltä, ikäänkuin nuo menneet päivät menoinensa olisivat olleet
aivan toinen toisensa kaltaiset. Ani harvat niistä jättivät pysyväi-
sen muiston; jotkut kuitenkin. Löytyypi kunkin ihmisen elämässä

muutamia „merkkipäiviä“, jotka uursivat hänen mieleensä niin syvät vaot, ett'eivät ajan lumimyrskyt jaksaneet niitä ummistaa.

Tuollainen ijäti unhottumaton päivä minun elämässäni oli eräs päivä Toukokuussa v. 1874, jolloin minulla oli onni viettää illan tunnit kahdenkesken J. V. Snellman'in kanssa hänen kodissansa Helsingissä. Muutama päivä sen jälkeen, kun kirjoittamani näytelmä „Lalli“ oli näytetty suomalaisessa teatterissa, oli hän kutsuttanut minun luoksensa.

Siihen saakka tunsin Snellman'in, paitsi suurena tiede- ja valtiomiehenä, ainoastaan ulkomuodolta. Nuo merkilliset kasvot, joidenka piirteet niin omituisella tavalla kuvasivat syvää viisautta ja lujaa, masentamatonta tahtoa, olivat siis minulle tutut. Mutta mitkä ja millaiset sydämen tunteet tuon — tunustakaamme se — melkein jyrkän ulkomuodon alla piilivät, se oli minulla ihan tuntematonta. Ei ole siis ihmettä, että levottomalla mielellä ja jonkinmoisella pelvolla puheena olevana Toukokuun päivänä astuin sen talon portaita ylös, jossa se mies asui, joka terävällä silmällään näki, kädellään viittasi ja pontevalla voimallaan raivasi Suomen kansalle tien, osoitti uran, jota myöten sen tuli kulkea saavuttaaksensa onnensa, säilyttääksensä ja tukeaksensa kansallisuuttaan. Otaksuin, että puhelu kahdenkesken sellaisen miehen kanssa tulisi minulle sangen vaikeaksi.

Kuitenkin olivat suotta tuollaiset levottomuuden tunteet vaivanneet mieltäni; sen tulin pian huomaamaan. Snellman ei esiintynyt minulle ylimyksenä eikä syvämielisenä tiedemiehenä, vaan nuoren nousevan kaunokirjallisuutemme innokkaana suosijana ja isällisenä ystävänä. Tämä hänen sydämellinen ystävällisyytensä saikin minussa aikaan sen, että jo muutaman hetken kuluttua tuntui siltä, kuin olisin monasti ennen puhunut hänen kanssaan. Samalla selveni minulle päivää selkeämmäksi se seikka, että isäntäni oli mies, jolle alhaisten puolelta ylhäisiä kohtaan tavaksi tullut mutkallinen kursaileminen

ei ollut mieleen, vaan että hän olisi minua halveksinut, jos olisin sellaista yrittänyt häntä kohtaan.

Alusta alkain olin ollut kovin utelias saamaan kuulla, mitä hänellä olisi minulle sanottavaa, koska tuollainen outo kunnia, tulla kutsutuksi hänen luoksensa, oli tapahtunut minulle. Tultuamme siihen sangen yksinkertaisilla huonekaluilla varustettuun huoneeseen, jossa Snellman tavallisesti otti vieraitaan vastaan, ja painettuamme puuta, ryhtyikin hän heti tätä asiaa selittämään, puhuen melkein näin: „Minä olen halunut tulla tuntemaan teitä ja olen kutsunut teidät luokseni etenkin siitä syystä, että mieleni tekee keskustella kanssanne äsken näytetystä näytelmästäanne „Lallista“. Minua on, näetten, kovasti ilahuttanut se seikka, että taistelu kristittyjen ja pakanallisten esi-isäimme välillä vihdoinkin on otettu draamallisesti käsiteltäväksi ja että sitä koskeva näytelmä nyt on saatu suomalaiselle näyttämölavalle. Noista ajoista oli kuitenkin alettava. Se on ilahuttanut minua enemmän kuin ketään muuta syystä, jonka kohta olen mainitseva. Sentähden kävinkin näytelmäkappalettanne katsomassa, vaikk'en enää kymmenenteen vuoteen ole käynyt teatterissa, vanhuuteni takia kun en enää iltasilla mielelläni lähde kodistani. — Katsokaa — asian laita on siten, että tuon mainitun taistelun draaman muotoon asettaminen oli *minun oman* nuoruuteni rakkahin unelma. Paljon olen aikoinani kirjoitellutkin sitä varten, sepitellyt suunnitelmia, vieläpä kokonaisia näytöksiäkin tällaiseen draamaan. Kylläpä niiden vielä pitäisi olla tallessa käsikirjoitusteni joukossa. Mutta käsikirjoitukseni ovat hajallansa ja epäjärjestyksessä, jotta minun on vaikea äkkipikään niiden joukosta löytää yksityisiä kirjoituksia. Muuten olisin nyt lukenut näytteeksi joitakuita paikkoja tuosta draamastani. Aika, jolloin siinä kuvatut tapaukset tapahtuvat, on kuitenkin peräti toinen kuin „Lallissa“, nimittäin Birger Jarlin aikakausi. Se siis kuvaa Ruotsalaisten taistelua pakanallisten Hämäläisten kanssa.“

Tämän jälkeen kertoi hän minulle lyhyesti tuon nuoruudessa kirjoittamansa draaman juoksun. Erään ruotsalaisen ritarin rakkaus nuoreen Hämäläistyttyöön oli siinä pääjuonena. Birger Jarlin rakennuttama Hämeenlinna oli tapausten keskuspaikka.

En ikänä unhota, kuinka vanhus näitä kertoessaan innostui ja kuinka hänen sydämensä rakkaiden nuoruutensa muistojen valtaamana hetymistään hetyi. Sinne, hänen nuoruuden ikäänsä kohden kääntyikin pian puhelumme kokonaan. Sellillä piirteillä, elävästi kuvaavilla sanoilla ilmaisi jalo vanhus elämänsä vaiheet, toiveensa, tuumansa ja pyrintönsä siihen aikaan ja sittemmin sekä vaikuttavat syyt niihin, ja myöskin ne kummalliset sallimukset, jotka olivat johtaneet hänet maineesen ja kuuluisuuteen. Olipa tuo elämä, jonka hän kuvasi minulle, ollut rikas vaiheista, ihmeteltävistä taisteluista ja voitoista! Ja sydän, joka piili tuon ulkomuodon alla, joka vieralle näytti kylmältä, olihan se sykkinyt ja sykki vieläkin lämpömästi, kuin mikään, ja ollut sanomattoman altis ystävyydelle ja isänmaanrakkaudelle! Tunti toisensa perästä kului: eihän vanhukselta puuttunut aiheita kertomuksiin ja kuvauksiin. Kumpikaan meistä tuskin tarkoin havaitsi ajan kulkua. Oli jo sydän-yö kun läksin hänen luotaan.

„Kymmenen vuotta elämästäni antaisin sellaisesta illasta Snellman'in luona!“ — huudahti innostuneena eräs ystäväni hänet ja ne toiset tavattuani, jotka uteliaisuudella odottivat tuloani Snellman'in luota, saadaksensa tietoja käynnistäni siellä. Kylläpä hän oli oikeassa: pitkät vuosikaudet eivät ole kalliit kyllä vastaamaan *sellaista* iltaa.

Paljon olin saanut kuulla, paljon sellaistakin, jota ehk'ei kutkaan muut suuren vainajan suusta, sillä hän oli täydellisesti avannut sydämensä minulle. Mitä kuulin, kaikki ne ovat muistissani tallella. — Mutta ei ollutkaan tällä kertaa aikomukseni puhua muusta kuin tuosta hänen nuoruutensa draamasta. Taistelu kristittyjen ja pakanallisten Hämäläisten välillä

oli ollut vainajan ajatusten esineenä hänen nuoruudessaan. Tämän saman taistelun olen kokenut pukea romaanin verhoon, ja vaikk'ei aika ole sama eikä tapausten juonet ollenkaan hänen miettimänsä draaman kaltaiset, pidän kuitenkin rakkaana oikeutenani ja pyhänä velvollisuutenani omistaa tämän kirjasen hänen muistollensa, varmasti vakuutettuna siitä, ett'ei hän sitä panisi pahaksensa, jos hän vielä olisi elossa.

Helsingin kaupungissa 14 p. Lokakuuta v. 1884.

E. F. J.

Ensimmäinen luku.

Suuremmoisesti ihana on Tammerkoski, tuo kuuluisa ura, jonka kautta Näsijärven vedet purkautuvat Pyhäjärveen. Kaunista on katsella valkoisiin vaippoihinsa puettujen Vellamon neitojen hurjaa tanssia sen tuoksuvassa kuohussa. Ihanat ovat lähiseudutkin: Näsijärven ja Pyhäjärven suloiset rannikot.

Lähellä Tammerkoskea, länteenpäin siitä, on Pyynikiniminen harjanne, josta näköala on niin kaunis, että moista ani harvoin saapi nähdä.

On kevät. Ollaan toukokuussa, ihan toukokuun keski-vaiheella, sillä tämä kertomus alkaa 15 päivänä sanottua kuuta vuonna 1245 j. Kr. s., siis likimmiten 650 vuotta sitten. Mainittuna vuonna tuli kevät erittäin varhain; jo huhtikuussa läksi Pohjan paha poika Hämeestä pois, kiiruhtaen kotiinsa Lapin leivättömille tuntureille. Siitä syystä nurmet ja lehtipuut jo vihannoivat kauniisti, sentähden Pyynikin päivänpuolisilla rintehillä tuomet jo kukkivat, sekä sinivuokot ja monenkarvaiset muut kukat niiden siimeksessä.

Suuri kansanpaljous on kokoontunut Pyynikille sekä sille tasangolle, jossa läntinen osa Tampereen kaupunkia nykyään sijaitsee. Kaukaisiltakin seuduilta oli kansaa tänne saapunut: Pälkäneeltä, Längelmäeltä, Orivedeltä ja Ruovevedeltä asti. Aukkaat lähitienoilta olivat miehissä koossa. Täällä nähtiin ihmisiä kaikista ikäluokista, sekä mies- että naispuolisia.

Kahden tavattoman suuren kuusen luo olivat kihlakuntain vanhimmat kokoontuneet neuvottelemaan. Näitten vanhojen, pyhien puitten eli n. k. karsikkojen ympäri oli kiviä

ladottu rivittäin siihen tapaan, että ne muodostivat täydellisen kehän. Toinen kivikerta oli toista vähän ulompana. Näillä kivillä ukot istuivat. Aivan kuusten juurella oli suuri litteä paasi: tämä oli vanha teurastus- taikka, uudenaikaisempaa sanaa käyttääksemme, uhripaasi.

Lähellä nykyistä Tampereen kirkkoa, mutta rannemalla oli nuoriso koossa. Pojat istuivat erikseen ruohikossa laulellen, pakinoiden ja nauraen, tytöt erikseen hiljaisemmallä äänellä jutellen keskenänsä ja sitoen koristeina käytettäviä kukkaisupepiteitä. Kisat eli leikit eivät vielä olleet alkaneet, mutta aika niiden alottamiseen läheni.

Vakaampaakin laulua, kuin nuorukaisten leikillistä, kuultiin täällä. Siellä täällä istui parittain käsi kädessä vanhempia laulajoin, laulaen Kalevala-runoja, sepitellen somia säkeitä vanhasta, viisaasta Väinämöisestä, taitavasta sepästä Ilmarisesta ja hurjasta uroosta Lemminkäisestä. Ikuisesta vihasta Pohjolan ja Väinölän välillä he myös kertoivat, samoin Sammon surkeasta surmasta, ihanaisen Ainon itkusta ja kalliin kanteleen synnystä. Lukuisa kuulijajoukko ympäröi heitä hartaasti kuunnellen.

Muutamat kohteliaammat pojista poimivat kukkia, joita veivät naisille, kukin kullallensa. Näiden kukkaispoimijain joukossa veti erityistä huomiota puoleensa eräs pitkävartaloine, uljaan-näköine nuorukaine. Hän on puettu valkoiseen, hienosta villakankaasta tehtyyn mekkoon, jonka reunat ovat koristetut hopeaisilla soljilla ja monenkarvaisilla rihmoilla ja ompeluksilla. Hopeaisilla heloilla runsaasti varustettu on hänen uumavyönsäkin sekä siinä kantamansa puukon tuppi ja varsi. Nuorukaisen käytöstapa on soma ja vapaa, hänen kirkkaissa silmissään kuvautui hellätuntoisuutta, mutta samalla myöskin pelottomuutta ja uskalaisuutta.

Saatuansa suuren joukon kukkia poimituksi lähestyi hän tyttöparven keskikohtaa. Siinä istui eräs ihmeen kaunis, rikkaasen pukuhun puettu 18-vuotias nuori neitonen. Useat muut nuoret naiset häärivät toimeliaasti hänen ympärillän, tuoden hänelle kukkasia.

„Kiitoksia vaan hyvät ystäväni! Kyllä minulla näitä nyt jo on tarpeeksi asti. Pitäkää nyt vaan huolta siitä, että saatte omat seppeleenne valmiiksi, sillä pian jo ruvetaan kisailemaan“ — sanoi kaunis tyttö kiitollisesti katsahtaen palvelijattariansa.

Nuorukainen oli lähestynyt. — „Minä myöhästyin, Lyyli, sen näen nyt“, lausui hän, jatkaen: „Sinulla on jo kukkia yltäkyllin ja päälle senkin. Harmillista toki! Suurella huolella olen sinua varten poiminut kauniimmat kukat kuin kedolla kasvoivat — ja nyt ne ovat tarpeettomia. Kenelle ne nyt annankaan, sillä ethän sinä, Lyyli, niistä huoline?“

Neitonen loi suuret, taivaansiniset silmänsä kukkaissepeleestä, jota par'aikaa sitoι, nuorukaiseen. Lumoavan hymyn leikkiessä hänen sulohuulillansa vastasi hän: „Ken on sanonut ett'en niistä huoli? Vai siitäkö sen arvaat, että minulla jo ennen on näin paljon kukkia?“

„Niin siitä.“

„Sinulla oli kehno pohja arvelmaasi. — Eihän ihminen milloinkaan voi saada niin paljoa, ettei hän haluaisi saada enempiä“, väitti Lyyli nauraen. „Tahi ehk'et sinä, Arvo, mielessäs milloinkaan olekkaan tuntenut ahneuden tunteita.“

„En ole. Tähän päivään asti ei ole ahneus vaivannut mieltäni.“

„Vai niin. No, kyllä ahneus tulee ijän kanssa“ — arveli Lyyli. „Isävainajani kertoi minulle monesti eräästä rikkaasta miehestä, jolla nuorukaisena oli yhtä jalot mielipitteet kuin sinullakin nyt. Mutta kun hän vanheni, rakastui hän rikkauteensa ja tuli vihdoin sellaiseksi säituriksi, että tuskin raskitsi syödä. Mutta tässä tulee toinenkin seikka kysymykseen. Jos sinun poimimasi kukkasets ovat kauniimmat kuin nämä tässä, niin käytän niitä ja hylkään nämät. Niin sinunkin on tapasi tehdä. Jos sinulla on huono hevonen, niin myyt sen pois taikka surmaat hylkynä ja ostat toisen paremman.“

„Minulla on niin monta hevosta, ett'ei minun tarvitse niitä ostaa.“

„Sen kyllä tiedän, että Hatanpäässä on useita hevosia — mutta eihän tuo kuitenkaan mahdotonta liene, että joskus tulisit hyvän hevosen ostaneeksi huonon sijaan?“

„Niin, eihän se mahdotonta ole“ — myönsi nuorukainen.

„Kaikissa asioissa on niin: huono hyljätään kun parempi saadaan. Annappas tänne nyt poimimasi kukkasets, että saan katsella, tokko ne ovatkaan niin kauniit kuin niiden kehus olevan.“

Lyyli kohotti kätensä Arvoa kohti. Useampia kultasormuksia hohti hänen sormissansa ja suuri hopeainen, kääriytyneen käärmeen muotoon tehty rannerengas ranteessa.

Hetken tarkastettuansa kukkia, sanoi Lyyli: „Kylläpä ne todella ovatkin kauniit! Jos vielä ehdin ennenkuin kisoille ruvetaan, niin sidon sinulle, sitte kuin ensin olen saanut oman seppeleeni valmiiksi, pienen, pienen seppeleen kiitokseksi ja muistoksi osoittamastasi hvvántahtoisuudesta.“

„Tee niin, Lyyli! Sen seppeleen olen tallettava kuolinpäivääni asti!“ huudahti Arvo iloisena.

„Mitäpä vielä! Tänä iltana jo heität sen männikköön. Mutta somia kukkasia toki sinä olet löytänytkin.“

„Hatanpään peltojen pientareilla ja avarilla niityillä tuolla Pyhäjärven vastakkaisella rannalla kasvaa paljon somempiakin kukkia.“

„Kyllähän se on mahdollista“, myönsi Lyyli.

„Miltä näyttää Hatanpää sinusta, täältä katsoen? Eikö se ole pulska ja kaunis talo?“

„On kyllä, sitä ei käy kieltäminen.“

Nuorukainen katsoi pitkään Lyyliin, ja sanomaton lemmen-helle paloi hänen silmissänsä. Sitte lausui hän punastuen matalammalla äänellä: „Etkö tahtois muuttaa sinne asumaan, Lyyli? Eihän siellä emännältä leipää puutu, eikä liiallinen työ rasita. Piikoja saa hän käskettäväksensä niin monta kuin hän itse tahtoo. Neljäkymmentä ammuva nautaa tuo iltasilla maitoa kotiin laitumelta ja kaksikymmentä hevosta hirnuu hinkaloissaan. Ikkunoiden kautta loistaa päivän valo huoneisiin ja isäntäväki asuu siivotussa sivukammiossa. Palttinoiden ja villakankaiden paljoutta en voi luetellakaan; lippaita avatessa helahtavat esivanhemmilta perityt hopeiset ja kultaiset morsiuskoristeet. Kyllä siellä on hyvä olla emäntänä.“

„Tietysti on rikkaassa talossa aina hyvä olla ja asua“, vastasi Lyyli luomatta silmiänsä kukkaisseppeleestä, jota sitoi.

„Etkö sinä, armas Lyyli, *jo pian* mielisi muuttaa sinne asumaan?“ kysyi nuorukainen yhä enemmän punastuen.

„Enhän tiedä miten olisi muuttaa, jos on muuttaa ensinkään. Onhan minulla hyvä koti, kotona on hauska olla“, arveli Lyyli, mutta hymyili sen ohessa veitikkamaisesti.

„Kyllä on sinulla hyvä koti, se on tosi. Mikäs pohjaa oloa Kangasalan Liuksialassa! Mutta vanhempiesi kuoltua olet kuitenkin yksin ja turvatonna.“

Lyyli nyykähytti päätänsä ylheästi ja heitti rinnoille pudonneet palmikkonsa selän taakse. Sitte lausui hän äänellä, joka oli olevinansa äkäinen: „Enhän tiedä niinkään yksin olevani; onhan minulla monta palvelijatarta mukana tällä matkallanikin ja toiset minua kotona odottavat. Heistä on minulle seuraa tarpeeksi asti. Eikä minulta turvaakaan puutu niin kauan kuin elää vanha enoni, lähiseutujen mahtavin mies.“

„Sinä siis hylkää minun, Lyyli?“ kysyi Arvo alakuloisella, hieman vapisevalla äänellä. „Nyt ymmärrän sanojesi merkityksen: „huono hyljätään kun parempi saadaan“. Sinä siis olet löytänyt minua paremman! Vaan sano, kuka se olisi tuo minua parempi?“ Nuorukaisen kasvot kävivät tulipunaisiksi ja hän katsoi ihanaan neitoon leimuavien silmin.

Lyyli keskeytti hetkeksi seppeleen sitomisen ja vastasi nuorukaisen mieltä musertavalla tyyneydellä: „Mistä sinä ongit onkeesi tuon puheen hylkäämisestä ja „sinua paremmista“? Eiväthän kosiomiehet Hatanpäästä, korskuilla orheilla ajajat, vielä ole käyneetkään Kangasalan Liuksialassa lemmen-lunnaita tarjoamassa.“

„Vaan entäs jos ne tulisivat — minkä vastauksen antaisit heille?“

„Enoni on naimamieheni; — häneltä heidän tulee vastauksia!“

„Mutta entäs sinä, Lyyli, minkä vastauksen sinä annat?“ kysyi Arvo niin suurella tuskalla, että hikipisaroita valui hänen otsaltansa.

„Kuluneen päivän puuhat ihminen tuntee, mutta tulemattoman toimista ei hän mitään tiedä“, vastasi Lyyli, purren huuleensa.

„Voi Lyyli, kuinka kovasydäminen sinä olet ja kuinka oikullinen.“

„Kas vaan! Miksikä niin oikullista olentoa vaivaatkaan kysymyksilläsi?“ — Tätä sanoessansa loi Lyyli kauniisti kaarrettujen silmäautojensa alta niin lumoavan katseen Arvoon, että tämän päätä pyörrytti.

„Sinä olet kovamielinen, Lyyli! Etkö ollenkaan muista, mitä puhuimme ja mitä päätimme Kekrin juhlassa viime syksynä?“

„En. Kuinka minä voisin muistaa yhtä asiaa Kekrin juhlasta aina Ukon juhlaan asti.“ Lyyli purskahti sydämellisesti nauramaan. Naurunpuuskan ohitse mentyä sanoi hän: „Silloin Kekrin juhlassa oli niitä niin monta, jotka ajoivat samaa asiaa kuin sinäkin, että minun on mahdollon muistaa, minkä vastauksen heille kaikille annoin!“

„Anna minun tulla muistollesi avuksi. Sinä sanoit, että orvot kun molemmat olemme, voimmme jättää kosiomiehet ja muut mutkaiset kosiomistempuut siksensä ja päättää tämän asian kahden kesken.“

„Olisinko todella puhunut niin tyhmästi? Ell'et vaan muista väärin? — Se ei käy laatuun. Muistathan vanhan sananlaskun, joka sanoo: ken ei tahdo noudattaa maan tapoja, muuttakoon maasta pois.“

„Sinä olet kummallinen nainen, Lyyli. Sinusta ei tule hullua viisaammaksi.“

„Joka kerran on hullu, hän älköön pyrkikö viisaaksi, vaan tyytyköön onneensa.“ Noustuansa seisaallensa jatkoi Lyyli leikkisellä äänellä puhettansa: „Kas niin! Nyt on kaikki valmisna. — Tässä on tuo pienen pieni seppel, jonka sidoin sinua varten.“ Hän heilutteli sormellansa rippuvaa pientä kukkaisseppelettä.

„Sen siis annat minulle muistoksi?“ kysyi Arvo ja kurotti kätensä seppelettä ottaaksensa.

„Äläpäs? — En tiedä varmaan, annanko sen ollenkaan sinulle, koska olet noin pahalla tuulella. Vaan kuitenkin! Jos lupaat olla oikein ilokas pian alkavissa kisoissa, niin saat sen!“

„Täytyyhän minun luvata. Mikäs muu neuvoksi? Olen vielä liian nuori epätoivoisena järveen hypätäkseni“, väitti nuorukainen ja sai nyt lemmittynsä kädestä tuon hänen mielestensä niin arvokkaan sepeleen.

„Järvellä soutaa eräs suuri vene. Mistä kaukaa tulijat lienevät?“ huudahti samassa joku nuorista naisista.

Kaikkein silmät kääntyivät nyt järvelle päin. Uteliaamat juoksivat aina Pyhäjärven rannalle asti.

„Puvuistansa tunnen, että ovat Lempääläisiä“, arveli yksi läsnä olevista nuorukaisista.

„Ja se mies, joka pitää perämelaa, ei ole kukaan muu kuin Hieraniemen Paavo“, vakuutti toinen.

„Hieraniemen Paavo!“ jupisi Arvo itseksensä ja hänen muotonsa synkistyi. Kääntyen Lyyliin sanoi hän: „Eikö Hieraniemen Paavo ollut yksi niistä, jotka kosivat sinua Kekrin juhlassa?“

„Kyllä! Kyllä hän oli kuin olikin yksi niistä ja käytti aivan kuin olisi ollut haltioissaan“, vastasi Lyyli ja rupesi taas ääneen nauramaan.

„Minkä vastauksen hänelle annoit?“

„En muista varmaan. Taisin sanoa, että jään vanhana piikana kuolemaani asti asumaan Liuksialaan. Sitte jälestäpäin ovat hänen kosiomiehensä käyneet Liuksialassa. Nuopa vasta olivat kunnian-arvoisia miehiä. Olisitpa kuullut mitä kaikkia kalleuksia he tarjosivat morsiuslunnaiksi ja olisitpa nähnyt heidän komeat hevosensa. Niin pulskia kavierilla käviöitä löytynee tuskin Hatanpään tallissakaan“, vastasi Lyyli, voimatta hillitä iloisuuttansa.

„Toki löytynee. Sopii sinun itse käydä katsomassa. Entäs kosiomiehet — millä vastauksella he läksivät kotimatkalle?“ Arvo oli silminnähävästi kovin suutuksissaan. Hänen muuten lempeä äänensä kuului hänen tätä viime kysymystensä tehdessään kolkolta.

„Muistaakseni vastasi enoni heille, ett'ei Liuksialan Lyyliä myydä niinkään halvasta hinnasta, vaan käski Hieraniemen Paavon kosiomiestensä keralla itse tulla Liuksialaan vieläkin kalliimpia lunnaita tarjoomaan.“

„Onko hän käynyt siellä?“

„Ei vielä, mutta kyllä kai hän tulee. Vähästä ei hän luovu minusta.“

Arvo vähän rauhoittui kuultuansa, ett'ei Hieraniemen Paavo vielä ollut käynyt Liuksialassa, mutta kuitenkin oli hän vieläkin niin suuttunut, että kiukuissaan puri hammasta.

Toinen luku.

Vene laski nyt maalle ja matkailijat, yhteensä kaksikymmentä miestä, astuivat maalle. He olivat monellaisilla aseilla varustetut, mutta muut aseensa, paitsi voissänsä riippuvat puukkonsa, he jättivät veneeseen.

Etevin heistä niin ryhtinsä kuin asunsa puolesta oli perämelan pitäjä, Hieraniemen rikkaudestansa kuulu isäntä Paavo. Paavo oli vielä nuori mies, Arvoa vähän vanhempi, ehkä viidenkolmatta vuotias. Hänen muotoansa olisi voinut sanoa somaksi ja miehekkääksi, ell'ei siinä olisi kuvautunut rajatonta ylpeyttä, toisinaan ilkeyttäkin. Kuitenkin oli Paavo suuri taituri teeskentelemisessä, jotta hän mestarillisesti osasi salata ilkeytensä, milloin tahtoi sitä pitää salassa. Mutta ylpeyttänsä ei hän yrittänytkään salaamaan, sillä hän piti sitä luonnollisena etuoikeutensa ja kunnianansa. Muuten hän oli puettu yhtä hienoon pukuun kuin Arvokin, mutta reunukset ja koristeet hänen mekossansa ja lakissansa olivat toista kuosia kuin reunukset ja koristeet Arvon mekossa ja lakissa.

Sivumennen tervehdittyänsä muutamia tuttavias astui Paavo sille paikalle, missä Arvo ja Lyyli seisoivat. Ensinmainitulle nyykähytti hän päätänsä ylpeästi ja loi häneen uhkaavan ja vihaisen silmäyksen. Kääntyneenä Lyyliin sanoi hän herttaisella äänellä: „Hyvää päivää lemmettäreni! Terveisiä Hieraniemeltä.“

„Kiitoksia vaan! Mitä kuulumisia Hieraniemeltä?“

„Kyllä isännällä siellä on paljon puuhaa ja tointa niin kuin suuressa talossa ainakin. Avarat pellot ovat touvolle

valmistettavat ja saalis Ahtolan vainioiltakin aittoihin korjattava. Muuten seudut siellä ovat ihanaiset kuin ennenkin ja käet kultarinnat kukkuvat kuusikoissa ja lehdiköissä, mutta haikkealla äänellä, kun ei talossani ole emäntää niiden kukuntaa kuuntelemassa.“

„Kai se källe onkin suurempi vahinko kuin talolle“, intti Lyyli.

„Vai rupeat kokkapuheita virittämään. Olet muka vihoissasi siitä, ett'en jo enosi tahdon mukaan kosiomiesteni keralla ole käynyt Liuksialassa. Tarpeellisten lunnaiden ja sopivien kihlojen puute ei suinkaan ole ollut esteenä, siitä voit olla vakuutettu. Onhan talossani tavaroita, jos on jotakin. Muut kiireelliset toimet ovat estäneet minua matkalle lähtemästä, mutta sinun ei enää tarvitse kauan odottaa, sillä pian tulen.“

Lyyli punastui harmista. Hänen huulensa vetäytyivät ylpeään hymilyyn ja hän laski uhaten molemmat kätensä kupeisinsa. Ylenkatseellisilla silmäyksillä hän mittaeli Paavoä kiireestä kantapähän asti. — Näin seisoessaan oli hän valtaavan kaunis, loukatun vihan-jumalattaren todellinen mallikuva.

Hetken ääneti näin katsottuansa Paavoä, lausui Lyyli pilkallisesti: „Sellaista miestä ei ole Liuksialaan odotettu. Toivotaan vaan, että hän olisi tulematta. Siten hän pääsisi pahasta pilkasta, repaleiset rukkaset välttäisi.“

Hieraniemen nuori isäntä joutui hämille. Pitkään aikaan hän ei tiennyt mitä sanoa. Vihdoin hän virkkoi: „Miksikä nämä tällaiset soimaukset? Onhan asiasta enosi kanssa sovittu ja sinun kanssasi myös.“

„Asiasta on tosin vähän puhuttu, mutta mitään lupausta ei ole annettu; ja tuskin annetaankaan“, vastasi Lyyli, ylpeästi nyykäyttäen päätänsä.

„Nyt et sinä pysy totuudessa, Henrikka!“ sanoi Paavo harmistuneena.

„Äläpäs huoli pilkata minua haukkumanimellä!“

„Haukkumanimellä? Mikä on haukkumanimi?“ kysyi Paavo hämmästyksellä.

„Se nimi, jolla minua puhuttelit.“

„Henrikkako?“

„Niin, juuri se.“

„Mutta onhan se toki nimesi. Henrikaksi sinut nimettiin kasteessa pyhän Henriikki-piispan muistoksi.“

„Minä en huoli kasteesta niin mitään! Jos mustatakki kristitty pappi on minun pääni pessyt taikka on ollut pese-mättä, se on minusta yhtä! Kyllä kai se lienee mahdollista, että vanhempani väkivallalla uhattuina taikka muukalaisten valheellisten lupausten viettelemänä joskus ovat antaneet minulle tuon kirokun nimen, jonka nyt olen hylännyt. Uskottavat ihmiset todistavat, että minua pienenä lapsena sanottiin Lyyliksi. Lyyli siis on oikea nimeni eikä mikään muu.“

„Vai näinkö on asian laita! — Mitäs sinä, Hatanpään Heikki, sanot neitosesta, joka hylkää nimensä?“

Paavo kääntyi Arvon puoleen.

Arvo oli kaiken ajan ääneti kuunnellut Paavon ja Lyylin puhetta. Vaan ehkä on väärin sanottu, että hän kuunteli, sillä oikeastaan olivat kaikki hänen henkiset voimansa yhtyneet hänen silmiinsä, niihin katseisin, joilla hän ihastuneena, milt'ei lumottuna katseli ihanaa Lyyliä. Paavon kysymys herätti hänen niinkuin unesta. Kuitenkin hän heti vastasi: „Heikkejä saat mennä hakemaan Nousiaisten kirkon kalmistosta *) — täällä niitä ei ole.“

Hieraniemen Paavo purskahti nauruun.

„Ha! ha! ha! Oletko sinäkin luopunut ristimänimestäsi!“ huudahti hän pilkallisella äänellä. „Tuskin voipi sitä uskoa se, joka on nähnyt, millä suurella vaivalla, innolla ja hartaudella sinä, voittaaksesi anteeksi-antamuksen synneistäsi ja sielullesi ijankaikkisen autuuden, renkiesi ja mökkiläistesi avulla hinasit tuota mahdottoman suurta kiveä ylös uuden tuomiokirkon seinään. Kylläpä mies silloin omisti kuin omistikin Heikki-nimensä! ha! ha! ha!“

Hatanpään Heikki — jos häntä nyt kerran nimitämme hänen kristityllä nimellensä — puri kiukusta huuleensa. „Minä en olisi“ — alkoi hän väittää — „ollenkaan ryhtynyt tuohon hullunkuriseen yritykseen, ellen olisi tietänyt sillä tekeväni sinulle kiusaa! Hatanpäässä ja kaikkialla muuallakin kerrottiin näin: „Nyt Hieraniemen Paavo nostaa niin suuren kiven

---

*) Suomen ensimmäinen piispa, Henriikki marttyyri, haudattiin Nousiaisten kirkkoon.

kirkon seinään, ett'ei kukaan toinen saa niin suurta sinne nostetuksi. Sen hän tekee ylpeydestä saavuttaaksensa tuon maineen, että hän on suurimman paaden nostanut uuden kirkon seinään.“ — Olisinko tyvenellä mielellä saattanut kuunnella tuota tuollaista kertomusta? Äläpäs huoli pöyhkeillä Paavo — ajattelin — löytyyhän Hämeessä sinun vertaisiasi miehiä ja parempiakin. Tokko muistanetkaan, että Hatanpäässä on enemmän alustalaisia kuin Hieraniemellä. — Kuinka tämä kilpailumme päättyi, sen tiedät. Häviölle jouduit tässä niinkuin kaikissa muissakin yrityksissä, jotka vaativat taitoa, tointa ja miehen kuntoa.“

Hieraniemen Paavo suuttui silmittömästi.

„Tukitse parhaava kitasi!“ huusi hän vihan vimmassa. „Vai vertaillet sinä itseäs minuun kunnossa ja miehuudessa, sinä katala raukka! Kehutpa itseäsi minua paremmaksi ja toimekkaammaksi. Lempo vieköön! Minä sinun kurjan pieksen niin pehmeäksi ja hakkaan niin mähjäksi, että sinusta on tuleva sopiva paisti kaarneille.“ Paavo veti puukkonsa tuesta ja aikoi hyökätä Arvon kimppuun, mutta muutamat läsnä seisovista nuorista miehistä tarttuivat hänen käsiinsä ja pidättivät häntä.

„Päästäkää minut irti!“ — kiljasi Paavo. — „Minä tahdon silpoa tuon Heikki-heturin pääkallon kahtia!“

„Päästäkää mies irti vaan — potkaisemalla minä Hieraniemeläiset työnnän pois tyköäni, jos niillä kohta onkin puukko kädessä!“ sanoi Arvo ylpeästi, mutta tyynesti.

Paavo kiristi hampaitansa ja ähkyi vihasta. Yksi niistä miehistä, jotka pitivät Paavon käsistä kiinni, puhui nyt näin: „Ell'et jo lakkaa meuhoamasta, Paavo, ja rauhoitu, niin annan sinulle kelpo selkäsaunan ja syöksemme sinut sitte Tammerkoskeen kuumaa vertasi jäähdyttämään!“

„Kun et toki häpee häiritä Ukon juhlaa riidalla ja tappelulla! Sellainen menettely ei ole ensinkään sopiva, vaan vanhoja tapoja ja sääntöjä loukkaava“, väitti toinen.

„Tappelusta ei ole vaaraa! Onhan Paavo parka pahoissa pihtehissä — aivan kuin kettu loukussa“, ilveili Lyyli.

„Nyt olisi jo aika ruveta kisoille. Pitääkö meidän tässä turhaan tuhlata aikaamme vartioitsemalla Hieraniemen Paavoja? Ellei hän tahdo olla telmäämättä, niin sidomme hänet puuhun kiinni, niinkuin raivoisan mielipuolen ainakin!“ sanoi kolmas nuori mies.

Ankara kiukku kiehui Paavon povessa, mutta hän oli samalla myös kovasti häpeissäänsä. Kuinka oli hän käyttäinnytkään? Hän, joka oli olevinansa rikkiviisas mies, hän, joka vaati, että kaikki ihmiset pitäisivät häntä sellaisena, oli tyhmän pikaistumisensa kautta nyt joutunut muiden pilkaksi. Tämä asia oli Paavosta sitä harmillisempi, kuin Lyylikin oli ottanut osaa tähän pilkkaan.

Kooten kaiken malttamuksensa lausui hän: „Vihani jo on lauhtunut. Tulistuin äsken liiaksi, kun Hatanpään Heikki minua ärsytti hävyttömillä kokkapuheillansa.“ Hän jätti sanomatta, että hänen mielensä heti, kun hän oli nähnyt Heikin Lyylin seurassa, oli muuttunut äreäksi, syystä, että hän tiesi Heikin olevan hänen kilpakosijansa.

„Totuuden puhumista ei sovi sanoa ärsyttämiseksi“, sanoi Hatanpään Heikki.

„Äläpäs nyt enää jatka tuota ikävää sanakiistaa!“ varoitti Lyyli. „Sopikaatte pois! Meidän pitää nyt käydä kisoille.“

„Minun puolestani saa tämä riita, jota en ole alottanutkaan, jäädä siksensä, enkä minä pyydä olla Ukon juhlan häiritsijänä. Mutta sitä en ota myöntääkseni, ett'ei minussa olisi miestä Hieraniemen Paavolle vertoja vetämään.“

Paavo ei virkannut niin mitään. Kätkien kiehuvan vihansa sydämeensä, asettui hän sanaakaan hiiskumatta poikien riviin. Pojilla me tässä tarkoitamme kaikkia naimattomia, nuoria miehiä, sillä pienemmät poika-kurikat eivät ensinkään olleet oikeutetut kisoihin osaa ottamaan. Eikä heitä monta ollutkaan läsnä juhlassa, sillä useimmat vanhemmat jättivät lapsensa kotia, tällaisiin juhla kokouksiin lähtiessäänsä, ainakin etäämmällä asuvat.

Noin parikymmentä askelta poikien rivistä asettuivat tytöt riviin. Riveihin astuminen oli ensimmäinen tempPU kisoille ruvettaissa. Kun rivit olivat valmiit, katsoivat pojat pitkän ajan ääneti tyttöihin. Kukin heistä tarkasteli, missä paikassa hänen sydänpäpynsä seiso. Kun tämä tarkasteleminen oli päättynyt, alkoivat pojat verkkain askelin astua eteenpäin noin puolitiehen tyttöin rivistä ja siitä taaksepäin entiseen asemaansa. Sen ohessa he lauloivat sangen yksitoikkoisella ja vitkallisella äänellä seuraavat laulun säkeet:

Ikävä on yksin olla
 Pojan poloisen,
 Löytäisin mä ehkä tuolla
 Sydänpäpysen.
 Ehkä kultain löytäisin,
 Armahani tapaisin.

Siihen vastasivat tytöt, sormeillen kukkaisvihkojansa,
 joita kantoivat kaulassaan, liikahtamatta paikaltansa:

Tyttöjä on paljon täällä —
 Teistä eivät huoli vaan!
 Tulkaa tällä kevätsäällä
 Rukkaset nyt ottamaan!

Todisteeksi siitä, että he todellakin olivat hyvin äkäisiä
 pojille, käänsivät tytöt laulettuansa heille selkänsä.

Hetken mietittyänsä lauloivat pojat entistä kiivaam-
 malla, suuttumusta osoittavalla äänellä seuraavat säkeet, sen
 ohessa uhkaavasti heiluttaen käsiänsä ja päätänsä:

Rukkasetko? — Tyttö raukat,
 Nyt me teemme niinkuin haukat:
 Ryöstämällä kultansa
 Jokainen nyt ottaa saa!

Tytöt, kun kuulivat tämän, peljästyivät ja rupesivat
 juoksemaan, sen ohessa ääneen huutaen:

Juoskaa tytöt! — Meitä haukka
 Ajaa takaa täyttä laukkaa!

Nähtyänsä tyttöjen pakenevan alkoivat pojat ajaa heitä
 takaa. Siinä syntyi nyt ankara kilpajuoksu poikien ja tyt-
 töjen välillä sekä poikien välillä keskenänsä. Kukin pojista
 pyrki saamaan kiinni valitsemansa kaunottaren. Monelle heistä
 tämä onnistui hyvinkin helposti. Saavutettu tyttö jäi sitte
 seuraavissa kisoissa kullaksi eli kumppaliksi sille pojalle, joka
 hänen oli kiinni ottanut. Toisille kävi tämä kullansaanti vai-
 keammaksi, erittäin jos kaksi eli useammat heistä halusivat
 samaa tyttöä. Silloin tuli tämä kilpailu hyvin kiivaaksi ja
 juonikkaaksi, sillä kukin kilpailijoista koki estää kilpailijoitansa

lähestymästä tuota toivomaansa sulotarta, kaikin voimin pyrkien itse päästä ensimmäisenä perille.

Näin oli myös Hieraniemen Paavon ja Hatanpään Heikin laita. Molemmat heistä tahtoivat Lyyliä kullaksensa ja molemmat olivat yhtä hyvät juoksijat. Lyyli kyllä itsekin oli kevyt jaloiltansa, mutta hänen nopeajalkaiset rakastajansa olisivat kuitenkin hänen pian saavuttaneet, ell'eivät olisi kiistelleet keskenänsä ja kokeneet jos jollakin tavoin häiritä ja estää toinen toisensa juoksua. Tähän estämistoimeensa he kumpikin käyttivät kaikki älynsä ja kekseliäisyytensä. Leikin säännön mukaan he eivät saaneet käsin tarttua toinen toiseensa; muita keinoja oli siinä käyttäminen voiton saavuttamiseksi. Toisinaan oli Paavo Heikkiä vähän edempänä, toisinaan Heikki Paavaa. Milloin he törmäsivät yhteen — se ei ollut leikin säännöissä kielletty — niin ankaralla vauhdilla, että olkalaut räätisivät, jolloin kumpikin heistä oli kaatumaisillaan, milloin he juoksivat eteenpäin, muutaman hetken perästä uudestaan törmätkänsä yhteen. Väliin töyttäsi Paavo rinnallansa Heikkiä selkään sellaisella voimalla, että Heikki oli vähällä kompastua, väliin teki Heikki juuri äsken ohitsensa päässeelle Paavolle samoin; toisinaan he hyökkäsivät rinnatusten toinen toistansa vastaan niin ankarasti, että heidän rintaluunsa olivat katketa. Tämä ei enää ollut leikkiä, tämä oli hurja taistelu kahden nuoren, väkevän kilpakosijan välillä ihanaisen tytön omistamisesta, vaan ett'ei matka tällä tavoin juostessa paljon joutunut, voinee jokainen helposti ymmärtää.

Lyyli seisahtui vihdoon hengästyneenä katsoaksensa, kuinka kauaksi hänen takaa-ajajansa olivat ehtineet. Hän jäi nyt silmäilemään tuota oudontapaista ottelua. Sitä kaikki muutkin katselivat, sillä kilpajuoksu muulla taholla oli jo päättynyt.

Paavon ja Heikin taistelu, sillä kilpailuksi sitä tuskin enää sopinee kutsua, kävi yhä hurjemmaksi. Molempien kasvot olivat tulipunaiset, hiki valui virtana heidän otsaltansa ja veri oli tunkea puhki heidän silmänsä. Tuo taistelu rupesi kauhistuttamaan katsojia.

„Älä juokse kauemmaksi Lyyli, varro noita kurjia siinä paikassa missä seisot! Muuten ei tule tuosta kiistasta loppua!“ — huudettiin monelta taholta.

Vihdoon näytti siltä, että molempien taistelijain voimat olivat loppuneet. Ottelu taukosi hetkeksi. Kiistailijat vetivät

syvästi henkeänsä, heidän rintansa nousi ja laski aaltaina, he olivat tukehtua. — Paavo sylkäsi — hänen suustansa tuli verta.

„Sinä syljet verta Paavo! — sinä olet voitettu! — väisty jo!“ — ännkäksi Hatanpään Heikki.

„Veri tuli vaan hampaistani! Minäkö väistyisin! Sitä saat odottaa!“ — vastasi Hieraniemen Paavo ja ryntäsi taas hurjasti Heikkiä vastaan.

Ottelu sai yhä kauhistavamman muodon. Kiviä ja turpeita, joita taistelijat potkaisivat irti maasta, sinkoili sinne tänne heidän ympärillensä. Hengähtämättä katselivat läsnäolijat tätä vimmattua leikkiä.

Vihdoin huusi yksi tytöistä: „Käy heidän luoksensa Lyyli! Muuten he tappavat itsensä, kun ei kumpikaan heistä väisty.“

Lyyli oli tullut vaaleaksi. Häntäkin kauhistutti tuo hurja ottelu, johon hän oli viattomana syynä. Kuultuansa kehoitus sanat rupesi hän heti juoksemaan taistelijoita kohden.

Nämät huomasivat sen ja heidän intonsa, heidän raijonsa kiihtyi. Molempien mekot olivat jo monesta kohden repaleissa, Paavon vasemmasta olkapäästä virtaeli veri, mutta tuskaa saadusta vammasta hän ei tuntenut eikä väsymystäkään. Jota lähemmäksi Lyyli läheni, sitä ankarammin hänen kosijansa ottelivat, sitä hurjemmiksi he hurjistuivat. Lyyli oli jo aivan lähellä. Viimeinen päättäväinen rynnäkkö oli tehtävä. Kiistailijat katsoivat toinen toiseensa tulisin silmin, kumpasenkin katseissa kuvautui rohkeutta, intoa ja vihaa. Kumpainenkin heistä tunsu, että ottelu nyt oli lopussa, ratkaiseva, voiton taikka häviön tuova hyökkäys kestettävä.

„Sinun täytyy väistyä syrjään, jos vaikka taivahinen Ukko minut löisi nuolellansa!“ — huusi Hatanpään Heikki ja karkasi ponnistaen kaikki vielä järeillä olevat voimansa Paavo vastaan. Paavo horjahti, kompastui ja kaatui.

Heikki otti Lyylin molemmin käsin uumasilta ja nosti hänet ilmaan, huutaen: „Minä olen sinut voittanut, Paavo: Kas tässä on suloinen voiton-saaliini!“

Raikuva mieltymyshuuto kajahti samassa läsnäolevien huulilta.

Kolmas luku.

Kun Heikki laski Lyylin maahan ja katsoi hänen silmiinsä, oli hän niissäkin näkevinänsä voiton riemua. Oliko Lyyli todellakin iloinen siitä, että hän, Heikki, oli päässyt voitolle? Heikin teki mieli kysyä sitä Lyyliltä, mutta häneltä puuttui uskallusta siihen. Samassa nousi Paavokin taas seisailensa ja huudahti hurjistuneena: „Älä liiallisesti kopeile Heikki! Sinä et minua voittanut, vaikka kamppaamalla sait minun kumoon. Tuo oli ilkeää petosta, hävytöntä kisoissa noudatettavien sääntöjen loukkaamista. Tiedätkö ensinkään millä tavoin rehellisten ihmisten kesken kisaillaan, sinä kurja nolokka?“

Hatanpään Heikki suuttui tästä Paavon parjauksesta niin kovin, että hänen kasvonsa kalpenivat. Pitkään aikaan hän ei saanut sanaakaan sanotuksi. Mutta muutamat saapuille tulleet nuorukaiset ottivat häntä puolustaaksensa.

„Äläpäs virkkaa sellaista, Paavo! Me tunnemme Hatanpään Arvon ja tiedämme, että hän kisoissa niin hyvin kuin tositöissäkkin välttää ja vihaa petosta“ — sanoi yksi heistä.

„Minä vakuutan kunniani kautta, ett'ei Arvo kampannut. Tarkkuudella seurasin otteluanne alusta loppuun asti ja näin selvästi omin silmin, että Hatanpään Arvo suoralla ryntäyksellä syöksi Hieranimen Paavon kumoon“ — lisäsi toinen.

„Aivan samalla lailla tuo tapahtui kuin ainakin, koska väkevämpi mies taistelee heikompa vastaan“ — väitti kolmas.

„Niinhän oli, hyvät ystävät! Minä en ole milloinkaan kisoissa enkä painelussa ketään kampannut“ — vakuutti nyt vihdoinkin Heikki itsekin.

„Vai pidätte te kaikki Heikin puolta!“ — sanoi Paavo kiivaudella. — „Siinä teette väärin. Te olette hänen ystäviänsä, ettekä pysy totuudessa. Tunsinhan minä selvästi, että hän kamppasi. Se on ihan varma asia, josta ei koukutellenkaan pääse mihinkään. Kuinka olisikaan hän muuten saanut minut kaatumaan. Näittehän että minä kaiken aikaa ottelun kestäessä osoitin olevani häntä väkevämpi?“

„Sitä ei kukaan meistä nähnyt!“ — huudahtivat kaikki läsnä olevat nuorukaiset yhteen aikaan.

„Päin vastoin näytti jo heti kohta alussa siltä kuin olisi voitto ollut kallistumaisillansa Hatanpään Arvon puolelle“ — intti yksi heistä.

Hieraniemen Paavo joutui raivoon.

„Niin monta kuin olette, te valhettele!“ — huusi hän. „Täytyyhän jokaisen teistä tietää sen, että minä olen vahvempi kuin Heikki. Sen tahdonkin nyt heti kohta osoittaa. Tuleppas nyt mies minun kanssani painia lyömään! Tuleppas nyt, jos uskallat, sä Hatanpään tuhma raukka! Niin sinut viskaan nurmelle, että suolet ovat vieressä!“

Heikki oli kovin vihoissaan näistä Paavon parjauksista. Hänen silmänsä säihkyivät tulta ja hän hengähti syvään. Äänensä pysähtyi hänen kurkkuunsa. Vihdoin sai hän sanotuksi: „Kyllä vaan tahdon näyttää, että Hieraniemen suuren suupaltin voimat ovat yhtä vetelät kuin hänen sanansakin. Näin meikäläiset moisia miehiä pitelevät!“

Heikki oli viimeisiä sanojansa sanoessansa molemmin käsin tarttunut Paavoon. Läsnäolijat vetäytyivät syrjään, jotta alkanut painiminen voisi tapahtua esteettä ja kenenkään tiellä olematta.

Hurja oli tämä painiminen: kaksi väkevää nuorta karhua siinä kiisteli kumpiko heistä olisi vahvempi ja vikkelmämpi. Mutta tämä painiminen oli yhtä lyhyt kuin kiivas. Vihansa vimmassa oli Hieraniemen Paavo arvannut äskeisestä kiistailusta jällelle jääneet voimansa liian suuriksi. Hänen voimakkaat ja ankarat ponnistuksensa häntä eivät auttaneet, Heikki heitti hänet allensa.

„Nyt olen sinun kahdesti voittanut! Joko nyt lakkaat ylpeilemästä ja kerskailemasta?“ — sanoi Hatanpään Heikki nousten seisoallensa.

„Nyt tässä ei ensinkään enää ole mitään syytä kiistaan. Ota, Arvo, Lyyli kumppalikesi ja lähdetään kisoja jatkaamaan!“ — kehoitti yksi nuorista miehistä.

„Olet jo selvän selvästi näyttänyt, ett'ei Hieraniemen Paavo sinne maillekaan ole sinun väkeisesi“ — väitti toinen.

Paavokin oli taas rynnännyt seisaallensa ja asettautunut seisomaan Heikin ja Lyylin väliin.

„Sinä et ole minua väkevämpi, Heikki, vaikka salakujeillasi sait minut kaatumaan! Etkä sinä Lyyliä saa kumppalikesi! Ennen tässä käydään miekkasille, tasapäässä tappelessa telmetään, kuin sinä Lyylin kanssa lähdet kisoihin!“ — huudahti hän.

„Tule kanssani Lyyli! Mies on mielipuoli“ — sanoi Heikki tyynesti. Lyyli aikoi mennä, mutta Paavo esti häntä siitä. Tästä nuori tyttö suuttui ja lausui kiivaasti: „Mitä siinä tuumaat mieletön houkkio? Oletko ensi kerran läsnä Ukon juhlassa, koska et tiedä, että on velvollisuuteni käydä voittajasi keralla kisoihin?“

„Kumpiko meistä on voittaja, sen saamme vast'edes nähdä! — Heikillä ei ole mitään oikeutta sinuun“ — intti Paavo.

„Olisko sinulla muka jotakin oikeutta minuun?“ — kysyi Lyyli ylpeästi, punastuen vihasta.

„On kyllä. Kekrin juhlassa lupasit käydä minun kerallani miehelään ja kosiomiehilleni vastattiin, että kaupassa pysytään, jos täysi hinta suoritetaan. Sen aionkin viipymättä suorittaa!“

„Suorita vaikka mitkä hinnat! Minusta ei sittenkään tule Hieraniemen emäntää!“ — tiuskasi Lyyli tulistuneena, uhkaavin silmin katsellen Paavoja.

„Ehkä toki tulee. Sinulla ei enää ole tämän kaupan suhteen paljon sanomista“ — lausui Paavo hilliten paisuvaa kiukkuansa.

„Mutta ehkä on minulla sen enemmän“, — sanoi eräs vanha harmaatukkainen ukko, joka vast'ikään oli lähestynyt. Vanhus oli vartaloiltaan kookas ja hänen ryhtinsä osoitti arvokkaisuutta ja miehuutta. Se oli Lyyli neidin eno. Nuorikot vetäytyivät kunnioituksella vähän syrjään.

„Terve jalo vanhus! Hauska mun on nähdä, että Tavelassa aika säästää vanhan voimat, jättää loukkaamatta kaikki

kokeneen jänteveyden. Soisin että omassa talossani vertaisesi kerta kasvaisi ja ylenisi“, — puhui Paavo ukolle tervehdykseksi.

„Syntyi siellä Hieraniemellä kerran vahva mies ja suuri sankari, jonka maineesta metsät kajahtelivat. Isä vainajasi se oli. Olenpa hänen kanssansa käynyt retkillä kaukaisessa Karjalassa, vieläpä vienojen Venakkojen kodissakin. Silloin olimme molemmat, minä niinkuin isäsikin, nuoret. Kun eräältä näiltä retkiltä palasimme kotia, oli äitisi sinun synnyttänyt ja antanut vieraan muukalaisen miehen sinun pestä. Niin kovin suuttui siitä Vuokki, isäsi, että heti paikalla heitti henkensä. Tuoni väkevän Vuokin voitti; muuta voittajaa hän ei tuntenut, mutta sinut työnsi Arvo Hatanpäästä äsken kahdesti maahan!“

Paavon posket lensivät tulipunaisiksi.

„Tuo tapahtui sattumalta, sen vannon — sattumalta vaan!“ — äökkäsi hän.

„Älä vanno: väärät valat kovin kostaa Ukko taivahinen“ — sanoi vanhus vakaalla äänellä, lisäten: „Sen kyllä myönnän että olet väkevä mies sinäkin, mutta ei niin väkevää ett’ei toista väkevämpää! — Naima-tyttärestäni te äsken tässä kiistelitte?“

„Niin teimme. — Jo kohta olen aikonut tulla Liuksialaan kaupan suorintaan“ — vastasi Paavo.

„Ei ole tulemista, ell’eivät sinulla ole täydelliset lunnaat maksaa.“

„Ne ovat minulla varoilla“ — vakuutti Paavo.

„Sitä kovin epäilen. Niin kuuluisaa ja kallista tyttöä, kuin Lyyli on, ei vähillä lunasteta. Kainun maassa hänestä puhutaan ja Karjalan varallisimmat miehet häntä toivovat omaksensa. — Mitäs kultia ja hopeita ja kuinka paljon?“

„Sä tunsit isäni ja tiedät, että hän matkoiltansa toi paljon kalleuksia mukansa ja monta lajia: sormuksia, renkaita ja astioita. Niin paljon niitä löytyy, kuin paras pun-tasi Liuksialassa voi kantaa!“

„On siinä jotakin“ — virkkoi ukko hetken mietittyänsä.

„Varakas Tavela, sä uroista kuuluisin ja neuvon-antajista viisain! Kuuleppas minunkin tarjoomustani!“ — sanoi Hatanpään Heikki lähestyen kunnian-arvoisaa ukkoa. „Jos mitä tahansa ja kuinka paljon Hieraniemen Paavo lupaa, niin panen siihen toisen verran lisäksi.“

„Sinä et voi sitä lupaustasi lunastaa!“ — kiljasi Paavo.

„Ei ole koskaan ollut tapani luvata sellaista, jota en jaksaisi täyttää. Neljä kotiseutuni rikkaimmista miehistä saan takaajiksi siihen, että kaiken lunastan, mitä lupaankin. Kahta kertaa suuremmat lunnaat lupaan kuin Hieraniemen Paavo!“

Vanha Tavela katsoi vuorotellen molempiin kilpakosijoihin vastatessaan: „Minä tiedän, että sinä, Arvo, olet rikkain mies näillä seuduilla. Sinun isällesi soivat Tuonelan haltijat pitkän iän ja hän kokosi aikansa toimeliaisuudellansa paljon tavaroita, siten suuressa määrässä lisäten esi-isiltänsä perittyä pääomaa. Sitten olet itse onnellisesti ja menestyksellä käynyt kauppaa saksojen kanssa satamassa, jok'ainoalta matkaltasi tuoden mukasi kotia kalliita aarteita. — Hieraniemen talo sitä vastoin on, pelkään mä, Vuokki vainaan kuoltua köyhtynyt. Miehuudessakin ja voimain suhteen olet osoittanut olevasi Paavoja etevämpi... Hm... Vielä ei aika kiiruhda, että Lyyli menisi miehelle kainalokanaksi. Vielä voipi sinuakin jalompia ja rikkaampia kosijoita ilmestyä, kulta- ja hopeavaljaissaan korskuvia hevosia saattaa saapua Liuksialan pihalle... Mutta kyllä kai asian laita niin on, ett'et sinä, Hieraniemen Paavo, kykene Lyylistä kiistelemään Hatanpään Arvon kanssa. Löytyyhän niitä vähemmän mahdollisia neitoja sinun varakses!“

Paavo puri, nämät sanat kuultuansa, hampaitansa yhteen vihasta. Hänen äsken tulipunaiset kasvonsa muuttuivat kalman vaaleiksi.

„Vai sellaista säveltä täällä tätä nykyä soitetaan!“ lausui hän, kotvasen kuluttua, vihoissaan. „Minusta on tehty hirveätä pilkkaa! Oohoh toki! Luuletteko, kurjat tyhmykset, että ai'on kostamatta moista pilkkaa kärsiä? Eipä kuitenkaan! Vielä Hieraniemen Paavo saa ylpeän Tavelan ja Liuksialan liedon tyttären kipeästi katumaan, että he ovat häntä loukanneet. Ja sinä Heikki moukka — oletpa pian huomaava, että olen sinua väkevämpi! — Ohoi seuralaiseni! Nyt meikäläiset lähtevät täältä pois!“

„Siinä teettekin viisaasti, että lähdette! Eihän teistä olekkaan ollut muuksi kuin kiusaksi ja harmiksi juhlallemme eikä teitä täällä kukaan kaivanne“, — lausui vanha Tavela ylpeästi.

„Kiusaksi ja harmiksi teidän juhlallenne! *Teidän* juhlallenne! Ha! ha! ha! — Katsokaa vaan, ett'ei musta Tuomas

teitä kurjia paista juhlateuraina! Hän ei vielä olekkaan kuollut, niinkuin luulitte. Kyllä vaan hän teidät tyhmykset polttoroviolla paistaa pyhimystensä kunniaksi, ennenkuin huomispäivän aurinko uittaa säteitensä Tammerkosken pyörteissä. Ha! ha! ha!“ — pilkkasi Paavo äänellä, jonka viha sai kamalasti värähtelemään.

„Sanomattasikin tiesimme, että musta Tuomas vielä on elossa, mutta emme häntä pelkää“, — vastasi Hatanpään Heikki.

„Niin, olkaatte pelkäämättä, hupsut!“ — ilkkui Paavo.

„Mieti, mitä sanot, taikka tukitsen parhaavan suusi ijäksi päiväksi!“ — huudahti Hatanpään Heikki suuttuneena ja tarttui puukkonsa varteen. Mutta vanha Tavela pidätti häntä ja lausui? „Juhlan rauhaa et saa häiritä! Ole moisen miehen kuin Hieraniemen Paavon sanoja pahaksesi panematta: koiran haukunnasta eivät viisaat suutu, tuskin sen puremisestakaan kiivastuvat.“

Hieraniemen Paavo ponnisti kaiken mielenmalttinsa rauhoittuakseen ja kätkeäkseen vihansa sydämeensä. Tämä onnistuikin hänelle sangen hyvin. Yksin hänen terävät silmäyksensä todistivat sitä kiukkua, joka raivoisana hehkui hänen povessansa. Näitä vihaisia silmäyksiä lukuunottamatta olisi voinut luulla häntä täydellisesti tyyntyneeksi, sillä aivan rauhallisella ääneellä hän vastasi: „Arvoisa Tavela! Nyt ette puhuneet niin viisaasti, kuin teidän on tapanne puhua, sillä unhoittepa tykkänään sen tosi asian, että moni kelpo mies on heittänyt henkensä koiran puremasta haavasta. Sen lisäksi te melkoisesti erehdyitte sanoessanne minua koiraksi. Olittehan isäni Vuokin ystävä ja tiedätte, että hän aikoinansa oli uljas ja jalo mies. Mitenkä voisi olla mahdollista, että koiran penttu syntyy sellaisesta juuresta?“

Vanha Tavela katsoi kummastuen Paavoon. Hänen oli vaikea käsittää, että se mies, joka nyt tyynellä ja kohteliaalla äänellä puhutteli häntä, ja äskenen raivoisa parhaaja oli sama henkilö. Mutta tottahan tuo kuitenkin oli. Seisoihan tuossa hänen edessänsä Paavo täysin rauhoittuneena, häveliäästi luoden silmänsä maahan ikäänkuin merkiksi siitä, että hän kovasti katui äskeistä sopimatonta käytöstänsä.

Leppymystä osoittavalla äänellä sanoi vanhus: „Taisin minäkin äsken liiaksi kiivastua — mutta siihen oli ivasi ja

ilkkusi syynä. Hyvä on ettäs kadut äkkipikaisuuttasi! Enhän minä tahtois olla riidassa toverini Vuokin pojan kanssa. Jos suostut, niin on sovinto meidän välillämme taas tehty.“ Vanha Tavela tarjosi Paavolle kätensä, johon Paavo heti helästi tarttuikin, lausuen:

„Enkö mielelläni suostuisi sellaiseen, isä vainajani vanhan toverin tekemään ystävälliseen ehdotukseen. Suuressa arvossa pidän teidän ystävyysenne nauttimista ja kovin olen suuttunut itseeni siitä, että tulin teidän mielenne pahoittaneeksi. — Tuhmasti olen todellakin käyttäytynyt, oikein poika-maisesti. Hyvin nyt käsitan ja ymmärrän, että äskeinen riita syntyi minun typeryyteni kautta. Olisihan minun pitänyt ajatteleman, ett'ei minussa ole Lyylin kosijaa, että minulta puuttuu siihen vaadittavia rikkauksia ja tarpeellista mainetta.“

„Nyt puhut oikein järkevästi, nuori ystäväni. Isäsi Vuokin viisaus astuu esiin sanoissasi. Löytyyhän, niinkuin jo äsken sanoin, maassamme tarpeeksi asti vähemmän mahtavia tyttäriä kuin Lyyli, joidenka keskuudesta voit valita itsellesi sinulle sopivan emännän“ — väitti ukko Tavela hyvillä mielin.

Tulinen puna lensi Paavon poskille ja katosi taas samana hetken.

„Tuota viisasta neuvoa ja muistutusta en milloinkaan eläissäni unhota, en hetkeksikään pane mielestäni pois! Sen pyhästi vannon kautta suojeluspyhäni, pyhän Henrikin!“ — vakuutti hän innostuneena.

Ukko Tavelan muoto synkistyi.

„Mitenkä? Kautta pyhän Henrikin! — Oletko kristitty? Etkö vielä ole luopunutkaan tuosta kirotusta uskosta?“ — huudahti hän kiivaasti.

Hieraniemen Paavo rupesi nauramaan, mutta kun nauru oli tarttua hänen kurkkuunsa yskähti hän useammat kerrat peräkkäin.

„Olipa tuo hullunkurista! Vannoinko todellakin pyhän Henrikin nimen kautta? Sitähän tuo tottumus kulta saa aikaan! Vanhat valat, joita lapsuudessamme opimme, pujahtavat syljen kanssa suuhun“, — lausui hän sitte.

„Sinä olet siis luopunut kristin-uskosta?“ — kysyi ukko.

„Eihän siinä ollut paljon luovuttavaa, kun en milloinkaan olekaan ollut kristitty muuta kuin nimeksi. — Mutta johtuu taas mieleeni sama asia, josta äsken suuttuneena

ollessani puhuin. Tuomas piispa on vielä hengissä ja ihan terve. Tuossa huhussa, että hän äkkiä olisi kuollut halvaukseen, ei ollut pienintäkään perää.“

„Sen jo mekin tiedämme. Kiitollisuuden velassa kuitenkin olemme sille, joka pani tuon hubun liikkeelle, sillä muutoin ei olisi päätös kristittyjen surmaamisesta niinkään pian tullut tehdyksi. Nyt on tuo työ tehty, toimi täytetty, joka onkin varsin hyvä“ — sanoi Tavela ja hänen kasvoisansa kuvautui tätä sanoessansa sellainen sydämen kovuus, jommoista hänestä, häntä tavallisissa oloissa katsellessa, ei olisi voinut uskoa.

„Vaan ettekö luule, että Tuomas piispa kovin kosta kristin-uskovaisille tapahtuneen surman?“ — kysyi Paavo.

„Tietysti hän kaikki voimansa ponnistaa tähän koston työhön.“

„Kerrotaan, että hän on koonnut määrättömän suuria sotajoukkoja Turkuun. Hänellä lie ollut aikomus taas lähteä sotaretkelle Karjalaisia ja Suurta Novgorodia vastaan.“

„Niinpä kerrotaan“ — lausui Tavela tyynesti.

„Luultava on, että hän sen sijaan nyt sotajoukkoiheen karkaa meidän kimppuumme“ — arveli Paavo.

„Sitä tuskin tarvitsee epäilläkään“ — sanoi Tavela.

„Oletteko ryhtyneet varokeinoihin ja ajatelleet mitenkä vihollista pitää vastustaa? Tässä on kova kiista käsissä, ankara isku kestettävänä!“

„Olemme kai. Kaksisataa aseellista miestä seisoo Nokian virran rannalla vartioitsemassa, ett'ei kukaan vihollinen pääse siitä ylitse. Jahka juhla on päättynyt nousee tämän joukon luku kolmeen tuhanteen mieheen. Kauemmaksi Nokian virtaa emme aio, emmekä uskalla asettaa sotariviämme ennenkuin on saatu enemmän sotilaita kokoon. Kaikkialle on lähetetty nostokehoituksia, jotta jok'ainoa mies kiiruhtakoon taisteluun kansamme vainoojia vastaan. Eivätkö sanansaattajamme ole saapuneet teidän seuduillenne?“

„Ovatpa kyllä. Mutta kun viisisataa piispan ratsumiehistä seisoo Toijalassa, niin on pelko vallannut miesten mielet, jotta eivät rohkene tarttua aseisiin.“

„Millaisia ämmiä!“ — huudahti ukko Tavela suuttuneena. „Etkö sinä Paavo ota kurittaakses ja kostaakses noille muukalaisille ratsumiehille? Jos olet isäsi poika, niin

löytyyhän sinussa intoa siihen määrään asti, että kotitienoilasi saat niin monta miestä aseisin tarttumaan kuin tähän toimeen tarvitaan.“

„Kyllä otan sen toimen toimitettavakseni. Luottakaa minuun! Pian kyllä — sen vannon pyhästi — saatte kuulla kerrottavan ahkerista kostonpuuhistani.“

„Kättä siitä, että tämä asia on varma!“

Vahvasti pudistettuansa Paavon kättä, kysyi Tavela:

„Etkö aio ottaa osaa kisoihin?“

Kisat olivat, näet, Tavelan ja Paavon keskustellessa taas alkaneet.

Synkkä suuttumuksen pilvi peitti hetkeksi Paavon otsan ja hän loi tulisen katseen sinnepäin, missä Hatanpään Heikki seisoj Lyylin keralla. Mutta heti kohta hänen muotonsa taas muuttui rauhalliseksi ja hän vastasi Tavelalle, joka ei ensinkään ollut huomannut hänen äkillistä mielenliikutustansa: „En aio. Hm . . . Minä en ole sillä tuulella, että kisoissa käyminen minua huvittaisi. Paitsi sitä . . .“

„Tökkohan suuttumus äskeisestä kiistasta estää sinua kisoihin käymästä?“ — keskeytti häntä Tavela.

„Eipä suinkaan . . . Mutta olin juuri sanoa, että minun pitää rientää kotiin, sillä kiiruusti on minun ryhtyminen kostonuumiin — noita piispan ratsumiehiä vastaan! Jääkää siis hyvästi, arvoisa Tavela, isäni jalo ystävä!“

„Hyvästi vaan! Kyllä kiiruhtaminen nyt kaikkialla onkin tarpeen. Nuo konnat ovat jo liiankin kauan saaneet meluta maassamme. Mitä pikemmin kostotyösi tapahtuu sitä parempi.“

„Olette aivan oikeassa.“

„Mutta älä säästä ketään, jospa lupaisi vaikka kuinka suuret lunnaat. Heitä kaikki sääli pois mielestäsi.“

„Olette aivan samaa mieltä kuin minäkin. En aio säästää enkä sääliä ketään“, — vakuutti Hieraniemen Paavo ja läksi seuraajinensa käymään venettänsä kohden. Vanha Tavela seurasi heitä aina rantaan asti. Lempääläisten asetuessa veneesensä ja sysätessä sitä vesille katseli Tavela aurinkoa, joka läheni puitten latvoja.

„Aika lähestyy, jolloin Ukon teuraat ovat teurastettavat“ — sanoi hän.

„Lähestyy kuin lähestyykin“ — myönsi Paavo.

„Olisipa teidänkin ollut hauska olla läsnä silloin.“

— „Kaiketi olisi ollut“ — vastasi Paavo, lisäten: „Kuitenkin lohduttaa minua tuo ajatus, että ukolle kelvollisia teuraita jää muuallakin teurastettaviksi kuin täällä. — Vielä yksi asia, jonka olin unhottaa. Kuka tulee olemaan sen joukon päällikkönä, joka Nokian virran luona vartoo vihollisia? Kaiketi siihen toimeen on määrätty urhoollinen mies taikka urhoollisia miehiä?“

„Kuinka urhoollisia, en tiedä ennakolta sanoa, mutta äsken neuvottelussa karsikkojen luona valittiin Hatanpään Arvo ja minä siihen toimeen. Minun osani tulee tietysti olemaan neuvon-antajan, kun olen jo niin vanha, ett'en miekalani voi sanottavaa surmaa saada aikaan vihollisparvessa“ — vastasi ukko Tavela.

„Vai Hatanpään Heikki! Onneksi! Varmaan teille kaikki asiat menestyvät hyvin! Hyvästi!“ — huudahti Hieraniemen Paavo ja käänsi melallansa veneen keulan oikeaan suuntaan. Soutomiehet painoivat aironsa veteen ja heidän ensi vetämältänsä läksi vene kiireesti kiitämään Pyhäjärven tyyntä pintaa myöten.

Kotvasen kuluttua kuulivat veneessä kulkijat kimeän äänen päänsä yli. Kaikki nostivat silmänsä taivasta kohti ja huomasivat että lokki, laulaen kalanhimoista kevätvirttänsä, pitkillä lumivalkoisilla purjeillansa purjehti tuolla ylä-ilmoissa.

— „Tuo on ensimmäinen lokki, jonka näen tänä keväänä. Se lentääpi Näsijärveä kohti. Suokoot Näsijärven aavat selät sille suotuisan kesä-asunnon ja runsaan ravinnon! Se on toivotukseni“ — sanoi yksi soutajista.

Hieraniemen Paavo otti joutsensa, jännitti sen, pani nuolen asemallensa, tähtäsi ja laukasi. Joutsen jänne helähti ja suhisten lensi nuoli halki ilman. Tokko se sattui etsimäänsä pilkkaan? Voi! Lokki parka kiljahti kipeästi ja räpytti hetken aikaa tuskallisesti siivillänsä. Mutta eivät autaneet sen ponnistukset. Onnettoman voimat loppuivat pian ja siivet yhä vielä leveinä putosi se pitkässä kaaressa alas ilman immen parviloilta.

„Katsokaatte, miehet! Eikö ollut oivallisesti osattu? Nuoli tunki puhki sydämen!“ — oli Paavo heti ammuttuansa huutanut.

Mutta kenkään ei hänelle vastannut, kaikki kun katselevat, kuinka lokki parka kuolin-tuskissaan ponnisti viimeiset voimansa pysyäkseen ylhäällä ilmassa.

„Miksikä tuon viattoman lokin ammuin? Eihän se nyt ollut kalastamassa sinun kalavesilläsi! Etkö kuullut, että sille toivotin onnellista ja hupaista kesää? Se oli sinulta väärin tehty, että näin kurjalla tavalla teit onnentoivotukseni mitättömäksi!“ — sanoi vihdoinkin lokille onnea toivottanut soutaja suuttuneena.

„Miksi sen ammuin? Eikö minunkin velvollisuuteni ollut vuodattaa teurasverta Pyhäjärveen Ukon juhlanä?“ — vastasi Paavo ilkkumalla, lisäten: „Vaan miksikä soudatte noin kehnosti? Voimaa airoihin, miehet! Nyt on minulla kova kiire ja jok'ainoa hetki on kallis!“

Neljäs luku.

Sill'aikaa seiso i Hatanpään Heikki kisakentällä sivutusten Lyylin kanssa.

„Rukoilen sinua hartaasti, Lyyli, sanomaan minulle sydämesi totisen ajatuksen; — lemmitkö minua?“ — lausui Heikki, tarttuen ihanan kisakumppalinsa käteen.

„Miksi hyödyksi se sellainen tieto voisi olla sinulle?“ — kysyi Lyyli nauraen.

„Miksi? Siihen vastaukseesi perustaisin tulevaisuuteni toiveet. Ajatteleppas! Jos nyt joku minua vieläkin rikkaampi kosija ilmaantuisi, niin tietäisin varmaan, ett'et hänelle menisi, jos minua lempisit. Et menisi, vaikka enosi Tavela mitä sanoisikin!“

Lyyli ummisti kauniit huulensa ikäänkuin arveluttavan epäilyksen merkiksi ja vastasi uhallä nyykähyttäen päätänsä: „Hm . . . Minä en ollenkaan uskalla väittää kiivasta enoani vastaan! Kyllä minun sanaakaan hiiskumatta ehdottomasti täytyy kaikissa asioissa häntä totella.“

„Se ei ole totta, Lyyli! Kaikki ihmiset tietävät kertoa, että sinä olet enosi silmäterä, ett'ei hän henno kieltää sinulta pienintäkään pyytämäsi, vielä vähemmin vaatia sinua tekemään jotakin tahtoasi vastaan!“

„Niin . . . kylläpä se on totta, että eno minua pitää hyvänä . . . mutta en häntä vastaan kuitenkaan koskaan tohdi kinata“ — väitti Lyyli.

„Sinun ei koskaan ole tarvinnut sitä tehdä, kun hän aina suostuu kaikkiin, mitä mielit.“

„Ei olekkaan, se on kyllä totta . . . Hm . . . Mutta eihän tuo, Arvo kulta, olisi minun syykseni luettava, jos tuolaisia muhkeita kosijoita, joista eno Tavela puhuu, saapuisikin Liuksialaan!“

„Voi, sanoitko minua kullaksi!“ — huudahti Heikki iloisesti ja tarttui hellästi Lyylin käteen.

Lyyli rupesi nauramaan.

„Sanoinpa tosin! Oliko tuo niin ihmeellistä? Enollenikin sanon usein: „eno kulta“. Enkö sinulle voisi sanoa samaa kuin enolleni?“

Hatanpään Heikki hellitti Lyylin käden ja hänen kasvonsa punastuivat.

„Paitsi sitä on erinomaisen hauska katsella, kun nuo kosiomiehet tulevat pulskine hevosineen. Entäs kuinka huipaista kuulla heidän kehuvan talojansa ja tiluksiansa, ylistävän kulta- ja hopea-aarteitansa! Sepä on jotakin kuulla! — Ethän sinäkään, Arvo, ole kehuimpia kehuja!“

„En ole ainoatakaan sanaa valhetta lisännyt totuuteen“ — vakuutti Heikki.

„Enhän sitä sanonutkaan. Sanoin vaan, että sinäkin olet hyvä kehuja. Mutta olen minä kuullut niitä sinua parempiakin, jotk'eivät ensinkään ole pitäneet lukua siitä, kuinka paljon heidän puheessansa on ollut totta, kuinka paljon valhetta. Heitä vasta onkin ollut hauska kuunnella!“

„Sinä puhut aina vaan *paremmista*, Lyyli. Sano nyt toki kerrassaan, pidätkö minua tarpeeksi hyvänä sinulle, mielitkö tulla omakseni?“

„Jos olisit pyytänyt minulta esimerkiksi hyvän hevosen, niin olisin sen heti kieltämättä lahjoittanut sinulle . . . Mutta nyt pyydät minua itseäni ja se onkin vaikeampi asia päättää, pitääkö antaa itsensä toiselle vai ei. Ajatteleppas vaan tarkemmin, mitä tuo merkitsee, itsensä antaminen toiselle!“

Lyyli uhkasi veitikkamaisesti Heikkiä sormellansa.

„Sinä teet pilkkaa minusta, Lyyli!“

„Enpä niinkään.“

„Anna siis minulle suora vastaus!“

„Jahka taistelumme kristityitä vastaan on päättynyt ja rauha päässyt maassa valtaan, niin keskustellaan tästä asiasta tarkemmin.“

„Taistelussa vihollisiamme vastaan olisi minulla kymmenen miehen voima, jos tietäisin, että rakastat minua!“

„Uskottele vaan minulle sellaista! Jospa tässä liian paljon tulisin sanoneeksi, niin varmaankin vaaran sattuessa pötkisit pakoon, ajatellen: nyt pitää paeta, sillä jos kaadun verihini, niin en saa Liuksialan Lyyliä vaimokseni. — Sel-lainen sen seikan laita on!“

Tämän sanottuaan rupesi Lyyli taas iloisesti nauramaan. Hatanpään Heikki katseli ihastuksella, mutta raskaalla mielellä tuota lemmetärtänsä, jonka viehättävä muoto hänen näin nau-raessaan oli viehättävämpi kuin kuin muulloin.

„Sinä olet todellakin eriskummallinen nainen, Lyyli! Tuskalliselta, mutta kuitenkin autuaalta, sanomattoman au-tuaalta tuntuu lempiä sinua!“ — lausui Heikki.

Samassa kuului merkillinen suhina ilmassa ja ennenkuin Heikki ja Lyyli olivat ehtineet tutkia syytä siihen, pudota ropsahti nuolen lävistämä lokki Lyylin jalkojen eteen.

Lyyli säpsähti ja kavahti muutaman askeleen taaksepäin.

„Älä peljästy, Lyyli! Tuo vaan on nuolella ammuttu lokki“ — kiiruhti Heikki sanomaan.

„Voi, lokki-raukkaa! Nuoli istuu vielä sen sydämessä! Katso kuinka veri on^o vuotanut haavasta ja tahrannut sen kauniin lumivalkean hameen!“ — huudahti Lyyli ja kumar-tuen maahan silitteli hän kädellensä kuollutta lokkia.

Taisipa tytön hienosta kädestä lähteä jonkunmoinen sähkövoima, sillä lokki nosti nokkansa maasta ja pudisteli vielä kerran siipiänsä: sitte ei enää liukahuttanut jäsentäkään.

„Mitähän tämä ennustanee?“ — sanoi Lyyli katsoen levottomasti Heikkiin.

Niinkuin useasti tapahtuu suurissa kansankokouksissa, että pieni tapaus voipi vetää puoleensa yleistä huomiota ja nostattaa suurta melua, niin tapahtui nytkin. Kaikki kisoihin osaa ottavat jättivät kisailemisen siksensä ja kokoontuivat Heikin ja Lyylin ympärille. Kaikki tahtoivat nähdä tuota ammuttua lokkia; sitä silmäiltiin ja tarkasteltiin niinkuin olisi se ollut merkillisin kaikista siipi-eläimistä koko maailmassa. Siitä olivat myös kaikki yksimielisiä, että se oli tullut ennus-tamaan jotakin Lyylille, mutta mitä? Onneako vai onnetto-muutta? — kas siinä oli kysymys. Nuoli oli lävistänyt sen sydämen — se oli paha merkki; lokilla on vaalea karva, ihan

lumivalkea — se tietää kuolemata, taikka ainakin kovaa, pitkällistä tautia ja sairautta. — Entäs mistä se oli tullut, kuka oli sen ampunut? Ainakin joku meren, ilman taikka metsän haltijoista. Joku heistä oli suuttunut Lyyliin ja aikoi pian lähettää kivuttaret taikka jonkun Manalan eukon tyttäristä hänen luoksensa; näin arveltiin. Mutta löytyipä niitäkin, jotka asian selittivät toiseen tapaan. Nuoli sydämessä merkitsi muka sitä, että Lyyli kauneista silmistään taukoomatta ampui lemmen nuolia nuorten miesten sydämiin, lokin valkoinen puku taas sitä, että hän, ihailijansa kuolintuskissa olessakin, itse pysyy puhtaana ja loukkaamattomana.

Vihdoin saapui Tahalan Taara, eräs vanha kuuluisa tietäjä- ja noita-akka paikalle. Hänen muotonsa oli niin ruma ja ilkeä, että ihmiset tavallisesti väistyivät syrjään siinä missä hän kulki. Niin tapahtui nytkin ja siten pääsi hän aivan Lyylin luoksi.

„Asia on aivan selvän selvä!“ — huusi hän julmalla, kimakalla äänellensä. „Tässä on lokki ja lävistetty sydän — se tietää pikaista kuolemaa; sitte ovat höyhenet lokin rinnassa verellä tahratut — se tietää että tyttö-raukan kuolema tulee veriseksi. Siitä ei pääse mihinkään.“

Lyylin kasvot olivat noita-akan puhuessa käyneet vaa-leiksi, hän tarttui Hatanpään Heikin käteen ja nojautui hänen olkapäätänsä vastaan, sillä hänen päätänsä huimasi.

„Ole huoletta Lyyli! Eivät tuon kirotun noita-akan ennustukset milloinkaan käy toteen — sen olen usein huomannut“, — kuiskasi Heikki Lyylille korvaan. Näistä lohdutussanoistansa sai hän kauniin, kiitollisen silmäyksen pal-kaksi, silmäyksen, joka niin kummasti koski Heikin sydämeen ja aivoihin, että vähällä oli ett'ei hänenkin päätänsä ruvennut huimaamaan.

Vanha Tavelakin oli huomannut väentungoksen ja tuli tiedustelemaan mistä oli kysymys. Saatuansa asiasta tiedon, kääntyi hän Taaraan ja ärjäsi suuttuneena: „Sinä kirottu ryhäselkäinen roisto, kun peljätit lasta tuolla tavoin tyhmillä jaarituksillasi! Hieraniemen Paavo tuon lokin äsken ampui kulkiessansa veneellensä tuolla järvellä ja sattumalta se putosi Lyylin jalkojen eteen.“

„Sitä pahempi!“ — kiljasi Taara levitellen käsiänsä. „Lyyli on hyljännyt Paavon rakkauden ja tehnyt siitä pilkkaa.

Paavo on pahan-elkinen ja kostonhimoinen mies. Nyt kaikki hyvin ymmärrän.“

„Paavo on isänsä ja poika tulee isäänsä. Vuokki-vainaja oli rehellinen mies ja niin on hänen poikansakin, vaikka sen ohessa vähän tuuttupäinen“, — tiuskasi Tavela.

„Oli kyllä Vuokki kunnan mies, mutta entäs Paavon äiti — mitä sanotte hänestä? Hiisi tiesi mistä Vuokki hänet toi — mutta rosvolaisten rotua sanotaan olleen“ — intti Taara.

„Mitä rotua oli, sitä en tarkoin tiedä, mutta Itä-Karjalasta Vuokki hänen toi — olin itse mukana samalla matkalla — ja kaunis oli tyttö kuin päivän paiste. Hän kiemuraiset kiharansa kiilsivät kuin kaarneen rintahöyhenet ja hänen mustat silmänsä säteilivät tulta niinkuin kesän-aurinko“, — sanoi Tavela.

„Niin, niin. Siinäpä ollaan. Musta muoto, musta mieli! Paavo onkin tullut äitiinsä — niinkuin jo sanoin. Eikä siinä mikään auta — kyllä tuo lokki kuoleman sanomaa tuli tuomaan“, — päpätteli Taara.

„Suusi kiinni akka!“ — ärjäsi Tavela.

„Ennustuksista ei pääse pakoon!“ — kiljasi tietäjä-akka.

„Vait! Paikalla vaiti sä valhekielinen hylkiö!“ — käski Tavela ja lisäsi kääntyen läsnä olevaan nuorisoon; „Ajakaatte pois tuo kurja viheliäinen konna! Syöskäätte hänet vaikka Tammerkoskeen vesisyöpäläisille syötiksi!“

Enemmän hänen ei tarvinnut sanoa. Muutamat pojat tarttuivat heti Taaraan ja viskasivat hänet pitkän matkan päähän siitä, missä hän oli seisonut. Akka kaatui, mutta nousi kohta taas jaloillensa ja läksi kauheasti noituen ja sadatellen pakoon minkä koivet kestivät. Muutamat pojista läksivät häntä ajamaan takaa, huutaen: „Hei Taara! Juokse hölkötäppäs parempaa vauhtia! Muuten me saamme sinut kiinni!“

Tämä ämmän pakoon juoksu ja pahan-elkisten poikain takaa-ajaminen oli niin hullunkurisen näköistä, että kaikki katsojat purskahtivat nauruun. Itse Lyylikin nauroi tahtoansakin vastoin, vaikka hänen mielensä oli raskas ja pahoja aavistuksia täynnä.

Näyttipä siltä ikäänkuin tämä sydämellinen nauru olisi saanut tuon lokkia koskevan asian läsnäolijain mielestä haihtumaan. Siitä tuskin enää ollenkaan puhuttiin ääneen. Siellä

täällä vaan kuiskailtiin: „Kyllä kai Tahalan Taara kuitenkin on oikeassa. Hän on viisas tietäjä, vaikka hän on äreäminen ja pahan-elkinen.“

Aurinko oli jo mennyt maillensa. Hienoja sumupilviä nousi siellä täällä niityistä, laaksoista ja järvistä, joidenka tyynessä pinnassa läheiset metsät näkivät varjokuvansa. Paitsi juhlaan kokoontuneiden melua ei kuulunut muuta ääntä kuin kaukaisessa hongikossa Pyhäjärven toisella rannalla yksinäisen laulurastaan liverrys.

„Sytyttäkääte nyt kaikkialla kokot palamaan! — Kohta Ukon teuraat tapetaan ja maljat juodaan ilmojen isän kunniaksi“ — sanoi Tavela.

Kaikki nuoret riensi iloiten ja riemuiten hänen käskyänsä täyttämään. Jo aamupäivällä kaikkialle, rannoille, mäkien rinteille ja harjuille valmiiksi tehdyt kokot sytytettiin yht'aikaa. Ja kohta loivat nämät mahtavan suuret soitot sadottain kirkkaan tulensa ilmoihin, valaisten koko seudun lumoavalla, eriskummallisella valolla. Itse seutukin muutti heti kohta merkillisellä tavalla muotonsa. Puiden varjot heleässä järven pinnassa kasvoivat toista vertaa suuremmiksi, mihin vaan katsoi, ruohikkoon, männikköön, kuusikkoon tahi lehdikköön, näki kaikkialla kiiltokiviä kiiltävän ja hohtokiviä hohtavan. Olisi voinut luulla yht'äkkiä tulleen kääpiöiden, saduissa ja taruissa rikkaaksi kehuttuun kotiin. Vaan ei; kun tämän lumoavan valon ohessa katseli noita hääriviä juhlaivieraita, joidenka posket hohtivat punasta, niin jo ymmärsi, että tämä olikin Ilmarisen kuulu paja, jossa tuo maan mainio seppä lukemattomien palvelijoittensa ja palvelijatartensa kanssa kovan kuumuuden kestäessä puuhasi ahkerassa työssä; palkeiden paubinaa ja vasarain paukkinää ei vain kuulunut.

Annettuansa nuorisolle äsken mainitun käskyn, meni Tavela karsikkojen elikkä varjokuusten luo, jossa vanhemmat ja arvokkaammat miehet istuivat neuvottelemassa.

„Vankien kanssa on kai meneteltävä, niinkuin äsken päätettiin?“ — kysyi hän näiltä neuvottelijoilta.

„Kuinkas muuten?“ — vastasi yksi heistä.

„Niin menkööt siis muutamat teistä tuomaan heitä tänne“ — käski Tavela.

Muutamat miehet läksivät astumaan mäen rinnettä myöten ylös kummulle.

Viides luku.

Täällä kummulla oli kalliossa luonnollinen luola, niin suuri, että kuusi miestä siihen mahtui samaan aikaan istumaan. Ulkopuolelta oli luola ympäröity korkealla aitauskella, johon oli jätetty soukka oventapainen aukko, minkä kautta kuljettiin luolaan ja ulos sieltä. Tämän aukon edustalla seisoivat kolme aseellista miestä vartioitsemassa.

Luolaan oli suljettu neljä Dominikaanimunkkia elikkä „mustaaveljeä“, niinkuin heitä nimitettiin heidän kaapunsa värin mukaan, joka oli musta.

Kun valo lähinnä olevasta kokosta aukon kautta paistaa luolaan, voimme näitä vankeja tarkastaa vähän lähemmin.

Erityistä huomiotaamme vetää puoleensa tuo pitkävartainen vanhus, joka istuu vankilan somerolla peitetyllä lattialla, nojaten selkäänsä luolan takaseinää vastaan. Hänellä on lumivalkeat hiukset ja samankarvainen tuuhea parta, joka ulottuu alas kauas hänen rinnallensa. Hänen laihat, rypistyneet kasvonsa ovat tavattoman vaaleat ja katkera tuska kuvautuu niissä. Ett'ei tämä tuska ollut sitä laatua, joka syntyy kuolon pelosta, todistavat hänen päättäväisesti ummistetut huulensa ja hänen rohkeat silmäyksensä. Pelvon tunteet olivatkin aina olleet isä Wildefried'in — siksi häntä nimitettiin — mielelle oudot ja hengenvaaroja oli hän kaksikymmentä vuotta kristin-uskon levittäjänä työskennellessään pakanallisten Hämmäläisten keskellä oppinut halveksimaan. Kotimaaltansa Saksasta oli hän ystävänsä Tuomas piispan kutsumuksesta tullut Suomeen 1209. Jo seuraavana vuonna oli hän palavalla innolla alkanut saarnaaja-tointansa ja sitä sitte väsymättömällä

ahkeruudella jatkanut siksi, kunnes Hämäläiset Ukon juhlan edellisenä päivänä olivat hänet vanginneet ja, piestyänsä häntä, vieneet hänet tähän vankilaan.

Hänen työltänsä ei ollut puuttunut menestystä: Vanajaveden, Roineen ja Längelmäveden rantoihin saakka oli kristin-oppi hänen ahkeran toimensa kautta levinnyt. Useoihin paikkoihin oli hän rakennuttanut rukoushuoneita. Kaksi sellaista oli Tammerkoskesta itäänpäin. Toinen niistä oli rakennettu sille paikalle, missä nykyään Messukylän vanha kirkko sijaitsee, toinen lähelle nykyistä Kangasalan kirkkoa. Edellisessä pidetyistä messuista on Messukylän pitäjä saanut nimensä. Messukylän rukoushuoneessa olikin isä Wildefrind paraikaa ollut jumalan-palvelusta pitämässä, kun hänen nimi-kristityt, mutta pakanamieliset sanankuulijansa äkkiarvaamatta vangitsivat hänet ja hänen apulaisensa pakanain kääntämis-toimessa. Muutama tunti myöhemmin vangittiin myös ne kaksi munkkia, jotka hoitivat papin tointa Kangasalan rukoushuoneessa.

Tuomas piispa oli lähetyssaarnaajoitensa turvaksi Wildefriedin käytettäväksi antanut kaksi sataa aseellista ratsumiestä, joita tavan takaa myös käytettiin uskon levittäjinä siinä, missä sanan saarna ei näyttänyt olevan tarpeeksi voimallinen välikappale. Näistä sotureista majaili yksi parvi Kangasalla, toinen Messukylässä, rukoushuoneen läheisyydessä, kolmas Tammerkosken luona ja neljäs Nokian virran rannalla. Kun ei pitkään aikaan ollut mitään rauhattomuuksia tapahtunut, elivät ratsumiehet, jotka pitivät näitä seutuja jo kokonaan kristillisyydelle voitettuna, huolettomina niinkuin ainakin rauhan aikana, kuluttaen aikaansa mässäämällä ja laskemalla leikkiä tyttöjen kanssa. Helposti onnistui sentähden talonpojille äkkinäisellä rynnäköllä voittaa ja surmata heidät viimeiseen mieheen asti; ei jäänyt näistä ratsumiehistä jäljelle ainoatakaan, joka olisi voinut viedä piispalle tiedon tästä verisestä tapauksesta.

Wildefried isä luuli nyt kaikki monivuotisen ahkeran työnsä hedelmät kerrassaan hukkaan menneiksi; siitä hänen sydämessänsä aiheutui tuo katkera tuska, joka kuvastui hänen kasvoissansakin.

Hänen vankeus-kumppaleistaan oli tuo hänen apulaisensa, josta äsken puhuimme, yksi, molemmat muut olivat samat munkit, jotka talonpojat olivat vanginneet Kangasalan

rukoushuoneessa. Kaikki kolme olivat ijältään Wildefried isää paljoa nuoremmat, vähemmän kokeneet kuin hän. Heidän silmissänsä emme näekkään tuota väkevää mielen-lujuutta ja pontevuutta, jota jok'ainoa Wildefried isän katse todistaa, vaan sen sijaan katkerinta, kuoleman-pelvosta syntynyttä tuskallisuutta ja levottomuutta. He ovat polvillaan hartaissa rukouksissa. Tämä asema on heille sitä tuskallisempi, kuin heidän kätensä, samoin kuin Wildefried isänkin, ovat sidotut yhteen heidän selkänsä taakse.

„Te ette rukoile, Wildefried isä?“ — kysyi Antonio, vanhin noista kolmesta munkista.

„Koko elämäni on ollut yksi ainoa pitkitetty rukous. Nytkin rukoilin, vaikk'en jaksakaan olla polvillani niinkuin te. Vihollistemme raippavitsat musersivat ruumiini niinkään murskaksi“ — vastasi Wildefried isä.

„Niin rukoilkaatte hartaasti, että Jumala ja pyhä neitsyt pelastavat meitä uhkaavasta kuolemasta!“ — kehoitti Antonio.

„Sitä en rukoile . . . Jumalaa ei saa kiusata.“

„Kuinka? Ettekö siis usko, että nuo villit pedot tuskallisella tavalla aikovat tappaa meidät?“ — kysäsi Antonio äänellä, joka todisti, että jonkinmoinen pelastuksen toivo yhtäkkiä oli syntynyt hänen sydämessänsä.

„Että he meidät surmaavat . . . vieläpä kauhealla tavalla, siitä olen ihan varma eikä sitä ensinkään tarvitse epäilläkään“ — sanoi isä Wildefried tyynesti.

Antonio ja hänen molemmat kumppalinsa tekivät tuskallisen liikunnon. Sen jälkeen otti nuorin munkeista, hän, jota nimenomaan olemme sanoneet Wildefriedin apulaiseksi, puhuaksensa: „Voi taivaan Herra, kuinka sitä on katkera ajatella, että täytyy kuolla noiden julmurien räähkäämänä! — Ettekö te, jalo isä Wildefried, voisi keksiä jotakin keinoa pelastuaksemme?“

„En . . . Nöyryyttäkää sentähden tahtonne Jumalan tahdon alle ja rukoilkaa häneltä voimaa ja kestävyyttä, jotta voisitte kuolla niinkuin nöyräin pakanasaarnaajain tulee kuolla: tyynellä mielellä ja ilman valituksetta, todellisina marttyyreina.“

„Ehkä saattaisitte te, isä Wildefried, kun täydellisesti osaatte puhua heidän kieltänsä, suuren puhelahjanne avulla pelastaa meitä?“ — kysyi nuori munkki taas rukoilevalla äänellä.

Sivumennen on meidän muistaminen, että munkit keskenänsä käyttivät saksankieltä ja että heistä yksin isä Wildefried auttavasti osasi puhua suomea.

— „Sinä pyydät mahdottomia, poikani. He ovat rai-voissaan nyt, sitä enemmän kuin he viettävät pääjumalansa juhlaa. Nyt ei kukaan voi heille mitään. Itse Tuomas piispakin olisi, meidän asemassamme ollen, avuton kuin äsken syntynyt lapsi.“

„Mutta minulla ei ole voimaa tuskallista kuolemaa kestämään. Onko teillä voimaa siihen, isä Wildefried?“

„Kuinka ensinkään olisin antautunut pakanasaarnaajaksi, ellen jo alusta alkaen olisi tuntenut itselläni olevan voimaa marttyyrikuolemaan? Sellainen kuolo onkin aina ollut hartahin toivoni ja minä kiitän kallista Vapahtajaani siitä, että Hän katsoo minua siihen otolliseksi. — Enkä minä ensinkään rukoilekkaan taivaan äitiä ja pyhimyksiä, että he minut pelastaisivat kuolemasta. — En, en! Sitä vaan rukoilen, että he antaisivat teillekin uskallusta ja lujuutta marttyyri-kuolemaan, ja että he voimallisesti ylläpitäisivät sitä työtä, jonka toiminnassa me nyt heitämme henkemme tämän villikansan saattamiseksi kristinuskoon.“

Huomattuansa että raskaat, tuskan ja epätoivon puser-tamat hikipisarat valuivat alás munkkien kalpistuneita kasvoja myöten, lisäsi Wildefried isä: „Älkää olko murheelliset, rak-kaat ystävät ja veljet Herrassa! Pitäkää silmällä niiden py-hän miesten esimerkkiä, jotka ennen meitä ovat panneet henkensä alttiiksi kristin-uskon edestä, pyhän marttyyrien esimerkkiä! Voiko meidän kuolemamme, jos he meitä rääk-käävätkin, tulla katkerammaksi kuin pyhän Ignatiuksen, pyhän Laurentiuksen taikka Henriikki pyhän? Kuitenkin tiedämme, että mainitut pyhät miehet ilomielin kärsivät kovimmatkin tuskat vakuutettuina siitä, että kaikkia maailman kultia kal-liimpi kunnian-kruunu oli annettava heille palkinnoksi tai-vaassa, jonne he kuoltuansa astuivat ijankaikkista iloa ja autuutta nauttimaan. Muistakaa näitä pyhimyksiä ja menetel-käämme kuolontuskissamme samoin kuin he!“

Polvistuneet munkit huokasivat syvään.

„Älkää huoatko, älkää olko raskautetut, armahat vel-jet!“ — loihe Wildefried isä taas lausumaan. „Hakekaa lie-vitystä tuskaantuneille sydämillenne hartaisissa rukouksissa taikka

vielä parempi jonkun kauniin virren juhlallisissa säveleissä. Laulun sävelten keralla kohoaa ihmismieli maan tomusta taivasta kohden, virren väkevästi kaikuessa hiipii rauhan-enkeli rauhattoman mieleen, kantaen kultaputkessa taivaallista lohdutuksen nestettä, jota hän vuodattelee särjettyyn sydämeen. Laulakaamme virsi „De profundis“!

Munkit alkoivat veisata juhlallisesti latinalaista hautausvirttä. Heistä tuntui ikäänkuin he olisivat laulaneet omaa kuolonvirttänsä. Mutta laulu kevensi heidän raskasta mieltänsä ja säe säkeeltä paisui heidän äänensä, kunnes virsi täysi-voimaisena kaikui heidän huuliltansa.

Suureksi tosin on arvattava se voima, mahtavaksi se vaikutus, joka lähtee juhlallisen virren säveleistä. Noiden kolmen munkin kasvoihin, joita kuumat tuskan hikipisareet äsken viruttelivat, palasi elämän karva, heidän silmäyksissään ei enää kuvaudu synkkää epätoivoa, vaan iloista luottamusta ja uskalaisuutta, heidän sydämissään on rauha anastanut levottomuuden sijan. Mitä Wildefried isän kehoitus-sanat ja heidän omat hartaat rukouksensa eivät voineet vaikuttaa, sen saivat virren sävelet aikaan.

Heidän vielä virttänsä laulaessa saapuivat ne miehet, jotka olivat lähetetyt heitä noutamaan, aitausten edustalle. Virren voimallinen sävel vaikutti heihinkin ja heidän sitä kuunnellessa valtasi oudontapainen hartauden ja kainouden tunne heidän mielensä. Suomalaiset ovat ammoisista ajoista rakastaneet laulua, ihanat sävelet ovat aina olleet omansa sulattamaan heidän sydämiänsä.

Pian toki rohkasi yksi miehistä mielensä ja astui aukon kautta vankilaan.

„Suunne kiinni, mustatakit! Manalassa saatte kai aikaa virsiä viserrellä; nyt pitää teidän heti paikalla seuraaman minua kärkejäpaikalle. Nouskaa siis seisaallenne!“ — käski hän jyrkästi.

Polvillaan olevat munkit nousivat kohta seisomaan. Isä Wildefriedkin koetti tehdä samoin, mutta hänen ruumistansa oli niin pahasti pidelty, ett'ei hän omin voimin pääsytäkään seisaallensa. Nuori apulais-munkki kun tämän huomasi, auttoi vanhusta ja tuki häntä sitte edespäinkin heidän käydessänsä kärkejäpaikkaa kohti.

Laulu oli tauonnut suomalaisen talonpojan astuessa van-
kilaan. Sen edustalle ehdittyänsä sanoi Wildefried isä, joka
epäili kumppaniensa mielen-lujuutta: „Laulakaamme, rakkaat
veljet, uudestaan sama virsi, „De profundis!“ Tämä on
luultavasti viimeinen matkamme, se virsi sopii siis nyt sitä
paremmin.“ Munkit rupesivat heti laulamaan ja Wildefried
isä yhdistyi heikolla, mutta kauniisti sointuvalla äänellensä
heidän lauluunsa.

Omituinen oli tuo näky, kun munkit laulaen hautavirttä
seuraajiansa kanssa lähestyivät pakanallisten Hämäläisten kä-
rjä- ja uhripaikkaa, jonka ympärille lukematon kansanjoukko
nyt oli kokoontunut. Kaksi äärettömän suurta kokkoa oli
vast'ikään sytytetty lähelle pyhää paasta. Niistä lähtevä loisto
valaisi lähiseudun heleämmällä valolla kuin milloinkaan aurinko
kirkkaana kesäpäivänä, mutta tämä valo oli omituista, silmiä
huikaisevaa laatua. Wildefried isästä näytti siltä kuin olisi
häntä ja hänen ystäviänsä viety h—ttiin, hetkellä jolloin per-
kele ja kaikki hänen liittolaisensa olivat kokoontuneet neu-
vottelemaan. Tämä Wildefried isän kuvittelu muuttui vieläkin
luonnonmukaisemmaksi, kun Hämäläiset vankien ehdittyä lä-
hemmäksi alkoivat hirveästi huutaa eli, paremmin sanottu,
ulvoa, sen ohessa raivoisasti tanssien ja uhkaavalla tavalla
heiluttaen käsiänsä ilmassa. Kohta ottivat miehet aseensa
esiin ja rupesivat niitä lyömään yhteen, jotta tämän hirmus-
tuttavan ulvonnan keralla syntyi ankara aseiden kalske. Oi-
kein perkeleellinen meteli! Vankien korvat olivat mennä
lumpeen.

Wildefried isän silmistä vierivät kuumat kyyneleet alas
poskille. Nyt hän oikeen selvästi kuuli ja näki, kuinka sy-
västi nämät ihmiset vihasivat sitä pyhää oppia, jota hän oli
saarnannut, vihasivat häntä, joka oli elämänsä uhrannut tämän
opin levittämistyöhön. Hänen sydäntänsä särki tätä näh-
dessä ja kuullessa ja hän itki murheesta.

Tuota kauheata melua kesti pitkän ajan ja vaivalla
saivat vihdoin Tavela ja muutamat muut vanhukset raivois-
saan olevat kansalaisensa tyyntymään ja vaikenemaan.

„Hampaasta hammas ja silmästä silmä — se on tuo-
mio!“ — sanoi Tavela, kiivaasti luoden silmänsä munkkeihin.
Mutta Wildefried isä ja hänen toverinsa tuskin hänen sanojansa

kuulivat, sillä kansan vaietessa olivat he taas alkaneeet veisata „De profundis“.

Muutamat miehistä löivät nyt kiireesti neljä paalua maahan, kaksi kummallekin puolen uhrialttaria, muutaman askeleen päähän siitä. Sitte he ankarin käsin tarttuivat vankeihin ja laahasivat heitä, yhden kunkin paalun tykö.

Wildefried isä katsoi kumppaneihinsa ja huomasi heidän kasvonsa vaaleiksi kuin talven lumipeite.

„Jättäkääte itsenne kaikkivaltiaan Jumalan turviin! Ka-toovaisen ruumiimme he voivat surmata; — mitäpä siitä, jos sen tekevätkin, kun olemme varmat siitä, että kuolematon sielumme kuoltuamme perii ijankaikkisen onnen ja autuuden. Suokoon pyhä neitsyt teille kestävyyttä! Muistakaatte tyy-nessi, että kristityn marttyyrin pitää heittämän henkensä täydellisellä kärsivällisyydellä pienimmättäkään valitushuudotta!“

Wildefried vanhuksen näitä kehoitussanoja puhuessa olivat hänen vihollisensa sitoneet hänet ja hänen kumppalinsa paaluihin kiinni. Sen jälkeen he valoivat heitä tervalla ja rasvalla ja kokosivat heidän ympärillensä olkilyhteitä ja kuivia oksia.

Wildefried isä kohotti silmänsä taivasta kohden ja rukoili korkealla äänellä suomeksi: „Taivaan Herra, älä hylkää näitä erehtyneitä ihmisiä heidän julmuutensa tähden! Pyhä Olavi, Henrikki pyhä ja te kaikki muut pyhimykset! — rukoilkaatte ristiinnaulittua Vapahtajaamme, että Hän lähettää kelvollisia työmiehiä tälle työ-alalle, jonka nyt jätän, jotta ei tämä pyhän uskomme uudisasutus jää kylmille!“ — Luoden silmänsä toisiin munkkeihin lisäsi vanhus vahvasta luottamuksesta ja voiton riemusta paisuvalla äänellä: „Rakkaat veljeni! Kaikukoon vielä kerran ylistysvirtemme! Laulakaamme viimeinen kerta tässä elämässä „Gloria Deo!“ *).

Yhdistetyin äänin lauloivat munkit nyt tuon juhlallisen ja kauniin katolisen kirkkohymnin „Gloria Deo“. Mutta pian näiden Jumalata ylistävään uskon-sankarien äänet vaikenivat. — Oljet ja kuivat oksat olivat jo sytytetyt silloin kuin he alkoivat ylistyshymninsä; sakea, henkeä tukahduttava savu nousi ilmaan. Ei aikaakaan, niin leimahtivat mainitut sytykkeet

*) Nämä latinankieliset sanat kuuluvat suomeksi: Kunnia (ol-koon) Jumalalle!

ynnä munkkien vaatteet ilmituleen. Valkea paloi räiskyen, ikäänkuin iloiten harvinaisesta saaliistaan. Ylistysvirren sävel tukehtui tulen räiskinään. Kuluipa vielä muutamia hetkiä, niin jo päättyivät onnettomain tuskat ja heidän kuolemattomat sielunsa lentää liitelivät iloiten taivaallisen isän armorikkaasen helmaan. Todellisina kristittyinä marttyyreinä he kuolivat kaikki neljä: ei lähtenyt pienintäkään valitushuutoa, ei heikointakaan tuskan huokausta heidän huuliltansa.

Hämäläiset katselivat muutaman hetken äänettöminä noita oudontapaisia kokkoja. Kuumeentapainen ilo loisti heidän silmissänsä. Heistä tuntui siltä, kuin olisi koko tuo outo, vihattu usko, jota heille vastoin heidän tahtoansa tyrkytettiin, kaikkine temppuineen päivineen palanut poroksi noiden munkkien kanssa. Pian he ilmoittivatkin ilonsa kimakkailla huudoilla ja rupesivat taas hurjasti hyppimään ja käsiänsä heiluttamaan. Aseitansakin miehet taas kalskuttelivat.

Tätä melua kesti pitkän ajan, kunnes se vihdoin Tavelan käskystä taukosi.

„Tuokaatte teuraat tänne!“ — käski hän.

Kuudes luku.

Tuskin oli Tavela ehtinyt antaa tämän käskyn, kuin eräs pitkävartaloisen mies julmasti ulvoen ja huutaen hirmuisella vauhdilla tulla töyttäsi oikealta teurastuspaaden luoksi. Hänellä oli tuuhea parta ja hänen pitkät kampaamattomat hiuksensa killuivat alas hänen hartioillensa. Lakkia hänellä ei ensinkään ollut päässä. Muuten oli hän puettu mustiin lammasnahkaisein vaatteisin, mutta nahat olivat rikkinäiset ja repaleissa, jotta paljas päivettynyt iho loisti reikien läpi. Polvesta alaspäin olivat hänen pitkillä mustilla karvoilla peitetyt säärensä paljaat; hän kävi myös avojaloin.

Oikeassa kädesssänsä kantoi tämä ulkomuotonsa kautta hirmua ja kauhua nostava mies, jonka haaveksivat silmät pyörivät päässä niinkuin raivoissaan olevan mielipuolen, pientä alastonta poikalasta, vasemmassa heilutteli hän pitkää puukkoa.

Kohta miehen jäljissä hyökkäsi eräs nuorenpuoleinen nainen hapsset hajallansa samalta sivulta paaden tykö. Naisen kasvot olivat kalpeat ja hänen silmänsä kuvasivat katkerinta tuskaa ja syvintä toivottomuutta. Mutta hän ei itkenyt, sillä hän oli jo itkenyt niin paljon ja niin katkerasti, että kyyneleiden lähde oli kuivunut. Ei kuulunut hänen huuliltansa valitus-ääntäkään; hän vaan ännäsi ja ähkyi niinkuin se, joka on pakahtumaisillaan. Sanomattomalla mielen vimmalla törmäsi hän äsken paikalle saapunutta miestä vastaan ja tarttui molemmin käsin lapseen, silminnähtävästi ponnistaen kaikki voimat, mitkä hänellä vielä oli jälellä, saadaksensa lapsen irti miehen kourista.

Mies laski puukkonsa teurastuspaadelle ja tarttui vassemmalla kädellään naisen käsiin. Kiivaan ottelun jälkeen saatuaan ne irroitetuiksi, viskasi hän viimeiset voimansa menettäneen naisen ankaraa vauhtia sivulle päin. Nainen kaatui, löi päänsä kovasti kiveen ja meni tainnoksiin.

Tämän tehtyänsä otti mies taas puukon paadelta ja rupesi lukemaan eriskummallisia loihturunoja, kuitenkin niin epäselvästi, ett'eivät lähinnä seisovatkaan voineet saada selkoa siitä, mitä kaikkia sanoja hän saneli. Sen ohessa teki hän oudonmuotoisia liikunnoita ruumiillansa; toisinaan hypähti hän kaksin jaloin ylös maasta useammat kerrat peräkkäin. Vihdoin hän vaikenä ja katseli pyöriä silmin kaikkialle ympärillensä. Hän oli väsynyt; vaahto valui hänen huuliltansa.

„Mitäpä korven Kelolla nyt lieene mielessä?“ — kyselivät muutamat lähellä seisovat miehet.

„Älkäätte häntä häiritkö! Hän on par'aikaa haltioissaan“ — sanoivat toiset.

Mutta Kelo ei ollut kuulevinaanakaan, mitä hänestä puhuttiin, vaan rupesi uudestaan jupisemaan loihtusanojansa ja tekemään taikatemppujansa.

Mikä mies oli Korven Kelo ja mikä hänellä ammattina? Hän oli kuuluisa ja kansan suuressa arvossa pitämä loihtija, joka — niin vakuutettiin — lukemalla helposti sai taudit ja muut paheet poistetuiksi niin hyvin ihmisistä kuin eläimistä. Hän noitui varastettuja tavaroita takaisin niiden omistajille ja luki milloin maksusta, milloin ystävydestä niihin sellaisia sanoja, että ken niitä vast'edes yritti varastamaan, hän oli kuoleman oma. Vieläpä sanottiin hänen „sanansa“ olevan niinkin voimalliset ja hänen taitonsa niin suuren, että hän lukemalla ja noitatempuillansa toimitti onnellisuutta — erinomattain naimaonnea — niille, joille hän tahtoi onnea toimittaa, mutta kirousta ja onnettomuutta niille, jotka hän tahtoi tehdä onnettomiksi. Kaikki ihmiset uskoivat, että hänen henkensä oli salaisessa, ylenluonnollisessa yhteydessä jumalien kanssa, sillä hän toisinaan myös aivan täsmälleen ennusti vasta tulevaisuudessa tapahtuvia asioita.

Kaiken tämän lisäksi oli hän kiivain ja ankarin kristinuskon vihaaja näillä seuduilla. Piispan ratsuväelle oli hän ollut kauhuna, sillä missä hän vaan pääsi tilaisuuteen sitä tekemään, tappoi hän heitä milloin iskien heitä miekalla, milloin

jostakusta piilopaikasta ampuen heitä joutsen vasamalla. Monta ratsumiestä oli näin saanut surmansa hänen kauttansa, ja surmattujen kumppalit elivät hänen tähtensä alituksessa pelvossa, sillä Kelo oli alinomaa liikkeellä, niin yöllä kuin päivällä, väliin siellä, väliin täällä. Siitä syystä päättivät piispan ratsumiehet jos jollakin tavalla surmata hänet: he ajoivat vuosikausia häntä takaa, niinkuin sutta ajetaan, mutta kaikki heidän ponnistuksensa olivat tyhjään rauenneet. Kelo tunsikin kaikki metsän polut. Yönsä hän vietti milloin yhdessä, milloin toisessa ladossa, milloin jonkun kaatuneen puun juurten suojassa. Ainoastaan salaa hiipi hän kansalaistensa taloihin ja tölleihin ruokavaroja keräämään, noitatempujansa tekemään ja samalla vihollisiansa väijymään. Jos hyvin sattui, oli hän lähettänyt heistä yhden taikka kaksi Manan maille, ennenkuin taas pakeni metsiin. Tällä tavoin elettyänsä monta vuotta oli häntä ruvettu nimittämään Korven Keloksi.

Hän oli nyt uudestaan alkanut lukea loihtusanoja ja tehdä taikatemppuja. Tätä menettelyä kesti siksi, että vaahto toistamiseen tuprusi esiin hänen huulillensa, jolloin hän taas väsyneenä lepäsi muutaman hetken, katsoen läsnäoleviin entistä hurjemmilla silmäyksillä.

Korven Kelon näin levätessä rupesi lapsi itkemään. Mutta kohta kouristi Korven Kelo kovalla kourallaan sitä niin kovasti, että se taas meni tainnoksiin. Sitte huusi hän sähisevällä äänellä kansalle: „Jumalien tahto on että tämän lapsen pitää kuoleman! Tuo vanha kirottu mustatakki pesi sen samana aamuna, kuin me poltimme hänen kurjan rukoushuoneensa; se on viimeinen niistä lapsista, joita hän on pessyt saataisessa vedessä. Sentähden teurastan sen nyt merkiksi siitä, ett'ei tuollaista jumalatointia tointa enää milloinkaan täst'edes toimiteta näillä seuduilla. Paljon on minulla ollut puuhaa saadakseni tämän pennun valtaani! Äiti, senkin konna, oli kätkenyt lapsen. Sittekin kuin vihdoinkin lapsen olin löytänyt, tappeli tuo hupsu vielä kanssani niin hurjasti kuin metsän peto ja juoksi huutaen ja kiljuen perässäni aina Pyhäjärven rannalle asti. Kuinka lie päässyt kuotus järven yli, en tiedä. Eihän siinä näkynyt muuta venettä sillä paikalla kuin minun veneeni.“

Loihtiija vaikeni hetkeksi ja loi kiukusta sähköyvät silmänsä vielä tainnoksissa olevaan äitiraukkaan.

Sitte loihe hän taas lausumaan: „Ukko vihaa tätä lasta, kaikki taivaan, metsän ja veden haltijat vihaavat sitä! Se on nyt teurastettava ja sen veri vielä kuumana sekoitettava Pyhäjärven veteen, jotta jumalat tämän kautta suostuisivat meihin, entisen suuttumuksensa heittäen. Antakaatte tänne pyhät astiat!“

Eräs miehistä laski paadelle kaksi suurenmoista hopeista astiaa.

Loihtija polvistui nyt paaden eteen ja pani lapsen selällensä makaamaan paadelle. Sitte kohotti hän ilmaan vasemman kätensä, jossa terävä puukko kiiltää kimalteli kokojen valaisemana. Mutta juuri kuin hän oli työntämäisillään puukon lapsen sydämeen, tarttui joku takaa hänen käsivarteensa ja esti häntä lyömästä. Estäjä oli Lyyli, joka äkkiä oli hyökännyt paikalle. Saatuansa iskun estetyksi, työnsi hän loihtian syrjään ja asettautui hänen ja lapsen väliin.

Kaikki säikähtyivät tästä odottamattomasta tapahtumasta. Tyytymättömyyttä ja suuttumusta osoittavia ääniä kuului monelta taholta.

Mutta Lyyli puhui milt'ei uhkaavalla äänellä: „Sinä et saa teurastaa tuota viatonta lasta, Korven Kelo! Kuuletko — minä kiellän jyrkästi sinua sitä tekemästä! Mulkoittele vaan silmiäs — Liuksialan Lyyli ei pelkää sinua. Koetappas lyödä minua puukollas, jos uskallat! Taikka piteleppäs *minua*, niinkuin pitelit tuota vaimoraukkaa, joka puolikuolleena makaa tuolla kivien raossa! Tuossa seisoo enoni — etkö usko häntä tarpeeksi voimalliseksi kostamaan minua vastaan tehtyä loukkausta?“

Tyytymättömyys paisui kansassa. Moniaalta kuului uhkauksia Lyyliä vastaan ja kaikkialla huudettiin, ett'ei nuoren neidon, vaikkapa hän olikin rikas ja mahtava, sopinut koettaa estää pyhien jumalien tahtoa tapahtumasta. Korven Kelo, loihtija, oli raivoissaan.

Sinä hetkenä astui Hatanpään Heikki teurastuspaaden luoksi. Hän kantoi oikeassa kädessään miekkaa, jonka hopeaiseen kahvaan oli kiinnitetty kiiltäviä hohtokiviä.

Lyötyänsä miekkansa lappeella paateen niin kovasti, että kajahteli ylt'ympäri, ärjäsi hän loihtijalle: „Jos vaan sakari-sormellasikin kajoot Lyyliin, niin hakkaan sinun ruumiisi, Korven Kelo, niin pieniksi palasiksi kuin pienimmät

kokkareet kevätkylvöön valmistetussa pellossa. Sitte syötän sinun mäsäksi muserretut luusi ja sirpaleiksi särjetyn lihasi koirille, jotta ei sinun henkiraukkasi Manalassakaan saa majaan, vaan syöstään ikuisiksi ajoiksi julmain Syöjätärten kiussattavaksi! Kautta kaikkien jumalien vannon näin tekeväni!“

Ylpeä hymyily leikki Lyylin huulilla kun hän loihtijalle lausui: „Mitäs sanot tästä puolustajastani? Etpä tietäne, että hän ja setäni tänään valittiin päälliköiksi sotaan kristityitä vastaan?“

Korven Kelo vapisi vihasta, hänen silmänsä tulistuivat veripunaisiksi ja olivat tunkea ulos kuopistansa, kasvo^t ja huulet muuttuivat maksankarvaisiksi. Puukko putosi hänen kädestänsä.

Kansan levottomuus oli suuri, suuttumus yleinen.

„Älä lue kiroussanoja ylitsemme korven Kelo? Eihän syy tähän jumalattomuuteen ole meissä! Meidän tahtomme on että lapsi teurastetaan!“ — huudettiin.

Kamalalla, tuskin kuuluvalla äänellä sähisi loihtija Lyyli: „Mene pois Lyyli! Minä en tahdo sinulle mitään pahaa! Tuo vaimo kävi joka päivä rukoushuoneessa messua kuulemassa; hän olisi kuolemankin ansainnut.“

Lyyli kääntyi nyt enonsa puoleen sanoen: „Rakas eno kultani! Pelasta minun tähteni, oman Lyylisi tähden, tuo viaton lapsi kuolemasta! Muuten et saa konsanaan enää nähdä minua iloisena, et kuuna milloinkana! Jos tuo lapsi tapetaan, niin täytyy minunkin kuihtua ja kuolla murheeseen. Sitäpä se taisi ennustaakin tuo ammuttu lokki, joka putosi alas jalkaini eteen.“

Tavelan synkistyneet kasvot olivat vähitellen, hänen ihanaan holhotyttärensä sanoja kuunnellessansa, muuttuneet leppyisemmiksi. Mutta kun Lyyli lopuksi rupe^si puhumaan lokista, niin vavahti Tavela äkisti niinkuin häntä olisi peitsellä pistetty ja samassa hänen muotonsa muuttui kovin murheelliseksi. Luomatta silmiänsä Lyyliin vastasi hän nuhtelevalla äänellä: „Mihin kaikkiin sinun hurjuutesi saa sinua vietyksi! Onko tuo laidallista, että sekaannut tällaisiin asioihin! Tämä nyt on minulle siitä, että olen ollut liiaksi hellä sinua kohtaan! Niinhän se liiallinen hellyys itsensä kistaa! — Kuulithan että Korven Kelo äsken sanoi, jotta meidän jumalat vaativat lapsen kuolemata sovituksesi siitä, että niin

moni tässä läsnä olevista on antanut kristittyjen viekotella itseänsä tunnustamaan heidän muukalaisia jumaliansa.“

Lyyli nojautui alas paasta kohden, otti lapsen syliinsä ja hyväili sitä. Lapsi aukasi silmänsä, tosin vaan hetkeksi, jonka kuluttua hän ne taas sulki, mutta Lyyli oli jo ehtinyt näkemään niissä niin sydäntä musertavaa tuskaa ja peljästyttä, että hän itse oli puhjeta itkuun.

„Ei! ei! Se on mahdotonta!“ — huudahti hän ja kyyneleet tunkivat esiin hänen silmistänsä. — „Eivät meidän hyvät jumalamme voi vaatia, että tämä kaunis, viaton lapsi murhataan! Korven Kelo on siinä asiassa kovin erhettynyt, sen voin vakuuttaa teille, armas setäni! Voi, lahjoittakaatte minulle tämä pienokainen! Varmaankin minä hänestä kasvatatan kelpo sankarin, joka kerran kovasti kostaa kristityille kaikki heidän pahat tekonsa. Niinhän se on: kansansa kostaja ja pelastaja tästä pojasta kerta tulee! Ettekö suo minun pitää häntä, eno kulta? Hennotteko kieltää rukoustani?“

Vanha Tavela oli hämillänsä.

„Mitenkä yksipäinen sinä olet!“ — tiuskasi hän äkäisesti. — „Pitäisihän sinun ymmärtämän, ett’ei tämä ole minun yksityinen asiani. Koko kansaa tämä asia koskee; kansa siis kokonaisuudessaan päättää ja määrää mitenkä tässä on meneteltävä.“

„Anna lapsi tänne! Sen pitää kuoleman, sillä pyhät jumalamme vaativat sen verta!“ — kiljasi loihtija.

— „Anna lapsi heti paikalla Korven Kelolle, sinä ylpeä hupsu! — Muuten me sinut kivitämme taikka poltamme! — Tottele heti kohta!“

Tällaisia kiivaita uhkauksia kuului kaikkialla. Kansa oli hurjistunut.

Lyyli vaaleni, mutta hänen silmänsä säteilivät. Hän loi ne Hatanpään Heikkiin ja näiden nuorten katseet sulautuivat muutamaksi hetkeksi toisiinsa. He eivät sanaakaan vaihtaneet, mutta kuitenkin ymmärsi Heikki heti mitä apua Lyyli toivoi häneltä saavansa. Hän kääntyi kansan puoleen ja sanoi ankaralla äänellä: „Mitä kuulenkaan! Te uhkaillette Liuksialan Lyyliä — ja mistä syystä? Siitä että hänellä on hellä ja armahtavainen sydän, että hän tahtoo pelastaa tuon pienen lapsen, jonka Korven Kelo selvästä *erhetyksestä* on määrännyt kuolemaan. Yksin se seikka jo, että Liuksialan Lyyli

tahtoo häntä kasvatiksi, on tarpeeksi riittävä syy siihen, että lapsi säästetään... Te ette tahdo sitä? Niinpä niin! — Hoi Hatanpään miehet! Tulkaatte luokseni kaikki, kaikki alustalaiseni ja ottakaatte aseet mukanne! Jos minun täytyy väkivallalla suojella tuota lasta, niin pitää tässä vuotaman verta niin runsaasti, että sen tulva nousee nilkkoihimme asti!“

Nyt nousi hirmuinen meteli ja kaikki miehet riensivät noutamaan aseitansa. Kiivaita huutoja ja kirouksia kuului kaikkialla. Lävitse väentungoksen tunkivat Hatanpäälaiset rakastetun isäntänsä luoksi. He olivat tottuneet ehdottomasti luottamaan hänen rehellisyyteensä, aina täydellisesti vakuutetuina siitä, että se asia, jota hän puolusti, oli oikea ja hyvän omantunnon vaatimusten kanssa yhtä pitävä. Heitä oli lähes kaksi sataa miestä.

Sill'aikaa oli Tavela lähestynyt Korven Keloja ja kuiskannut hänelle muutamia sanoja korvaan. Loihdija ensin katsoa tuijotteli häneen suurin silmin, pudistaen vastenmielisyyden merkiksi tuimasti päätänsä, mutta Tavelan hänelle uudestaan jotakin kuiskattua nousi Korven Kelo ylös teurastuspaadelle ja antoi käsiänsä ilmaan kohottamalla kansalle merkin siitä, että hänellä oli sille jotakin sanottavaa. Mutta meteli ja häirinki olivat niin suuret, että ainoastansa ani harvat huomasivat Korven Kelon antaman merkin. Sentähden toi Tavela lähinnä olevasta kokosta pitkän tulisoihdun ja antoi sen loihdijalle. Kun tämä jonkun hetken oli heiluttanut tulisoihtua päänsä yli, taukosi melu ja kukin kallisti korvansa kuullaksensa rikkiviisaan tietäjän puhetta.

Korven Kelo alkoi sanella: „Tuo lapsi jääköön elämään, koska Liuksialan Lyyli niin tahtoo! Löytyy eräs keino, jonka kautta saadaan kiros poistetuksi siitä ja jumalat sovitetuiksi. Tavela kertoi minulle, että hänellä on varana erinomattain oivallisia teuraita tälle juhlalle. Kun ristinmerkki tuon lapsen otsasta pestään pois parhaimman orin sydänverellä, niin sillä keinolla saadaan taivahinen pilvien pitäjä leppymään ja lapsi pelastetuksi kirottujen kristittyjen jumalien kovista kourista. Taluttakaa siis heti teuraat tänne!“

Niitä oltiinkin jo Tavelan edellä antaman käskyn johdosta noutamassa, ja kova hevosten hirnunta kuului, ja kohta talutettiin oriita, kauniimpia mitä voipi nähdä, teurastuspaikalle.

Seitsemäs luku.

Lyyli oli lapsi sylissään rientänyt lapsen vielä tainnoksissa makaavan äidin luo. Annettuansa lapsen eräälle palvelusneidollensa pidettäväksi, kumartui hän vaimon puoleen ja koetti saada häntä tointumaan. Mutta kun tämä toimi ei tahtonut hänelle onnistua, käski hän Heikin, joka seisoi siinä lähellä, toimittamaan sangollisen viileätä vettä. Kun hän sitte oli pessyt haavat onnettoman päässä verestä puhtaiksi ja hieronut hänen otsaansa ja käsiänsä vedellä, niin tämä virkosi, aukaisi silmänsä ja huokasi syvään, niin syvään kuin yksin rakkaan lapsensa kadottanut äiti voipi huoata.

Kovin iloissaan tästä menestyksestä sanoi Lyyli vaimolle, hyväillen häntä niin hellästi, kuin olisi hän ollut hänelle läheinen sukulainen: „Ole huoletta vaan — lapsesi vielä elää! Eihän kukaan enää sille pahaa tee eikä sinullekaan! — Ole täydellisesti rauhoitettu! — Eiväthän nuo haavatkaan päässäsi ole kovin vaarallisia. Minä olen ne nyt pessyt ja sitonut. Toivoni mukaan ne pian paranevat, kun, Liuksialaan tultuamme, toimitan niihin sopivia voiteita.“

Vaimo kohosi istumaan ja katseli hajamielin ympärilensä. Ainoastaan hämärästi ja epäselvästi hän muisti, mitä oli tapahtunut. Hän painoi oikean kätensä otsaansa ja rupesi ajatuksiensa järjestelemään.

Lyyli otti lapsen palvelustytöltänsä ja laski sen äidin syliin.

„Tässä hän nyt on, tuo armaasi!“ — sanoi hän. „Hänkin on jo tointunut. Huomaappas, kuinka hellästi hän katsoo sinuun!“

Raikas ilon huuto läksi äidin huulilta. Hän otti lapsen syliinsä ja painoi sitä kuumeentapaisesti rintaansa vastaan. Sen ohessa hän itki ilosta. Vähitellen hän toki rauhoittui ja nousten seisoallensa lausui hän Lyyli: „Minun pitää nyt viedä lapsi kotiin. Tuon huivin, jonka olet käärimyt sen ympäri, lainaan sinulta, mutta kyllä sen taas toimitan takaisin. Jää nyt hyvästi!“

Lyyli esti häntä menemästä.

„Sinä et saa lähteä vielä. Etkä sinä nyt yksin jaksaisikaan lapsi sylissäsi kävellä kotiin.“

Vaimo olikin ensi innossaan arvannut voimansa suuremmiksi, kuin ne todella olivat. Nyt jo rupesi hänen päätänsä heikkoudesta pyörryttämään ja hänen täytyi istua kivelle.

„Mennään sitte yhdessä“ — jatkoi Lyyli puhettansa. — „Minäkin jo pian lähden täältä. Aikomukseni onkin ottaa sinut kanssani Liuksialaan.“

„Kuinka? Kuuluun Liuksialaanko?“ — kysyi vaimo ihmetellen.

„Niinpä aivan. Olen kuullut kerrottavan, että miehesi muutti Manalaan jo ennenkuin lapsesi olit ehtinyt synnyttääkään ja ettäs tätä nykyä elät mitä kurjimmassa köyhyyden tilassa. Minulla on tarpeeksi tavaroita itselleni, sinulle ja lapsillesi. Tahtoni onkin se, että tuo poikasi kasvatetaan minun kodissani, jotta saan sitä pitää silmällä.“

Huomattuaan äidin kasvojen vuolteissa levottomuutta, lisäsi Lyyli suloisesti hymyillen: „Älä pelkää, että aion sinulta riistää lapsesi. Empä suinkaan! Kyllä sinä häntä saat pitää ja kasvattaa; — kuitenkin sillä ehdolla, ettäs elät ja olet minun luonani. Minulla onkin tuohon poikaan yhtä suuri oikeus kuin sinulla, sillä minä olen pelastanut sen kuolemasta.“

„Vai sinäkö sen pelastit! Enkä minä vielä ole kiittänytkään sinua siitä! . . .“

„Jääkööt kiitokset toistaiseksi!“ — keskeytti häntä Lyyli. — „Vaan mikä on pojan nimi?“

„Antero“ —.

„Antero! Sehän on kristillinen nimi! Kyllä meidän pitää antaman hänelle joku toinen sopivampi nimi! Mitäs sanot, jos nimittäisimme häntä Viliksi? Vilkki on minusta hyvin kaunis ja mukava nimi.“

„Toinenko nimi?“ — sanoi vaimo vavahtaen. Katsottuansa arasti ympärillensä lisäsi hän kuiskaavalla äänellä: „Etkö tiedä, että minä olen kristitty?“

„Tiedän kyllä, ettäs olet sen verran kristitty, kuin useat muutkin meistä olivat kristityitä, niin kauan kuin Tuomas piispan ratsuväellä oli valta täällä“ — vastasi Lyyli.

„Ei, ei! — Asia ei ole ymmärrettävä siltä kannalta!“ — huudahti vaimo laskien kätensä sydämellensä. — „Minä olen ajatusteni ja tunteitteni puolesta todellinen kristitty. Hamaan kuolemaani saakka olen muistava jok'ainoan sanan, jonka Wildefried isä on minulle puhunut, ja kätkevä hänen viisaat neuvonsa ja opetuksensa sydämeeni. Minä en salli, että lastani nimitetään muulla nimellä kuin sillä, minkä hän kasteessa on saanut.“

Lyyli katsoi häneen kummastelevin silmin.

„Sinä haaveksit syystä että nyt olet sairas ja heikko! Kylläpä tuollaisista pahanpäiväisistä houreista pääset, kun tulet terveeksi!“ — vakuutti Lyyli.

„Pidätkö minua niin kevytmielisenä?“

„En sinua ensinkään pidä kevytmielisenä, vaan luulen ja tiedän, että raskaat murheesi ovat saaneet sinun haaveksi-maan kaikenmoisia hullutuksia, joista tuo vanha mustatakki muukalainen on jaaritellut sinulle!“

„Älä puhu siten! Sanasi loukkaavat kovasti mieltäni!“

„Olkaamme siis siitä asiasta puhumatta! — Nimitä sinä vaan poikaasi Anteroksi, jos niin mielit . . . sitä en kiellä sinua tekemästä. Mutta minä nimitän kuin nimitänkin häntä Vilviksi. — Vaan johan ollaan teurastamis-toimissa! Minunkin pitää mennä noutamaan teurasraavaan verta.“

Lyyli otti pienen hopeisen maljan taskustaan. Samassa huudahti teurastuspaaden luona seisova loihtija: „Missä on lapsi? Tuokaatte se heti tänne!“

Surkealla valitushuudolla vastasi pelästynyt äiti tähän kysymykseen. Vavisten koko ruumiissansa sulki hän lapsensa syliinsä. — Eräs vanha talonpoika tuli lasta noutamaan.

„Anna lapsi minulle!“ — sanoi talonpoika.

„En! en! — Voi lapsi raukkani! — En anna sitä sinulle. Mitä sillä tekisikään? En anna!“ — ännäsi äiti, jonka vaaleasta otsasta tuska pusersi raskaita hikipisaria.

„Mitä sillä teen? No vienpä sen Korven Kelolle, joka pesee siitä kirouksen pois“ — vastasi talonpoika.

„Korven Kelolleko! Voi kaikki taivaan pyhät! Ei ole lapseni tehnyt mitään pahaa eikä hänessä asu kirousta! En anna lastani . . . en kenellekään!“

Melkein mielipuolena tuskasta ja kauhistuksesta katseli vaimo ympärillensä nähdäkseen, mistä hän lapsinensa parahiten pääsisi pakoon. Hän tunsu itsensä kyllin vahvaksi juoksemaan, juoksemaan niin kovasti ja vikkellästi, ett'ei kukaan häntä saavuttaisi!

Lyyli kumartui vaimon puoleen ja puhui päättävällä äänellä hänelle korvaan: „Anna heille lapsi, he eivät tee sille pahaa! Älä ärsytä heitä! Jos he joutuvat raivoon, niin teurastavat sen heti paikalla, enkä minä ota toistamiseen pelastaakseni sen henkeä syystä, ett'ei se toimi minulle enää onnistuisi, jos häntä yrittäisinkin pelastamaan!“

Nämät sanat sanottuansa irroitti hän lapsen äidin helmasta ja antoi sen talonpojalle, joka viipymättä vei sen Korven Kelolle. Lyyli astui nyt myös teurastuspaasta lähemmäksi.

Kansa oli hyvissä mielin siitä, että loihtija oli päättänyt antaa lapsen elää. Harva läsnä olevista oli niin julmamielinen, että hän paljaasta verenhimosta olisi suonut näkevänsä lapsen teurastettavan. Loihtijan mahtisana se se oli saanut heidät raivoon. Sillä niin suuri oli heidän luottamuksensa häneen, että siinä olisi syntynyt verinen tappelu, jos loihtija yhä olisi väittänyt, että jumalien tahto oli, että lapsi piti teurastettaman. Nyt olivat kaikki iloiset siitä, että tämä asia oli saatu päätteen tuollaista julmaa verileikkiä välttämällä.

Noita oivallisia teurastusraavaita tahtoi jokainen läheltä nähdä ja tarkastella. Väen tungos niiden ympärillä oli suuri. Niin pulskia oriita moni ei ollut eläissään ennen nähnyt.

„Tuhat tulimmaista! Ovatpa nuo mainioita hevosia! Katsokaapas tuota valkean-karvaista viisivuotiasta! Siinä on juhtaa niin paljon kuin kahdeksassa!“ — huudahti yksi.

„Entäs tuo musta tähtiotsa! Moista ratsua ei löytyne sadan penikulman päässä!“ — sanoi toinen.

„Voiton kaikista ottaa kuitenkin tuo tummankarvainen raudikko! Jos saisin ottaa yhden noista kaviokonteista omakseni, niin sen ottaisin!“ — väitti kolmas.

Neljäs piti hiirenkarvaista parempana, viides haalevaa raudikkoa.

Loihtijan ehdotuksesta valittiin vihdoin neljä hyväksi hevoskasvattajiksi tunnettua talon-isäntää antamaan lausuntonsa siitä, mikä oriista oli parhaimpana pidettävä. Näiden tarkastus päättyi siten, että arvelivat tummankarvaista raudikkoa kaikista etevimmäksi. Se oli siis ensin teurastettava. Mutta ennenkuin ryhdyttiin teurastamispuuhiin, luki loihtija taas suuren joukon loihthusanoja, sen ohessa kamalasti tuijotellen silmillänsä ja tuon tuostakin joutuen haltioihinsa. Kun vihdoin kaikki tarpeelliset sanat olivat sanotut ja rukoukset luetut, talutettiin raudikko pyhän paaden luo ja sen jalat sidottiin köysillä yhteen, jotta se kaatui. Sitte iski Tavela muutamain taikasanoja jupisten pitkän teurastuspuukon sen sydämeen.

Tärkeä asia tässä toimituksessa oli se, ett'ei yhtäkään veren pisaraa teurasraavaasta pääsisi vuotamaan maahan. Siksi vaadittiinkin erityistä taitoa ja harjaantumista teurastajalta ja teurasraavas pidettiin sellaisessa asemassa, että veri helposti pääsi vuotamaan niihin pyhiin astioihin, joita muutamammat lähellä seisovat miehet sitä varten pitivät varalla.

Näin kauaksi oli ehditty teurastustoimissa sinä hetkenä, jolloin lapsi kannettiin Korven Kelolle. Otettuansa sen vastaan, katseli loihtija sitä säihkyvin silmin. Hänen kasvonsa synkistyivät, hänen sieramensa laajentuivat ja hänen raskaasti hengittäessänsä aaltoili hänen rintansa. Selvä oli, että verenhimo uudestaan oli vallannut hänen.

Tämän huomattuansa huudahti Tavela hänelle: „Kiiruhdappas pesemään lapsen päätä! Mitä kuumempi veri on, sitä suurempi voima siinä asuu, sen muistanet“.

Silminnähtävällä vastenmielisyydellä teki loihtija, niinkuin Tavela käski hänen tehdä. Lukien sopivia loihthusanoja ja noituen ja uhaten kristittyjen jumalia, vaatiens niitä luopumaan pois lapsesta, pesi hän lapsen pään ja rinnan teurasraavaan verellä, jonka jälkeen hän antoi sen Lyyllille, joka vei sen pelvosta puolikuolleelle äidille.

Sen jälkeen nousi loihtija taas teurastuspaadelle ja huusi korkealla äänellä: „Tulkoot nyt myös kaikki muutkin, joihin kristityt mustatakit ovat lukeneet sanoja ja tehneet ristimerkkejä rinnalle, tänne puhdistamaan itseänsä! Itse taatto

taivahinen vaatii sitä ja sitä vaativat kaikki jumalamme! Ennenkuin niin on tapahtunut, ei huoli Pyhäjärvi juoda teurasraavaan verta eikä tuli syödä syöttilään lihaa!“

Suuri oli niiden joukko, jotka nyt riensivät „puhdistamaan“ itseänsä pirskoittamalla teurasraavaan pyhää verta ottaensa ja kiireellensä. Niiden joukossa olivat Heikki ja Lyylikin.

Tämän tapahtuessakin luki viisas loihtija mahtavia sanoja ja saneli kiivaita kirouksia niille, jotka vast'edes antautuisivat vieraiden jumalien palvelukseen.

Jällellä olevatkin teurasraavaat tapettiin sitte. Kaikki sisukset ja sydämykset heitettiin tuleen. Sitä varten olikin nuo kaksi lähellä seisovaa kokkoa tehty muita suuremmiksi, että teurasraavaitten sisukset niissä helposti voisivat palaa poroksi. Mutta kaikki veri säilytettiin visusti ja suurimmalla huolella.

Jo ompi mainittu, että Lyylillä oli pieni hopeinen malja, jossa hän aikoi säilyttää teurasraavaan pyhää verta. Kaikilla muillakin oli jonkunmoinen pieni astia sitä varten varalla: rikkaimmilla hopeasta tahi vaskesta, köyhemmillä sarvesta, puusta taikka tuohesta tehty.

Yksi juhlan tärkeimmistä tempuista oli nyt tehtävänä: matkue Pyhäjärven rannalle. Pyhäjärven aaltoihin oli teuraaitten veri sekoitettava; ne rukoukset, jotka sen rannalla rukoihtiin, olivat taivahiselle Ukolle ja muille jumalille muita rukouksia otollisemmat.

Kaikki olivat valmiit matkaan; loihtijan käskyä lähtöön varrottiin.

Mutta Korven Kelo katsoi, ollen vihoissaan, pitkään lapsen äitiin. Vihdoin ärjäsi hän julmalla äänellä: „Tuo vaimo ei vielä ole puhdistanut itseänsä! Ell'ei hän tahdo sitä tehdä, niin pitää hänen kuoleman!“

Onneton äiti kyyristyi näitä kuullessaan. Pakanain menettely hänen lapsensa kanssa oli nostanut kauhua ja hirmua hänessä ja hän oli lujasti päättänyt ennemmin kuolla kuin kieltää Kristuksen, josta Wildefried isä oli hänelle saarnannut.

Huomattuansa uhkaavan vaaran riensi Lyyli vaimon luokse ja pirskoitti äkkiarvaamatta maljastansa muutamia pisaria verta hänen kasvoihinsa. Sitte kääntyi hän päättävästi loihtijan puoleen ja lausui: „Tuo vaimo raukka on liian

sairas ja heikko voidaksensa itse tulla pyhää verta noutamaan, mutta puhdistustoimi, josta puhuit, on nyt tapahtunut minun kauttani.“

Loihtiija puri huuleensa ja antoi käskyn lähtöön. Pyhäjärven rannalle ehdittyänsä tyhjensi kukin astian, jossa kantoi verta, sen aaltoihin, tämän ohessa rukoillen itsellensä taivahiselta Ukolta sitä, mitä hänen parahiten oli tarvis. Talonisännät ja muut, jotka maata viljelivät, pyysivät kasville sopivaa ilmaa, jotta ohra orastuisi, kaura kauniisti kasvaisi, nuoret tytöt rukoilivat naimaonnea j. n. e. Mutta itse Pyhäjärveä pyydettiin antamaan sen aaltoihin laskettua verta jumalille juotavaksi, jonka tähden rukoukset alkoivat tämantapaisilla sanoilla:

Anna, armas Pyhjäjärvi,
Jumalien juomasanko,
Vesisäiliö sävyisin,
Anna taivaan taaton juoda,
Pilvien pitäjän särpiä!

Mutta ei yksin Ukko jumalaa, vaan muitakin jumalia rukoiltiin tässä tilaisuudessa. Niin pyysivät kalastajat Ahdilta ja Ahtolan kansalta hyvää kalaonnea ja talonemännät muistuttivat Pyhäjärven imeä siitä, että hän pyytäisi Tapion ja Tapiolan väen, kun nämät tulivat noutamaan vettä ja maistelemaan teurasraavaitten verta, varjelemaan heidän metsissä ja laitumilla kuleksivaa karjaansa metsänpedoista ja kaikista vahingoista, jotka eläimiä metsässä kulkiessa voivat kohdata, soihin ja rämeihin joutumasta y. m.

Sitte kuin kaikki toimet Pyhäjärven rannalla olivat suoritettut, oli vaan viimeinen ja iloinen osa juhlasta enää jälellä. Teurastettujen oriitten ruumiit leikattiin kappaleiksi. Jok'ainoa juhlassa läsnä oleva sai kappaleen lihaa, jota hän riensi paistamaan jonkun kokon leimunevassa liekissä. Kaikki luut poltettiin, mutta oriitten pääkallot pystytettiin pitkien, teurastuspaikan ympärille pystyyn lyötyjen paalujen päähän.

Hevosen liha oli pakanallisten esivanhempaimme paras herkkuruoka. Yksi pätevimmistä syistä heidän vihaansa kristin-oppia ja sen levittäjiä vaataan oli juuri se, että kristityt papit kielsivät heitä hevosen lihaa syömästä. Pyhäjärven lähitienoilla asuvat Hämäläiset eivät olleet moneen vuoteen uskaltaneet syödä hevosen lihaa; eipä siis ihmettelemistä,

että he nyt ensimmäistä sopivaa tilaisuutta hyväksensä käyttäen oikein ahmaamalla kävivät lihavien paistien kimppuun. Kotoa juhlan mukana tuodut eväät, mesijuomat ja oluet otettiin nyt myös esiin, jotta siellä pian syntyi ilmeinen ilo, suurta melua ja hälinää.

Lyyli ei jäänyt osaa ottamaan tähän iloon. Heti kuin juhlan — niin sanoaksemme — virallinen osa oli päättynyt, läksi hän palvelijatartensa kanssa kotiin, vieden mukansa myös lapsen ja lapsen äidin.

Hatanpään Heikki saattoi Lyyliä aina rantaan asti, josta Lyylin veneellä oli kulkeminen Pyhäjärven vastakkaiselle rannalle, josta hän Messukylän kautta matkusti kotiin. Heidän rantaa kohti käydessänsä sanoi Heikki: „Kulunut päivä oli erittäin vaiherikas päivä!“

„Niinpä oli. Mitäpä tämä kaikki ennustaneekaan? Tuo ammuttu lokki esimerkiksi!“

— „Älä ole kauvemmin levoton sen asian tähden, Lyyli!“

— „Enhän juuri olekkaan levoton . . . mutta“ . . .

„Mutta mitä?“

— „Niin mitä? Sitä aion sanoa, että on vaikea arvata sellaisia tapahtumia, jotka vast'edes tulevat tapahtumaan . . . Luuletko, Arvo, että olette tarpeeksi voimalliset torjumaan päältäanne tuon kristityn piispan sotajoukot? Kun äsken sainoin jäähyväiset enolleni, näytti hän sangen levottomalta; sellaisena en ole häntä milloinkaan ennen nähnyt.“

— „Siitä olen täydellisesti vakuutettu, että voimme estää heitä pääsemästä Nokian virran yli. Enempää ei ensi aluksi tarvitakaan. Kasvamistaan kasvaa joukkomme, miehiä kun tulvaamalla tulvaa meidän avuksemme; ja tiedäthän, että meille on luvattu apua aina Karjalasta ja Venäjältä asti.“

„Elleivät vaan myöhästyisi nuo etäällä asuvat auttajat.“

He olivat nyt saapuneet järven rannalle. Heikki tarttui Lyylin käteen ja sanoi kuiskaamalla, katsoessaan syvään hänen silmiinsä: „Minun olisi hauska tietää, otatko sinä mieltäksesi minuun? Sano se nyt ennenkuin erkanemme toinen toisestamme.“

„Niin . . . miksikä sitä pitäisin salassa? Sinä olet urhoollinen ja jalo mies, Arvo! Kyllä minä sinulle pysyn uskollisena.“

Luoden viehättävän katseen nuorukaiseen, lisäsi Lyyli suloisesti hymyillen: „Toimita sinä nyt vaan että saamme voiton kristityistä, kyllä minä sitte otan toimittaakseni että sinä saat voiton — noista rikkaan rikkaista ja mahtavista kosijoista, joista enoni alinomaa puheskelee.“

Tämän sanottuansa hyppäsi hän keveästi veneeseen, johon hänen seuraajansa jo olivat asettuneet istumaan.

Heikki jäi katsomaan venettä, joka kiireesti kiiti eteenpäin. Pian se oli ehtinyt toiselle rannalle. Sieltä viittasi Lyyli vielä kerran jäähyväiseksi huivillansa sulhollensa ja katosi sitten näkymättömiin rannalla kasvavien leppien taakse.

Heikin sydän oli suloa täynnä. Nyt oli hän vihdoin Lyylin huulilta kuullut ne sanat, joita hän niin hartaasti oli toivonut saavansa kuulla! Mutta näihin sulon tunteisiin sekaantui hänen tahtomattansa myöskin kaipauksen ja murheen tunteita. Salainen aavistus jostakusta tapahtumasta, vielä tietämättömästä ja tuntemattomasta turmiosta valtasi hänen mielensä. Hän koetti karkoittaa nämät ikävät ajatukset mielestään pois, mielikuvituksessaan pukien tulevaisuutensa onnen kesäistä aamuruskoa loistavampaan pukuun, mutta tuon tuostakin synkät pilvet asettuivat hänen ja hänen juuri valmiiksi rakentamansa toivolinnan väliin, jotta hän ei enää voinut sitä nähdä. Lyylin muotoakaan ei hän osannut kuvata hymyileväksi, iloiseksi, vaan hän näki hänet vaaleana, sellaisena, kuin hän oli ollut sinä hetkenä, jolloin vanha Taara oli hänelle veristä kuolemaa ennustanut. Tästä syystä Heikki pian suuttui itseensä ja soimasi itseänsä akkamaisesta luulottelevaisuudesta.

Tultuansa takaisin teurastuspaikalle, ilmoitti Heikki Tavelalle, että hän kohta aikoi lähteä Nokian virralle, ollaksensa paikallansa, jos kristityt tekisivät äkkipikaisen rynnäkön. Tavela tarjoutui hänelle seurakumppaliksi ja molemmat menivät, annettuansa tarpeelliset käskyt niille miehille, jotka jäivät juhlan viettoa jatkamaan, sille paikalle, missä pulskat ratsunsa seisoivat suitsimista puihin kiinni sidottuina.

Juhlaa viettävien ilo ja riemu uhkaavat jo paisua kohuullisuuden rajojen yli. Näiden Ukon juhlain loppupuolella pidettiin usein hyvinkin raivoisaa ja hurjantapaista elämää. Enemmän kuin kolme sataa vuotta tässä kerrotuita tapauksia myöhemmin kirjoittaa uskonpuhdistuksen isä Suomessa, jalo piispa Mikael Agricola, jonka aikana näitä Ukon juhlia, vaikka

muutetussa muodossa, vielä vietettiin, niistä sanasta sanaan seuraavalla tavalla:

„Ja quin kevekylvö kylvettin
Silloin Ukon malia iootijn
Sihen haetin Ukon vacka.
Niin iopui pica ette acka.
Siitte paljo häpie sielle techtiin
Quin seke cultin ette nechtin“.

Kun Tavela ja Heikki saapuivat Nokian virralle, tapasivat he suurimman osan vartijaväestä makaamassa puoleksi sammuneiden kokkojen ja nuotioiden ympärillä, raskaasen uneen uupuneina. Niin ahkerasti oli sielläkin Ukon maljoja kallisteltu, että tuskin ainoatakaan miestä löytyi, joka olisi jonkinmoisella kunnolla kyennyt hoitamaan vartiointinsa. Tämän nähtyänsä suuttuivat Tavela ja Hatanpään Heikki kovasti. Mutta mitäpä viha ja närkästys tässä auttoivat: pahoista sanoista ei ottanut kuume poistua kseen päihtyneiden päästä. Ennenkuin nämät väsyneet vartijat olivat unelle suorittaneet täyden veron, ei olisi mikään voima maailmassa jaksanut tehdä heistä taisteluun kykeneviä sotureita. Se asia päälliköitä vähän lohdutti, että kaikki veneet ja lautat edellisenä päivänä olivat soudetut virran itäiselle rannalle, jotenka suurin vaara äkillisestä päällekkarkauksesta oli poistettu.

Ukko Tavela oli väsyksissään edellisen päivän monista puuhista ja toimista. Hän laskeutui lepäämään erään nuotion viereen ja nukkui pian.

Hatanpään Heikki oli päättänyt olla valveilla. Huolellisesti tarkastettuansa vastaista rantaa istahti hän virran äyräälle ja loi silmänsä sen vaahtoaviin pyörteisiin. Näin istuessaan vaipui hän pian syviin mietteisiin. Kuka hänen ajatustensa pääesineenä oli, sen voimme helposti arvata.

Pian kuitenkin veti jonkunmoinen ryske läheisessä metsässä hänen huomiotansa puoleensa. Hän katsoi sinnepäin, mutta ei voinut nähdä mitään arveluttavaa, hän kuunteli tarkasti, mutta ryske olikin jo tauonnut kuulumasta.

„Kaiketi oli tuokin tyhjää mielikuvittelua, vaikka olin kuulevinani jonkun tuolla metsässä taittelevan kuivia oksia“ — jupisi Heikki itsekseen ja vaipui taas ajatuksiinsa.

Vanha köykkyselkäinen akka, joka oli piillyt tiheän pensaan takana, pitkitti matkaansa virran rannalle, jossa työnsi hyvin pienen, yhdestä ainoasta männyntyvestä tehdyn veneen vesille. Soudeltuansa sillä suvantoa myöten vastakaiselle rannalle, veti hän veneen maalle ja kätki sen leppäviidakkoon. Sitte katosi hän metsään.

Kenenkään huomaamatta oli Tahalan vanha Taara päässyt Nokian virran yli.

Aamurusko samassa koitti idässä ja peipponen alkoi visertää varhaista aamuvirttänsä.

Kahdeksas luku.

Kun Hieraniemen Paavo oli ampunut lokin, kehoitti hän soutomiehiä ponnistamaan kaikki voimansa, hänellä, Paavolla, kun muka oli ilmeinen kiire.

Sen jälkeen ei hän pitkään aikaan puhunut sanaakaan, vaan istui äänetönnä melaa pitämässä. Mutta levottomat ja vilkkaasti vaihtelevat väreet hänen kasvojensa vuolteissa todistivat, että hän ajatteli ja tuumaili sitä enemmän. Milloin oli hän synkistynyt ja alakuloinen, milloin näytti ilon tunteet vallanneen hänen mielensä, hänen silmänsä säihkyivät ja hän hymyili voittoisasti niinkuin väkevän vihollisen maahan lyönyt sankari.

Ehdittyänsä Pyhäjärven lounaiseen sopukkaan laski hän veneen maalle erään niemekkeen taakse kulkuväylän oikeanpuoliselle rannalle. Itse hyppäsi hän maalle ja käski yhden miehistänsä häntä seuraamaan. Kun olivat käyneet vähän matkaa metsässä, pysähtyi Paavo ja sanoi rengillensä: „Ota nyt tarkka vaari siitä, mitä sinulle sanon, ja paina sanani mieleesi! Vanhastaan tiedät, että panen suurta luottamusta sinun kuntoosi ja kykyysi. Uutena todistuksena siitä on oleva sekin, että taas uskon sinulle erittäin tärkeän toimen, josta satojen ihmisten onni taikka onnettomuus riippuu. Nyt jos milloinkaan tulee sinun tehdä tehtäväsi kunnolla ja tarkkuudella.“

„Luottakaa täydellisesti minuun! Tahto minulla on hyvä rehellisesti palvella teitä, isäntä, eikä kykynikään lie aivan huonoksi arvattava“ — säesti renki.

„Eipä ole huono! Kautta taivaan taaton — sinulla on jokseenkin terävä aisti ja hyvä kyky, Sarkki. Senpä tähden

juuri sinuun luotankin. Nyt pitää sinun väsymättä, lepäämättä näillä seuduilla ja muuten niin avaralta, kuin vaan ehdit, käydä talosta taloon ja töllistä töllein sanomassa ja ääneen julistamassa, että kaikki, jotka noudattavat Tavelan ja hänen toveriensa sanansaattajien mieletöntä nostokehoitusta, ovat varman perikadon ja onnettomuuden omat. Tuomas piispa on koonnut äärettömän suuria sotajoukkoja Turkuun, ja ne aikoo hän heti viipymättä lähettää rankaisemaan kapinoitsijoita. Hän on kautta Kristuksen ja kaikkien pyhien kuoleman vannonut säälimättä surmaavansa kaikki, jotka ovat nousseet vastustamaan hänen valtaansa. Olkoot siis kaikki varoillansa ja visusti paikallansa, minkäänlaisiin kapinallisiin yrityksiin kristityitä vastaan ryhtymättä, niin totta kuin heidän henkensä ja tavaransa ovat heille kalliit. — Ymmärrätkö nyt, mitä sinulla on toimitettavana?”

„Varsin hyvin ymmärrän ja vakuutan vielä kerran, että voitte täydellisesti luottaa minuun“ — vastasi Sarkki.

„Hyvä, hyvä! Kyllä sinut aikanansa palkitsen ansiosi mukaan. Lähde nyt ja muista kaikkialla mihin tulet varoittaa asukkaita välttämään kiivaan piispan koston.“

Sarkki läksi nyt astumaan kaitaa metsäpolkua myöten, ja Paavo palasi takaisin veneeseen.

„Taas liikkeelle nyt!“ — huudahti hän istuttuansa peräistuimelle ja saatuaan melan käteensä. „Teitä on nyt soutajia yksi entistä vähempi, mutta se seikka ei saa hidastattaa veneen vauhtia. Hyvät kemut pidän teille kotia tultuamme, jos juoksutatte merihepoamme samaa kyytiä kuin äskenkin.“

Soutajat ponnistivat voimiansa ja vene mennä luikahteli niin ankaraa vauhtia eteenpäin, että sen keulan edessä vesi vaahtona kuohui ylös laitoihin asti. Tuskin nykyajan höyrylaivatkaan kilpailussa voittaisivat Hämäläisten suuria n. k. kirkkoveneitä, kun vahvat ja rattoiset miehet ovat niitä soutamassa.

Laukon kartanon kohdalla laski Paavo erään toisen miehistänsä maalle ja lähetti hänet matkalle, annettuansa hänelle saman käskyn ja saman toimen toimitettavaksi kuin Sarkillekin. Vielä kolmannenkin lähetti hän samoihin toimihin nykyisen Vesilahden pitäjän kirkon kohdalla.

Ehdittyänsä kotiin heitti Paavo rikkinäisen mekon päältänsä ja pukeutui toiseen eheään, joka oli yhtä rikkaasti

rihmoilla ja ompeluksilla koristettu kuin hänen Ukon juhlassa kantamansa mekko. Sidottuansa miekan vyötäisillensä, meni hän talliin, asetti ulkomaisen kuosin mukaan tehdyn satulan parhaamman ratsunsa selkään, pani pätsimet päähän ja talletti hevosen pihalle. Sitte hyppäsi hän satulaan istumaan. Mutta ennenkuin läksi ratsastamaan, puhui hän miehille: „Ehkä tulen tällä matkallani viipymään muutaman päivän. Pitäkäätte sill'aikaa talosta vaaria ja toimittakaatte täällä tehtävät työt hyvin tehdyiksi!“

„Mihin kauas lähdette, isäntä?“ — kysyi yksi miehistä.

„Vähän matkaa länteen, saman verran itään; ehkä vaaksan lounasta kohden“ — vastasi Paavo ja läksi täyttää laukkaa ratsastamaan sitä tietä myöten, joka Hieraniemestä viepi Toijalaan.

Toijalaan kun ehti, oli aurinko juuri noussut puitten latvoille ja muutamat sen kanssa valppaudessa kilvoittelevat kylän asujamet hääräilivät jo talojen ja töllien edustalla mikä missäkin toimessa. Paavo seisautti hevoseensa ja kysyi eräältä vanhalta ukolta, missä piispan ratsumiesten päällikkö tätä nykyä majaili. Satamäärä piispan ratsumiehiä oli jo pitkät ajat ollut majoitettuna Toijalaan; ei viisisataa miestä, niinkuin Paavo liioitellen oli kertonut Tavelalle.

„Täällä ei enää ole piispan ratsumiehiä ainoatakaan. Eilen he kaikki läksivät täältä pois“ — vastasi vanha talonpika.

„Poisko? Kummallista! — Mihinkä he läksivät?“

„Sitä eivät kenellekään sanoneet, mutta ehkä Turkuun, sillä sinne päin he ratsastivat.“

Kotvasen mietittyänsä ratsasti Paavo aivan ukon luo, kumartui satulasta ja puhui matalalla äänellä hänelle: „He eivät lähteneet Turkuun — ole siitä vakuutettu. Vaan piispan tänäe lähettämiä apujoukkoja he menivät vastaan. Täällä Hämeessä tulee ennen pitkää vuotamaan verta virtana! Tuo kiivas ja kostonhimoinen piispa on tätä nykyä enemmän julmistunut kuin milloinkaan ennen. Onnettomat Pyhäjärven tienoilla asuvat meikäläiset, jotka ovat nousseet kapinoitsemaan häntä vastaan! Nyt musta Tuomas varmaankin toteuttaa ennen tehdyn uhkauksensa ja ottaa heiltä kaikki aseet pois, jotta ei jää miehille puukkoa, jota käyttää.“

„Sen uhkauksen panivat hänen huovinsa osaksi toimeen meidän kylässä sen jälkeen, kun olivat kukistaneet viimeksi tehdyn kapinan-yrityksemme. Tuo tapahtui, niinkuin muistat, siihen aikaan kuin piispa palasi sotaretkeltänsä Venäläisiä vastaan. Silloin minäkin menetin parhaimmat aseeni. Viholliset karkasivat niin äkkiarvaamatta kyläämme, ett'en ehtinyt niitä kätkeä“ — sanoi vanhus.

„Kyllä kai tuo tapaus näillä seuduilla on niin tuoreessa muistossa, ett'ei kenenkään enää tee mieli ryhtyä kapinallisiin yrityksiin?“ — kysyi Paavo.

„Kylläpä se tuoreessa muistossa on kuin onkin, mutta kuitenkin on niitä, jotka yöt päivät tuumaavat kosta ja ovat joka hetki valmiit ryhtymään jos minkälaisiin koston-yrityksiin.“

„Mutta noita järjettömiä täytyy estää onnettomuuteen syöksymästä!“ — huudahti Paavo. „Kauheatahan tuo oisi, jos muukalaiset muutamien mielettömien tähden hävittäisivät nämät seudut äsken palanutta huhtaa autiommiksi!“

„Sama on minunkin ajatukseni.“

„Niin pitää sinun julkisesti julistaman tämä ajatuksesi kansalle! Velvollisuutesi on käydä talosta taloon sitä asiaa selittämässä ja tehdä se nyt heti, ennenkuin mitään onnettomuutta on ehtinyt tapahtua. Kuka tietää mihin mieleen kansa joutuu saatuaan kuulla että piispan huovit ovat lähteneet täältä? Välttämätöntä on, että kohta tänä aamuna kutsut omat kyläläisesi kokoon. Päästyäsi asiasta selville heidän kanssansa, saatat samota toisille seuduille. Ikäsi ja kokemuksesi antavat kaikkialla sanoillesi pontta. Jälestäpäin on koko Hämeen kansa kiittävä sinua tästä toimestasi!“

Vanhus otti lakkinsa oikeaan käteensä ja raapi vasemmalla kädellensä päätänsä.

„Sinä olet järkevä mies, Paavo . . . Olet tässäkin asiassa oikeassa . . . Kyllä kai tämä seikka sellaista vaatii . . . Muuten voimme menettää senkin tähteen vapautta, mitä meillä vielä on . . . Niin . . . mitäpä tässä muuta tehtävää kuin heti ryhtyä toimeen.“

„Oikein! Minä lähdän samoissa tuumissa kaukaisemmille seuduille. Hyvästi!“

„Hyvästi, hyvästi vaan!“ — toivotteli ukko ja astui alon pirttiin pukeutuaksensa juhla-asuunsa.

Ratsastaessaan jupisi Paavo itseksensä: „Onko tuo kiivas piispa vanhoilla päivillänsä menettänyt järkensä, kun kutsuu huovinsa pois täältä näin vaarallisella ajalla. Vaan se on totta . . . olin unhottamaisillani, ett'ei hän vielä tiedä mitään uhkaavasta vaarasta.“

Enimmäkseen ratsasti Paavo pitkin yleisesti käytettyä tietä, mutta toisinaan hän poikkesi syrjäisille metsäpoluille, kun tiesi niiden olevan oikoteitä. Niin oli hän puolen päivän aikana antautunut sellaiselle sivupolulle, mutta ei osannutkaan sitä seurata oikeaan suuntaan, vaan joutui eksyksiin metsään. Harhailtuansa pitkän tunnin ristiin rastiin metsässä, tulivat hänelle suuret suot ja rämehet vastaan. Paavo koetti kiertämällä välttää niitä, mutta kun havaitsi tuon kiertotien liian pitkäksi, kaalasi hän soiden poikki missä ne näyttivät soukimmilta. Kun hän vihdoinkin ehti vastakkaiselle metsän rannalle vapisi hänen hevosensa ponnistuksistaan; monesti se oli ollut rämeihin jäämäisillänsä. Mutta Paavo ei antanut sen levätä, vaan ratsasti metsään siihen suuntaan, missä arvasi valtatie löytyvänsä. Suuntaa määriteltessään otti hän vaaria puitten oksista, muistaen että suurimmat ja rehevimmat niistä viittaavat etelään, pienimmät pohjoiseen. Kaksi tuntia metsää samottuansa, saapui hän vihdoinkin taas valtatielle paikalla, jossa se jakaantui kahteen haaraan. Tässä antoi hän hevosensa vähän levähtää ja istui itse sill'aikaa tien viereen. Siinä istuessaan kuuli hän hevosensa kavioiden kopinaa, ja muutama hetken kuluttua tulla töyttäsi eräs ratsastaja täyttä laukkaa sieltäpäin, mihinkä hän itse oli matkalla. Ehdittyänsä tien risteykseen, pysähtyi ratsastaja. Hänkin oli talonpoika, mutta hänen mekkonsa oli tehty toiseen kuosiin kuin Paavon.

„Voitko sanoa miull', hyvä ystävä, kumpiko näist' teist' suorimmin viepi Pirkkalaan elikkä Pyhäjärven tienoill'?“ — kysyi outo.

Paavo ei vastannut tähän kysymykseen, vaan kysyi hänkin vuorostansa: „Mistä kaukaa outo on, jos minun sallitaan sitä kysyä?“

„Myö ollaa rantamailt'.“

„Ja matkustatte nyt Pirkkalaan?“

„Niin sinnepäi oon matkall', niinkui jo juur' sanoin. Vaan neuvoppas nyt miull' tietä, kunnon toverini!“

„Tuo mies ei ole rantamailta kotoisin. Siellä ei puhuta sellaista kielimurretta kuin hän puhuu“ — ajatteli Paavo, mutta ääneen hän lausui: „Kun olette matkalla Pyhäjärven seuduille, niin neuvon teitä palajamaan takaisin. Siellä on äskettäin tapahtunut arveluttavia rettelöitä, jotta voitte sinne tultuanne joutua pahaan pulaan“.

„Myö ei ensinkään pelkää rettelöi. Miull' on sukulaisii niill' seu'uill', joita pitää tavata.“

„Oikeankätistä tietä jos seuraatte loppuun asti, niin ehditte paikalle“ — neuvoi nyt Paavo, viitaten kädellänsä oikealle.

„Suur' kiitos! Myö taas lähetää, sill' miull' on jommonenki kiire.“ — Tämän sanottuansa läksi outo mies ratsastamaan Paavon hänelle neuvomaa tietä.

Ilkeästi nauraen katsoi Paavo hänen jälkeensä ja puhui itseksensä: „Kyllä vaan, veikkoseni, saat ratsastaa jos kuinka kauan ennenkuin tuota tietä myöten saavut Pyhäjärven seuduille. Mutta sinulla lie sellainen asia ajettavana, ett'ei olekaan niin aivan vaarallista, ellet hopussa ehdikkään matkasi perille!“

Kohta sen jälkeen nousi Paavokin taas ratsunsa selkään ja läksi hänkin ratsastamaan. Tultuansa illalla nykyiseen Pöytyän pitäjään, oli hänen ratsunsa niin kovin väsyksissä, ett'ei se ottanut mennäksensä eteenpäin, vaan pysähtyi milt'ei joka kolmannelta askeleelta. Paavon täytyi poiketa lähellä tietä olevaan kylään, jossa hänellä oli yksi talonisäntä vanhastaan tuttu.

Lähestyen kylää huomasi hän että lukuisa joukko kansaa oli koossa sen torilla, jos siksi sopii sanoa kylän keskellä olevaa suurenpuoleista aukeata paikkaa. Päästyänsä vielä lähemmäksi, näki hän kansan keskellä kolme ratsastajaa. Yksi näistä, joka vasemmassa kädessään piti suurta valkoista lippua, jonka liinaan oli punanen risti ommeltu, oli puettu niin kirjavankoreaan pukuun, että silmiä huikaisi sitä katsellessa. Hänen valkoisesta, kultareunuksilla koristetusta lakistansa heilui ylpeästi pitkä lumivalkea töyhtö kamelikurjen höyheniä. Uumaisilla oli hänellä kullattu vyö, johon oli kiinnitetty tavattoman pitkä miekka. Hänen rinnallansa killui monenkarvaisessa rihmassa torvia. Vieläpä olivat hänen komean ratsunsa suitsimetkin kullatut, ja se kallisarvoinen vaate, joka kokonaan

peittäen ratsun selän syvissä laskoksissa riippui alas sen kylkiä myöten, oli sekin runsaasti kultaisilla ja hopeaisilla korko-ommelluksilla kirjaeltu. Vaatteen kuhunkin kulmaan olivat piispan hiippa ja piispan sauva kuvatut.

Muut molemmat ratsastajat olivat munkkeja, mustia-veljiä. Heidän karkeasta mustasta sarkakankaasta tehdyt kaapunsa olivat uumaisilta vyötetyt paksulla nuoranpätkällä, josta heidän rukousnauhansa ympyriäisine puukupukkoineen riippui alas. Konit, joilla ratsastivat, olivat laihat ja huonon näköiset. Ei nähty niiden selässä kallisarvoista vaatetta, vaan pieni repale rikkinäistä villakangasta. Eikä heillä ollut jalustimiakaan. Avojaloin kun olivat, heidän polvihin asti alastomat säärensä roikkuivat vapaina alas konien kylkiä myöten. Toinen munkeista piti messinkikahleista riippuvaa suitsutusastiaa, toinen kantoi kaulassansa laukkuja, joka sisälsi punaisesta sarkakankaasta tehtyjä ristinmerkkejä.

Kylän tori oli jo jotensakin täpö täynnä väkeä, mutta kuitenkin tulvaamistaan tulvasi sinne ihmisiä kaikilta tahoilta. Paavokin hoputti hevostansa, ehtiäksensä hyvään aikaan kuulemaan ja näkemään, mitä siellä oikeastaan tuumailtiin ja toimiskeltiin.

Airut elikkä kuuluttaja — sellainen oli kirjavaan pukuhun puetulla miehellä ammatti — laski nyt torven huulillensa ja törähytti siihen kolme kertaa niin kovasti, että torven ääni kajahti likeisissä metsissä. Sitte puhui hän korkealla äänellä, sujuvalla Suomen kielellä: „Tuomas piispa, meidän armollinen herramme ja hallitsijamme, tekee täten minun kauttani tiettäväksi, että huomenna, pyhän Eerikin päivänä, vihitään uusi tuomiokirkko, pyhän neitsyt Maarian kirkko Räntämäellä, korkeaan tarkoitukseensa. Samana päivänä tuodaan myös pyhät astiat, pyhät kuvat, pyhän jäännökset ja muut pyhäköt vanhasta tuomiokirkosta Nousiaisista uuteen, nyt valmiiseen tuomiokirkkoon. Kolmensadan päivän synninpäästön ja yhtä pitkän ajan vapauden kiirastulen tuskista julistaa armollinen piisпамme itse pyhän isän, paavi Innocentius neljännen käskystä ja hänen lähettämänsä pyhän kirjeen johdosta kaikille niille, olkoon mies, nainen taikka lapsi, jotka mainitussa pyhässä toimituksessa ovat saapuvilla, kehoittaen teitä kaikkia käyttämään tätä autuaallista tilaisuutta hyväksenne. Mutta kristin-uskon julmat viholliset, pakanalliset Karjalaiset ja

Venäläiset taas tätä nykyä uhkaavat kristityitä Suomessa. Sentähden luvataan saman korkeasti-pyhän isän, paavi Innocentiuksen käskystä ikuinen synnin-päästö ja ijankaikkinen autuus taivaassa kaikille niille, jotka ottavat kantaaksensa ristinmerkkiä ja ruvetaksensa pyhän uskontomme puoltajiksi mainituista pakanoita vastaan. Lopuksi sulkee meidän armollinen piispamme ja hallitsijamme kaikki alammaisensa Kristuksen, pyhän neitsyt Maarian, pyhän Henrikin ja kaikkien muiden pyhimysten huomaan ja suosioon!“

„Amen!“ — sanoivat munkit yhteen aikaan, ja se heistä, joka oli suitsutus-astialla varustettu, suitsutti pyhää, hyvältä hajautavaa savua kansaan. Länä olevat Suomalaiset tekivät ristinmerkin rinnoillensa, nähdessänsä pyhän savun tupruavan; useammat heistä lankesivat polvillensa.

Sitte otti toinen munkki, joka kaulassaan kantoi laukua, ruotsiksi murtavalla äänellä sanoakseen:

„Kutka tahtoo vastaan ottaa ristinmerkin ja tulla pyhän uskon sotilaiksi? Täydellinen synnin-päästö ja ijankaikkinen autuus jos kuoleekin taisteluss’! Tulkaa noorukaiset, tulkaa nooret meehet!“

Kymmenen nuorukaista astui esiin munkin luo. He olivat kaikki köyhiä renkejä taikka orjia, jotka pyhän ristin satureiksi antaumalla tiesivät saavuttavansa vapauden. Isäntämiehet katsoivat heitä karsain silmin, mutta eivät kuitenkaan pienimmälläkään sanalla tohtineet ilmoittaa tyytymättömyytensä.

Munkki istutti ristinmerkin kunkin nuorukaisen rintaan ja laskien kätensä kunkin kiireelle siunasi hän heitä sanoen: „Ollos siunattu, pyhän ristin sotilas!“

„Ollos siunattu, pyhän ristin sotilas!“ — toisti toinen munkki ja tuprutteli pyhää savua nuorukaisiin.

Airut oli pitkän ajan katsonut Paavoon. Nyt kun munkkien toimitus oli päättynyt, lausui hän hänelle:

„Sinä nuori ratsastaja siellä, joka olet ajanut kelpo ratsusi niin märeksi, kuin olisi se nostettu ylös suosta taikka kuin olisi se ollut kuumassa saunassa kylpemässä, eikö sinua miellytä tulla pyhän ristin sotilaaksi? Jos sinulla on sinne maillekin kykyä taisteluun kuin ratsastamiseen, niin sinusta varmaan tulee kelpo soturi ja pakanain kauhu!“

„Kyllä minulla se aikomus on, että rupean taisteluun kristin-uskon puolesta, mutta minä aion vastaan ottaa pyhän ristinmerkin itse Tuomas piispan kädestä“ — vastasi Paavo.

„Kuulkaapas mokomaa ylpeyttä!“ — huudahti airut. „Tämä hurskas isä, joka on jakanut tuhansia ristinmerkkejä sekä Suomessa että Ruotsissa, vieläpä korkeasukuisille ritarillekin, ei ole tarpeeksi hyvä antamaan ristinmerkkiä tälle pöyhkyrille!“

Kiivaita suuttumuksen huutoja ja uhkauksia Paavo vastaan kuului ylt'ympärrillä.

„Älä huoli, arvoisa airut, puheessani harkita ylpeyttä“ — loihe Paavo lausumaan. „Asian laita on sellainen, että minä erittäin tärkeässä toimessa olen matkalla Tuomas piispan luo. Kun kerran pääsen hänen puheillensa, ajattelin pyytää häneltä itseltään ristinmerkkiä. Ovatpa hänen kätensä pyhemmät kuin muiden ihmisten kädet — sitä et tahtone kieltää?“

„Jos sinulla on joku tärkeä asia Hänen Ylhäisyydellensä, niin voit sen kertoa meille ja toimittaa toimitettavasi meidän kauttamme“ — sanoi airut.

„En sitä kerro kenellekään muulle, kuin Tuomas piispalle itselle. Jospa saan muutamalta toveriltani, joka asuu tässä kylässä, ratsun lainaksi, niin lähden heti kohta taas matkaan. Muussa tapauksessa täytyy minun odottaa siksi, että oma hevoseni vähän levätyänsä taas virkistyy“ — väitti Paavo.

„Et pääse tänä iltana etkä ensi tulevana yönä Hänen Ylhäisyytensä puheille, Tuomas piispa viipyy muiden pappien kanssa kaiken yön Nousiaisten tuomiokirkossa hartaissa, loppumattomissa rukouksissa. Taikka luuletko, tompperi, että pyhät kuvat ja pyhien jäännökset muutetaan kirkosta kirkkoon samalla tavalla kuin lampaat yhdestä karsinasta toiseen? Etkö luule, että heillä on suru suuri, kun pitää jättää vanha koti? Vieläpä he vuodattavat katkeria tuskan kyyneliäkin eivätkä hartaitta rukouksitta otakkaan lähteäkseen. Sellaisia rukouksia et osaa sinä lukea eikä kukaan muu meistä, paitsi nämät molemmat hurskaat isät tässä. Paastoamisella ovatkin Tuomas piispa ja kaikki papit valmistautuneet näihin rukouksiin kukin kutakin pyhimystä varten, mutta Hänen ylhäisyytensä heitä kaikkia varten yleisesti. — Olkoon

pyhä neitsyt heille apuna! Kyllä heillä ensi yönä on ankara työ pyhien kuvien ja pyhain jäännösten kanssa.“ Antaaksensa rukouksellensa tuetta, teki airut ristinmerkin rinnoillensa.

„Tuo oli ikävä sanoma minulle. Kyllä kai minun nyt täytyy odottaa huomiseen saakka“, — sanoi Paavo, töin tuskin voiden hillitä levottomuuttansa.

„Tuskinpa huomennakaan pääset Hänen Ylhäisyytensä puheille!“ — arveli airut. „Huomenna on hänellä niin paljon työtä ja puuhaamista uudessa tuomiokirkossa, että tuskin ehtii muita asioita ajattelemaan. Kuka kykeneekään laskemaan kaikkia niitä rukouksia, joita känen sielläkin taas pitää rukouleman, ennenkuin temppeli on saatu riittävään määrään pyhäksi, ollaksensa sopiva asunto pyhille asujamille. Entäs tuo monimutkainen sijoittelu! Luuleeko joku, että nuo uuteen asuntoon tuodut pyhät kuvat ja pyhain jäännökset pitävät hyvänänsä minkä paikan tahansa, ottaen asuaksensa jos jossakin kolkassa tai komerossa? Eivätpä suinkaan! Siinä vasta katsotaan työtä ja tointa sekä suurta ymmärrystä, kun heitä, kutakin arvonsa mukaan, sijoitellaan sopiville paikoille yhdenkään mieltä loukkaamatta, vaan kaikkien suuttumusta karttaen. Arvaattehan mikä vahinko ja turmio siitä tulisi koko kansalle, jos joku heistä joutuisi raivoon syystä, että hänen arvoansa loukataan. Sellaista onnettomuutta ei voitaisi millään tavalla palkita, vaan uusi tuomiokirkko saisi aikojen loppuun asti huoata raskaan kirouksen alla. Hyhä Henricki estäköön sellaista tapahtumasta! Kyllä on paras, nuori mies, että asiasi toimitat meidän kauttamme.“

„En, en vaikka minua kuolemalla uhattaisiin! Minun pitää itse huomenna saada puhutella piispaa!“ — huudahti Paavo.

„Saat koettaa, pöyhkyri, mutta minä en usko että se toimi sinulle onnistuu. Antakaa tietä hyvät ystävät!“

Nämät sanat sanottuansa painoi airut kannukset ratsunsa kylkeen ja läksi pois. Molemmat munkit seurasivat häntä siunaten kansaa huutamalla sille: „Pax vobiscum! Pax vobiscum!“

Paavolle tuttu talonisäntä astui nyt hänen luoksensa ja sanoi: „Terve tulemastas Paavo! Tämä nyt sopiikin erittäin hyvin. Sinä jäät yöksi meille ja huomenna lähdemme yhdessä seurassa Röntämäelle.“

Yhdeksäs luku.

Varhain seuraavana aamuna läksivät Paavo ja hänen toverinsa matkaan. Sydän-yöllä jo oli suuri joukko kylän nuorisoa ja tilatonta rahvasta lähtenyt jalan astumaan samaan suuntaan. Eikä yksin sen kylän asukkaat rientäneet uuden tuomiokirkon vihkiäisiin, paljon kansaa lähitienoilta ja vieläpä kaukaisiltakin seuduilta oli samassa aikeessa liikkeellä. Oikein vilisemällä tulvaili väkeä Turkuun vievällä tiellä, muutamat matkustaen ratsastaen, toiset jalan. Ja tämän kansan tulva kasvamistaan kasvoi yhä suuremmaksi mitä lähemmäksi uutta kirkkoa Paavo ja hänen matkakumppalinsa saapuivat. Kirkon läheistössä oli väen-tungos niin suuri, että oli tuiki mahdoton ratsastamalla päästä edemmäksi. Matkakumppalit jättivät sentähden hevosensa erään tien varrella olevan talon pihalle ja pyrkivät jalkaisin lähestymään kirkkoa. Kun se tietä myöten näytti, jos ei juuri mahdottomalta, niin ainakin kovin vaikealta, poikkesivat he lähellä olevalle pellolle ja astuivat sitte peltojen pientareita myöten aina piispan kartanoon asti, jonka edustalle vihdoin onnellisesti saapuivat. Piispan kartano oli vastapäätä kirkkoa samassa paikassa, missä Maarian pitäjän pappila nykyään on.

Täällä ylläpiti joukko piispan sotamiehiä järjestystä samoin kuin kirkosta Turkuun kulkevalla tielläkin. Sieltä päin odotettiin Nousiaisista lähtenyttä juhlasaattoa, jonka oli määrä kulkea sitä tietä, joka nykyisen Aningaisten tullin kohdalla Turun kaupungin pohjoisessa syrjässä yhtyy Tampereen tiehen. Äsken kirkolle saapunut airut oli ilmoittanut että juhlasaatto oli lähtenyt Nousiaisista kello viiden aikana, jotta, kun

kello nyt oli kahdeksan, saattoi arvella, että se tunnin kuudessa saapuisi Röntämäelle.“

Mutta puoli yhdeksän aikana ilmaantui yht'äkkiä siihen asti rauhallisesti odottavassa kansassa oudontapaista levottomutta, joka hetki hetkeltä kiihtymistään kiihtyi. Levottomuus muuttui pian pelvoksi, pelko kauhuksi. Miehestä mieheen kulki salaman noupeudella tämä peloittava sanoma: „Karjalaiset ja Venäläiset ovat täällä! Suuren Novgorodin sotilaat ovat astuneet maalle lähellä linnaa!“

Kuka tämän tällaisen huhun oli pannut liikkeelle, sitä ei kukaan tietänyt eikä sitä liioin tiedusteltukaan. Sen vaan sanoi moni huomanneensa, että useat linnan väestä aamusella kiireesti olivat ratsastaneet edestakaisin kirkon ja linnan välillä. Peljästys nousi pian kaikkein järjellisten rajojen yli. Suurin osa kansasta ei ajatellut muuta kuin kiireellistä pakoon pääsemistä. Useampien mielestä seisoj kuolema kynnyksellä ja, maksoi mitä maksoi, piti juosta piiloon ennenkuin se ennätti avaamaan pirtin oven. Toiset rohkeammat väittivät, että oli miehissä mentävä vihollisia vastaan. Nämät pyrkivät eteenpäin linnaa kohden, yhtyäkseen siellä oleviin sotajoukkoihin. Näin syntyi kauhea tungos ja sekasorto, ääretön hälinä ja melske. Kaikki kokivat raivata itsellensä tietä, mikä mihinkin suuntaan. Heikompi sai väistyä syrjään väkevämman tieltä, joka säälimättä tallasi hänet jalkojensa alle, jos hän sattui kaatumaan. Näin survottiin siinä monta vaimoa ja lasta, vieläpä miestäkin kuoliaaksi. Toiset saivat pahoja vammoja taikka heiltä murtui yksi tahi useampi jäsen, jotta koko elin-ajaksensa jäivät raajarikoiksi.

Turhaan kokivat piispan sotamiehet ylläpitää järjestystä, huutaen täydestä kurkusta kansalle, ett'ei tuossa onnettomassa hubussa ensinkään ollut perää. Heidän puhettansa ei uskottu taikka — vielä pahempi — ei ensinkään kuultu heidän sanojansa, jotka tukehtuivat tuohon hirmuiseen melskeeseen ja pauhinaan.

„Tule Paavo! Lähdetään linnanväelle avuksi!“ — sanoi Paavon matkakumppani, uljas talonisäntä Pöytyältä, kuultuans mistä oli kysymys, lisäten: „Minä olin viisi vuotta takaperin piispan kanssa ristiretkellä silloin kuin Karjalaiset ja Novgorodilaiset pahoin kukistivat meidän sotajoukkomme siinä paikassa, missä Inkerinjoki laskee Nevajokeen. Sitä löylytystä

en milloinkaan eläissäni unhota! Minun tekisi mieleni vielä kerran tavata heitä rinnatusten tappelutantereella. Minä tunnen, että vereni suonissani rupeaa kuohumaan ja että kostonhimoni paisuu. Lähde kanssani, Paavo!“

„En lähde! Tässä portin edustalla seison siksi, että saan puhutella piispaa, ja sen vannon pyhästi, ett'ei hän minua tapaamatta siitä ole pääsevä sisään“ — vastasi Hieraniemen Paavo.

„Mutta lupasithan eilen tulla ristinsoturiksi ja antautua taisteluun piispan vihollisia vastaan!“

„Paitsi Venäläisiä ja Karjalaisia on piispalla muitakin vihollisia. *Niitä* vastaan minä aion taistella.“

„Mitä vihollisia sinä tarkoitat?“ — kysyi sotaintoinen isäntämies uteliaasti.

„Sen jos tietäisit, niin olisit vaaksan mitan viisaampi nyt kun aamulla kotoa lähtiessäsi. Vaan sitä viisautta en suo sinulle.“

„Ole sitte suomatta!“ — tiuskasi Pöytyäläinen äkäisesti ja sekaantui väen tungokseen, pyrkien Turkuun päin. Hänen mentyänsä jupisi Paavo itsekseen: „Tuo mies, jonka tapasin matkalla ja jolle neuvoin tietä, oli Karjalainen! Kuinka tyhmä olin, kun en sitä heti kohta arvannut!“

Samassa kuului etäältä torvien toivotusta. Peljästyksellä peljästyneessä kansassa nousi korkeimmillensa.

„Venäläisethän ne ovat, jotka toittavat torvihinsa! — Novgorodilaiset siten antavat käskyn rynnäkköön!“ — huudettiin, ja surma saavutti uusia saaliita, ennenkuin se tosiasia huomattiin todeksi, että Tuomas piispan airuet tällä torvien toivotuksella antoivat kirkon tienoille kokoontuneelle kansalle tiedon siitä, että juhlasaatto lähestyi. Mutta silloin olivatkin jo lähes puolet vihkiäisjuhlaan tulleista lähteneet käpälämäkeen, sillä vakaalla vakuutuksella, että julmat, verenhimoiset viholliset olivat heitä ajamassa takaa. Vaan jällelle jääneet rauhoittuivat vähitellen ja kantoivat kuolleet ja haavoitetut, joille nyt hellä hoito tuli osaksi, tieltä pois. Järjestyttä pitävät sotamiehet koettivat sitte, sen mukaan kuin mahdollista oli, saada heitä asettumaan säännöllisiin riveihin.

Heidän ei tarvinnutkaan nyt enää kauan odottaa, sillä kohdakkoin saapui suuren juhlasaaton etujoukko Raunistulan kylän koillispuolella olevalle kukkulalle, josta on avara

näköala Maarian kirkkoon päin. Ensinnä ratsasti kaksitoista airutta, kaksi rinnatusten. He olivat puetut tavattoman komeihin, kullasta ja hopeasta kiiltäviin pukuihin. Ratsutkin olivat heillä niin pulskat, ett'ei pulskempia voi toivoa näkevänsä. Kukin heistä kantoi pitkään tankoon kiinnitettyä lip-pua, johon oli Vapahtajan, neitsyt Maarian taikka jonkun pyhimyksen kuva kuvattu. Heidä lähinnä ratsasti viisikymmentä ritaria täydessä sota-asussa. Kummallista oli katsella, kuinka kimakasti auringon säteet välkkyivät heidän kirkkaiksi kiillotettuja, teräksestä tehtyjä haarniskoitansa ja kypäriänsä vastaan, palaten niihin murtuneina, mutta kuitenkin yhtä he-leästi heijastavina takaisin. Näyttipä kaukaa katsojista siltä, kuin olisi koko tuo uljas joukko liikkunut eteenpäin koko-naan tulen ympäröimänä. Heidän pystyssä kantamansa te-räksiset peitsiensä päät kimaltelivat myös auringon säteissä ihan kuin tulisoitot. Ritarien jälessä astui jalan joukko kuori-poikia valkoisissa pukimissa, mutta paljain päin, samoin kuin heidän perässänsä kulkevat, kirjaviin mantteleihin puetut van-hemmat köörilaulajatkin. Kuoripojat ja köörilaulajat lauloivat vuoroin juhlallista latinankielistä kirkkohymniä. Näiden jälessä kantoivat muutamat munkit tavattoman suurta, kullalla ja ho-pealla runsaasti koristettuihin vaatteisiin puettua naisen kuvaa; tämä oli siihen aikaan kuuluisa, ihmeitä tekevä pyhän neitsyt Maarian kuva, jota, Henriikki marttyyriin jäännöksiä lukuun ottamatta, pidettiin Suomen kirkon kalliimpana aarteena. Tä-män pyhän kuvan perässä ratsasti lumivalkealla ratsulla piispa Tuomas täydessä juhla-asussa piispan hiippa päässä ja sauva kädessä ja sivutusten hänen kanssansa eräs uljaannäköinen ritari, joka teräspukunsa päällä kantoi pitkää lumenkarvaista manttelia, jonka rinnuksiin oli neulottu, oikealle puolelle suuri punainen miekka, vasemmalle samankarvainen risti.

Pystysuorana istui vartaloltaan lyhytläntä, kahdeksan-kymmenen vuotias Tuomas piispa ratsunsa selässä. Tosin olivat hänen hiuksensa lumivalkeat ja hänen laihtuneet kas-vonsa ryppyiset, mutta hänen terävistä silmistänsä loisti vielä sama järkähtämätön lujus ja masentamaton pontevuus kuin hänen parhaimman miehuutensa päivinä. Hänen taajaan um-peen ummistetut ohuet huulensa ja volteet hänen suunsa ympärillä osoittivat sellaista lujaa tahtoa, jota eivät mitkään vastoinkäymiset voi murtaa, ja mieltä, joka harvoin, jos

milloinkaan heltyy sydämen hellemmille tunteille. Pääpiirteet hänen kasvoissansa olivat ankaruuden ja kovuuden piirteet ja hänen muotonsa nostatti sentähden ensi silmäykseltä katsojassa enemmän pelkoa kuin kunnioitusta. Ne, jotka hänet likemmin tunsivat, sanoivat kyllä, että hänen sekä sielun että ruumiin voimansa olivat paljon heikontuneet ja höllääntyneet siitä päivästä saakka, kun hän Nevajoen varrella taisteli tuon onnettoman taistelunsa Venäläisiä vastaan, mutta vieläkin näytti tällä merkillisellä miehellä, joka on pidettävä Kristin-uskon todellisena perustajana Suomessa, olevan niin paljon henkisiä voimia, kuin ainoastaan ani harvalle kuolevaiselle tulee osaksi. — Ken tyystin tarkoin olisi seurannut väreitä hänen silmissänsä ja kasvoissansa, olisi niissä tänäpänä voinut nähdä hänen luonteellensa outoa levottomuutta, jota hän turhaan koetti salata.

Tuomas piispan ja hänen vasemmalla sivullansa ratsastavan ritarin jälkeen astui jalan suuri joukko munkkeja ynnä valkoisiin messupaitoihin ja kirjaviin kasukkoihin puetuita pappeja, kaikki kantaen joko pyhiä kuvia taikka pyhien jäänöksiä. Heidän keskellensä ratsasti korskuvan orhiin selässä eräs vartaloltaan tavattoman kookas ritari, joka erittäin veti huomiota puoleensa. Kiiltävän haarniskansa päällä kantoi hän kallista purppuramantteliä, joka syvissä laskoksissa liehui alas aina hänen suuriin kultakannuksiinsa asti. Renkaat hänen kaulassaan kantamissansa kultavitjoissa oli paksummat kuin renkaat muitten ritarien vitjoissa, ja suuri viheriä höyhen-töyhtö heilui ylpeästi hänen kypärinsä harjalta, merkkinä siitä, että hän oli n. k. „kuljeksivainen ritari“. Kun hänen kypärihäkkinsä on nostettu, voidaan nähdä miehen kasvotkin ja saatetaan niiden muodosta helposti arvata, että hän ijältään on noin 50-vuotias taikka ehkä vähän vanhempi. Hänen sinisistä silmistänsä loistaa sydämellistä lempeyttä ja hie-man veitikkamaista iloisuutta; hänen huulillansa leikkii alinomaa puoleksi itseensä tyytyväisyyttä, puoleksi ylpeyttä todistava, rattoisa hymyily. Muuten ei hän tässä juhlallisessa tilaisuudessa kannan peitsee eikä miekkaakaan vyötäisillään.

Hän on Saksanmaalta syntyisin. Hänen nimensä on tunnettu yli kaiken sen aikuisen kristikunnan, sillä sen omistaja ei ole kukaan muu kuin lukemattomien retkiensä ja uhkarohkeutensa kautta kuuluisa „pyhän haudan ritari“ Götz

von Göchingen. Mutta minkätähden on tämä uljas ritari nyt joutunut pappien joukkoon? Mitä hän kantaa käsissäänsä? Hänelläkin on kalliita pyhain jäännöksiä kuljetettavina, ja ne hän on itse tuonut Palestinasta, Vapahtajan haudalta, pyhästä Jerusalemistä. Oikeassa kädessään hän pitää pientä, puoleksi lahonnutta puunkapulaa: tämä kapula on yksi puola Jaakopin tikapuista. Tähän pyhään puolaan on hän nauhoilla sitonut kiinni toisen pienemmän puunkappaleen ja suuren ruostuneen raudan: edellinen on kappale Vapahtajan rististä, jälkimäinen yksi niistä nauloista, joilla Vapahtajan kädet lävistettiin. Vasemmassa kädessään hänellä on kaksi pulloa: toinen niistä sisältää kaksi tippaa niistä verisistä kyyneleistä, joita Jesus vuodatti Gethsemaneen yrttitarhassa, sekä yhden säteen siitä kirkkaasta tähdestä, jonka itäisiltä mailta tulleet viisaat miehet näkivät, toisessa säilytettiin seitsemän hiuskarvaa, jotka aikansa olivat kasvaneet pyhän Stephanon päässä, ynnä yksi karva mainitun pyhimyksen leukaparrasta. Hänen rinnallansa killuu nauhalla ritariketjuihin sidottu perstautunut kurikan puolisko: tällä kurikalla olivat Juutalaiset lyöneet Jerusalemin piispan, „Herran veljen“ Jaakopin kuoliaaksi, jossa samassa tapauksessa se oli rikkoontunutkin. Ihmekös että ritari hymyili ylpeästi ja itseensä tyytyväisesti, hän kun tiesi, ett'ei kenelläkään toisella ollut niin kalliita pyhiä esineitä kannettavina kuin hänellä?

Pappien ja munkkien jälessä ratsastivat ritarien „knaapit“ ja palvelijat, kantaen herrojensa ja isäntiensä kilpiä ja niitä aseita, joita eivät he itse tässä tilaisuudessa kantaneet. Valkoiseen manteliin puetun ritarin ja „kultaisen ritarin“ *) knaapit ratsastivat ensimmäisessä rivissä. Viimeksi mainitun ritarin kirkkaassa, teräksisessä kilvessä nähtiin seuraava, kulattuilla kirjaimilla kuvaeltu lause: Religioni Christianæ Feminisqve **).

Ritarien palvelijain perässä kulki suuri joukko piispan sotureita, ensinnä ratsumiehet, sitte jalkaväki. Lopuksi ja viimeisenä otti tuohon komeaan saattojoukkoon osaa äärettömän

*) „Kultainen ritari“ oli arvonimi, joka yksinomaaisesti annettiin „pyhän haudan“ ritareille.

**) Kristin Opille ja Naisille (pyhitetty s. o.: kristin-opin ja naisten puolustukseksi kannettava).

pitkässä jonossa talonpoikainen kansa niiltä seuduilta, joidenka kautta saattojoukko oli kulkenut. Kuitenkin siinä myös nähtiin paljon ihmisiä kaukaisemmilta, Nousiaisten kirkkoa etäämpänä olevilta seuduiltakin. Muutamat niistä olivat tulleet aina Ahvenasta asti.

Raunistulan kylästä aina kirkkoon asti oli tie peitetty viheriällä ruoholla ja lehtipuiden lehdillä ja molemmin puolin sitä seisoi odottava kansa taajoissa riveissä. Kaikkialla, missä piispa Tuomas ja pyhät kuvat kulkivat ohitse, lankesi kansa polvillensa.

Kun saattojoukon ensimmäiset rivit lähestyivät kirkkoa, avattiin viheriäisillä köynnöksillä ja kukkaisseppeleillä koristetut kirkon portit ja kirkosta astui joukko pappeja, suuret vahakynttilät kädessä, juhlasaattoa vastaan. Heitä johti, pulskaan pukuhun puettuna, Riian kaupungin arkkipiispa, jonka pyhä isä paavi Tuomas piispan pyynnöstä oli määrännyt olemaan uuden tuomiokirkon vihkiäisissä läsnä hänen edustajansa. Valtiollisista syistä ei ollut Tuomas piispa anonut tähän toimeen Upsalan arkkipiispaa, sillä hän koki tarkoin välttää pienimmätikin alamaisuuden osoitukset Ruotsin valtaa kohtaan. Paavinkin mielestä oli Riian arkkipiispa puheena olevaan toimeen sopivampi, sillä Riian arkkipiispat olivat perustaneet samallaisen itsenäisen kirkollisen vallan, jonka aikaansaamiseksi Suomessa Tuomas piispa oli pannut kaikki suuren neronsa ja lujan tahtonsa voimat alttiiksi, pitäen sen ohessa alituisesti Riian arkkipiispojen toimia silmällä ja kaikissa noudattaen heidän esimerkkiänsä. Varhaisesta aamusta asti olivat arkkipiispa ja häntä seuraavat papit olleet kirkossa, pitäen siellä hartaita rukouksia ja messuja.

Kirkon portille saavuttuansa astuivat kaikki juhlasaattoon osaa ottavat ratsastajat ratsujensa selästä. Edeltäpäin määrättyssä järjestyksessä astuttiin nyt kirkkoon. Että ainoastaan pieni osa saattojoukosta sai tilaa Räntämäen kansan paljouteen verraten ahtaassa kirkossa, on helposti ymmärrettävä asia. Kuitenkin oli kirkossa erityinen paikka määrätty yksinomaisesti talonpoikaiselle kansalle. Siihen mahtui vähän toista sataa ihmistä seisomaan; muut kaikki jäivät kirkon edustalle odottamaan.

Aika ajoin tuli kuitenkin yksi papeista kirkosta, astui ylös kirkkotarhan kiviselle aitaukselle ja kertoi siitä korkealla

äänellä kansalle, mitä kirkossa tapahtui, kuinka monia satoja vahakynttilöitä siellä paloi, kuinka paljon siellä suitsutettiin pyhää savua ja poltettiin kallista, hyvältä haisevaa mirhamia, mitä rukouksia siellä luettiin, mitkä kirkkohymnit laulettiin y. m. Ei aikaakaan, niin tiesivät he jo kertoa, että kaikki pyhien kuvat ja pyhain jäännökset olivat sijoitetut paikoilleensa ja että kirkossa oli tapahtunut ylenluonnollisia ihmeitä. Kuuluisa neitsyt Maarian kuva oli niin mieltynyt uuteen asuntoonsa, että hän kaikkein kirkossa olevien nähden oli itkenyt ilosta, vuodattanut ilon kyyneliä niin runsaasti, että ne hänen kasvojansa myöten virtana olivat vierineet alas hänen helmoihinsa. Pyhän Pietarin kuva oli pitkän ajan suurilla silmillänsä katsellut kirkkoa, luoden ystävällisiä silmäyksiä niihinkin, jotka seisovat etäisimmissä nurkissa ja loukeroissa, ja Henrikki marttyyrin kuvan suusta oli nähty savua ja tulta tupruavan. Ruostunut naula Kristuksen rististä oli yht'äkkiä Riian arkkipiispan kädessä muuttunut kirkkaasti kiiltäväksi. Sitte oli kohta leimunnut tulta kuorissa ja ukkonen oli kaikkein hämmästykseksi ruvennut käymään.

„Eikö tuo pyhä jyrinä kuulunut tänne uloskin?“ — kysyi kertoja-pappi, keskeyttäen kertomuksensa.

„Kuului kuin kuuluikin! Me siitä kovin säikähdyimme, luullen kirkon katon romahtaneen alas!“ — vastasivat aitausta lähinnä seisovat talonpojat.

„Yhä edespäinkin leimahteli tulta“ — alkoi pappi taas kertoa — „ja — kumman kummaa! — äkkiarvaamatta ilmestyi kirkkoon suuri joukko kaikenlaisia pieniä lintuja, jotka laulaen ja viserrellen lensivät ylt'ympäri kirkkoa. Siinä oli leivoja, peipposia, sinisirkkuja, varpusia ja jos jotakin lajia lintua. Kotvasen aikaa kun taas oli kulunut, niin ilmestyi pienien lintujen joukkoon lumivalkeisia kyyhkysii, tulisoitu kunkin kyyhkysen suussa. Läsä olevissa nousi kummastus silloin korkeimmillensa, — ettekö nähneet, hyvät ystävät, että muutamat näistä linnuista lensivät kirkosta ulos, kun äsken tänne tullessani aukaisin kirkon oven?“

„Kyllä me sen näimme!“ — todistivat talonpojat.

„Mutta tapahtuipa siellä vielä suurempiakin kummia“ — sanoi kertoja-pappi — „sillä lintujen viserrellessä ja sinne tänne lentäessä rupesi äkkiarvaamatta kirkon kaarroksista satamaan alas monenkarvaisia pyhiä öylättejä, valkeisia, punaisia,

sinisiä, keltaisia, ja öylättien keralla kaikenlaisten lehtipuitten lehtiä. — Eriskummallisia ihmeitä tosin! Mutta nehän nyt selvän selvästi todistavat, että pyhä neitsyt Maaria on erittäin mieltynyt tähän uuteen temppeliinsä ja että kaikki pyhi-mykset suosivat sitä. Onnellinen se maa, jossa on taivaallisilta näin korkeassa määrässä suosittu tuomiokirkko, autuas se kansa, joka saapi siinä hartauttansa harjoittaa!“ Näillä sanoilla puheensa päätettyään meni kertoja-pappi taas kirkkoon.

Kaksi tuntia kun tuota pyhää vihkiäistoimitusta oli kestänyt, se päättyi ja kansa tulvasi kirkosta ulos. Airuet ilmoittivat sen jälkeen ulkona seisoville, että heidän sallittiin mennä kirkkoon rukoilemaan ja kumartamaan pyhiä kuvia ja pyhain jäännöksiä sekä, kellä siihen oli varoja, uhraamaan roponsa pyhillä alttareilla. Onnettomuuksien välttämiseksi kehoittivat he kansaa noudattamaan tarkkaa järjestystä. — „Tässä ei olekkaan tarvis pitää liallista kiirettä“, — sanoivat he — „sillä kirkossa tuprutellaan pyhää savua ja luetaan messuja aina myöhäiseen iltaan asti.“ Myöskin he ilmoittivat kansalle, että armollisen piispan toimesta „suurella turulla“ eli torilla ruoka- ja juomatavaroita oli saatavissa huokeasta hinnasta, mutta että köyhille ja raajarikoille ateria oli valmistettu piispan kartanon pihalle.

„Suureksi turuksi“ taikka toisinaan myös vaan „turuksi“ sanottiin erästä aukeaa tasankoa Aurajoen rannalla lähellä Turun linnaa. Ammoisista ajoista asti, satoja vuosia ennenkuin Turun linna perustettiin, olivat Suomalaiset tässä käyneet kauppaa keskenänsä ja vieraiden maiden kauppiaiden kanssa. Kristin-uskon päästyä valtaan Länsi-Suomessa oli tämä kauppaliike supistunut siksi kaupaksi, jota lähinnä asuva maarahvas teki linnaväen ja Turun kaupungin asujanten kanssa. Tuomas piispan aikana oli Turku vielä sangen pieni kaupunki; sen asukkaitten luku nousi vähän päälle kahden tuhannen.

Kymmenes luku.

Helppo on arvata, että jokainen juhlalle tullut halusi päästä kirkkoon sitä sisältä katselemaan. Yksi kuitenkin oli, joka ei tuntenut tätä halua, jonka mieltä ei uteliaisuus eikä hartaus kiihoittanut. Se oli Hieraniemen Paavo, joka yhä edelleen odottaen seisoi piispan kartanon portilla.

Kun Tuomas piispa, päätettyänsä pyhän vihkiäistoimen, Riian arkkipiispan, valkoiseen mantteliin puetun ritarin, „pyhän haudan“ ritarin ynnä muitten ylhäisten seurassa tuli piispan kartanoon, astui Paavo lakki kädessä hänen eteensä ja sulki häneltä tien, siten vaatien häntä pysähtymään.

„Suurvaltiat, pyhä piispa, suokaa minulle anteeksi rohkeuteni! Mutta minulla on teille erittäin tärkeä asia ilmoitettavana ja pyydän sentähden nyt heti kohta saada puhutella teitä kahden kesken“, — sanoi Paavo kumartaen syvään.

Tuimin silmin katsottuaan rohkeaan talonpoikaan, vastasi Tuomas piispa: „Minulla ei ole tänään aikaa yksityisiin keskusteluihin! Tule huomena!“

„Niin totta kuin kristin-uskon menestys Suomenmaassa ja erittäin Hämeessä lieene Teidän Ylhäisyydellenne kallis asia, rukoulen vielä tänäpäpä pääseväni teidän puheillenne! Huomenna se voipi olla liian myöhäistä silloin saattaa kaikki olla hukassa.“

Piispan otsa synkistyi näitä Paavon sanoja kuunnellessa. Hän oli jo tänään saanut yhden huolestuttavan Jobin sanoman. Oliko tämä mies tässä nyt tuomassa hänelle toista?

„Sinä arvelet siis kerrottavasi asian olevan niin tärkeän, että kristin-uskon menestys Suomessa tavalla taikka toisella

siitä riippuu?“ — kysyi hän kolkolla äänellä, lisäten: „Varo vaan ett'et minulle joutavia laskettele!“

„Henkeni olkoon takauksena siitä, ett'en asian tärkeyttä liioittelemalla ole suurentanut!“ — vastasi Paaavo, katsoen vakaasti piispaa silmiin.

Hetken mietittyänsä sanoi piispa synkästi: „Tule tunnin kuluttua, niin tahdon kuunnella kertomustasi!“

Paaavo astui nyt syrjään ja Tuomas piispa seurueinensa meni muhkeaan kartanoonsa. Kohta sen jälkeen tapaamme hänen, Riian arkkipiispan ja sen ritarin, jonka valkoisen manttelin rinnuksiin punainen risti ja samanvärisen kalpa ovat kuvatut, hänen yksityisessä rukoushuoneessansa. Tämä huone on sangen yksinkertaisesti sisustettu; paitse pientä alttaria peräseinällä, jossa seisoo ristiinnaulitun Vapahtajan kuva ja joitakuita muita pyhiä kuvia, on siinä ainoastansa muutamia maalaamattomia rahia. Arkkipiispa ja ritari istuivat, piispa Tuomas käveli levottomasti edestakaisin pitkin lattiaa. Sen ohessa hän puhui kiihoitusta ja syvää mielenliikutusta osoittavalla äänellä Saksan kielellä: „Niinkuin sanoin — Suomen kirkon tila — joka tietää samaa kuin minun oma tilani — on tätä nykyä sangen arveluttava ja vaarallinen, vieläpä kurjakin. Ubkaavia vaaroja kaikkialla, kostonhimoisia vihollisia joka taholla — eikä apua missään. Tuo onneton taistelu Inkerinjoen varrella muutti niinkuin ukkosen isku kaikki olot!“

Pysähtyen kalpaveljien ritarikunnan suurmestarin eteen — niin korkea-arvoinen mies oli valkoiseen mantteliin puettu ritari — lisäsi Tuomas piispa: „Ettekö muista, että minä illalla taistelun jälkeen sanoin, että Suomen kirkkoon sinä päivänä oli isketty sellainen haava, joka ei vuosisatojenkaan kuluessa mene umpeen?“

„Sen sanoitte. — Mutta kenenkä oli syy tappioomme? Ei ainakaan kalparitarien! Kyllähän me urhoollisesti taistelimme ja peräydyimme hyvässä järjestyksessä vasta sitte kuin kaikki muut olivat paenneet, jättäen meidät yksin tappelutantereelle“, — vastasi kalparitarien suurmestari.

„Vaikuttavin syy tappioomme on tietysti haettava siinä, ett'ei meidän puolellamme ollut ainoatakaan päällikköä, joka johtaja-kyvyssä ja taidossa olisi voinut vetää vertoja ruhtinas Aleksanteri Jaroslavinpojalle. Mutta miksikä väittelemme siitä, kuka oli syypää onnettomuuteemme, kuka ei? Eihän

tapahtuneen vahingon pahoja seurauksia sillä saada poistetuiksi. Tehokkaampiin toimiin on ryhdyttävä — mutta min-käläisiin? Tätä nykyä näyttää mahdottomalta saada riittävän suurta, sotahan kelvollista armeijaa kokoon ja kuitenkin seisovat viholliset — oven edustalla! Nykyään on minulla tuskin päälle viidenkymmenen peitsen käytettävänä; siinä ne olivat kaikki ritarini, jotka tänään ottivat osaa juhla-saattoon.“

„Minusta nähden“ — loihe Riian arkkipiispa lausumaan — „on suuri valtiollinen erehdys tapahtunut siinä, että pyhä isä viime pullassaan, jossa hän kehoittaa pohjoismaiden ritareita rientämään teidän avuksenne, omasta pyynnöstänne, arvokas veljeni, mainitsee, että aikeenne on tehdä uusi risti- ja kostoretki Venäläisiä ja suurta Novgorodia vastaan. Yleisesti tiedetään pohjoismaiden ritareista, että he ovat vastenmielisiä käymään sotaa venäläisellä alueella eikä tuo onneton tapaus Nevajoen varrella juuri ollut omansa muuttamaan heidän mieltänsä siinä. Kun vaaroja, niin sanoakseni, omassa kodissa s. o. omassa hiippakunnassa yltäkyllin oli tarjona, niin olisi pitänyt kuuluttaa, että heidän apuansa oli tarvis hiippakunnan omien rajojen puolustukseksi. Sen ohessa olisi kuitenkin myöskin sopinut mainita, että se osa Hämeenmaata, joka ei vielä kuulu teidän valtikkanne alle, nyt tulee valloitettavaksi, mutta kostoretkestä Venäläisiä vastaan ei olisi pitänyt hiiskua sanaakaan. Tässäpä on haettava syy siihen, että pullalla on ollut niin huono menestys!“

Kun arkkipiispa puhui paavin pullasta, muuttuivat Tuomas piispan kasvot yht'äkkiä kalmankarvaisiksi ja hänen silmälautansa rupesivat vapisemaan. Salataksensa mielenliikutustansa ja ankaraa sisällistä taistelua alkoi hän taas kävellä edestakaisin pitkin lattiaa. Pian hän saikin tunteensa hillityiksi ja hän vastasi tyynellä, mutta kolkolla äänellä: „Niin, niin — sillä ei ole ollut menestystä! Paavin antamilla pullilla ei ole viime aikoina ollut menestystä täällä.“

„Vaan sanokaa minulle, arvokas veljeni“ — otti Riian arkkipiispa taas puhuaksensa — „onko teidän todellisena aikeenanne milloinkaan ollut tehdä tuollaista kostoretkeä Novgorodilaisia vastaan? Suokaa anteeksi, että epäilen teidän aikomuksianne siihen katsoen, mutta minusta olisi teidän

terävän järkenne jo ennakolta pitänyt sanoman teille, että sellaisen retken aikaansaaminen nykyään on mahdollon.“

„Teidän kysymykseenne, korkeasti-arvoisa veljeni, voin vastata sekä „oli“ että „ei ollut“. Jos ristiretkeläisiä tänne olisi tulvannut monin tuhansin miehin, niin olisin, ensin valloittetuani Hämeenmaan, marssittanut heitä Karjalaisia ja suurta Novgorodia vastaan, mutta muussa tapauksessa aion supistaa toimintani pienempiin yrityksiin. — Mitä muuten puheena olevan pullan valtiolliseen puoleen tulee, niin on minulla siinä asiassa aivan toinen mieli kuin teillä. Oletteko tyystin mietineet, mitä kaikkia olisi voinut tapahtua, jos olisin julkisesti julistanut itseni niin heikoksi, ett'en oman hüppäkuntani rajoja kykene puolustamaan? Ettekö usko, että Karjalaiset ja Novgorodilaiset ilolla ja riemuhuudolla olisivat ottaneet sellaisen sanoman vastaan? Eivätkö he sen sanoman saatuaan heti viipymättä olisi rynnänneet kimppuuni, kerrassaan pyyhkäisten pyhän katolisen kirkkomme heikon istutuksen Suomenmaasta pois? — Valtiollinen viisaus se juuri sai minut kerskaamaan sellaisesta mahdista ja vallasta, joita ei tosioloissa ollut olemassa. Tämä itseäni luottamusta osoittava ja suuria valloitusretkiä tavoittava kerskaukseni on ollut se taikavoima, joka tähän asti on pelastanut minut ja Suomen kirkon turmiosta, sillä se on nostattanut pelkoa ja kunnioitusta vihollisissani ja viivyttänyt Novgorodilaisten kostoretkeä. Sillä jo edeltäpäin saattoi pitää varmana asiana, ett'eivät jättäisi vastaamatta vieraisa käyntiimme heillä.“

„Siltä kannalta omaa asemaanne ja vihollistenne mielpiteitä katsoen, jolta te niitä nyt katsoitte, täytyy tosin myöntää, että teidän menettelyenne, hurskas veljeni, on ollut valtiollisen viisauden sääntöjen mukainen. Minä en ole milloinkaan tullut asiaa siltä kannalta punninneeksi“ — sanoi arkkipiispa.

„Tositapaukset todistavat, että olen ollut oikeassa. Mikä muu kuin pelko ja väärä käsitys voimastani olisi tähän saakka estänyt Novgorodilaisia hyökkäämästä Suomeen? Vihdoin saatuaasa asiasta selvän, huomattuansa, ett'en ollutkaan niin väkevä ja voimallinen, kuin olin kehunut olevani, rohkaisivat heti mielensä ja — ovat nyt täällä. Aamulla sain, niin kuin jo tiedätte, sen Jobin-sanoman, että suuri venäläis-karjalainen laivasto on purjehtinut Hankoniemen ohi.“

„Minä hetkenä tahansa voivat saapua tänne!“ — väitti arkkipiispa levottomuutta osoittavalla äänellä.

„Tänäpä nä ei meidän tarvitse mitään peljätä, tuskin huomenakaan. Heillä nyt on vastatuuli. Paitsi sitä on heillä tapana ohimennen polttaa ja ryöstää saaristossa, jotta heidän matkansa tavallisesti joutuu sangen hitaasti. — Aivan hukassa ja peräti auttamattomissa olisin ollut, jos he olisivat tänne saapuneet pari vuotta ennen. Mutta nyt minulla on — pyhälle neitsyt Maarialle ja kaikille pyhille olkoon siitä kiitos! — sotajoukko asettaa heitä vastaan, jos se kohta onkin heikonpuolinen ja monessa suhteessa vaillinaisesti varustettu.“

„Teidän pitäisi vedota nyt niin lukuisasti kokoontuneeseen kansaan“ — sanoi Riian arkkipiispa.

„Ei! Sitä keinoa en saa käyttää? Minä olen jo liian paljon vedonnut alamaisiini ja pelkään pahoja seurauksia siitä. Sentähden tänäpä nä peräti kielsinkin pappejani ja munkkejani ristiä saarnaamasta kansalle. — Te ette edes voi käsittää asemani tukaluutta. Minä en ollenkaan uskalla luottaa Suomalaisiin. Harva heistä on sydämestänsä mieltynyt kristinuskoon, useimpien povessa kytee ankara viha kristinoppia ja pyhää kirkkoa vastaan. Yksin pelko estää tätä vihaa töissä ilmaantumasta. Jos he saisivat tiedon siitä, että olen pulassa, voisi useammilla seuduilla hiippakunnassa syntyä ikäviä rettelöitä ja kapinallisia melskeitä. Suomen kirkko on äsken lämmitettyyn uuniin verrattava: se säilyttää polttavia hiiliä omassa povessansa. Suomalaisiin en saata missään tapauksessa turvata. Muualta on apua haettava ja muualta olen sitä toivonutkin saavani.“

Luoden terävät silmänsä Riian arkkipiispaan lisäsi Tuomas piispa laskien painoa jok'ainoaaan sanaan: „Teidän Ylhäisyydeltänne esimerkiksi toivoin entisten suostumusten nojassa tehokasta ja voimallista apua!“

„Minulla on omassa kylässäni olevien vihollisteni ja pakanallisten Liiviläisten ja Litvalaisten kanssa niin paljon tekemistä, että tuskin itse tulen ilman avutta toimeen. Minun ei sovi ajatellakkaan muitten auttamista, mitä suostumuksia parempien aikojen toivossa ennen olisi tehtykin“ — vastasi arkkipiispa. Kääntyen kalpaveljien suurmestarin puoleen, sanoi Tuomas piispa: „Teidänkin ritarikunnaltanne olen samankaltaisten välipuheiden johdosta toivonut apua.“

„Pyhä Yrjö minua auttakoon, jos joskus olen tullut liian paljon luvanneeksi! Meidän ritarikuntamme ei tätä nykyä voi asialle mitään. Tietänette, korkeasti kunnioitettava herra piispa, että me itse olemme pakanallisten Virolaisten kautta niin ahtaalla, jotta meidän on täytynyt anoa apua toisilta, mistä sitä kulloinkin vaan on sattunut saamaan“, — kiiruhti kalparitarikunnan suurmestari sanomaan.

„Tuossapa nyt ollaan! Apua ei ole missään saatavana!“ — huudahti Tuomas piispa katkeruudella. Oltuansa sitten muutaman hetken vaiti, jatkoi hän puhettansa tyynemällä äänellä ja vitkaammin: „Ehkä voisin saada apua Ruotsista, mutta sinne en tahdo kääntyä avun anomuksella. En! Minä en konsanaan kumarra Eerikki kuningasta, tuota samaltavaa maallikkoherraa! Pyhän Pietarin korkealle apostoliselle istuimelle ja pyhälle kirkolle olen pyytänyt Suomenmaan voittoa; sitä päämäärää ovat kaikki ahkerat toimeni ja puuhani tavoittaneet. Menisinkö nyt elämäni työtä tarjoamaan maallikolle? Enpä toki! Ennen maahan masennettuna kuskistun toiveinen!“

„Kautta pyhän Henrikin luiden! Se ei saa tapahtua, että tämä pyhän apostolisen istuimen omistama maa joutuu maallikkojen valtaan!“ — huudahti arkkipiispa.

„Epäilemättä kuitenkin niin tapahtuu jo ensimmäisen minun jälkeiseni piispan aikana, ell'ei pyhä isä paavi väkävällä kädellä ota suojellaksensa tätä kaukaista uudistaloansa!“ — sanoi Tuomas piispa.

„Sen on hän tekevä. Meidän pitää kirjoittaman hänelle uusi pyyntökirje siitä!“

„Minä en enää luota kirjeiden vaikutusvoimaan!“

„Niin lähettäkäämme hänen luoksensa erityinen lähettiläs asiasta sopimaan!“

„Se on ehkä parempi keino: sitä saatamme koettaa.“

Tuomas piispan näitä sanoja sanoessa astui eräs hänen palvelijansa huoneeseen ja ilmoitti, että muuan talonpoika Hämeestä pyysi päästä piispan puheille.

„Johdata häntä sisään“, sanoi piispa.

Hetken kuluttua astui Hieraniemen Paavo rukoushuoneen ovesta sisään. Syvään kumartuen jäi Paavo, käsillensä levottomasti näplien lakkiansa, ovelle seisomaan.

„Nämä korkea-arvoiset herrat eivät ymmärrä Suomen kieltä. Kerro nyt suoraan ja pelotta kerrottavasi!“ — lausui piispa huomattuansa, että arkkipiispan ja suurmestarin läsnäolo saattoi Paavon kovin hämille.

Mutta Paavon suusta ei tahtonut lähteä sanaakaan. Hän avasi suunsa, sulki sen taas ja avasi sen uudestaan, mutta hänen huuliltansa ei vaan lähtenyt muuta ääntä kuin jonkimmoista sähisevää ähkynää; niin kovin oli hän tohtunut.

„Puhu ystäväni! Totuutta saa ujostelematta puhua korkeain herrojenkin läsnäollessa“ — kehoitti häntä Tuomas piispa ystävällisellä äänellä.

Paavon kasvot olivat lentäneet tulipunaisiksi, hän häpesi omaa akkamaista kainouttansa. Rohkaisten mieltänsä loihe hän vihdoin lausumaan: „Suurvalti, armollinen piispa — kaikki teidän alamaishenne Nokian virran, Näsijärven ja Pyhäjärven tienoilla ynnä ne, jotka asuvat Kangasalan alueella aina Längelmäveden ja Pälkäneenveden rannikoille asti, ovat“ —.

„Mitä he ovat tehneet?“ — kysäisi Tuomas piispa malttamattomasti.

„Ovat surmanneet kaikki teidän ratsumiehenne ja pappinne ja yhtyneet suureen kapinaan teitä vastaan“ — äänkkäsi Paavo.

Tylyn, kiittämättömän lapsen suusta lähteneet julkeat parjaussanat eivät olisi voineet kipeämmin sattua hellän äidin sydämeen kuin nämät Paavon sanat Tuomas piispan mieleen. Näitä seutuja oli hän erittäin hellinyt. Siellä oli hän itse työtä tehnyt, ensimmäiset Kristin-uskon siemenet kylvänyt siellä kylmiin peltoihin. Nyt tämä odottamaton kapina! — ja entäs millä ajalla!

Kuitenkin salasi hän järkähtämättömän tyyneyden peitteellä syvän sisällisen liikutuksensa ja katkeran tuskansa. Yksin vuolteet hänen kasvoissansa osoittivat tavallista suurempaa kovuutta ja mielen pontta.

„Kerro kaikki tätä asiaa koskevat tapaukset äläkä pidä mitään salassa!“ — käski hän, lisäten: „Nimitä ensiksi nimeä kapinan johtajat!“

„Vaarallisimpina kansan yllyttäjinä ja kapinan pääjohtajina ovat seuraavat henkilöt pidettävät: vanha Tavela ja hänen nuori holhottinsa Lyyli Liuksialasta sekä Hatanpään tilan omistaja Heikki.“

„Lyyli Liuksialasta! Hänen isänsä hyvin tunsin, sainpa hänen kääntymään kristin-uskoonkin. Hän oli suuri saituri, mutta muuten sangen sävyisä mies. — Vaan mitenkä voisi olla mahdollista, että nuori tyttö on ruvennut kapinan johtajaksi!“ — sanoi Tuomas piispa.

„Lyyllillä on ylpeä ja miehekäs luonto ja hyvät puhealahjat. Lisäksi voipi hän rihkautensa ja anteliaisuutensa kautta saada paljon aikaan, ehkä enemmän kuin monet toiset!“ — selitti Paavo, ollen silminnähävästi hämillänsä.

„Oudolta ja kummastuttavalta tuo kuuluu! Vaan jatka kertomustasi!“ — käski piispa.

Paavo kertoi nyt piispalle kapinasta sen verran, kuin hän siitä tiesi. Tarpeetonta olisi meidän tässä seurata tätä hänen kertomustansa, sen sisältö kun jo ennakolta on lukijalle tuttu. Lopuksi puhui Paavo muutamia sanoja ratsastajastakin, jonka oli opastanut harhatielle, päättäen kertomuksensa seuraavilla sanoilla: „Puvustansa ja kielenparrestansa tunsin miehen karjalaiseksi“.

„Asia on selvä. He ovat salaliitossa keskenänsä“ — jupisi Tuomas piispa itseksensä, lisäten ääneen: „Muuta eikä sinulla ole sanottavaa?“

„Kyllä olisi vielä jotain, suurvaltainen, armollinen herra piispa! Jos tohtisin — — niin sanoisin ajatukseni siitä, mitenkä tämä kapina on kukistettava. Vieläpä ottaisin sen toimen toimitettavaksenikin, jos tuo toimi minulle armossa uskottaisiin.“

„Sinulle olkoon myönnetty puhua ajatuksesi siitä . . . mutta kiiruhda!“

„Minun mielipiteeni on tämä: viipymättä, heti kohta pitää hyökätä kapinoitsijain kimppuun! Antakaatte minun käytettäväkseni viisisataa ratsumiestä sellaisen päällikön johdannolla, jota tarkoin tottelevat . . . Minä opastan heitä salateitä niille seuduille, joidenka asukkaat ovat nousseet kapinoitsemaan . . . Heidän pääjoukkonsa niskaan me karkaamme äkkiarvaamatta ja murramme ja hajoitamme sen ensimmäisessä rynnäkössä. Sitte on ratsumiesten miekoilla oleva helppo työ; — tuli saa tehdä loput! Näin jos tapahtuu, niin panen henkeni ja viimeisen lämpimän verenpisarani vastikkeiksi siitä, että kaikki hyvin onnistuu ja että joko kuoleina taikka vangittuina tuon kapinanjohtajat tänne!“

Puhuessansa oli Paavo innostunut, hänen kasvonsa hehkuivat: mielikuvituksessaan hän jo verisellä miekallaan tavoitelti vihatun kilpakosijansa päätä.

Tuomas piispa loi pitkään tuimat silmänsä Paavoon; vähemmin itsekäs mies kuin Hieraniemen Paavo olisi hänen silmäyksissäänsä helposti voinut huomata inhoa ja halveksimista. Sen jälkeen loihe piispa lausumaan: „Viisi sataa ratsumiestä! Jos tietäi...“ Hän keskeytti lauseensa ja jatkoi sitte puhettansa suurella tyyneydellä näin: „Niin... minusta nähden ei ole tämä kapina niinkään vaarallinen. Viittä sataa ratsumiestä sen kukistamiseen ei tarvita! Kaksisataa, korkeintaan kolmesataa kelpo ratsumiestä muutamien uljaiden ritarien johdolla on siihen toimeen riittävä. Oppaana sinua ehkä tarvitaan. Nyt saat mennä, mutta ole saatavissa kuin sinua kutsutaan — muista se!“

Kumarrettuansa syvään läksi Paavo huoneesta ulos. Hänen mentyäänsä kertoi Tuomas piispa saksan kielellä arkkipiispalle ja suurmestarille keskustelunsa Paavon kanssa.

„Tästä nyt voitte saada käsityksen siitä, miten sen on laita, joka on pyhän uskomme etuvartijana Suomessa! Julmia vihollisia joka taholla ja marttyyrikuolema jok'ainoa hetki silmäin edessä! — Mutta kohteliaana isäntänä minä en saa unhottaa teidän turvallisuuttanne, jalot herrat! Säännöllisesti käytetyn tien kotimaahanne on venäläis-karjalainen laivasto sulkenut, mutta kiertämällä voitte Ahvenan saariston kautta vielä erinomaisesti vaaratta purjehtia kotihinne jos nyt heti lähdette. Suuresti olen teille kiitollinen siitä, että olette olleet tänäpänä pidetyissä juhlamenoissa saapuvilla ja mielelläni pitäisin teitä kauvemminkin vierainani, mutta minun täytyy luopua kaikista itsekkäisistä toiveista tässä suhteessa, sillä teidän turvallisuutenne saavuttaminen ei siedä pienintäkään viivytystä!“

„Minä en lähde nyt tällä hetkellä, jolloin kaikilla taiboilla olette vihollisten saartamina. Kautta pyhän ristin! Se olisi kelvottomasti tehty, jos teidät nyt jättäisin. Viisi ritarikuntamme uljaimmista ritareista on minun seurassani... minä majoitin heidät linnaan. Näiden paljon kokeneiden sankarien miekat samoin kuin oman kalpanikin annan teidän käytettäväksenne, herra piispa. Tulkoon mitä tahansa — kalparitareista ei sanottako, että he välttävät taistelua pyhän uskomme

puolustukseksi!“ — puhui kalpaveljien ritarikunnan suurmestari nousten seisaallensa.

„Teidän ylevämielinen tarjoomuksenne, jalo ritari, on kaikkien kiitoslauseiden yli koroitettu!“ — lausui Tuomas piispa antaen suurmestarille kättä.

„En minäkään jätä teitä näin uhkaavana aikana, enkä lähde ennenkuin tämä paha pulma on mennyt ohitse. Minulakin on joukko henkivartijaväkeäni kanssani. Heidän miehuuteensa olen tottunut luottamaan ja kukin heistä on sota-toimiin hyvin harjaantunut. Itse tahdon auttaa teitä veljellisillä neuvoilla niin pitkälle kuin kyyni ja kokemukseni riittävät“ — sanoi Riian arkkipiispa.

Tuomas piispa oli niin syvästi liikutettuna, että hän vapisevalla äänellä tuskin sai seuraavat kiitossanat sanotuksi: „Suokaa minun, korkeasti kunnioitettava veljeni, halvaksi kiitollisuuden osoitteeksi tehdystä jalomielisestä päätöksestänne suudella teidän kättänne.“

Puoleksi väkisin salli arkkipiispa Tuomas piispan suudella hänen kättänsä, sen ohessa lausuen: „Te liioittelette, hurskas veljeni! Minä en ansaitse kiitosta, enkä ole muuta tehnyt kuin sen, minkä kristillinen velvollisuuteni minulta vaatii.“

Heidän asemansa oli sangen arveluttava; kukin heistä tunsu sen sangen hyvin. Ensiksi saapuneet vakoojat olivat vakuuttaneet, että tulossa olevia Venäläisiä ja Karjalaisia oli vähintänsä kymmentuhatta miestä, myöhemmin tulleet sanoivat kaksikymmentätuhatta. Jospa nyt vakoojat liioittelivatkin, oli kuitenkin varmaa, että viholliset olivat monta vertaa lukuisemmat sitä joukkoa, jonka Tuomas piispa saattoi asettaa heitä vastaan. Piispan sotavoimat eivät kaikkiansa nousseet kuuteensataan mieheen, Turun linnan puolustusväki ja Riian arkkipiispan henkivartijat siihen luettuina. Tähän lukuun emme ole ottaneet ritareita, joita kalparitarien kanssa yhteensä oli noin kuusikymmentä, eikä myöskään niitä ratsumiehiä, joita piispa oli majoitellut eri paikkoihin maaseuduille; näiden luku taisi nousta noin kahteensataan. Mutta heitä ei uskaltanut Tuomas piispa kutsua pois heidän majoituspaikoiltaan, peläten että kansa heidän lähdettyänsä yltäisi kapinallisiin liikkeisiin.

Kuinka suureksi kapinoitsevien Hämmäläisten luku oli laskettava, sitä ei kukaan tietänyt sanoa. Kuitenkin oli helposti arvattava, että hekin olivat piispan miehiä monenker-
taisesti lukuisemmat. Myöntää siis täytyy, että Tuomas piis-
pan ja hänen ystäväinsä asema oli mitä vaarallisin ja epätoivoon
asti tukala. Mutta näiden rohkeain miesten mielissä ei saanut
epätoivo sijaa. Uskaliaasti he ryhtyivät neuvottelemaan tar-
peellisista puolustushankkeista ja ennen kaikkea siitä, mitenkä
Hämmäläisten nostama kapina niin pian kuin mahdollista saa-
taisiin kukistetuksi, jotta heille kaikissa tapauksissa jäisi selkä
vapaaksi. Lyhyen keskustelun jälkeen hyväksyivät he pää-
asiallisesti Hieraniemen Paavon tekemän ehdotuksen ja päät-
tivät lähettää kaksi sataa viisikymmentä ratsumiestä ynnä
kaksikymmentä ritaria kapinoitsijoita kukistamaan. Paavo
oli oppaana käytettävä.

Tuskin olivat tämän päätöksen ehtineet tehdä, kun eräs
piispan palvelijoista astui huoneeseen ja ilmoitti, että pöydät
olivat katetut ja että ritarit, papit ynnä muut vieraat odot-
tivat Heidän Ylhäisyyksiänsä.

„Käykääte edellä, korkeasti kunnioitettavat vieraani!
Minulla ovat vielä Pyhälle Neitsylle lupaamani päivällisrukouk-
set lukematta!“ — kehoitti Tuomas piispa.

Jäätyänsä yksin heittihe vanha piispa polvillensa alttarin
eteen ja rukoili nöyrästi ja palavan sydämensä täydellä innolla
pyhää neitsyt Maariaa ja hänen ristiinnaulittua Poikaansa sekä
kaikkia pyhimyksiä, että he kukistaisivat hänen vihollisensa
ja pelastaisivat Suomen kirkon uhkaavasta vahingosta ja peri-
kadosta.

Tämä rukous näytti hänen mieltänsä virvoittavan. Mutta
ennenkuin hän taas nousi seisaallensa, rukoili hän erään toi-
senkin rukouksen. Sitä tehdessänsä nöyrtyi hän niin ja hä-
nen mielensä masentui siihen määrään, että hän matona mateli
alttarin juurella.

Yhdestoista luku.

Vielä samana iltana läksi Hämmäläisten kapinaa kukistamaan määrätty sotajoukko Paavon opastamana matkaan. „Pyhän haudan“ ritarikin oli muassa.

„Se mies on aivan kuin luotu tällaisia retkiä varten! Paitse sitä on kändellä niin suuri maine urhoollisuudesta ja sotataidosta, että paljas hänen läsnä-olonsakin jo ratsumiehissämme vaikuttaa jonkinmoista turvallisuuden tunnetta ja saa heidät voiton toivossa vahvasti luottamaan hyvään onneensa“ — oli Tuomas piispa väittänyt.

Uljas ritari oli nyt vaihtanut purpuraisen manttelinsa toiseen yksinkertaisempaan. Kuitenkin oli viimeainittukin tavallansa sangen kallis, sillä se oli lumenkarvaisilla karpänahoilla reunustettu. Näihin reunuksiin, ylhäältä aina liepeesen asti, oli pieniä punaisesta samettikankaasta tehtyjä ristejä kiinnitetty. Samanlaisia ristejä nähtiin toistenkin tähän retkeen osaa ottavien ritarien manttelien reunuksissa. Kukin ratsastaja kantoi rinnassaan punaista ristiä, vieläpä Paavokin ja ne muutamat munkit, jotka seurasivat tätä pientä armeijaa.

Pyhänä pidettiinkin sota, johon tämä joukkio oli antautunut, niinkuin siihen aikaan yleisesti kaikki sodat, joita käytiin kristin-uskon vihollisia vastaan. Juhlallisesti olivatkin molemmat piispat, Riian arkkipiispa ja Tuomas piispa, vihkineet näitä satureita, ennenkuin he lähtivät matkalle, heidän veriseen ja vaaralliseen, mutta autuuttavaan toimeensa.

Pyhän haudan ritari katseli tarkasti seutuja ja maisemia, joidenka kautta kuljettiin, ja jota kauvemaksi he tulivat sisämaihin, sitä suurempaa kummastusta ne nostattivat hänessä.

„Kautta Pyhän Yrjön säteilevän miekan!“ — sanoi hän Saksan kielellä munkille, joka ratsasti hänen vieressänsä.

„Tämä on kummallinen maa, joka alusta alkain lienee aiottu pedoille kotimaaksi. Eihän täällä juuri muuta löydy kuin synkkiä metsiä, autioita korpia, soita ja rämeitä sekä järviä ja jokia. Tuo kirkon läheinen seutu taitaakin olla ainoa seutu Suomenmaassa, jossa maata viljellään ja jossa ihmiset asuvat säännöllisesti kyhättyissä rakennuksissa? En pitkään aikaan enää ole nähnyt huoneuksia enkä peltoja. Mutta kai- ketikin asuvat ihmiset täällä metsissä kaatuneiden puiden juur- ten suojassa ja elävät arvattavasti karhujen ja muun metsä- riistan lihasta? Sellaisiksi muuten suomalaisten elämän tapoja minulle kuvattiinkin eteläisissä maissa.“

„Kummallista on, että te, herra ritari, sellaisia kerto- muksia kuultuanne, ensinkään otitte tullaksenne tänne!“ — ihmetteli munkki, hymyillen sen ohessa.

„Se ei ole niinkään kummastuttavaa, pyhä veli. Nämät kertomukset saivat minun uteliaaksi omin silmin näkemään noita metsänperäisiä villi-ihmisiä. Kun sitte lisäksi sain kuulla, että kristin-uskoa heillekin on julistettu ja kristillinen kirkko heidän maassansa perustettu, ja kun päälle päätteeksi ker- rottiin, että he viime aikoina ovat ruvenneet pahoin rääkkää- mään ja julmalla tavalla surmaamaan pyhiä pappeja ja munk- keja, niin muuttui uteliaisuuteni velvollisuudeksi, sillä minä olen kautta pyhän ristin vannonut taistella kristin-uskon vihollisia vastaan kaikkialla, missä niitä vaan on, aina maailman kau- kaisimpiin äärihin asti. Sattui sitte vielä niinkin hyvin, että minulla viime käynniltäni Jerusalemissa oli muutamia erittäin arvokkaita ja voimallisia pyhään jäännöksiä varalla. Tosin en niistä olisi mielelläni luopunut, sillä ne hosuivat taudit ruu- miistani ja estivät syntisiä himoja sieluani lähestymästä, mutta kuultuani, mitenkä kurjalla kannalla asiat täällä olivat, ajat- telin: jos lahjoitan nuo kalliit pyhänjäännökset Suomen kirkolle, niin pakenevat kaikki pirut peljästyneinä siitä maasta. Jo kohta tänäpänä ne osoittivat voimaansa. Kaikista niistä ihmeistä, jotka tänäpänä tapahtuivat kirkossa, on suurimpana pidettävä se, että naula, jolla Kristuksen oikea käsi lävistettiin, vuosisatoja oltuansa ruostunut, arkipiispan kädessä muuttui yhtä kirk- kaaksi kuin kantamani haarniska tässä. — Sen ostin kolmesta sadasta kultarahasta S:t Salvatorin luostarin abotilta Jerusa- lemissa.“

„Kyllä se merkillinen ihme oli, jospa se ei ollutkaan kaikista suurin“ — sanoi munkki.

„Mitä sanoittekaan? Eikö se ollut suurin ihme? Tuhat kuoloa! Älkää puhuko syntiä, pyhä veli!“ — huudahti kultainen ritari närkästyneenä. „Suurinhan se oli tapahtuneista ihmeistä, kaikista enintä kummastusta nostava — siitä ei pääse kieltämälläkään kauvaksi. Minä en sano tätä siksi, että sillä pyytäisin halventaa teidän vanhojen pyhien kuvainne ja pyhimysten ansioita — enpä suinkaan. Kyllä he kaikki itseänsä tänäpänä hyvin kunnostivat — tekivätpä niin! Mokomaa kyyneltulvaa, kuin tänään vuosi pyhän neitsyt Maarian silmistä, en ole tähän päivään saakka nähnyt kenenkään silmissä, vaikka olen matkustanut kaikki kristityt maat halki ja poikki. Pahoin pelkään, että hänen kallis, kullalla ja hopealla tikattu hameensa peräti turmeltui tuon runsaan kyynelvirran kautta. Jos tämä retkemme onnellisesti päättyy, lahjoitan hänelle takaisin palattuumme muutamia kultakolikoita uuteen hameeseen.“

Kun ei munkki mitään vastannut näihin ritarin sanoihin, taukosi heidän puheensa vähäksi ajaksi, mutta pian alkoi ritari, joka ei kauvan yhteen mittaankaan jaksanut olla vaiti, taas pakista: „Niin — ylimalkaan täytyy myöntää, että kaikki pyhimykset suorittivat tehtävänsä sangen hyvin, mutta ne tulisoihdut, joita he käyttivät ihmetöittensä toimeenpanemisessa, olisivat voineet olla vähän paremmat. Yksi noista taivaallisista kyyhkysistä pudotti tulisoihtunsa minun päälleni ja se oli polttaa läven purpuraiseen mantteliini. Kun sitä koetin sammuttaa, savusi se pahanpäiväisesti ja ilkeä tulikiven haju nousi siitä sieramiini, jotta helpommin olisi voinut luulla sen h—tistä ylös heitetyksi kuin taivaasta alas pudonneeksi. Kun vihdoinkin vaivalla olin saanut sen sammumaan, tarkastin sitä tyystemmin ja huomasin, että se oli pellavista tehty. Kaiketi kasvaa tässä kurjassa maassa niin huonoa lajia pellavia, etteivät pyhimykset saa siitä tehtyjä tulisoihdunjansa leimuamaan, vaikka niitä huuhtovat tulikivivedessä ja sitte taas kuivatavat?“

„Kyllä kai sen asian laita on siten“ — vastasi munkki ja veti kaapunsa pääpussin syvemmälle alas silmillensä.

„Tyytymättömyys tämän maan antamiin kasveihin se se taisikin sittemmin saada heidät niin kovin meluamaan ylhäällä

kirkon kaarroksissa silloin kuin sieltä pyhiä öylättejä rupesi satamaan alas? Minä kuulin selvästi heidän riitelevän keskenänsä ja nuhtelevan toinen toistansa. Matkoillani olen usein sattunut olemaan uusien kirkkojen vihkiäisissä saapuvilla, keran itse Roomassakin, pyhän isän suuressa kotikylässä. Tapahtuipa silloin paljon suuria ihmeitä ja pyhiä öylättejä satoi alas niin runsain määrin, että auringon ikkunien kautta kirkkoon heittämä valo pimeni, mutta en silloin enkä muulloinkaan ole kuullut pyhimysten riitelevän kirkon kaarroksissa.“

„Herjetkää toki puhumasta tuollaista julkeata pilkkaa pyhimyksistä!“ — huudahti munkki arvokkaalla äänellä. „Jos he ääneen olisivatkin ilmoittaneet läsnä oloansa temppelissä, niin eivät he riidellen voineet ilmaantua, vaan ylistysvirttä laulellen, vaikka heidän laulunsa teidän syntisissä korvissanne kuului riidalta. Te olette pahoin solvanneet pyhimyksiä, herra ritari!“

„Suojelijapyhäni pyhä Yrjö varjelkoon minua, pyhän haudan ritaria, pyhimyksiä solvaamasta!“ — huudahti hurskas ritari peljästyneenä ja teki ristimerkin rintaansa. Epäilemättä on asian laita siten, että tuo pahan-ilkinen paholainen niin sokaisi syntiset korvani, että heidän ylistysvirtensä sävel minulle kuului riidalta. Kauhean vallan sai paholainen sinä hetkenä minussa. Mutta kyllä tiedän syynkin siihen ja tahdon heti kohta tunnustaa teille, pyytäen teitä olemaan rippi-isänäni, ett'en viime päivinä aivan täsmälleen ole lukenut credoani ja Pater-nosteriani niinkuin minun, ennen annettujen lupausteni mukaan, olisi pitänyt tehdä.“

„Olkaa vast'edes paremmin varoillanne, herra ritari! Laiminlyödyt lupaukset, erittäinkin laiminlyödyt rukoukset, joihin olemme velvoittaneet itsemme, kostavat itsensä kovasti meihin“ — sanoi munkki.

„Syvälle painan mieleeni nämät varoitussananne, pyhä veli! En ainoatakaan credoa enkä Pater-nosteria täst'edes laiminlyö, kun rauhan aika taas tulee, sillä sotaretkiä tekemäni lupaukset eivät koske. Mutta ovathan päivät pitkät ja yöt valoisat täällä Pohjolassa! Ken olisi voinut uskoa sitä! Ainakin kerrottiin minulle, että pilkkonen pimeys täällä valitsee aamusta iltaan asti paitse sydänpäivällä, jolloin aurinko pari tuntia himmeästi valaisee kolkkoja maisemia. Nyt on jo varmaankin toista tuntia kulunut siitä, kuin aurinko meni

mailleen, eikä taivas vieläkään sanottavasti ole pimentynyt. Mutta epäilemättä ovat juhtamme jo sangen väsyksissä ankarasta ratsastamisestamme; niiden pitää samoin kuin ratsu-miestemmekin saada levähtää pari tuntia. Ja pitäähän vatsankin vaatimukset ottaa lukuun ja myötätuotuja eväitä vähän lähemmästi tarkastella. Minulla on se kokemus, ett'ei tyhjällä vatsalla eikä väsyneellä ratsulla ole taisteluun antautumista. Pyhä Yrjö itse ei saisi vihollisesta voittoa silloin kuin suolet nälästä kiljuvat ja ratsu joka toiselta askeleelta väsymyksestä korskahtaa!“

Kultaisen ritarin näitä sanellessa saapui ratsujoukko erään järven rannalla olevalle, avaralle tasangolle. Kun tämä tasanko hänestä näytti erittäin sopivalta leiripaikaksi, antoi hän sotajoukolle käskyn pysähtyä. Päivä oli ollut kovin lämmin ja helteinen, jonka tähden yö uhkasi tulla sitä kylmemmäksi ja viileämmäksi. Vilvakkaita höyrypilviä nousi järvestä ja hieno, mutta kolea itätuulen kare ajeli niitä tasangolle. Sentähden kantoivat soturit läheisestä metsästä kuivia puita ja oksia ynnä järven rannalla yltäkyllin olevia ruovonkorsia suuriin kaseihin ja sytyttivät näin valmistetut nuotiot. Tämän tehtyänsä kävivät ahnaasti eväiden kimp-puun. Edellinen kiivas ratsastus oli antanut heille hyvän ruokahalun.

Kaikki ritarit ja munkit istuivat erään nuotion ympärillä, joka oli muita nuotioita suurempi. Heillekin näyttivät eväät hyvältä maistuvan, niin paistit kuin leivoksetkin. Erittäin suurella huolella ja mielihyvällä hoiti pyhän haudan ritari aterioimistointansa; suuret piirakan ja paistin palat katosivat toinen toisensa perästä hänen suureen suuhunsa. Tuon tuos-takin nosti hän ison nahkapullon huulillensa ja otti siitä aika siemauksen väkevää Espanjan viiniä. Tämän tehtyänsä hymyili hän oikein autuaallisesti ja työnsi uudestaan pitkän veit-sensä piirakkaan tahi paistiin, leikellen niistä sentapaisia kap-paleita, joita villien eläinten kesyttäjät heittävät rautahäkkeihin suljetuille panttereillensa. Niin oli hän ahkerassa työssä, ettei hän tämän rakkaan toimituksen ohessa hentonut puhuakkaan, vaan näytti kokonaan unhottaneensa kaikki kertomukset py-himyksistä. Muut ritarit olivat jo päättäneet ateriansa ja katsoivat nyt ihmetellen pyhän haudan ritaria, joka yhä vielä oli uskollisessa syömisen toimessa niinkuiv ateriensa vasta

alkanut ainakin. Vihdoin viimein nosti hän nahkapullon taas huulillensa ja piti sitä tavallista pitemmän ajan suunsa edessä. Tämän kelpo kolauksen saatuaan niellyksi, ännäsi hän muutamaman hetken ja lausui sitte, piirakan ja paistin tähteitä katsellen: „Ihminen ei saa olla ruoalle liian ahnas, sillä se olisi synti. Syödessäänkin hänen pitää tavallansa paastota ja ajatella huomispäivää. Senpätähden minäkin lopetan ateriani nyt ja siunaan itseni.“ Hurskas ritari pani kätensä ristiin ja jupisi itsekseen lyhyen latinankielisen ruokasiunauksen.

Syötyänsä olivat ratsumiehet heittäytyneet nurmikolle maata ja nukkuivat par'aikaa hyvässä rauhassa. Heidän esimerkkiänsä seurasivat useimmat ritareista ja munkeistakin, käyttäen edelliset mantteleitansa, jälkimäiset kaapujansa peitteinä. Pyhän haudan ritari ei tuntenut vähääkään halua nukkumaan. Alituisilla retkillänsä oli hän tottunut valvomaan ja valvominen oli vähitellen muuttunut miltei hänen toiseksi luonnoksensa. Ylipäänsä hän nautti unen virvoitusta niin harvoin ja niin niukalta, että tavallisen ihmisen oli vaikea ymmärtää, kuinka hän niin vähällä nukkumisella ensinkään saattoi elää ja siihen lisäksi vielä pysyä terveenä.

Muut kaikki olivat jo heittäytyneet nurmelle lepäämään paitsi yksi ritari ja edellisestä meille tuttu munkki, jotka istuivat kummallakin puolella kultaista ritaria, tirkistellen nuotioon. Viimemainittu oli niin hyvillään päätetystä ateriasta, ett'ei hän vielä ollut muistanut hiiskua sanaakaan. Hän kierteli oikealla kädellänsä huulipartansa huippuja ja ähkösi sen ohessa tuon tuostakin tyytyväisesti.

„Kertokaa, jalo ritari, jos väsymys ja uni eivät teitä rasita, ajan kuluksi meille jotakin matkoiltanne! Aika muuten käy ikäväksi ja meidän on kuitenkin tässä viipyminen vähintään tunti ennenkuin taas lähdemme matkaamaan!“ — lausui munkki katsoen kultaiseen ritariin.

Munkki oli satuttanut arkaa paikkaa uljaan ritarin rinnassa, ohjannut sanansa oikeaan suuntaan. Kohta taukosi hän viiksiänsä vääntelemästä ja loihe, ylpeästi hymyillen, lausumaan: „Ei aika pitkäksi kävisi, jos matkamuistelmiani rupeaisin kertoilemaan, mutta pitkää aikaa tuo vaatisi ennenkuin ne ehtisin kertoa loppuun. Teidän tulee muistaa, että minä olen matkustellut kaikissa maissa, ottanut osaa enemmän kuin kolmeenkymmeneen sotaretkeen ja seurustellut jok'ainoan

keisarin, kuninkaan ja ruhtinaan hovissa koko kristikunnassa, vieläpä pakanallistenkin ruhtinaitten hoveissa. Yhdellä kerralla on minun mahdoton ehtiä näitä kaikkia teille kertomaan. Mitä se siis on, jota erittäin haluatte kuunnella? Kerronko teille retkistäni Hispaniassa ja Portugalissa taikka taisteluistani julmia Saraceneja ja Damaskon sulttaania vastaan? Vai pitääkö minun kertoa siitä, mitenkä iloista elämää pidetään keisari Fredrikin hovissa Sicilian ihanalla saarella taikka kuinka Ranskan hurskas kuningas Lutvikki isällisesti istuu oikeutta kansansa kanssa? Taikka ehkä mä kerron Englannin . . .“

Munkki keskeytti tässä ritarin puheen ja sanoi:

„Kertokaa, jalo ritari, siitä mitenkä tulitte pyhän haudan ritariksi.“

„Siitäkö — no olkoon menneeksi? Onhan teille, jotka ette ole käyneet Jerusalemissa ettekä Vapahtajan haudalla, siitäkin jutusta jotakin oppimista . . . Niin . . . siitä on jo pitkä aika kulunut kuin se tapahtui, sillä minä pääsin hyvin nuorena pyhän haudan ritariksi, kun jo silloin olin otellut niin monessa taistelussa kristin-uskon vihollisten kanssa, että Jerusalemin patriarkka katsoi minua otolliseksi siksi tulemaan. Vuotta, jolloinka tuo kunnia minulle tapahtui, en osaa sanoa, sillä minun ei ole tapana lukea kuluneita vuosia; annan niitten toinen toisensa perästä vieriä alas ijankaikkisuuden hautaan, huolimatta kuinka monta niitä sinne meni. Mutta siihen aikaan oli keisari Fredrikin puoliso Yolante — Jerusalemin kuninkaan tytär — vielä täydessä kukoistuksessaan, kaunis ja hilpeä kuin suven kukka, ja minäkin parhaammassa iässäni, mutta kevytmielinen ja veitikkamainen muuten, sillä vaikka pyhä isä paavi kaksi kertaa peräkkäin oli julistanut mainitun keisarin pannaan, pysyin kuitenkin siitä vähintäkään huolimatta hänen palveluksessaan. Siciliasta me silloin läksimme mainitun keisarin kanssa ristiretkelle Palestiinaan.“

„Vai tapahtuiko se sinä vuonna — siis kaksitoistasataa kaksikymmentä ja kahdeksan. Seitsemäntoista vuotta on siitä ajasta nyt kulunut“ — selitti munkki.

„Taitaapa olla siten . . . onhan tuo paljon mahdollista! Kyllä kai te, pyhä veli, sen asian tunnette paremmin kuin minä“ — arveli kultainen ritari.

„Helposti nyt voidaan saada selvä siitäkin, kuinka vanha silloin olitte, kun vaan sanotte monesko ikävuosi teillä nyt on kulumassa“ — lisäsi munkki.

„Monesko ikävuosi? Hm . . . Taitaa olla viidesviidettä taikka viideskymmenes, taikka — ainakin niillä vaiheilla. Kuka tuota tuollaista voisi niin tarkoin muistaa. Eikä se asia ensinkään koske kertomustani; jääköön siis huoletta siksensä! Vaan kuinka kauvaksi jo olenkaan ehtinyt kertomuksessani? Niin — me läksimme ja pääsimme onnellisesti pyhään maahan. Keisarin sotajoukko ei ollut suuren suuri. Pikemmin voisimme sitä sanoa pieneksi, sillä niin pienellä sotajoukolla ei ollut siihen päivään asti yksikään ruhtinas lähtenyt sotaan julmia Saraceneja vastaan. Mutta tuo seikka minua juuri ilahutti! — „Uljas, jalo keisari panee meihin niin suurta luottamusta, että pitää jokaisen meistä kymmenen miehen vertaisena. Nyt pitää näyttää ja osoittaa, että tämä hänen hyvä ajatuksensa sotilaistansa, ainakin mitä minuun koskee, on oikeutettu!“ — ajattelin. Vaan mitenkäs kävi? Astuttuamme laivastostamme maalle, pääsi paholainen luiskahamaan keisarin sydämeen. Kaiketi oli hän niin altis pahalle hengelle siitä syystä, että pyhä isä paavi kahdesti oli julistanut hänet pannaan. Hän pukeutui saracenilaiseen pukuun, eli ja elamoitsi aivan itämaalaisten ruhtinaitten tavoin, syleili ja suuteli saracenilaisia tanssijattaria ja rupesi hieromaan ystävyyttä Egyptin sulttaanin Malek-el-Kamelin kanssa, joka silloin kävi sotaa Damaskon sulttaania vastaan.“

„Kauhistuttavaa! — Eivätkö kristityt sotilaat ensinkään päässeet tilaisuuteen osoittamaan sotaista kuntoansa?“ — kysyi munkki.

„Joskus vähäpätöisissä kahakoissa. Mutta kaikissa näissä tilaisuuksissa käyttäytyivät meidän ritarimme erinomaisen miehuullisesti. Muun muassa jouduin minä kerran kahden otte luun erään kuuluisan saracenilais-päällikön kanssa. Mies oli vartaloiltaan niin pitkä kuin Goliath ennen muinoin ja sanottiin olevan yhtä vahvankin, jotta hänen vertaistansa ei muka löytynyt koko maailmassa. Tuollainen maine miehestä harmitti minua ja kiihoitti mieltäni, minä pidin sitä loukkauksena koko kristikunnan ritaristoa vastaan, ett'ei sen riveissä muka löytyisi saracenilaisen vertaista, ja päätin vaatia tuota jättiläistä kahdentaisteluun, vaikka kaikki ihmiset, vieläpä Fredrikki

keisarikin, kielsivät minua sitä tekemästä. Molemmat armeijat olivat saapuvilla tuota outoa ottelua katsomassa ja siihen lisäksi niin suuri kansanjoukko, ett'ei silmä kannattanut sen rivejä mittaamaan. Kaikki pitivät minua varman kuoleman uhrina. Saracenilaiset nauraa irvistelivät minulle, meikäläiset surkuttelivat kovaa onneani. Vaan mitenkäs asia päättyi? Kohta ensimmäisessä ottelussa sivalsin tuota jättiläistä päähän sillä voimalla, että hänen kypärinsä lensi pirstoiksi ja miehkani tunki halki hänen päänsä ja kautta hänen kaulansa ja rintansa aina uumaisille saakka.“

„Myöntäkäätte toki, jalo ritari, että nyt vähän liioitlette? Mistäpä olisitte saaneet sellaisen ylikuonnollisen voiman?“ — sanoi munkki hymyillen, mutta samalla haukotellen.

„Mistä? Suojelijapyhäni pyhän Yrjön avulla asui se omassa ruumiissani! Tämän taistelun kautta tulin sitte niin kuuluisaksi, että Jerusalemin pyhä patriarkkakin tahtoi minua puhutella. Kuultuansa kertomukseni sotaretkistäni uskottomia vastaan, kiitteli hän intoani ja julisti minun oikeutetuksi tulemaan pyhän haudan ritariksi. Sitte kirjoitti hän kirjeen S:t Salvatorin luostarin abotille, pyytäen minua viemään sitä perille. Abotti kun oli lukenut patriarkan kirjeen, käski kohteliaasti minun tulla pyhän haudan kirkkoon seuraavana aamuna. Sinä aamuna oli pappeja ja munkkeja kosolta kokoontunut mainittuun kirkkoon, tavallista juhlallisemmin kaikuivat siellä laulu ja messu. Erituinen alttari oli rakennettu pyhän haudan päälle. Alttarille oli asetettu suuret kultaiset kannukset, pitkä kultakahvainen miekka ja paksut kultaiset vitjat, joissa riippui yksi suurempi ja kaksi pienempää ristiä. Piori tuli täydessä juhlasussa minua vastaan ja käski minun polvistua alttarin eteen, jonka tehtyäni hän luki juhlallisen messun. Sitten lauloi kööri hymnin „Veni sancte spiritus!“ *) Laulun sävelten tauottua teki prior minulle samat kysymykset, jotka tehdään tavallisille ritareille heitä ritareiksi vibkiessä. Niihin vastattuani, laski prior molemmat kätensä küireelleni ja lausui korkealla äänellä: „Ollos tästä hetkestä asti vankka, hyvä, uskollinen ja vahva Jesuksen Kristuksen ja hänen pyhän hautansa ritari, jotta sinua kerta katsottaisiin ansiolliseksi istumaan hänen rinnallansa tai-vaassa!“ Tämän sanottuansa satoi hän kultaiset kannukset

*) „Tule pyhä henki!“

jalkoihini, otti sitte miekan ja löi minua kolme kertaa olalle, joka kerralla tehden ristinmerkin rintaani, jonka jälkeen pisti miekan tuppeen ja satoi sen vyötäisilleni. Pantuansa vielä suuret kultaiset vitjat kaulaani, siunasi hän minua Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Sitte käski hän minun nousta seisaaleni ja riisui taas päältäni kannukset, miekan ja vitjat ja antoi minulle niitten sijaan pulskan pergamenttikirjeen: se oli valtuuskirja uuteen arvooni. — Voi! — sinä hetkenä tunsin syvän liikituksen syntisessä sydämessäni, lankesin uudestaan polvilleni alttarin eteen ja tein pyhän valan taistellakseni kristin-uskon vihollisia vastaan kaikkialla, missä niitä vaan saataisi olla. — Ellen olisi sitä valaa tehnyt: niin tuskin nyt istuisin tässä teidän kerallanne tuon sammumaisillaan olevan nuotion vieressä. Mutta se saakin nyt sammua, sillä idässä koittaa jo uusi päivä ja meidän pitää heti lähteä. Missä ovat torvensoittajamme, jotka torviinsa törähyttämällä herättäisivät uneen uupuneet miehemme?“

„Höö . . . vai niin . . . ovatko ne nuhjukset nukkuneet? Torviako etsitte?“ ähkyi munkki hieroen käsillänsä silmiänsä.

„Kautta kultaisien kannusteni! Te olette kertoessani nukkuneet, pyhä veli, kertomustani ensinkään kuulematta!“ — huudahti kultainen ritari, katsoen suuttunein silmin munkkiin.

„Minäkö nukkunut? Enpä niinkään, jalo ritari! Mutta savu nuotiosta tunki silmiini ja sai niitä karvastelemaan. Meidän on nyt lähteminen matkaan — minä menen nukkuneita herättämään“ — sanoi munkki ja läksi, päästäksensä pitempiä selityksiä antamasta, tiehensä.

„Senkin nuhjuspää munkki, kun nukkui kesken kertomustani!“ — jupisi ritari vihoissaan itseksensä. Samassa satuivat hänen silmänsä tapaamaamaan Paavon, joka par'aikaa valmisteli hevostaan matkaan.

„Tuo meidän oppaamme on sangen valpas mies! Ei väsymys häntä rasita enemmän kuin minuakaan. Kaiken ajan olen nähnyt hänen joko kuljeksivan pitkin tasankoa taikka seisovan järven rannalla, yhtä mittaa katsoa tuijotellen sen läikkyviä aaltoja. Mutta johtuu jotakin mieleeni; — sillä miehellä mahtanee olla joko paha omatunto taikka joku kalvava suru sydämessä. Eikö teistäkin näytä todenperäiseltä, että joku kova murhe kalvaa oppaamme sydäntä? Olette

ihan ääneti kuunnelleet kertomustani — antakaa nyt äänenne soida ja ilmoittakaa mielipiteenne tästä asiasta!”

Nämät sanat puhui kultainen ritari toiselle kuuntelijalensa, ritarille, joka istui hänen vieresssänsä pää nojattuna oikeaa kättä ja kyynäspää polvea vastaan.

„Hm-h-h-m-m-ym!” vastasi ritari hetken kuluttua hiljaa kuorsaten.

„Vieläpä tuokin!” huudahti kultainen ritari tuskallisesti kavahtaen, lisäten itseksensä: „Olisiko tuo ollut nukuneena kaiken ajan, taikka nukkuiko hän vasta sitte, kun olin kertomukseni päättänyt? Siitä minun pitää saada tieto.” — Nyhkäisten voimakkaasti ritaria kylkeen, lausui hän: „Tokko ensinkään olette kuunnelleet kertomustani?”

Ritari nosti päätänsä ja katsoi suurin silmin ympärillensä. Syvästi miettien, ikäänkuin hän olisi pyytänyt johdattaa jotakin unhottunutta mieleensä, lausui hän sitte vitkaan: „Kertomustako? — Niin — kertokaatte vaan, jalo herra ritari, kyllä minä kuuntelen!”

„En nyt enää kerro, mutta pyydän kysyä teiltä, eivätkö ne temput, joidenka kautta tullaan pyhän haudan ritariksi, teidän mielestänne olleet juhlallisia?”

„Juhlallisia kai ovat — kun ne vaan tuntisi. Enhän minä sitä lie kieltänytkään? Mutta johan torvi soipi. Pitäähän mennä sanomaan ratsulleen „hyvää huomenta”. — Ritari nousi seisaallensa ja läksi käymään samaan suuntaan kuin munkkikin muutamia hetkiä ennen häntä. Torvien rai-kunta herätti kaikki sotilaat ja kohta oli leirissä vilkas liike, kaikki valmistautui lähtöön.

„Voi, kuinka minä olin tyhmä, kun tulin tähän kurjaan maahan, jossa ritaritkin muuttuvat kaikille jaloimmille tunteille tunnottomiksi! Toista oli kertoa urostöitänsä ja elämänsä vaiheita etelämaiden trubadureille, jotka heti paikalla sepi-tivät niistä ihanoita, kuningasten hoveissa ja ylhäisten ritarien linnoissa laulettavia sankari-runoja!” — valitti kultainen ritari ja haali sen ohessa eväslaukkua luoksensa. Saatuansa sen auki ja otettuansa nahkapullostaa kelpo siemauksen, söi hän suurella kiiruulla tähteet paistista ja piirakasta suuhunsa. Sen jälkeen nosti hän pullon uudelleen huulillensa ja päätti vihdoin tämän varhaisen aamiaisateriansakin hartaalla siunauksella.

Samassa saapui hänen palvelijansa paikalle, taluttaen ohjaksista hänen jaloa sotaratsuansa. Noustessaan satulaan puhui ritari palvelijallensa: „Tuo eväslaukkuni tuossa on nyt aivan tyhjä. Mitenkä sinä varustit minua niin vähillä eväsvaroilla matkaan?“

„Piispan kokit sanoivat, että niiden pitäisi riittämän yhdelle miehelle kolmeksi vuorokaudeksi.“

„Kuuleppas hittoja? Mutta etkö selittänyt heille, että olivat väärässä?“

„Selitin kyllä, mutta he väittivät, ett'eivät varat myöntäneet suurempaa osuutta yhdelle ritarille. Sanoivatpa vielä, että teidän osanne sittekin oli runsaampi kuin toisten“ — vastasi palvelija.

„Minkälaisia konnia olivat! — Vaan taidammehan pian pyhän neitsyn avulla tulla asuttuihin seutuihin, ett'ei täällä muun harmin lisäksi tarvitse kuolla nälkään!“ — lohdutteli pyhän haudan ritari itseänsä ja kannusti samassa ratsuansa.

Tie kulki ensin järven rantaan pitkin, mutta kääntyi sitte oikealle, erään korkean ahteen rinnettä myöten ylöspäin. Kun tie oli huonosti raivattu ja ahde sangen jyrkkä, hevoset suurella vaivalla ja vasta kovien ponnistusten perästä pääsivät ylös harjulle. Vihdoin oli kuitenkin koko ratsujoukko siellä ja ratsastajat nyt antoivat korskuvien hevostensa vähän aikaa levähtää.

Munkki, jolla oli pieni, mutta erittäin vilkas ja sukkela ratsu, oli ahdetta ylös kavuttaissa ratsastanut kultaisen ritarin rinnalla, jonka suurelle ja kömpörämäiselle oriille tuontapainen kulku kävi hyvin vaikeaksi ja vaivaloiseksi. Antamalla ritarille kaikenmoisia neuvoja ja osoittaen hänelle paikkoja, joita myöten huokeimmin pääsi kulkemaan, koetti munkki miellytellä ritaria. Mutta siinä toimestaan onnistui hän sangen huonosti; ritari ei vastannut sanaakaan hänen lauseisiinsa, koki silminnähtävästi niin paljon kuin mahdollista välttää hänen osoittamiaan polkuja ja näytti kovin suuttuneelta.

Mutta jospa matka harjulle olikin ollut ratsuille raskas ja rasittava, oli ratsastajilla siellä tarjona oleva näköala sitä ihanampi: se oli yksi noita viehättäviä näköaloja, joita luonnon ihailija ainoastaan tapaa „tuhatjärvien maassa“, sen kukuloilta ja harjanteilta. Ne ovat yhtä suurenmoiset kuin mie-luisat. Mutta tämä suurenmoisuus ei ole sitä laatua, että se

synnyttäisi hämmästystä ja pelkoa ihmismielessä; kaukana siitä! Niitä ihannellessa täyttää sulo katsojan mielen, hän tulee iloiseksi ja hilpeäksi kuin lapsi ja tuntee vastustamattoman tarpeen kiittää Luojaa hänen suuresta rakkaudestansa; hänen sydämensä rauhoittuu, jos kuinka rauhaton oltuansa. Sanat ovat liian heikot kuvaamaan sitä luonnon-kuvaa, joka siellä oli levitettyä ratsastajain silmäin eteen: sinertäviä järviä, suurempia ja pienempiä vaihdellen, niin pitkälle kuin silmä kannatti, kaikki viheriöitseviin kevät-pukuihinsa puettujen lehtimetsien saartamina ja kaikki yhteydessä toinen toisensa kanssa soukkien salmien kautta, joissa muutamissa vesi tyynenä lepäsi, mutta toisissa useampien pienien putousten kautta rattoisalla sohinalla ja suurella kiiruulla virtaili lähinnä olevien järvien helmaan. Monessa paikoin näkyi järvien rannalla suuria kyliä ja vihannoitsevia peltoja; siellä täällä niemikkeillä yksinäisiä ihmisasunnoita vähäisten peltujen liepehissä. Etäällä kohottivat korkeat harjanteet synkillä havumetsillä peitetyt huippunsa taivasta kohden. Lukemattomia pieniä puroja virtaili niitten rinteitä myöten alas, kunnes lopuksi yhtyivät mahtavaan virtaan, joka suurella pauhinalla äkki-jyrkän kosken kautta syöksi vaahtoisat aaltonsa syvään laaksoon. Kaikki tämä pilvettömältä, kirkkaalta taivaalta loistavan kevätaamun auringon valaisemana.

Kultainen ritari loi ihastuksesta loistavat silmänsä toisesta ilmansuunnasta toiseen.

„Kautta taivaan! Tämä on kaunista!“ — huudahti hän vihdoin.

„Niinpä on. Nythän näette, ett’ei tämä Suomenmaa olekkaan niin rumannäköinen, kuin sen arvelitte olevan. Yhtä kauniita ja vielä kauniimpia maisemia on runsaasti Suomen sisämaissa; mutta rantamaat eivät ole yhtä ihania“ — säesti munkki.

„Tämä muistuttaa minua Helvetian maasta, se onkin kappale siitä, mutta kuitenkin jotakin toista, joka minuun vaikuttaa peräti toisella tavalla kuin Helvetian ihanat seudut“ — sanoi ritari, jonka mielestä, tätä kaunista Luojan piirtämää taidemaalausta katsellessa, kaikki harmi näytti haihtuneen. Niin tosin olikin asian laita. Kun ratsujoukko nyt lähti eteenpäin ratsastamaan olivat ritari ja munkki taas hyvät ystävykset.

Ensimmäisessä kylässä, johon ratsastajat saapuivat, oli suuri kansanjoukko kokoontunut erään talon pihalle. Kansan keskellä seisoj Sarkki, selittäen sille mitenkä voimallinen ja mahdikas hallitsija Tuomas piispa oli. Pontevampaa vahvistetta sanoillensa ei olisi Sarkki voinut toivoa, kuin hänelle kohta paikalle saapuvassa ratsujoukossa oli tarjona.

Hieraniemen Paavo tuli hyvälle tuulelle kun näki lähettiläänsä. Hän oli vastikään ajatellut Sarkkia, hän tarvitsi hänen apuansa. Sarkkikin heitti heti puhuja-toimensa ja kiiruhti isäntäänsä tervehtimään; mutta hänen kuulijansa pakenivat pelästyneinä mikä millekin taholle.

Paikka, johon Paavo pysäytti ratsunsa, oli tienristeys. Kaksi suurta tietä kulki siinä toinen toisensa poikki, jotta tästä paikasta siis lähti tienhaaroja neljälle eri suunnalle.

„Terve tulemastanne isäntä! Minä olen nyt kotimatalla. Jok'ainoassa kylässä olen pitänyt puheita; ääneni on langeta ja kieleni väsyä; niin ahkerasti olen sitä käyttänyt.“

Sarkin näitä sanoja lausuesssa kuului hevosen hirnunta läheisen talon pihalta ja sieltä tulla töyttäsi täyttä laukkaa eräs ratsastaja. Täyttä vauhtia ajoi ratsastaja Paavon ohitse sille tielle, joka kulki pohjoiseen. — Ällistyneenä katseli Paavo ratsastajan jälkeen, jonka hän oli tuntenut, ja hänen huulitaan läksi seuraava huuto: „karjalainen p—le!“

Hänen ensimmäinen ajatuksensa oli lähteä karjalaista ajamaan takaa, mutta pian ymmärsi hän, että hänen olisi mahdoton saavuttaa häntä, sillä karjalaisella oli hyvä ja vastikään levännyt hevonen. Eikä ollut Paavolla aikaa epävarmoina pidettävien kokeiden tähden poiketa kerran määrättyltä uraltansa, joka yhä viittasi itään päin. Hetken vielä noiduttuansa karjalaista kääntyi hän Sarkkiin ja sanoi hänelle: „Juokse mitä kiireimmiten Ala-Peltolaan ja pyydä isännän antamaan sinulle ratsu! Sano hänelle, että jälestäpäin maksan hänelle siitä kahdenkertaisen hinnan!“

Sarkin mentyä jupisi Paavo itsekseen: „Nyt on joka hetki kallis!“

Kahdestoista luku.

Saman päivän iltapuhteella istui Liuksialan naispirtissä eli tuvassa Lyyli useain palvelijatartensa keskellä. Vähän matkan päässä heistä istui matalalla karmittomalla tuolilla onneton leski, tuudittaen kehdossa makaavaa poikaansa, Lyylin ottopoikaa Vilkkiä elikkä Anteroa, jolla pojan kasteessa saamalla nimellä äiti aina häntä nimitti. Lyylin polvella oli keskentekoinen mekko hienosta villakankaasta. Mutta hän ei ommellut nyt, vaan istui joutilaana, nojaten päätänsä oikeaa kättänsä vastaan ja vasemmalla kädellensä silitellen suurta koiraa, joka istui hänen jalkainsa juurella, uskollisuudesta hehkuvilla silmillä katsellen nuorta, ihanaa emäntäänsä. Palvelijattaretkin olivat joutilaina, mutta varttinät, joita joko pitivät sylissänsä taikka olivat laskeneet lattialle, todistivat, että vast'ikään olivat olleet työn-toimessa.

Kaikki oli tuvassa puhdasta ja siivoa. Lattia ja lavitsat oikein kiilsivät, niin puhtaiksi ne olivat pestyt. Lähellä peräseinää seisova suuri pöytä, jolla erittäin taidokkaasti tehty juomahaarikka sijaitsi, oli peitetty lumivalkealla villavaatteella, jonka liepehet olivat monivärisillä hienoilla korko-ommelluksilla koristetut. Seinätkin olivat osittain kirjavilla vaatteilla peitetyt.

„Nyt se tuli jo toisen kerran peräkkäin! Kyllä se nyt varmaan tulee!“ — huudahti eräs nuori palvelustyttö, joka istui aivan lähellä Lyyliä. Tytöllä oli joukko vuohensilmäkukkia helmassaan.

„Ken se nyt tulikaan?“ — kysyi Lyyli, hymyillen hymyä, jossa iloisuus ja surumielisyys kiistelivät voitosta.

Tyttö loi ilosta loistavat silmänsä Lyyliin ja vastasi: „Se tulee! Mutta malttakaa — minä koetan vielä kolmannen

kerran! Jos se nyt vielä kolmannenkin kerran tulee, niin sitte on asia ihkaten varma!“

Tyttö otti yhden vuohensilmäkukan vasempaan käteensä ja rupesi oikean kätensä sormilla nyppimään sen valkoisia terälehtiä irti, sen ohessa vuorotellen lausuen „tulee“ ja „ei tule“. Ensi alussa saneli hän näitä sanoja kovin joutuisasti, mutta aina sitä myöten, kuin jäljellä olevain lehtien luku väheni, vitkaantui hänen äänensäkin. Vihdoin oli vaan enää yksi lehti jäljellä ja tyttö huudahti, riipasten sen irti, riemuitsevalla äänellä: „Tulee! — Kas nyt se kuitenkin tuli! Ja kyllä se nyt tulee, sitä ei ensinkään tarvitse epäillä!“ Kovin iloisena taputteli hän käsiänsä yhteen.

Lyyli ei voinut olla tytölle nauramatta.

„Sanoppas toki, hupsu, kukahan tuo oikeastaan on, joka tulee!“ — käski hän.

„Kosiomies tietysti! Tuo *oikea* kosiomies! — vastasi tyttö, voimatta iloansa hillitä!

„Vai niinkö! Aiotko jo noin nuorena mennä miehelään!“ — kysyi Lyyli.

„En minä! Kaikkea muuta vielä! Mitäpä iloa se tuotaisikaan, jos *minulle* saapuisi kosiomies! En minä sellaista tarkoittanut. Vaan emännän, Lyylin omaa kosiomiestä minä tarkoitin!“ — selitti tyttö.

„Jos minun kosiomiestäni tarkoittit, niin saat olla vakuutettu siitä, että kukan lehdet tällä kertaa puhuivat valhetta!“ — väitti Liuksialan nuori emäntä hieman punastuen.

„Eivätpä valhetelleet! Totta puhuivat — kolme kertaa peräkkäin! Vaan saaspas tänne — nyt tiedustelen, tulevatko *nekin* pian!“

Tyttö otti taas yhden kukan käteensä ja rupesi samoin kuin äskenkin nyppimään sen lehtiä, tämän ohessa vuorotellen lausuen „tulee“ ja „ei tule“. — Vihdoin oli vaan yksi lehti jäljellä. — „Ei tule“ — huudahti tyttö alakuloisella äänellä. „Ne eivät tule! Eivät ainakaan tulleet ensimmäisellä kerralla. Mutta eihän ensimmäinen kerta juuri paljon mitään merkitsekkään! Toinen ja kolmas kerta vasta paikansa pitävät!“

Tyttö otti toistamiseen kukan ja alkoi noukkia sen terälehtiä, mutta sai taas vastaukseksi tuon ikävän: „ei tule“. Saman vasauksen antoi vielä kolmaskin kukka.

„Ne eivät tule!“ — huohti tyttö, lisäten ilokkaammalla äänellä: „Vaan mitäpä, jos ne kuitenkin tulisivat! Ja kyläpä ne tulevatkin, tulevat ihan varmaan! Tällä kerralla nuo pahat kukat valhettelivat.“

„Mitkä tulevat?“ — kysyi Lyyli.

„Häät tietysti, Lyyli-emännän häät!“ — vastasi tyttö.

Lyyli vaaleni ja hänen huulensa vavahtelivat tuskan värähdyksistä. Sydämeen ammuttu lokki ja noita-akan ennustukset muistuiivat hänelle mieleen. Näiden muistojen valtaamana sanoi hän kolkolla äänellä: „Nyt sinun kukkasi puhuivat totta! Ne — eivät tule!“

Hän painoi oikean kätensä otsaansa vastaan ikäänkuin pyytäen sen kautta karkoittaa ikävät ajatukset pois mielestään.

Katsellen levottomasti nuoreen emäntäänsä, sanoi tyttö: „Kylläpä ne tulevat! — sen vakuutan! — Mutta sanokaa, emäntä kulta, kenelle aiotte tuota uutta mekkoa, johon ompelette niin paljon koristuksia ja kauniita nauhoja, että oikein silmiä häikäisee?“

„Mitähän sellaista kysytään, tyttö hupsu! Pitäisipä sinun se arvata, että se on aiottu enolleni!“ — vastasi Lyyli, mutta punastui sitä sanoessaan.

„Enollenneko? Mitenkä se voisi olla mahdollista? Ei-hän vanha Tavela tarvitse noin pitkää mekkoa ja yltänän-säkin se on hänelle liian suuri. Tuskin se olisi sopinut hänelle hänen parhaammassa miehuuden ijässä ollessansakaan. Minun ymmärtääkseni on siinä tilaa lähes kahdelle Tavelalle!“ — intti tyttö.

„Mitäpä nyt jälleen hupsutteletkaan, tyttö raiska! Ymmärräthän . . . talvella, kun pannaan useampia mekkoja päälletysten . . .“

„Talvella käyttää Tavelan ukko turkkeja“ — väitti tyttö, saaden Lyylin yhä enemmän hämille.

„Eipähän enoni ain'alinomaa pidä turkkeja talvella; toisinaan hän pukeutuu mekkoonkin!“

Ovi aukeni samassa ja eräs nuori mies astui tupaan. Lyyli kavahti seisaallensa ja huudahti tulijalle vastaan: „Mitä uutisia, Viiso? Kerro pian!“

„Ei mitään erinomaisia uutisia — terveisiä käskettiin vaan sanoa!“ — vastasi tullut.

„Ovatko siellä kaikki asiat hyvään päin?“

„Olivat kai, mitä minä saatoin ymmärtää, eikä siellä mitään onnettomuudesta puhuttu.“

„Enoni oli kai terveenä?“

„Terveenä hän oli samoin kuin Hatanpään Arvo ja muutkin.“

Viison mainitessa Hatanpään Arvon nimeä punastui Lyyli ja loi silmänsä lattiaan.

„Sitä käskivät minun myös ilmoittamaan emännälle, ett'ei vihollisista vielä ole kuulunut vihiäkään. Meidän miehet nyt vaan odottavat sanomaa Karjalaisilta, kohta sen saatuaan mennäksensä Nokian virran yli. Heidän aikomuksensa on lähteä tervehtimään mustaa Tuomasta hänen omassa kotipesässängsä.“

„Kyllä vaan sitte meikäläisiä onkin oikein kosolta koontunut Nokian virralle?“ — kysäisi Lyyli.

„Kyllähän niitä siellä on koko suuri joukko! Enhän minä tullut niitä lukeneeksi, mutta kyllä siellä miestä on kuin seinää vaan! — Onko teillä jotakin käskettävää, emäntä?“

„Ei ole . . . ei mitään erityistä. Mene vaan tavallisiin toimihisi! — Kylläpä sinulla nyt onkin täällä paljon puuhattavaa, kun kaikki kelpo miehet ovat aseissa, jotta ainoastaan muutamia vanhoja ukko-järeitä on jäänyt tänne talon töitä ja askareita toimittamaan.“

Viiso oli jo kääntynyt oveen päin, kun Lyyli yht'äkkiä otti kysyäkseen: „Eihän kukaan muu kuin enoni lie minulle terveisiä lähettänyt?“

Viiso kääntyi Lyyliin päin ja vastasi: „Lähettipä niinkin. Taisinpa tuon jättää sanomatta, että Hatanpään Arvo niitä lähetti koko kantamuksen, pyytäen sitä paitsi, että olisitte levollinen, pahoja aavistuksia tulevaisuudesta pitämättä!“ — Vieläkö nyt jotain?“

„Ei — saat mennä!“

Viiso meni ja Lyyli istui entiselle paikallensa. Hän oli suuttunut itseensä siitä, että oli tehnyt tuon viimeisen kysymyksen, sillä hän kuuli kaikkialla ympärillensä hiljaista kuiskutusta palvelijatartensa kesken ja arvasi helposti, että tuo kuiskutus koski Hatanpään Arvoa ja häntä itseään. Niinkuin aina käypi nuorten naisten, kun he tietävät, että läsnäolijat salaa kuiskuttelevat jotakin heidän sydämenasioistansa, niin

kävi nyt Lyylinkin: hän punastui ja joutui hämillensä. Pitkän ajan ääneti kuunneltuansa tuota harmillista kuiskutusta, rohkaisi hän mielensä ja lausui, vakavasti katsellen ympärillensä: „Eikö kenenkään teistä tänä iltana haluta rupeamaan arvoituksille?“

„Arvoituksilla täällä paraikaa ollaan!“ — säesti vuo-hensilmäkukkain terälehdistä tulevaisia tapahtumia ennustanut tyttö, joka oli mennyt erään, suuren pöydän ääressä istuvan toverinsa luo.

„Niin miksi lausutte arvoituksianne niin hiljaisella äänellä, ett'eivät kaikki niitä kuule? Se ei ole säännöllistä eikä sopivaa, vaan pitää kaikille suotaman tilaisuus miettiä vastausta niihin“ — torui Lyyli.

„Muutamat arvoitukset ovat sitä laatua, että niitä tehdään emännän kuulematta“ — tokaisi tyttö veitikka vastaan. „Sitä laatua ei kuitenkaan ollut se arvoitus, jonka viimeksi tein Sirkalle ja johon hän nyt turhaan miettii vastausta. Hän on kovin huono arvoitusten selittäjä, tuo Sirkka!“

„Ei niinkään huono, vaikka en kaikkien sinun hulluksiisi löydäkkään vastausta!“ — intti toinen nuorista tyttöistä.

„Mikä arvoitus se oli? Sano se nyt ääneen! Ehkäpä minä taikka joku toinen meistä löytää siihen vastauksen. Mitenkä se kuuluu?“ — kysyi Lyyli.

„Näinhän se kuuluu: „Sydämessä suuri tuska, mielessä on kuume kova, jok' on iloa parempi, hunajata makeampi“. — Mikä se on?“

„Lempihän se on! Tuohon arvoitukseen ei nyt ensinkään ollut vaikea vastata!“ — huudahti Lyyli.

„Ei se emännälle ollutkaan vaikea! Tiesinhän minä jo edeltäpäin, että emäntä heti paikalla löytää vastauksen siihen?“ — pakisi nuori ennustajatar.

„Mistäpä sen tiesit?“

„Siitä että emännän tätä nykyä on helppo löytää vastauksia kaikkien niihin arvoituksiin, jotka koskevat lempeä ja rakkautta.“

„Kuulkaapas tuota tyttö-veitikkaa, mitä hulluja hän puhuu! Varo vaan, ett'et liioin suututa mieltäni kokkapuheilasi!“ — varoitti Lyyli hymyillen ja nosti sormensa uhaten tyttöä vastaan.

„Älkää, hyvä emäntä, suuttuko minuun, sillä siten voisitte saada minua surulliseksi, joka olisi kovin ikävä asia minulle, kun niin mielelläni tahtoisin olla hyvällä tuulella teidän häissäanne!“ — ilveili tyttö nuoren emäntänsä varoituksesta vähääkään huolimatta.

Samassa kävi Lyylin jalkojen juurella istuva suuri koira levottomaksi ja rupesi, nostaen korvansa pystyyn, murisemaan.

„Mikä sinun nyt käypi vihaksi, Turva?“ — kysyi Lyyli ja koki hyväilemällä rauhoittaa lempikoiransa mieltä. Mutta vaikka Turva tavallisesti muuten aina oli hyvillään emäntänsä pienimmistäkin suosion-osoituksista, ei se tällä kertaa ottanut niistä ensinkään huoliaksensa, vaan kävi hetki hetkeltä enemmän suuttuneeksi, alkoi ääneen haukkua ja törmäsi vihdoin täyttä laukkaa ovea vastaan, jonka töyttäsi auki.

„Mitä vieraita nyt tulee, koska Turva oli noin raivoissaan? Menköön joku katsomaan!“ — käski Lyyli.

Hän oli tuskin saanut nämät sanat sanotuksi, kuin vilkas ennustajatar jo puikahti ovesta ulos. Mutta muutaman hetken kuluttua palasi hän punasta hehkuvien kasvojen ja muutenkin hyvin pelästyneen näköisenä takaisin.

„Nythän se tuli jo!“ — huudahti tyttö sisään päästyään ovesta.

„Kuka se?“ — kysyi Lyyli.

„Kosiomies tietysti! Ja mikä pohatta lieneekään kun hänellä on niin suuri ja loistava seurue muassa!“

Hevosten kavioiden kopinaa kuului nyt ulkoa yli raivoisain koirien haukunnankin, ja tyttö ei saanut sen pitempää aikaa asiansa selittämiseen, sillä samassa astui Hieraniemen Paavo tupaan.

Lyyli vaaleni nähdessään Paavon; mutta hetkeksi vaan.

Seuraavana hetkenä oli hän voittanut pelästyksensä ja katsoi rohkein silmin, uhkaava ja ivallinen hymy huulillaan, tulijaan.

„Hyvää iltaa, Lyyli!“ — tervehti Paavo.

„Ukko suokoon!“ — vastasi Lyyli, lisäten: „Mistä syystä tämä kunnia nyt tapahtuukaan minulle, että Hieraniemen isäntä on tullut tänne?“

„Syyn siihen voit helposti minun sanomattanikin arvata“ — vastasi Paavo.

„Enpä ensinkään! Minä olenkin huono arvaamaan“ — intti Lyyli.

„Missä muussa toimessa täällä kävisin kuin kosioimis-toimessa! Tulin nyt lupaukseni mukaan uudestaan tarjoo-maan soveliaita lunnaita sinusta ja siten naimaliittoamme vah-vistamaan“ — saneli Paavo ilkkuvasti hymyillen.

„En tiedä mistään naimaliitosta, eikä Hieraniemen isän-nän lunnaita Liuksialassa oteta vastaan, olipa hänellä vaikka kuormittain kultaa ja hopeaa! Olisipa hänen, ennakolta sa-nottuja sanoja muistaen, pitänyt olla tänne tulematta rukkasia noutamaan.“

„Siksi en olekkaan tullut tänne. Kyllä rukkaset saavat jäädä tänne toisten kosijain varaksi. En niitä tullut nouta-maan, vaan Liuksialan kaunista emäntää, suloista morsiantani. Hän nyt heti valmistakoon itsensä matkaan, sillä minun aikani ei myönnä, että kauan viipyisin täällä.“

„Hävytön! mitä sinä rohkenet puhua minun omien ort-teni alla!“ — huudahti Lyyli vihasta säihkyvin silmin ja nousi seisaallensa. Hänen palvelijattarensa, jotka hämmästyksellä olivat kuunnelleet Paavon puhetta, kokoontuivat hänen ympä-rillensä, ikäänkuin pyytäen suojella nuorta emäntäänsä.

„Kun morsian teeskentelee vastahakoisuutta, viepi kelpo mies hänet väkisin kotihinsa; se on vanha, isiltä peritty tapa meidän maassa. Siten aion nyt tehdä sinunki kanssasi Lyyli — sanon sinua Lyyliksi, koska et entistä Henrikka nimeäsi enää suosi — huolimatta siitä, jospa kuinka kovin suututkin. Kyllä tuo tuollainen suuttumus asettuu, kun muutamia päiviä emäntänäni olet elänyt Hieraniemellä, ja ennenkuin kisaviikot ovat lopussa, on se kokonaan haihtunut.“

„Kunnoton konna!“ — huusi Lyyli ilmi-vihoissaan ja polki pientä jalkaansa lattiaan. „Mieluisammin, tuhat kertaa mieluisammin hukutan itseni järveen, kuin tulen sinun vaimok-sesi, sinä viheliäinen kyykkäärmeen sikiö! Lähde ulos huo-neestani! Lähde paikalla!“

Paavon astuessa tupaan oli takan vieressä istuva vaimo lakannut lastansa tuudittamasta. Nyt hän nousi seisaallensa ja hiipi hiljaan ovesta ulos. Lapsi ei herännyt.

„Malta mieltäsi, kaunis Lyyliseni! Vaikka olet kovin suloisen näköinen näin vihoissas ollessasi, pyydän kuitenkin sinua rauhoittumaan. Tyydy kauniisti onneesi ja valmista

itseäsi pian matkaan! Oman lempiratsusi, tuon pulskan tähtipää-tamman selässä saat ratsastaa. — Tottele hyvällä! Varsin vastenmielistä olisi minun käyttää väkivaltaa sinua vastaan. Mutta ell'ei muu kuri auta, vien sinut väkivallalla täältä; — pyhästi vannon sen tekeväni!“

Lyyli oli niin suuttunut, että koko hänen ruumiinsa vapisi. Hän ei saanut sanaakaan huuliltansa; mutta hänen silmänsä säihkyivät vihan tulta. Naiset hänen ympärillensä olivat niin tohtuneet, ett'eivät tienneet, mitä ajatella, mitä sanoa.

„Kiiruhda, Lyyli, valmistautumaan! Matkakumppalini odottavat pihalla. Täytyykö minun taluttaa sinua kädestä ulos?“ — sanoi Paavo entistä tuimemmalla äänellä ja astui uhaten Lyyliä pari askelta lähemmäksi.

Samassa aukeni ovi ja sisään astuivat leskivaimon johdattamina kultainen ritari ja hänen toverinsa, munkki. Suurella kiiruulla puhui vaimo munkille: „Suojelkaa, pyhä isä, meidän nuorta, rakasta emäntäämme, ett'ei Hieraniemen kostonhimoinen isäntä saa tehdä hänelle mitään pahaa! Hän on vihoissaan Lyyliille siitä, että Lyyli hylkäsi hänet kosijana. Siitä hän on suuttunut ja himoo kostoa.“

„Vai niinkö on asian laita!“ — sanoi munkki suomeksi.

„Rauhoitu ystäväni, ei hänelle mitään loukkausta saa tapahtua, sen lupaan. Yksityisen kostonhimon tyydyttämistä varten emme ole lähteneet matkaan. Kaikki pyhimykset otan todistajikseni, että kova tuomio on kohtaava tuota miestä, jos hän omien mielioikkujensa hyväksi on pettänyt Hänen Ylhäisyytensä Tuomas piispan, tämän korkea-arvoisen pyhän haudan ritarin ja meidät muut.“

Kultainen ritari oli yhtä mittaa katsoa tuijotellut Lyyliin.

„Kautta pyhän Henrikin poikki leikatun peukalon!“ — huudahti hän nyt. „Tämä on todellakin eriskummallinen maa: täällä löytyy yhtä kauniita naisia kuin maisemiakin! Ell'en tietäisi, että tämä kaunotar tässä on pakanallinen tyttö, niin voisin luulla häntä nuoreksi madonnaksi: siksi on hän ihana ja arvokkaan näköinen!“

Lyylin palvelustytöt olivat vetäytyneet muutamia askeleita taaksepäin, pelästyneinä ritarin sotaisesta muodosta ja asusta, ja kuullessaan hänen sopertavan heille peräti outoa kieltä. Ritari puhui nimittäin Saksan kieltä.

Saatuansa munkilta selvän siitä, mitenkä asianlaita oli, lausui ritari suuttuneena: „Kylläpä minä sitä arvasin, että tuo oppaamme märehti jotakin salaista vehkettä. Kaiken matkaa olen katsellut häntä jonkinmoisella epäluulolla, etenkin siitä hetkestä asti, kuin hän viidenkymmenen miehen kanssa pyysi erkaantua pääjoukosta ja ratsastaa eri tietä. Mutta tämän suloisen neidon otan kerrassaan suojeltavakseni. „Religioni christianæ feminisqve“ on minun tunnuslauseeni enkä siitä luovu täällä Pohjolassakaan; siksi kannan aseitani aina kuolonhetkeeni asti. Selittäkää hänelle tämä asia te, pyhä veli, joka osaatte puhua hänen kieltänsä, tuota kummallista kieltä, joka muistuttaa honkien suihinasta noissa synkissä metsissä, joidenka kautta eilen kuljimme. Jos tuo talonpoikalurjus pienimmälläkään tavalla, sanoilla taikka töillä, loukkaa nuorta holhottiani, työnnän miekkani puhki hänen rintansa ja naulaan hänet maahan kiinni, sen vannon kautta Kristofferin pyhän parran! Vieläpä aion, kun taas pääsen tilaisuuteen osaa ottamaan johonkuhun turnaukseen, jonkun kelpo ritarin kanssa katkaista yhden peitsen tämän suloisen neidon kuniaksi! Senkin saatatte selittää hänelle.“

„Minä olen jo ottanut hänet turviini; suojelusta hän ei siis ole vailla“ — vastasi munkki, hymyillen lisäten puoleksi leikkivällä, puoleksi totisella äänellä: „Te olette, jalo ritari, puhuneet tuosta tyttöraiskasta oikein nuoruuden palavalla äänellä. Päättäen teidän sanojenne tulvasta ja teidän hehkuvaasta himostanne palvella häntä, voisi tuskin luulla teitä kolmekymmentä vuotta vanhemmaksi. Olkaa varoillanne, ett'ette tule sokeaksi, katsellessanne noita kirkkaita, säteileviä silmiä! Ettekö milloinkaan ole kuullut puhuttavan, että Pohjolan naiset osaavat lumota, kenen vaan tahtovat?“

„Kautta pyhän neitsyen nimen!“ — huudahti ritari ja teki ristinmerkin rintaansa. „Siitä olen tosin kuullut kerrottavan. Olisiko tuo tyttö todellakin lumonnut minua, että hän minun silmissäni näyttää niin jalolta? Vaan ei — se on aivan mahdotonta! Kantamani pyhät öylätit varjelevat minua lumouksesta ja kaikista noitatempuista!“

Hieraniemen Paavo oli tähän saakka ollut vaiti. Yksin hänen salaviihkaa ritariin ja munkkiin luomansa vihaiset silmäykset ilmoittivat sitä ankaraa kiukkua, joka kiehui hänen povessansa heitä vastaan. Mutta niin suuri taituri oli hän

teeskentelemistaidossa, ett'ei viha ensinkään ilmaantunut hänen äänessään, kun hän nyt katkaisi äänettömyytensä ja otti lausuksensa munkille: „Te erehdytte suuresti, pyhä isä, kun luulette minun yksityisiä asioita ajavani täällä. Tuo kelvoton vaimo valhetteli silmittömästi, sanoessaan että minä muka kostonhimoista vainoon tätä nuorta tyttöä. Mutta asian todenperäinen laita onkin se, että tuo tyttö juuri on kaikista vaarallisin kansan yllyttäjä. Sentähden käskikin Hänen Ylhäisyytensä Tuomas piispa, että hän kaikin mokomin on vangittava ja tuotava tutkittavaksi Röntämälle.“

Luotuansa Paavoon silmäyksen, joka oli täynnä ylenkatsetta, aikoi Lyylikin nyt vihdoinkin korottaa ääntänsä, vaan leskivaimo esti häntä sitä tekemästä, kiiruhtaen lausumaan: „Nuokin Hieraniemen isännän lausumat sanat olivat pelkkää parjausta, jotka selvästi osoittavat hänen kunniotonta mielenlaatuansa ja hänen häijyä kostonhimoansa. Meidän nuori emäntämme ei ole mikään kansan yllyttäjä — kuinka nuori tyttö sellaiseen toimeen kykenisikään! — vaan rauhallinen kristitty nainen. Jo pikkulapsena hän kastettiin.“ Lyytille kuiskasi vaimo hiljaa korvaan: „Tunnusta itsesi kristityksi!“

Tähän vastasi Lyyli yhtä hiljaisella äänellä: „En — sitä en tee!“

„Asia käypi yhä sekavammaksi. — Oletko kristitty, tyttäreni?“ — kysyi munkki.

Vaimoa, jonka lapsen Lyyli oli pelastanut, vapisutti hänen odottaessansa Lyylin vastausta. Luoden pyytävästi silmänsä Lyyliin, koki hän taivuttaa häntä antamaan myöntäväisen vastauksen. Häntä aavistutti, että Lyylin kohtalo suuressa määrin tulisi riippumaan tästä hänen vastauksestaan. Sellaisen aavistavan tunteen tunsikin Lyyli itsekin sydämessänsä, mutta kuitenkin vastasi hän suoraan ja vääristelemättä: „Minä en ole kristitty! Siksi tosin vanhempani tekivät minut pikkulapsena ollessani, kun antoivat mustatakin muukalaisen kastaa minut ja lukea ilkeät loihtusanansa minuun, mutta siitä päivästä asti, jolloin tulin kykeneväksi itse ajattelemaan, olen kristin-uskoa vihannut niin kuin sen levittäjiäkin, jotka ovat kansamme vihollisia ja sortajia! — Nyt en enää ole kristitty nimeksikään: teurasraavaan pyhällä verellä olen pessyt pois sen kirouksen, jonka he siihen olivat lukeneet.“ Lyyli vaikei ja katsoi pelottomasti munkkiin.

„Älkää uskoko häntä, pyhä isä! Hieraniemen paha isäntä äsken häntä niin kovin pelästytti, ett'ei hän nyt ensinkään tiedä, mitä hän puhuu!“ — vaikeroitsi vaimo väännellen tuskissaan käsiänsä.

„Hieraniemen isäntä on liiaksi keho mies minua pelästyttämään!“ — huudahti Lyyli ylpeästi.

„Eipä siitä kysymystäkään, ett'ei tuo ynseä ja uppiskainen tyttö tietäisi, mitä hän puhuu!“ — sanoi munkki, lisäten kääntyneenä Lyyliin: „Ehkä tunnustat senkin, että olet yllyttänyt kansalaisiasi kapinaan armollista Tuomas piispaa vastaan?“

„Miks'en tunnustaisi?“ — vastasi Lyyli. „Onhan se tuttu asia, että minä olen pyytännyt heitä miehuullisesti ravistamaan pois niskoiltansa sen häpeällisen orjuuden ikeen, jonka vihatut muukalaiset ovat niihin sälyttäneet! Onhan minulla oikeus puhua, vaikk'en naisena kykenekkään taisteluun!“

„Mikä hurja kiukku ja tylyys piilevät tuon kauniin kuoren alla!“ — jupisi munkki itseksensä ja selitti sen jälkeen Saksan kielellä pyhän haudan ritarille Lyylin lausumat sanat.

„Ken voisi sitä uskoa, kun hän on noin nuori ja ihana!“ — huudahti kultainen ritari. „Mutta p—leellä on pakanain lasten yli rajaton valta, sen olen jo monta kertaa ennen elämässäni tullut havaitsemaan, erittäin nuoruudessani. Keisari Fredrikillä oli hovissaan eräs ylhäissäätyinen saracenilainen tyttö, joka oli yhtä kaunis kuin tämäkin tässä, vaikka peräti toisella tavalla; tämä on valkeaverinen, mutta Fatima — se oli tytön nimi — kiiltävän-ruskea ja hänen tukkansa ja silmänsä olivat mustat kuin kaarneen kaulahöyhenet, ja tämän kaunottaren silmät ovat taivaansiniset ja hänen tukkansa kellertävä kuin leikattavaksi kypsynyt viljapelto. Tukkuttain ovat ne nuoret ritarit luettavat, jotka, lumottuina tämän saracenilais-tytön kauneudesta, mielellänsä olisivat yhdestä ainoasta suudelmasta, vieläpä hellästä silmäyksestäkin hyökänneet vaikka polttavaan tuleen. Näiden lumottujen ja järkensä heittäneiden joukossa oli — pyhä neitsyt suokoon hänelle sen anteeksi! — minunkin isäni poika, vaikk'en juuri ollut kaikkein tulisimpia. Ja kummallinen, oikein pahojen henkien noituma tyttö olikin Fatima, sillä vaikka etelämaiden lasten kuuma veri virtaili hänen suonissansa, oli hän kuitenkin kaikkia rakastajiansa vastaan kylmä kuin jää. Sitä ei ajan pitkään

voinut kestää nuori tuitupäinen kreivi Bellacotta, vaan yritti eräänä yönä muutamien toveriensa avulla ryöstämään häntä hänen makuuhuoneestaan, viedäkseen häntä omaan ritarilinnaansa, mutta oli tuskin ehtinyt päästä ikkunasta sisään kun sai käyrän tikarin rintaansa ja lankesi verissängyn Fatiman jalkojen juureen, siinä henkensä heittäöksensä. Monta samaan suuntaan vivahtavaa tapausta voisin oman kokemukseni aarre-aitasta harkkia niiltä ajoilta, jolloin oleskelin Palermossa, Akkonissa, Damaskossa ja muissa itämaalaisissa kaupungeissa, mutta kertomukset sellaisista tapauksista eivät sovellu teidän pyhille korvilleenne.“

„Kyllä kai te, jalo ritari, olittekin — kuulemma — nuorna ollessanne aika veitikka ja keikari!“ — sanoi munkki.

„Olin kyllä — Pyhä Athanasius minua auttakoon! Mutta näitä nuoruuteni syntejä ja erheityksiä olen sitte sydämestäni katunut ja sovittanut ne monenkertaisesti, taistelllessa verisissä tappeluissa uskottomia vastaan sekä lahjoittamalla kalliita pyhäinjäännöksiä kirkkoihin ja luostareihin milt'ei kaikkialla koko Europassa. Vaan mitä aiotte tehdä tuon kristin-uskosta luopuneen, lumoavan tytön kanssa?“

„Paras on että noudatamme oppaamme, Hänen Ylhäisyytensä piispa Tuomaan käskyn johdosta antamaa neuvoa, sillä kuultuani tytön äskeisen, pyhää oppiamme soimaavan puheen, tulin vakuutetuksi siitä, että tuo oppaamme kuitenkin on puhunut totta — ja viemme hänet mukanamme Rantamäelle, säännöllisesti tutkittavaksi. Muuten hän näyttääkin olevan niin vaarallinen henkilö, että olisi aivan mieletöntä jättää häntä tänne kapinallisia vehkeitänsä jatkamaan. Kun olemme voittaneet kapinoitsijat ja nämät seudut taas on saatu rauhoitetuksi, saattanee hän, kärsittyänsä sen rangaistuksen, jonka kirkkomme säännöt määräävät pyhästä uskonnostamme luopuneille, taas palata kotiinsa. Tietysti tässä edellytän, että hän sitä ennen on nöyryyttänyt ynsään mielensä ja katunut tekemänsä kamalan rikoksen.“

Näitä munkin sanoja kotvasen mietittyänsä lausui ritari: „Tapahtukoon niin; kyllä kaiketi kirkon pyhyys ja kunnia sellaista korvausta vaativat. Mutta sen sanon suorastaan, ett'en kärsi että häntä sorretaan taikka että hänen naisarvoansa tavalla taikka toisella loukataan! Ken sellaista rohkenee yrittää, hänen hengestänsä en ottaisi maksaakseni

korkeampaa hintaa kuin teloituslavalla polvistuneen rosvon hengestä. Sillä vaikka tuo tyttö onkin ylpeä ja pakanallinen henki asuu hänessä, aion kuitenkin järkähtämättömästi pysyä äsken tehdyssä lupauksessani ja suojella häntä. Vieläpä uudistan tämän saman lupauksen nyt ja vahvistan sen ritarillisella kunniasanallani!“

„Teidän edesvastauksenne hänestä kestää vaan Rantämäelle asti; sitte ottaa pyhä kirkko eksyneen lapsensa kokonaan hoitoonsa. Mitä loukkausta hänen muuten tarvitsekaan pelätä meidän seurassamme ollessansa? Taikka ehkäpä juolahtikin teidän mieleenne, jalo ritari, olot etelämaissa! Vaan olkaa huoleti! Täällä Suomessa ei ole tuollaisia tuitupäisiä kreivejä, kuin tuo onneton Bellacotta, josta äsken puhuitte“, — sanoi munkki.

„Suokaa anteeksi, pyhä veli, mutta matkoillani olen toisinaan sattunut näkemään, että kirkolla on sangen kovat kourat niitä kohtaan, jotka ovat sen pyhiä sääntöjä rikkoneet. Monen onnettoman olen kuullut tuskissaan vetoavan maallikkolakien sääntöihin, mutta en milloinkaan kuullut, että sellaista helpoitusta heidän rangaistuksessansa heille olisi myönnetty.“

„Kirkko on erhetymätön, sen julistamat tuomiot oikeat ja sen määräämät rangaistukset ansionmukaiset, vaikk’ei maallikkojen pimitetty järki sitä aina kykenekkään käsittämään!“ — vastasi munkki, jonka mieltä ritarin muistutus kirkon määräämistä, usein luonnottoman ankarista ja typeristä rangaistuksista oli loukannut, kiivaasti ja päättävästi. Sen jälkeen kääntyi hän Lyyliin ja selitti hänelle, mikä päätös hänen suhteensa oli tehty.

Ääneti kuunteli Lyyli tuomiotansa. Hänen kasvonsa tosin vähän vaalenivat, mutta muulla tavalla ei hän osoittanut syvää mielenliikutustansa eikä hänen silmäinsä kirkkaat katseet hetkeksikään himmentyneet. Mutta kaikki hänen palvelusnaisensa purskahtivat katkeraan itkuun.

Kristitty vaimo, Lyylin pelastaman lapsen äiti, lankesi polvillensa munkin eteen ja rukoili, kohottaen kätensä häntä kohden: „Peruuttakaa, pyhä isä, tämä kova tuomionne ja suokaa meidän rakkaan emäntämme jäädä kotia! Hän on niin hyvä ja hellä eikä hän ketään yllytä kapinaan. Ja kyllä hän kristitty on, vaikka hän oudontapaisessa kiihkossa ollessaan sen nyt kieltää. Paras todistus on se, että hän oman

henkensä uhalla pelasti lapseni, joka makaa tuolla kehossa, pakanallisten kansalaistensa sorrosta, he kun Ukon juhlassa pyysivät tuota viatonta tappaa siitä syystä, että hän oli kas-tettu kristin-uskoon. — Meidän nuori emäntämme on niin hyvä, niin hellä!“

„Tökkohan sinä itsekkään olet todellinen kristitty, koska äsken vääristelit kertomasi asiat. Siitä, että minun säätyiselle miehelle valhettelit, ansaitsisit itse tulla kirkon rangaisuksen alaiseksi, mutta katsoen siihen, että kehoittavina syinä tähän epärehelliseen puheeseesi olivat rakkaus ja kiitollisuus, annan sinulle tällä kertaa törkeän rikoksesi anteeksi. Vaan älä minua kauvemmin häiritse!“

Suudeltuansa munkin kaavun lievetä alkoi vaimo taas puhua: „Enhän minä valhetta puhunut, kyllä se kaikki totta oli. Meidän nuori emäntämme ei suo kenellekään pahaa. Hän on vaan vähän erhettynyt. Suokaa känelle armoa, hurskas isäni!“

Tehden levottomuutta ja kärsimättömyyttä osoittavan liikunnon, vastasi munkki: „Niinpä niin — erhettynyt hän on, vieläpä arveluttavalla tavalla. Senpä tähden juuri täytyy kirkon oikaista häntä ja ohjata häntä uudelleen oikealle uralle. Muusta ei tässä olekkaan kysymystä. Älä siis kauvemmin kiusaa minua!“

Kääntyen palvelijattariinsa, jotka ääneen vaikeroitsivat ja voivottelivat, lausui Lyyli hellällä äänellä: „Älkää vaike-roitko, hyvät ystäväni! Täten teette lähtöni kotoa katke-rammaksi, kuin se muuten olisikaan. Anna sinä, Sirkka, tuossa koudessa killuva nahkalaukku minulle; se sisältää kaikki, mitä matkallani tarvitsen.“

Haikeasti nihkuttaen otti tyttö laukun seinästä ja toi sen emännällensä.

Kultaisten ritarin tuli näitä murehtivia ihmisiä sääli ja hän otti lausuksensa: „Älkää itkekö, tytöt! Eihän teidän suloiselle lemmettärelenne sen pahempaa onnettomuutta ta-pahdu, kuin että hänen muutaman päivän kuluessa täytyy ratsastaa rehellisessä kristillisessä seurueessa. Ell'eivät kir-kon säännöt olisi niin pyhät, niin soisin minä puolestani mie-llelläni sen, että hän saisi jäädä kotiinsa. Mutta matkalle kun hänen nyt välttämättömästi on lähteminen, niin otan suojel-lakseni häntä kaikista soimauksista ja muista vahingoista, joita

hänen vihollisensa ehkä virittävät hänen eteensä. Te voitte täydellisesti luottaa minuun, tyttö raiskat, sillä kautta kulustaisten kannusteni vakuutan, että minun aina on ollut tapana pysyä tehdyissä lupauksissani.“

Vaikk'ei Lyyli ymmärtänyt sanaakaan ritarin puheesta, arvasi hän kuitenkin hänen ystävällisistä silmäyksistänsä ja liikunnoistansa, että hän tarkoitti hänen parastansa. Sentähden loi hän silmänsä kiitollisesti ritariin ja se hyvä ajatus, jonka hän jo ensi katseelta oli saanut hänestä, vakaantui hänen mielessänsä varmuudeksi. Se tunto, että hänellä ritarissa oli hyvänsuopa ystävä, lievitti melkoisesti sitä tuskan katkeruuttakin, joka lähtöhetkenä kovin rasittavana painoi hänen sydäntänsä.

„Kallis aika menee hukkaan! Miksikä tässä kauvemmin viivyttellemme? Tietänettehän, pyhä isä, että jok'ainoa silmänräpäys on meille kallis!“ — muistutti Paavo.

„Olet oikeassa. Nyt lähdetään!“ — sanoi munkki ja oli tarttua Lyylin käteen. Mutta Lyyli ei suvainnut hänen sitä tehdä, vaan vetäytyi syrjään.

„Vielä muutamia hetkiä vaan!“ — huudahti hän ja riensi kehdon luo. Suudeltuansa rauhallisesti nukkuvaa lasta otsalle, puhui hän itkeville palvelijattarillensa: „Tämän ottopoikani äidille jätän emännyyden siksi aikaa kuin itse olen poissa. Häntä tulee teidän visusti totella ja ehdottomasti noudattaa kaikkia hänen antamiensa käskyjä, niinkuin minunkin käskyjäni olette noudattaneet. Mutta...“

Lyyli vaikenä hetkeksi ja pyyhkäsi silmistänsä kyynleet, jotka väkistenkin tunkivat esiin. „Mutta“ — alkoi hän sen jälkeen taas puhua — „jos en minä enää milloinkaan palaja kotiin, niin pitää tämän ottopoikani perimän kaikki jälkeenjättämäni omaisuus ja olkoon hän enoni holhouksen alaisena niin kauan kuin enoni elää ja sitte äitinsä holhottina siksi kunnes hän on tullut niin järkeväksi, että itse osaa hoitaa omaisuutensa; se on tahtoni. Pankaatte, tytöt, nämät sanat tarkasti mieleenne, jotta käräjissä voitte olla todistajina, kun tutkintoa pidetään siitä, kuka on omaisuuteni perivä. Sinua, ottopoikani äitiä, minä käskemällä varoiton olemaan hellä emäntä näille uskollisille palvelijattarilleni! Tässä talossa ei ole ollut tapana katsoa siihen, ken on syntynyt orjana, ken vapaana; heitä kaikkia kohtaan on kohtelu

vähimmättäkään eroituksetta ollut sama, heitä kaikkia on kohdeltu niinkuin talon parhaimpia ystäviä. Minun järkähtämätön tahtoni on, että täällä vast'edeskin pidetään samaa tapaa! Muistuta Vilkkiä siitä!”

„Tuo tyttö tekee määräyksiä omaisuudestansa niinkuin itsevaltiias omistaja ainakin. Hänellä ei näy olevan vähintäkään aavistusta siitä, että pyhä kirkko ottaa hänen omaisuutensa huomaansa, jos kuolema sattuisi häntä tapaamaan tällä hänen matkallansa“ — jupisi munkki itseksensä.

Lyyli antoi sitte kätensä jäähyväisiksi kovasti huolestuneelle vaimolle ja palvelijattarillensa, kullekin järjestänsä. He olivat peräti uupua murheeseensa. Useimmat heistä heittäytyivät lattialle ja suutelivat, ääneen itkien, hänen hameensa liepeitä ja hänen jalkojansa. Lyylin onnistui salata liiketuksensa ja hän lohdutteli ystävällisesti hymyillen murehtivia naisia.

„Kautta ihmeitä tekevän neitsyt Maarian kuvan Vormsissa! Paras olisi ollut, että tuo jalo pakanatyttö olisi saanut jäädä kotiinsa, koska kaikki häntä niin rakastavat!“ — jupisi kultainen ritari, kääntyi pois ja läksi ulos. Mutta kun hän oli avannut oven, töyttäsi Turva, joka kauvan kiljuen ja ovea raapien oli seisonut oven takana, sisään huoneeseen. Yksi ainoa loikahdus vaan ja uskollinen koira seisoi emäntänsä vieressä. Nuoleskeltuansa hänen käsiänsä ja saatuansa selvän asian oikeasta laadusta, rupesi se birmuisesti murisemaan ja aikoi hyökätä munkin ja Hieraniemen Paavon kimppuun. Mutta Lyyli pidätti sen ja käski yhden tytöistä tuomaan kappaleen nuoraa. Sillä sitoi hän koiraraukan takan pylvääseen kiinni, sen ohessa puhuen sille: „Oleppas vaan telmäämättä, uskollinen Turvani! Tiedän, ett'ei kukaan nyt voisi estää sinua seuraamasta minua, ell'en sitoisi sinua kiinni; ei minun sovi ottaa sinua mukaani sille matkalleni, jolle kohta lähdän. — Kas niin. Jää nyt hyvästi!“

„Oletko nyt valmis?“ — kysyi munkki.

„Olen“ — vastasi Lyyli ja meni, arvokkaasti kohottaen päätänsä, ovesta ulos. Munkki, Hieraniemen Paavo, leskivaimo ja kaikki palvelijattaret seurasivat häntä.

Pihalla oli viidenkymmenen miehen suuruinen ratsujoukko jo järjestynyt matkalle määrättyihin riveihin. Kultainen ritarikin istui jo vartoen hevosesensa selässä. Nähtyään

emäntänsä, juoksi Lyylin ratsu, jonka muutamat ratsumiehet Paavon käskystä olivat asustaneet, iloisesti hirnuen hänelle vastaan. Noreasti, kuin hyvin harjaantunut ratsastaja ainakin, hypähti Lyyli sen selkään. Kun sitte munkki ja Hieraniemen Paavo olivat ehtineet valmistautua matkaan, läksi koko ratsujoukko täyttä ravia nykyistä Tampereen kaupunkia kohti vievää tietä myöten.

Mutta pitkän matkan päähän kuului leskivaimon ja Lyylin palvelijatarten valitus ja itku, mutta vieläkin kauvemaksi uskollisen Turvan surullinen ulvonta.

Kolmastoista luku.

Outojen tulo Liuksialaan oli ollut niin odottamaton ja Lyylin lähtö sieltä oli tapahtunut niin suurella kiireellä, että hänen ajatuksensa olivat joutuneet jonkinmoiseen sekasortotilaan. Ratsastaessansa järjesteli hän niitä ja rupesi äskeisiä tapauksia tyystemmin miettimään, koettaen johdonmukaisesti yhdistää niitä edellisten päivien tapahtumiin. Se seikka hänestä heti näytti selvän selvältä, että Hieraniemen Paavo oli antanut vihollisille tiedon kapinasta ja että hän oli opastanut heitä Liuksialaan; mutta mitä tietä? Olihan Viiso muutamia hetkiä ennen tullut Tammerkoskelta päin ja kertonut, ett'ei vihollisia niillä tienoilla eikä Nokian seuduillakaan oltu kuultu eikä nähty. Taikka olisiko Viisokin kavaltaja, joka valheellisesti oli sanonut äsken tavanneensa hänen enonsa Tavelan ja Hatanpään Arvon? Sitä ei hän voinut uskoa todeksi, sillä olihan Viiso syntynyt Liuksialassa, poikana leikkinyt Lyylin kanssa ja jälestäpäin palvelijana osoittanut suurta uskollisuutta ja rehellisyyttä. Mutta mitenkä olisi verraten näin pieni vihollisparvi uskaltanut tunkea aina Kangasalle, jos Hämäläisten Nokian virralle kokoontunut sotajoukko vielä oli eheänä ja voittamatta? Taikka olisiko se voitettu, muserrettu, hajoitettu? Olisivatko hänen enonsa ja Hatanpään Arvo taistelussa kaatuneet? Tämä viimeinen ajatus oli hydyttää veren hänen suonissansa, mutta samassa muistui hänen mieleensä Viison matkakertomus, ja hän rauhoittui uudestaan. Mutta kuitenkin oli tässä kylläkin monta hämärää seikkaa, jotka saattoivat hänen levottomaksi ja joihin hän halusi saada selitystä, mutta keneltä pyytää sitä? Munkiltako? Lyyllillä oli jonkunmoinen salainen aavistus siitä, ett'ei tuo mustatakki

näissä asioissa olisi tehnyt häntä hullua viisaammaksi, jos hän niitä olisikin ottanut kysyäkseen häneltä. Entäs Paavolta? Ei! Ennen kärsiä mitä tuskia tahansa kuin häneltä kysyä jotakin! — niin ajatteli Lyyli. Vai ritariltako? Hänen puoleensa olisi Lyyli taipunut kääntymään kysymyksillensä ja se olisi sitä paremmin sopinut kuin ritari ratsasti hänen vieressänsä, mutta tässä tuli tuo ikävä seikka esteeksi, ett'ei ritari ollenkaan ymmärtänyt Suomen kieltä. Että ritarin tunteet häntä kohtaan olivat ystävällisyyden tunteita, sen saattoi Lyyli helposti arvata siitäkin, että ritari alinomaa hellällä, piämmiten isällisellä äänellä puhutteli häntä ja teki hänelle kysymyksiä, joita hän, Lyyli, ei ensinkään kyennyt tajuamaan kun ne tehtiin Saksan kielellä. Joltakulta ratsumieheltä olisi hän ehkä voinut saada toivomansa tiedot, mutta munkki ratsasti aivan hänen perässensä ja olisi epäilemättä estänyt häntä ratsumiehiä kysymyksillään lähestymästä, jos hän sellaista olisi yrittänyt. Mutta hän hylkäsi itsekin sen keinon, pitäen sitä naiselliselle arvollensa sopimattomana.

Kun Lyyli näin oli tullut vakuutetuksi siitä, että hänen oli mahdoton saada selitystä niistä asioista, jotka raskauttivat hänen mieltänsä, vaipui hän taas omiin syviin mietteisiinsä. Ne olivat enimmiten ikäviä, lohdutusta puuttuvia mietteitä, mutta toisinaan pujahti kuitenkin toivehikkaampiakin ajatuksia hänen mieleensä. „Mitäpä“ — ajatteli hän välistä — „jos olisivat meikäläiset tahallansa eksyttäneet vihollisia tälle matkalle, joka viepi heidät turmioon? Ehkä tekee Hatanpään Arvo miehinensä äkkiarvaamatta rynnäkön, hajoittaa tämän harvalukuisen vihollisparven niinkuin akanat tuuleen, taikka tuhoaa sen tykkänään, pelastaa minut ja viepi minut voiton riemulla kotia takaisin?“ Mutta nämät tällaiset toivorikkaat ajatukset olivat hetken tuomia usmapilviä; seuraavana hetkenä ne haihtuivat taas, antaen sijaa kolkommille ja synkemille mielikuvituksille.

Lyylin alakuloisuus ja äänettömyys eivät ensinkään olleet kultaiselle ritarille mieleen. Tuon tuostakin koki hän virvoittaa nuoren ratsukumppaninsa mieltä lohduttavaisilla puheilla, käyttäen joka kerta eri kieltä, niinkuin olisi hän toivonut lopuksi löytävänsä sellaisen kielen, jota tuo kaunis ratsastajatar kykenisi ymmärtämään. Harvat papitkaan olisivat osanneet nimeltäkään nimittää kaikkia niitä monia

erilaatuisia kieliä, Saksan kielestä saracenilais-kieleen asti, joita ritari näin tuli käyttäneeksi.

„Koroitappas ääntäsi, suloinen tyttö, taivaan ilmoille iloisesti kuin leivo kevät-aamuna!“ — huudahti hän Saksan kielellä. „Sinun ikäisenäsi ei ole antaminen huolille ja synkkämielisyydelle liian suurta sijaa. Viisainta on tyytyväisenä ottaa päivä vastaan semmoisena kuin se tulee, huolimatta siitä, laskeeko sen aurinko pilviin vaiko kirkkaana kiittää lepokammioonsa. Vähän levätyänsä — täällä teidän maassanne näyttää se tyytyvän sangen lyhyeen unehen — nousee sama aurinko uudestaan ja säteilee entistä kirkkaammin. Ole tyytyväinen onneesi, tyttö! Sinun kauniit huulesi on Jumala luonut iloisaa hymyä eikä umpimielisyyttä varten!“

Huomattuansa, ett'ei hän tällä puheellansa ollut saavuttanut tarkoitustansa, loihe hän hetken kuluttua Italian suloisesti säveltyvällä kielellä lausumaan: „Assisin pyhän Klaaran maineen kautta! Minä en jaksa nähdä sinua noin miettiväisnä niinkuin kuutamolla gondolissaan istuva, murehtivainen venetialainen kaunotar, jonka sulhasen S:t Markon leijona on nielaissut ahnaaseen kitaansa, taikka niinkuin haaveksiva nunna Napolin rannalla tähtien tummalta taivaalta pilkoittaissa! Näin jos kauvan olet alakuloinena, niin ihanat poskesi, joidenka muoto muistuttaa minua hehkuvista ruusuista Firenzen rikkaissa yrttitarhoissa, kuihtuvat ja lakastuvat niinkuin äsken puhjennut kukka kuumana kevätpäivänä Campagnan arolla. Olisipa tuo suuri vahinko, sillä somempia en ole eläissäni nähnyt!“

Taas vähän aikaa vaiti oltuansa ja mielihyvällä neitosta katseltuansa, alkoi hän Hispanian kielellä pakista: „Mikä sinun mielesi oikeastaan saa noin surulliseksi? Paha omatunto ja katumus siitä, ettäs olet pyhän uskomme kieltänyt ja kirkon pyhiä lakeja ja sääntöjä loukannut? Kyllähän Tuomas piispa ja armolliset pyhimykset voivat antaa sinulle nämät synnit anteeksi. Onhan minunkin omatuntoni toisinaan ollut niin mäsänä, kuin Madridin katuja kuljeksivan kerjäläisen mantteli, mutta en sen vuoksi milloinkaan ole vaipunut umpimielisyyteen. Muistan kerrankin, kun syntikuormani Katalonian tummasilmäisten naisten ja heidän houkuttelevaisesti soivain kitarriensa sävelten kautta oli kohonnut korkeammaksi kuin Morenavuorien huiput, ett'en silloinkaan murheelliseksi

jäänyt, vaan läksin kiiruimmiten pyhiinvaeltajana Compostellaan pyhän Jaakopin haudalle. Siinä umpeen yhden päivän ja yön rukoiltuani tuli niin runsas armo minulle osaksi, että siitä voin jakaa puolet sinulle.“

Jalo ritari pudisteli arveluttavasti päätänsä, kun ei tämä hänen anteliaisuutensaakaan voinut nuoren ratsastajattaren silmistä pusertaa ainoatakaan kiitollisuutta osoittavaa silmäystä, ja jatkoi sitte puhettansa Saracenein kielellä tähän tapaan: „Mutta jos omatuntosi sinua sittenkin kalvaa eikä ota rauhoittuaksensa, niin lähde, tyttöseni, sinä joka olet luotu kevhään varhaista sinivuokkoa ihanammaksi, pyhiinvaeltajana Vapahtajamme haudalle, siellä katumaan rikostasi ja siitä anteeksiantamusta saamaan. Pyhän haudan kultaisten ritari-ketjujen kautta vannon, että minun isäni poika saattaa sinun äitisi tyttären eheänä sinne ja sieltä taas takaisin! Matkalamme poikkeemme kuningasten palatseihin ja ritarien linnoihin. Vieläpä käymme itse Rooman keisaria, vanhaa ystävääni Fredriikkiä tervehtimässä, joka pitää hoviansa Välimeren silmäterässä, Sicilian ihanalla saarella. Epäilemättä panee hän iloissansa minun kunniakseni toimeen suuret turnaukset, joihin saapuu sadottain ruhtinaita ja ritareita sekä jaloja, kauniita naisia lukemattomiin asti. Silloin ripustan toisen noista hienoista sormikkaistasi kilpeeni ja teen sinun, väkevällä peitselläni työnnettyäni kaikki vastapuolen ritarit satuloistansa, „Kauneuden Kuningattareksi“, jotta sinun nimesi tulee niin kuuluksi koko maailmassa, ett'ei auringon noususta sen laskuun asti ole ainoatakaan niin mainehikasta naista kuin sinä. — Mitäs sanot tällaisesta matkasta?“

Mutta nuori suomalainen tyttö ei vastannut sanaakaan eikä ymmärtänyt aavistaakaan millaisen suuren maineen omistajaksi ritari tahtoi hänet tehdä.

Kultaisen ritarin näin jutellessa ja Lyylin omissa mietteissään ollessansa joutui matka joutumistaan. Juuri auringon laskun aikana ehtivät he niille mäkien rinteille, jotka, alkaen Tammerkosken itäpuolisista äyräistä, vähitellen kohoavat havumetsien peittäviksi harjanteiksi. Sieltäkin on kaunis näköala, sillä sieltä voi silmällä nähdä osan Pyhäjärvestä ja Näsijärvestä sekä näiden järvien majesteettillisen välittäjän Tammerkosken, joka niinä aikoina, joissa kertomuksemme liikkuu, oli paljoa vesirikkaampi ja raivokkaampi kuin nykyään, ynnä

mainittujen vesien läheiset rantamaisemat. Tultuansa sille paikalle, missä tie kulkee Pyhäjärven pinnasta korkeimpana, puhalteli tuuli heitä vastaan sakeata savua ja he kuulivat Pyhäjärven oikeanpuolisella rannalla olevasta laaksosta tulen räiskinää. Luotuansa silmänsä sinnepäin, näkivätkin kohta, että ankara tulipalo ahkerasti teki tuhotyötänsä eräällä Pyhäjärveen pistävällä niemekkeellä, josta liekit korkeain koivujen ja muiden lehtipuitten keskeltä kohosivat taivasta kohden.

Hieraniemen Paavo, joka oppaana ratsasti muutamia askeleita ratsujoukon edellä, pysäytti hevosensa tätä tulipaloa katsoakseen. Sydämellistä tyytyväisyyttä ja iloa osoittava hymy hänen huulillansa todisti selvästi, että hän sitä katseli suuremmalla mielihyvällä kuin tulipaloa tavallisesti katsellaan. Toisinaan hän naurahtikin hiljakseen, tuon tuostakin jupisten: „Kunnon Sarkkini! Sinä olet kelpo palvelija! Oikeaan aikaan osattu! Kyllä sinua palkitsen!“

Kun kultainen ritari ja Lyyli lähestyivät, ohjasi Paavo ratsunsa Lyylin ratsun viereen, sillä tie oli tässä niin leveä, että mahtui kolme ratsastamaan rinnakkain. Ensi kerran tällä matkalla puhutteli Paavo nyt Lyyliä, sanoen ivaavalla äänellä: „Tuossapa nyt vasta kova onnettomuus tapahtuu kun Hatanpää palaa poroksi! Ken siellä Heikin poissa ollessa lie niin varomattomasti pidellyt valkeata, että se on päässyt valloillensa? Mikä armoton vahinko kuitenkin, että niin kovin pulskasti rakennettu talo noin hukkuu tulen liekkiin!“

Lyyli oli heti kohta tulipalon nähtyänsä arvannut, että Hatanpää Paavon käskystä ja toimesta oli sytytetty palaamaan. Kuultuansa Paavon ilkkuvat sanat, muuttui tämä arvelu hänessä täydeksi varmuudeksi. Mutta näiden Paavon sanojen ivallisesta tarkoituksesta huolimatta, oli Lyyli iloinen siitä, että Paavo niiden kautta oli tullut ilmoittaneeksi sen, että Arvo vielä oli hengissä. Ei siis kaikki vielä ollutkaan hukassa! Niin kauvan kuin hänen urhoollinen sulhasensa eli, saattoi hän itsekkin jonkinmoisella luottamuksella toivoa pelastusta.

Paavo odotti, että Lyyli hänen sanojensa johdosta olisi virkannut jotakin, mutta kun Lyyli yhä oli vaiti ja nähtävällä huolettomuudella katseli ympärillä olevia seutuja, otti Paavo taas itse puhuaksensa: „Heikki raukka! Nytpä hän saa jäädä ilman emännättä, sillä kaiketi nyt palavat hukkaan

ne kullat ja hopeat, joita hän kehui antavansa lunnaiksi sinusta, Lyyli. Vähän tietoa löydetäänkö milloinkaan niiden tähteitäkään! Sellaista se ylenmääräinen ylpeys tuopi mukanaan: onnettomuuden ja perikadon!“

Paavo katsoi Lyyliin, nähdäksensä minkä vaikutuksen hänen sanansa olivat tehneet häneen, mutta Lyyli käänsi inholla ja ylenkatseella silmänsä syrjään. Siitä arvasi kultainen ritari, että Paavo oli puhunut loukkaavia sanoja Lyylille ja hän huudahti suuttuneena, samassa tarttuen miekkansa kahvaan: „Talonpoika lurjus! Ell'et heti paikalla asetu entiseen asemaasi ratsujoukon etunenään, niin annan sinulle sellaisen huimauksen, että sen tyystin muistat kuolinpäivääsi saakka!“

Kun Paavo ei ymmärtänyt ritarin sanoja eikä noudattanut hänen käskyänsä, vaan aikoi uudestaan puhutella Lyyliä, ratsasti ritari Lyylin ratsun ohitse Paavoja vastaan tehtyä uhkaustansa toteuttaakseen. Epäilemättä olisi Paavon tässä käynyt huonosti, ell'ei munkki olisi kiiruhtanut välittämään.

„Rauhoittukaa, jalo ritari!“ — huudahti hän. „Tuo oppaamme ei ymmärrä sanaakaan Saksan kieltä eikä siis ole voinut tajuta mitä hänen käskitte tehdä. Suokaa minun selittää hänelle asia.“

Suomeksi puhui munkki sitte Paavolle: „Tämä meidän korkeasti-arvoisa pyhän haudan ritarimme on ottanut Liukisialan nuoren emännän erityiseen suojelukseensa, eikä salli ettäs ratsastat hänen rinnallansa eikä myöskään ettäs puhuttelet häntä, etenkin kun seurustelusi näyttää tuskastuttavan tyttöä. Noudata sentähden ritarin tahtoa ja asetu entiseen asemaasi, sillä kipeästi saisit katua, jos niskoittelisit tätä kiivasta ritaria vastaan, jonka paljaasta korvapuustista vahvin härkäkin kaatuu kumoon.“

Täynnä tulista kiukkua ja vihaa ynnä kateutta ja mustasukkaisuutta olivat ne silmäykset, jotka Paavo, munkin lausumat sanat kuultuansa, loi ritariin. — „Kyllä sinulle koston, ylpeä rautapatsas, jahka sopiva tilaisuus sattuu!“ jupisi hän itsekseen, vaatien hevostansa astumaan vilkkaammin. Munkki seurasi häntä ja lausui, luoden silmänsä Hatanpäättä kohden: „Meidän miehemme ovat tehneet huonosti siinä, kun ovat sytyttäneet tuon talon palamaan. Tuo savu ja nuo taivaalle

kohoavat liekit voivat ennen aikaansa vihollisille antaa tulomme ilmi.“

Paavo ei vastannut sanaakaan; hän oli niin täynnänsä kiukkua, ett'ei voinut puhua.

„Ja onpa“ — jatkoi munkki — „tuo sytyttäminen tapahtunut antamiani käskyjä vastaan. Jyrkästi kielsimme, uljas pyhän haudan ritari ja minä, meikäläisiä ryöstämästä ja polttamasta siksi kunnes vihollisjoukko on lyöty ja masennettu. Mutta ehkä onkin sinun väkesi ansioksi luettava tämä tuhmantapainen kostontyö?“

Kauvemmin ei voinut Paavo olla vastaamatta. „Sitä en usko“ — sanoi hän, teeskennellen itsensä huolettomaksi — „enkä käsitä, minkätähden tämä tulipalo välttämättömästi on pidettävä sytyttämisen kautta syntyneenä. Yhtä suurella, milt'ei suuremmalla syyllä voimme otaksua, että valkea vahingon kautta on päässyt valloilleensa. Mistä se muuten onkaan saanut alkunsa — meille ei se voi olla miksikään haitaksi eikä vahingoksi! Ensiksikin on hyvin mahdollista, ett'eivät liekit näykään Nokialle asti, mutta jospa niiden valo ulottuisikin sinne saakka, mitäpä s siitä? Levottomuutta se ehkä synnyttäisi miesten mielissä, mutta eivät he tärkeää asemaansa ottaisi jättääksensä muutaman tulipalon tähden. Vaan nyt on huomattava, että helpompi on voittaa levoton mies, kuin täysin rauhoittunut.“

„Kuuluupa siltä kuin olisit näitä asioita ennakolta tyystin punninnut!“ — väitti munkki ja katsoi terävästi Paavoja silmiin, mutta Paavo kesti silmäripsiänsä värähtämättäkään hänen katseensa.

„Muuten“ — lisäsi hän — „on hyvin epätietoista, onko meidän matkamme enää heille tuntematon.“

„Mistä syystä sitä arvelet?“ — kysyi munkki.

„Monista syistä. Mutta eihän asia siitä valkenisi, että niitä tässä luettelisin.“

Lyyli oli sanasta sanaan kuullut mitä munkki ja Paavo olivat puhuneet keskenänsä ja yksi ainoa ajatus valtasi nyt kaiken hänen mielensä: mitenkä lähettää Arvolle tieto uhkaavasta vaarasta? Sillä saattoipa niin onnettomasti olla, ett'ei hän siitä mitään tietänyt. Lyyli mietti ja mietti uudestaan keksimättä toimenmukaista keinoja. Mahdoton oli hänen itse paeta ja mahdottomalta näytti, että hänen onnistuisi saada

jonkun tätä sanomaa viemään Arvolle taikka Tavelalle, ell'ei joku onnellinen sattumus tulisi hänelle avuksi. Lyylin näitä tuumaillessa saapuivat he Pyhäjärven rannalle, lähelle sitä paikkaa, missä Tammerkoski purkaa pyörivät vetensä Pyhäjärveen.

Suuria lauttoja, joilla kuljetettiin ratsumiehiä hevosineen, soudettiin par'aikaa Pyynikin puoliselle rannalle. Nämät lautat, joilla jo sitä ennen lähes kaksisataa hevosta ja miestä oli viety vastakkaiselle rannalle, jossa nyt odottivat jälestäpäin tulevia, oli tuotu Hatanpäästä.

Rannalla oli Sarkki Paavon opastamaa ratsujoukkoa vastassa. Astuttuansa ratsujensa selästä, lähestyivät munkki ja Paavo häntä ja alkoivat tehdä hänelle kysymyksiä hänen matkastansa.

„Kaikki on onnistunut erittäin hyvin, aivan kuin ohjaksia myöten“ — vastasi Sarkki. „Viimeiset lautalliset hevosia ja miehiä minua seuraavasta joukkiosta saapuivat vast'ikään vastakkaiselle rannalle. Muuten ei ole pienintäkään onnettomuutta tapahtunut missään asiassa.“

„Oletko lähettänyt vakoojat matkaan?“ — kysyi Paavo.

„Heidän jo pitäisi saapuman takaisinkin, ainakin ennen tunnin kuluttua“ — vastasi Sarkki.

Munkin mentyä pyhän haudan ritarille kertomaan, mitä hän Sarkilta oli saanut kuulla, kuiskasi Paavo viimemainitulle korvaan: „Löysitkö aarrekirstun?“

„Löysin — mutta sen saatan sanoa, että kyllä siinä oli työtä sitä etsiessä! Kellarista sen vihdoinkin löysin kolmen lukon takaa“ — vastasi Sarkki matalalla äänellä.

„Hyvä oli. — Upotitko sen järven pohjaan?“

„Upotin — aivan käskynne mukaan.“

„Ja salaa — niin ett'ei kukaan ollut näkemässä?“

„Ei kukaan muu kuin hauet ja ahvenet, jotka ympärillä pulikoitsivat.“

„Hyvä on. Mutta tuo toinen seikka... Eihän kenkään tietäne, mitenkä tuli on päässyt irti Hatanpäässä?“

„Ei kenkään kuolevainen — sen vannon kautta ukkosen nuolen!“

„Eikä kukaan saata aavistaakaan?“

„Eipä vainen, siitä voitte olla varma!“ — vastasi Sarkki.

„Varsin hyvä! Suuri kiitos sinulle nyt ensin olkoon tästäkin avustasi!“ — sanoi Paavo tyytyväisellä hymyllä ja antoi Sarkille kättä.

Vaan mistä ja mitä tietä olivat Sarkki ja hänen seurassansa kaikki muut ritarit paitse pyhän haudan ritari ynnä suurin osa Tuomas piispan ratsumiehistä tulleet tänne?

Sarkki oli isäntänsä käskystä lähtenyt Ala-Peltolan taloon hankkimaan itsellensä ratsua, josta Paavo oli käskenyt hänen luvata kahdenkertaisen hinnan. Saatuansa mainitun talon parhaamman ratsun, palasi Sarkki isäntänsä luo takaisin kuulemaan, mitä hänellä muuta olisi käskettävää. Hän saikin silloin toimeksensa lähteä täyttää laukkaa Hieraniemeen ja saatuaan sieltä mukaansa kymmenen täydelliseen sota-asuhun varustettua miestä (jotka kaikki Paavo nimitti nimeltä) kii-ruhtaa Kuokkalan koskelle, jossa Paavo lupasi vartoa häntä ja hänen seuruettansa. Niin kiireesti toimittikin Sarkki tämän toimitettavansa, että hän ehti mainitulle koskelle ennen kuin Paavo itse opastamansa ratsujoukon kanssa ehti sinne.

Kun kultainen ritari Kuokkalan kosken toisella rannalla salli ratsujoukon levähtää, pyysi Paavo sill'aikaa saada neuvotella hänen ja munkin kanssa, joka viimeksimainittu sen ohessa toimitti tulkinkin virkaa.

„Pienen matkan päässä tästä“ — sanoi Paavo — „pitää meidän jakaa joukkomme kahteen parveen, joista suurempi Sarkin johdolla lähtee, näiden järvien itäpuolisia rantamaita seuraten, oikoteitä myöten Pyhäjärveä kohti, kun sitä vastoin minä vähemmällä osastolla matkustan kiertoteitä myöten Kangasalan Liuksialaan ja sieltä Pyhäjärvelle. Paitsi omia miehiäni otan ainoastaan neljäkymmentä ratsumiestä mukaani tälle matkalle. Niillä toivon voivani siellä mahdollisesti löytävät vihollisjoukot hajottaen. Tammerkoskella tapaavat molemmat joukkiot taas toinen toisensa joko tänä iltana taikka viimeistäänkin ensi yönä.“

Kun munkki Saksan kielellä oli selittänyt Paavon sanat ritarille, syntyi heidän keskenänsä vilkas keskustelu, jonka jälkeen ensiksi-mainittu kääntyi Paavoon päin ja kysyi: „Minäkätähden sinun pitää käydä Liuksialassa?“

„Hänen Ylhäisyytensä Tuomas piispan käskystä ja sentähden, että vaarallisin kansan yllyttäjistä, jonka minun pitää vangita, asuu siellä. Hän tosin on nainen, mutta hänellä on suurempi valta Hämäläisten sydänten ja mielten yli, kuin kaikilla miespuolisilla kapinan johtajilla yhteensä“ — vastasi Paavo.

„Vaan me emme usko sinulle neljääkymmentä ratsumiehistämmä, sillä emme luota sinuun täydellisesti!“ — virkkoi munkki, katsoen terävästi Paavoon.

„Ell’ette minuun luota, niin olette huutavassa hukassa!“ — huudahti Paavo, vetäen huulensa ilkkuvaan nauruun.

„Olkoon niinkin!“ — sanoi munkki kiivaasti. — „Mutta jos me huomaamme petosta ja kavaluutta sinussa, niin on lähinnä seisova puu tarpeeksi tukeva kannattamaan sitä köyttä, joka on punottu sinun kaulaasi varten!“

Paavo nöyrtyi nyt ja sovinnon kautta tehtiin se päätös, että pyhän haudan ritari ja munkki ynnä viisikymmentä piispan ratsumiehistä Paavon opastamina lähtisivät Liuksialaan; kaikkien muiden piti seurata Sarkkia.

Tämä päätös ei ollut Paavolle ensinkään mieleen, sillä hän oli jo ennakolta määrännyt Lyylin omaksi saaliiksensa. Toistaiseksi olikin hän aikonut lähettää hänet Hieraniemeen ja vasta siinä tapauksessa jättää hänet piispan haltuun, jos hän ei millään ehdolla voisi taivuttaa Lyyliä rupeamaan hänelle emännäksi. Kirkon kuria oli hän niinkään aikonut käyttää viimeisenä hätäkeinona, kaikki muut keinot Lyylin uppinkaisuuden nöyryyttämiseksi käytettyänsä.

Sentähden olikin hän ensin aikonut lähettää Sarkin omien miestensä kanssa tuomaan Lyyliä Hieraniemeen. Mutta tyystemmin asiaa tuumailtuansa, näytti se sellainen keino hänestä epävarmalta, jonka lisäksi se työ, jonka Sarkin piti Hatanpäässä tehdä, oli sitä laatua, että Paavo katsoi sopivammaksi itse olla siihen käsiksi käymättä.

Mutta nyt ovat lautat jo ehtineet vastakkaiselta rannalta takaisin noutamaan Paavoja ja hänen seuralaisiansa.

Kultainen ritari, munkki, Lyyli ja Paavo astuivat erääseen veneeseen, jonka lauttamiehet myös toivat mukanaan. Juuri

kun vene työnnettiin rannalta, kuului läheisestä metsästä raikas laulun sävel. Ääni selvästi osoitti laulajan olevan nuoren miehen. Mutta hänen laulamansa laulu oli omituista laatua. Se ei ollut mikään kansanlaulu: se oli seipitetty kansanlauluille peräti outoon runomittaan, eikä se ollenkaan säveltynyt tavallisten kansanlaulujen tapaan. Sitä kuunnellessa tuntui siltä, kuin olisi laulaja sepittänyt sekä laulun että sävelen sitä myöten kun hän lauloi, jotakin erityistä, edeltäpäin määrättyä tarkoitusta varten, sillä esitys oli katkonaista ja sävelet epävakavat.

Veneessä istuvat miehet tuskin ottivat laulua korviinsaakaan, he kun luulivat jonkun metsässä kuleksivat nuoren metsästäjän loilottavan mitä vaan sylki suuhun toi, mutta Lyyli kuunteli sitä tarkemmin. Äänen ensin kuultuansa oli hän tuskin saanut iloisen mielenliikutuksensa hillityksi. Laulun sanat kuuluivat näin:

Miks' itket neito, ollen surullinen:
Viel' elossa on ylkäs miehuullinen.
Ma luoksensa nyt riennän. Huomenna
Hän sinut tuskistasi pelastaa.

Äl' itke tyttö! Päivä riemullinen
Jo kohta koittaa sulle. Onnellinen
Voit sinä olla: hellä ylkäsi
Jo kiiruhtaen rientää syliisi.

Laulun ääni herkesi vähitellen kuulumasta laulajan kulkiessa Näsijärvelle päin. — Lyyli oli laulajassa tuntenut uskollisen palvelijansa, lapsuuden leikkikumppalinsa Viison, joka, seurattuansa nuoren emäntänsä jäljissä, epäilemättä tällä tavoin laulun kautta tahtoi hänelle ilmoittaa olevansa matkalla Hämmäläisten leiriin.

„Nyt saapi Arvo hyvissä ajoissa tiedon vihollisten päälle-karkauksesta!“ — riemuitsi Lyyli mielissänsä ja toivon kipinä syttyi taas hänen sydämessänsä.

Neljästoista luku.

Samassa paikassa, missä joitakuita päiviä ennen Hämäläisten vanhimmat olivat istuneet neuvottelemassa, istuivat nyt ritarit ja munkit yhdenlaisessa toimessa. Paavokin oli kutsuttu neuvotteluun, hän kun siitä syystä oli tärkeä henkilö, että hän parahiten tunsii seudut.

Ukon juhlassa poltettujen kokkojen jäännöksiä näkyi ylt'ympäri, mutta kukaan neuvottelussa saapuvilla olevista ei tietänyt, että neljä niistä sisälsi hurskaan Wildefried isän ja hänen kumppaniensa ruumiilliset jäännökset, sillä näiden innokkaiden pakana-saarnaajain kovasta kohtalossa ei ollut heillä vielä tarkempaa tietoa. Huhu tosin kertoi, että kapiinaan nousseet Hämäläiset olivat heidät surmanneet, mutta millä tavoin he olivat kärsineet marttyyrikuoleman, sitä ei kukaan ollut tietänyt kertoa.

Paalut, joidenka päihin Hämäläiset olivat ripustaneet teurastettujen oriitten pääkallot, olivat munkkien käskystä löydyt maahan ja koristuksineen päivineen viskatut Pyhäjärveen. Pyhät kuuset eli karsikot oli myös hakattu poikki juuria myöten.

Ratsumiehille oli annettu tunnin joutoaika, jonka kuluessa heidän oli atrioiminen ja valmistautuminen taisteluun, sillä heille oli ilmoitettu, ett'ei enää mitään lepoa tulisi ennen rynnäkköä pidettäväksi.

Muutamat heistä olivat nyt ahkerassa syömisen puuhassa, toiset tarkastelivat aseitansa taikka ratsujensa asua, oliko satulavyö tarpeeksi vahvassa j. n. e. Ani harvan miehen kuultiin lystikkäitä kokka- ja leikkipuheita laskevan; useimmat heistä olivat vakaamieliset ja miettiväisen näköiset.

Ajan tiukkuuden tähden maistelivat muutamat ritaritkin eväitensä neuvottelun kestäessäkin. Niiden joukkoon kuului uljas pyhän haudan ritarikin. Hänen palvelijansa oli jo aamupäivällä illallisen varaksi eräästä talosta ostanut lihavan syöttiporsaan, joka nyt paistiksi muutettuna pala palalta vehnäisten seurassa ritarin kurkun kautta katosi näkymättömiin. Kun viimeinen pala paistista oli mennyt maillensa, huohti ritari ja loihe lausumaan: „Lihavia ja erittäin hyvältä maistuvia mai-toporsaita nämät uppiniskaiset Hämäläis-roikaleet kasvattavat. Mutta kovin se oli pieni! Emäntä, jonka oma se eläissänsä oli, varmaankin valhetteli, kun vakuutti sen olevan kuuden viikon vanhan. Olisipa toinen samanmoinen tässä nyt ollut hyvä olemassa, sillä taisteluun mentäessä on erittäin tärkeä asia, että tulee tarpeeksi asti syötyä. Mutta sitä ei ollut rahallakaan saatavissa.“

Me emme saa uskoa, että kunnon ritarimme ruoan-himon tähden unhotti ne velvollisuudet, joita hänen asemansa ylipäällikkönä tässä tilaisuudessa vaati häneltä. Syödessänsäkin otti hän ahkerasti osaa neuvotteluun, tarkasti kuunnellen mitä toiset puhuivat ja toisinaan itse tehden tärkeitä ehdotuksia pian tapahtuvan tappelun suhteen.

„Meidän on“ — sanoi hän — „käyminen rynnäkölle ryhmittäin. Siksi pitää meidän jakaa sotajoukkomme kuuteen ryhmään eli osastoon — oikeastaan pitäisi heidän kasvattaa porsaitansa niin, ett’ei niissä löytyisi ensinkään luita; nuo luukolot vaan tyhjänpäiväisesti lisäävät painoa, eikä niistä kumminkaan ole ruumiille ravinnoksi, kun kristityn ihmisen hampaat niihin eivät pysty — kukin yhden ritarin johtamaan. Näistä ryhmistä käyvät kolme ensimmäistä yht’aikaa rynnäkölle ja pitää kullakin näiden kolmen ryhmän johtaja-ritarilla olla toinen ritari apuna eli alapäällikkönä. Kun nämät osastot ovat päässeet vihollisten kimppuun ja lyöneet mäsäksi heidän ensimmäiset rivinsä, niin toittottavat neljännen ja viidennen osaston torvensoittajat yht’aikaa torvihinsa ja niihin osastoihin kuuluvat sotilaat nostavat hirmuisen sotahuudon, jonka jälkeen täyttä laukkaa hyökkäävät vihollisten kimppuun. Kymmenes ritareista, joka kantaa Vapahtajan ja neitsyt Maarian pyhillä kuvilla varustettua sotalippuamme, ratsastaa heidän ensimmäisessä rivissänsä. (Otettuansa nahkaisesta leilistänsä aika sie- mauksen, jatkoi ritari:) Nyt ovat viholliset jo niin kovin

pelästyksissään, että puolustustoimi heiltä käy sangen huonosti, mutta kun kuudennen eli varaosaston torvensoittajat samassa etäämmältä torvillansa toittavat, niin joutuvat he, luullen ryntääjiin sotajoukkoa viittä vertaa suuremmaksi kuin se on, niin kovin hämillensä, ett'eivät enää vastarintaa ollenkaan ajattelekkaan, vaan pötkivät pakoon mitä suinkin koivet kestävät. Poistaaksensa heistä viimeisetkin tähteet järjestystä ajattelukykyä, nostavat nyt meidän sotilaat, kaikki yht'aikaa, uudestaan raikkaan sotahuudon, jolloin toisen, kolmannen, neljännen ja kuudennen eli varaosaston miehet lähtevät kaikkialle vihollisia ajamaan takaa, mutta ensimmäinen ja viides osasto jäävät varaväkenä tappelutantereelle. Jos yksityiset viholliset, taikka suuremmat joukkioit heistä heittävätkin aseensa maahan ja pyytävät armoa, niin on jokaisen kristityn sotilaan velvollisuus suostua tällaiseen pyyntöön, sillä minusta on se suurimman raakuuden tunnusmerkinä pidettävä, jos joku paljaasta veren vuodattamisen himosta surmaa aseettomia ihmisiä. Jokaisen osaston päälliköt pitäkööt huolta siitä, ett'eivät heidän miehensä loukkaa kristillisyyden sääntöjä. Päälliköille tämä tällainen toimi ei ole helppo ja harvoin se täydellisesti onnistuu — sen tiedän hyvin kyllä omasta kokemuksestani, mutta omasta kokemuksestani tiedän myös, että kelpo ritarin on jälestäpäin hyvä olla tietäessään siinä parastansa koettaneensa!“

Ritarin kaula oli hänen näitä puhuessaan taas kuivunut. Sitä vähäsen kastaaksensa nosti hän uudestaan nahkapullon huulillensa. Ottamastansa siemauksesta virkistyneenä, kohotti hän jälleen äänensä ja lausui: „Kertomaani rynnäkköjärjestystä noudattamalla olen monessa taistelussa monilukuisempia uskottomia vastaan päässyt voittajaksi. Itse Damaskon sulttaanin suurivisiriin Abdullan, joka oli taitavimpia sotapäälliköitä mitä uskottomilla milloinkaan on ollut, sain kerran tähän tapaan järjestetyn sotarintani kautta niin hämille että hän suurella miestappiolla läksi käpälämäkeen, vaikka hänellä oli kymmenen tuhatta miestä tappelussa, minulla ainoastaan kaksi tuhatta. Kautta pyhän ristin! Se oli loistavimpia voittoja, mitä milloinkaan on saatu Saraceneista! Mutta tulipa minulle sen kautta runsaita palkinnoitakin osaksi. Muun muassa lahjoitti Ranskan jalo kuningas Lutvikki, saatuaan kuulla tästä voitostani kerrottavan, minulle kaksi talenttia kullassa

ja toimitti erityisen lähetystön tuomaan näitä rahoja Akkonin kaupunkiin, jossa siihen aikaan pidin pääkortteria. Samalla lähetyskunnalla oli mukanaan kuninkaan omakätisesti minulle kirjoittama kirje, jossa hän mitä innokkaimmilla sanoilla pyysi minua tulemaan hänen luoksensa.“

Kultainen ritari katsoi tarkastellen ympärillensä, huomataksensa minkä vaikutuksen kertomus hänen keksimästänsä rynnäkö-järjestyksestä oli tehnyt neuvottelussa läsnäoleviin. Mutta nämät siitä eivät sanaakaan hiiskuneet, kun pitivät päällikkönsä älyä ja taitoa sota-asioissa niin ylenmäärin korkeina, ett'ei heidän hänen ehdoittamistaan suunnitelmista sopinut ruveta väittelemään vastaan eikä myöten; pitkän kokemuksen nojalla tehtyinä olivat ne kai oivallisia, sodankäynnissä mallikaavoiksi kelpaavia. Kultainen ritari tyystin tajusi, mitä hänen kuulijainsa vaiti-olo ja kainosti maahan luodut silmäykset merkitsivät. Ollen hyvillä mielin tästä havainnostaan, valmistautui hän par'aikaa uusilla todisteilla todistamaan keksimänsä sotarinnan etevyyttä, kun samassa eräs talonpojan pukuun puettu mies syvästi kumartaen lähestyi neuvottelu-paikkaa.

Tullut oli eräs Hieraniemen torppari, yksi Sarkin lähettämistä vakoojista.

„Puhu pian puhuttavasi!“ — huudahti Paavo hänelle malttamattomasti. „Onnistuiko sinun saada selkoa kapinoitsijain asemasta?“

„Miks'ei olisi onnistunut? Eipähän nyt tuohon tarvinnut taivasta tavoitella eikä kuuhun kurotta!“ — vastasi torppari-vakooja levollisesti.

„Suuriko on heidän lukunsa?“ — kysyi Paavo.

„Montako honkaa on Hieraniemen metsässä?“

„Niitä tietysti en ole lukennut!“ — tiuskasi Paavo.

„Niin enhän minäkään lukenut tuolla Nokian rannalla olevia meidän miehiämme. Mutta kymmenen sangollista ohria tulee kai minun palkinnokseni tästä matkastani; niinhän me Sarkin kanssa sovimme?“

„Manalaan kaikki ohrat tänä hetkenä! — Kävitkö todellakin itse kapinoitsijain kokouspaikassa?“

„Missä muuten olisin käynyt?“ kysyi kelpo vakooja kummastuksella.

„Puhuttelitko heitä?“

„Puhuimmehan siellä yhtä ja toista ja olisinkin jäänyt sinne tuonemmaksi juttuamaan, ell'ei Sarkki olisi käsenyt minun joutuen palajamaan takaisin.“

„Näitkö Hatanpään Heikkiä?“

„Kyllä vaan. Hän siellä meuhoi ja käskeli, niinkuin olisivat kaikki muut olleet hänen orjiansa.“

„Oliko heillä tieto meidän matkastamme?“

„En luule olleen, koska uskoivat tuon valheeni, jonka Sarkin käskystä tokaisin heille vastaan silmiä: että Hieranien isäntä nostattaa Lempääläiset kapinaan muukalaisia vastaan.“

„Ethän ollekaan niin tyhmä, kuin luulin sinun olevan; osaathan sinä valhetella!“

„Toisten käskystä valhettelen toisinaan, kun valheestani maksetaan hyvä hinta, niinkuin nyt. Oman järkeni johtamana ei ole valhe milloinkaan pöllähtänyt päähäni.“

Munkki oli tuskallisella levottomuudella kuunnellut tätä pitkäpiimäistä keskustelua. Nyt hän kääntyi suorastaan vakoojan puoleen, lausuen: „Olethan sinä, mies hölmö, todellinen lehmä, jolta lypsämällä täytyy heruttaa jok'ainoa tieto! Koetappas nyt sanoa lyhyesti ja selvästi, millaisella tuulella vihollisemme olivat, olivatko tyytyväiset ja iloiset, vaiko tyytymättömät ja alakuloiset?“

„Tyytymättömiä he olivat ja suurin osa heistä uhkasi lähteä kotiansa, etenkin kun heidän eväänsä nyt olivat lopussa. Riitelemällä ja kiistelemällä, rukoilemalla ja uhkaamalla kokevat Tavela ja Hatanpään Heikki estää heitä lähtemästä.“

„Muuta ei meidän tarvitsekaan tietää!“ huudahti munkki ilomielin ja tulkitsi sitte kokoontuneille ritareille, mitä vakooja matkastansa oli kertonut.

Sittekuin munkki oli sanottavansa loppuun sanonut, lausui pyhän haudan ritari: „Että he ovat eripuraiset keskenänsä, on hyvä asia, vaan että heidän on nälkä, on vielä parempi. Nyt hukka heidät perii, vaikkapa heidän lukunsa olisikin suurempi kuin meren hiedan. Ovatkohan miehemme jo ravitut? Käykääte sitä tiedustelemaan, sillä kohta pitää meidän lähteä matkaan. Kapinalliset yritykset kukistetaan parhiten siten, että lyödään kaikki kapinoitsijat kerrassaan, ennenkuin ovat ehtineet hajaantua, pian uudestaan kokoontuakseen.“

Munkki ja kaksi ritaria menivät kultaisen ritarin käskyn johdosta ratsumiesten luo. Hän itse otti suuren nahkaleilin käteensä ja alkoi astella Pyyntikinn rinnenä ylöspäin ja katosi pian näkyvistä tiheässä kasvavain puitten taakse.

Kun munkki, joka joutuisasti oli toimittanut toimitettavansa, palasi neuvottelupaikkaan, kysyi hän kohta mihinkä päällikkö-ritari oli mennyt. Saatuansa siitä tiedon, läksi hän häntä etsimään, peläten että ritari ehkä eksyisi, jos hän tavallista huolimattomuuttansa noudattaen antautuisi liian syvälle metsään.

Tällä etsintä-matkallansa sattui hän tulemaan lähelle sitä luolaa, jota oli käytetty Wildefried-isän ja hänen kumppaneinsa vankilana heidän onnettomuudessaan. Se näky, jonka munkki nyt näki luolan edustalla, oli niin omituista, milt'ei koomillista laatuuta, että hän, vetäen suunsa nauruun, pysähtyi sitä katsomaan.

Kultainen ritari oli siinä polvillansa vankilan oven suussa. Hän oli aukaissut liivinuttunsa, jonka alle kätkeytyä hän kantoi tavattoman pienillä, norsunluusta tehdyillä kupukoilla varustettua rukousnauhaa. Näitä kupukoita hän nyt ahkerasti siirteli, sen ohessa silminnähävällä hartaudella lausuen „Ave Maria“ kutakin kupukkaa eli palloa siirtäessään syrjään.

„Viisikymmentä!“ — huudahti hän vihdoinkin ja veti ängähtämällä henkeänsä. Levättyänsä kotvasen aikaa teki hän ristinmerkin rintaansa ja alkoi uudestaan siirtää kupukoita, jupisten „Pater noster“.

„Neljäkymmentä! Vihdoinkin toki pääsin loppuun! Olinkin jo vähässä väsyä tähän vaikeaan, mutta pyhään rukoilemisyöhön. Paljon tuo taivallinen taatto ja hänen pyhimyksensä vaativat syntiseltä ihmiseltä.“

Tämän sanottuansa otti hän hienosti tehdyn hopeaisen rasian liivitakkinsa povitaskusta. Suurella varovaisuudella avasi hän tämän rasian, joka sisälsi monenkarvaisia öylättejä. Saatuansa yhden viheriän öylätin hyppysiinsä, sulki hän visusti rasian ja kätkei sen uudestaan liivinuttunsa povilakkariin.

Nyt muuttui hänen muotonsa vielä totisemmaksi, kun hän tuokion hartaasti katseli pyhää öylättiä. Sitte avasi hän suunsa ja työnsi öylätin sinne. Tuskin oli se tehty kun hän kuumeentapaisella kiireellä tarttui vieressään olevaan nahkaleiliin, nosti sen huulillensa ja otti, painaen päätänsä taaksepäin, siitä oikein kelpo siemauksen. Sitte nousi hän seisaalle.

Heiluttaen kädessänsä nahka-leiliä, jonka sisustasta ei vähintäkään loiskinaa kuulunut, huudahti ritari tyytymättömyyttä osoittavalla äänellä: „Nyt tämä on tyhjä! Ainoa lohdutukseni on, että sen antama ilo päättyi niin pyhällä tavalla.“

Ritari säpsähti, kun samassa huomasi munkin, joka nyt astui esiin ja sanoi teeskennellyllä totisuudella: „Kautta pyhän ristin! Mitä olettekaan tehnyt, uljas ritari! Nautittepa pyhän ehtoollisen pappismiehen siunauksetta ja joitte siihen lisäksi viiniä, joka maallikoilta on ankarasti kielletty! In nomine Salvatoris! Te olette loukanneet kirkon tärkeimpiä sääntöjä!“

Kultainen ritari oli kovin hämillänsä.

„Tämä leili, joka nyt — pahasti kyllä — on tyhjä, ei sisältänyt sellaista viiniä, jota papit kirkossa juovat pyhää ehtoollista maallikoille jakaessansa!“ — ännäkösi hän. „Kautta apostoli Pietarin lävistetyn käden vannon, että se oli tavalista Hispanian maallikko-viiniä, sellaista, jota kukin kunnan ritari kirkon sääntöjen mukaan saa juoda niin paljon kuin hän vaan jaksaa. Juomatta olisikin tuo pyhä öylätti istunut kiinni joko suulakeeni taikka kurkkuuni, niitä kun on mahdoton nielaista viiniä juomatta. Muuten se oli viimeinen niistä pyhimysten leipomista öyläteistä, joita kokoelin noissa kirkon vihkiäisissä Roomassa, joista jo ennen olen kertonut. Tästälähin pitää minun ruveta käyttämään erään Strassburgin kirkon pyhien tekemiä öylättejä. Saaspa nähdä, eläköö niin kauan, että on Röntämäenkin öylätteihin käsiksi käyminen.“

„Totta totisesti! Te olette harha-uskoinen, herra ritari, todellinen hereticus! Eihän maallikon ole luvalista antaa itsellensä pyhää ehtoollista!“ — intti munkki, tuskalla pidättäen nauruansa.

„Varjeltakoon minua suojeluspyhäni sellaista tekemästä! Enhän minä itselleni pyhää ehtoollista anna; tämä on jotakin peräti toista. — Koska pyhät vainajat ovat näitä öylättejä leiponeet ja antaneet niiden ylen-luonnollisella tavalla pudota alas kirkkojen kaarroksista, niin totta kai on heidän tarkoituksensa se, että me syntisraukat söisimme niitä sielujemme autuudeksi. Sentähden onkin minulla tapana nielaista yksi tällainen öylätti ennenkuin antaudun taisteluun. Se virvoittaa mieltäni ja synnyttää minussa vahvan vakuutuksen siitä, että

taivaan portit minulle avataan, jos tappelussa kaadun. Kun miehellä on sellainen vakuutus mielessä, taistelee hän pelotta, vaikka itse p—lettä vastaan!”

Ritari oli puhunut täydellä totisuudella. Hänen hurska-utensa oli lapsentapainen, mutta samalla niin syvä ja innolli-nen, ett’ei munkin enää tehnytään mieli nauraa sille. Sii-hen sijaan lausui hän tavallista hellemmällä äänellä: „Kylläpä te olette oikeassa, jalo ritari. Niissä sellaisissa öyläteissä asuu todellakin eriskummallinen voima, ja sotilaan sopii niitä hyödyksensä nauttia ennenkuin hän lähtee taisteluun. — Vaan kiiruhtakaamme neuvottelupaikkaan! Meidän etujoukkomme oli jo äsken valmis matkaan.“

Yhdistettyyn neuvottelu- ja aterioitsemistoimeen ruve- tessaan oli kultainen ritari riisunut raskaan teräksisen sota- pukunsa päältänsä. Palattuansa omituiselta rukoilemis-ret- keltänsä oli hänen ensimmäinen huolensa uudestaan pukeutua siihen, jossa toimessa hänen knaappinsa ja palvelijansa olivat hänelle avullisina. Tultuansa lähtöön valmiiksi muisti hän Lyylin ja pyysi munkin käskemään häntä luoksensa. Mutta munkki ei tietänyt, missä Lyyli oli, vaan läksi sitä kysymään Paavolta, joka seisoi siinä lähellä yhtä mittaa tirkistellen Py- häjärven rantaa kohti.

Kuultuansa munkin kysymyksen vaaleni ja punastui Paavo vuorotellen. Hänen sydämessänsä riehui ankara vihan myrsky, jota hän ainoastansa tuskalla sai hillityksi. Ensi kiivaudes- saan loikin hän munkkiin niin vihaisen silmäyksen, että tämä siitä säpsähti.

Paavo oli toivonut, ett’eivät munkki eikä pyhän hau- dan ritari lähteissään muistaisi pitää Lyylistä huolta nyt kuin heillä pian tapahtuvan tappelun tähden oli niin paljon muuta ajateltavaa. Sentähden oli hän käsenyt Sarkin viedä Lyy- lin Pyhäjärven rannalla olevaan veneeseen. Sarkin piti sanoa, että hän muka toimiskeli pyhän haudan ritarin käskyläisenä. Lyyli, joka ei Sarkkia tuntenut, uskoikin ensin hänen pu- heensa ja seurasi häntä rannalle saakka, mutta juuri kun hä- nen piti astuman veneeseen, syntyi epäluulo hänen mielessänsä eikä hän ottanutkaan siihen astuaksensa, vaan vaati päästä ritarin puheille. Sarkki väitti sellaisen vaatimuksen mahdot- tomaksi, mutta lupasi itse mennä pyytämään, että ritari tu- lisi Lyylin luoksi. Hän menikin, mutta ei ritarin, vaan Paavon

luo kysymään mitä hänen Lyylin niskoitellessa oli tekeminen. Paavo kielsi häntä väkivaltaa käyttämästä kunnes ritari ja munkki olivat lähteneet matkaan. Mutta heidän lähdettyänsä pitäisi Sarkin kantaa Lyyli hänen tahtoansakin vastaan veneeseen ja sitte ynnä kolmen muun Hieraniemeläisen kanssa mitä kiireimmiten soutaa Hieraniemeen, jossa heidän tarkasti tuli vartioida Lyyliä siksi että Paavo itse saapuisi kotia. Sarkin tuli vieläkin uskotella Lyyliä puuhaavansa ritarin käskyläisenä ja sanoa, että tämä ennen lähtöänsä oli luvannut tulla Lyylin puheille.

Tälläisen kaavan Sarkin menettelyyn Lyyliä kohtaan oli Paavo laatinut, mutta nyt tulikin, juuri kuin Sarkki oli ehtinyt lähteä hänen luotansa, tuo mustatakki munkki tekemään hänen tuumansa mitättömiksi. Vieläpä oli hyvin uskottavaa, että kultainen ritari kovasti kostaisi hänelle sen, että hän oli käskenyt Sarkin sanoa itseänsä ritarin käskyläiseksi, sillä Paavo ei ensinkään epäillyt, että Lyyli heti ilmoittaisi tämän asian ritarille. Jos hän valheen kautta olisi toivonut voivansa pelastua tästä pulasta, niin olisi hän sanonut, ett'ei hän tietänyt, missä Lyyli oli, mutta Paavo ymmärsi, että hän valhettelemalla olisi joutunut vielä pahempaan pulaan. Sentähden vastasi hän, kotvasen mietittyänsä, munkin kysymyseen: „Tuolla rannalla hän seisoo veneen tykönä.“

Munkki läksi itse noutamaan Lyyliä. Niinkuin Paavo oli arvannut, kertoi Lyyli heti munkille, mitä hänelle oli tapahtunut, pyytäen munkkia sitä ilmoittamaan pyhän haudan ritarille. Mutta munkki, joka kammoksui riitaa ritarin ja Paavon välillä näin tärkeällä hetkellä, ei hiiskunut ensimmäimainitulle sanaakaan koko asiasta. Hänen mielestään Paavo kyllä ansaitsi tulla rangaistuksi, mutta tämä rangaistus oli heitettävä sopivampaan aikaan.

Jott'eivät Paavon kavalat juonet Lyylin suhteen vast'edeskään onnistuisi, pyysi hän kultaisen ritarin antamaan knaapillensa käskyn, jotta tämä kahden ratsastajan avulla tarkkaan vartioitsisi Lyyliä. Vahingon välttämiseksi tuli heidän ratsastaa armeijan jälkijoukossa, sillä mahdollistahan tuo oli, että viholliset, jollakin tavoin saatuansa tiedon kristittyjen tulosta, äkkiarvaamatta tekisivät rynnäkön.

Näin kun oli tästä asiasta sovittu, läksi pyhän haudan ritari ja hänen komentamansa ratsujoukko yön hiljaisuudessa matkaan.

Viidestoista luku.

Samaan aikaan kuin Tuomas piispan ratsuväki läksi Pyynikiltä, saapui Viiso Hämäläisten leiriin. Hälinää ja rähinää kuului täällä kaikialla ja kaikki oli epäjärjestyksessä. Lukuisasti kokoontuneet talonpojat nurisivat ääneen päälliköitensä vastaan eivätkä enää ottaneet heidän käskyjensä totellaksensa. Päälliköt olivat heidän mielestensä muka joutuneet syypäiksi jos johonkin huolimattomuuteen ja tyhmyyteen. Miksi eivät heti olleet vieneet heitä Nokian virran yli kristittyjen varsinaisille alueille? Siellä olisi moni kelpo mies yhtynyt heidän joukkoonsa ja ryöstämällä olisi muonavarjoja saatu yltäkyllin, jott'ei niistä, niinkuin nyt oli tapahtunut, olisi tullut puute? Kukapa olisikaan ymmärtänyt tuoda mukanaan moniksi päiviksi riittäviä eväitä, kaikilla kun oli ollut se ajatus, että mitä kiireimmiten lähdettäisiin Tuomas piispan viljaittoja tyhjentämään. Tuo päällikköjen pakina, että he odottivat Karjalaisten sanansaattajia, oli pelkkää lorua. Eihän Karjalaisten ollut tapana matkata maitse, vaan meritse. — Paras kai on, että jokainen palajaa takaisin kotiansa, koska ei tästä sotaisesta yrityksestä näy lähtevän niin mitään hyötyä!

Tähän tapaan kiistelivät ja riitelivät tyytymättömät Hämäläiset. Ukko Tavela, Hataanpään Heikki ja muutamat muut tosia viisaammat miehet, joille kotimaan ja perityn vapauden puolustus oli hellänä sydämen huolena ja jotka kykenivät tajuamaan asiain oikean laidan, kokivat parhaamman kykynsä mukaan rauhoittaa ja rohkaista heidän miel-tänsä, mutta sangen huonolla menestyksellä. Suuri hyöty heillä olisi ollut Korven Kelosta, jos tämä olisi ottanut ruvetaksensa heidän liittolaiseksensa tässä heidän toimessaan.

Mutta Korven Kelo oli Ukon juhlasta saakka ollut alla päin, pahoilla mielin eikä puhunut sanaakaan sinne eikä tänne. Tuskin hän vastasi tehtyihin kysymyksiin, kun hän levotonna käyskenteli paikasta paikkaan taikka toisinaan mietiskellen istahti jonkun kaatuneen puun rungolle, syvämielisesti katsoen alas maahan. Tällaisena oli hän johtajille enemmän haitaksi kuin hyödyksi, sillä hänen alakuloisuutensa ja tyytymättömyytensä lisäsivät vaan alakuloisuutta ja tyytymättömyyttä sotajoukossa.

Tällainen oli asiain laita Hämäläisten leirissä silloin, kun Wiiso saapui sinne. Heti tultuansa pyysi hän kahdenkesken saadakseen puhutella Tavelaa, jolle hän kertoi, mitä Liuksialassa oli tapahtunut ja mitä hän sittemmin matkallansa oli nähnyt. Tämä hänen kertomuksensa oli sitä laatua, että Tavela siitä kovasti säikähtyi ja hän kutsutti kiiruusti Hatanpään Heikin neuvotteluun.

Jos Tavelan peljästys Wiison kertomusta kuunnellessaan oli ollut suuri, niin oli Heikin hämmästyksensä, saatuaan noista onnettomista tapauksista tiedon, vielä sitäkin suurempi. Hän vaaleni kuin liinavaate ja hänen täytyi nojautua lähinnä seisovaa puuta vastaan, sillä kaikki esineet mustenivat hänen silmänsä edessä.

Me tekisimme Heikille suurta vääryyttä, jos ajattelisimme, että tieto siitä, että hänen talonsa oli poltettu poroksi, näin kipeästi koski häneen. Epäilemättä oli se hänelle katkera surusanoma sekin, mutta Heikki oli tarpeeksi asti järkevä mies ymmärtämään, että poltetut talot voidaan rakentaa uudestaan ja pilatut kalleudet uudestaan teettää. Eikä hän myöskään liioin pelännyt sitä vaaraa, joka uhkasi häntä ja hänen liittolaisiansa sen kautta, että viholliset, heidän asemaansa kiertämällä, olivat saartaneet heidät. Näihin kylläkin huolestuttaviin asioihin loi hän tuskin hetkeksikään ajatustansa. Mutta tuo seikka, että Lyyli oli kristittyjen vankina ja (niin hän arveli) Hieraniemen Paavon käskettävänä — se se hänen sydämeensä niin kipeästi koski, että hän tuskansa ensi tuimuudessa oli heittää järkensä.

Mutta pian muuttuivat hänen hämmästyksensä ja tuskansa silmittömäksi raivoksi. Hän vannoi kautta kaikkein jumalien, niin hyvin onnea kuin onnettomuutta tuottavain, että hän Hatanpääläistensä ja muiden ystäviensä kanssa kuumasti

kostaisi kristityille heidän tekemänsä ilkityöt ja pelastaisi Lyylin. Hän päätti heti lähteä kostoretkellensä ja oli juuri mennä miehillensä antamaan sitä varten tarpeellisia käskyjä, kun Tavela, tarttumalla hänen käsivarteensa, pidätti häntä, lausuen:

„Sinä et saa, Arvo, äkkipikaisuudellasi turmella koko meidän tärkeää yritystämme! Ne asiat, joiden hyväksi olemme tarttuneet aseisiin, ovat niin kallisarvoiset, ett'ei niitä yksityisen henkilön pelastamisen tähden saa heittää hylyksi. Sanomattanikin arvanneet, että minä rakastan Lyyliä yhtä sydämellisesti kuin joskus joku hänen kosijansa — minulla itselläni kun ei ollekaan lapsia —, mutta kansani onnellisuuteen verraten jääpi tuon armaan lemmittyni onni taikka onnettomuus kuitenkin pikku-asiaksi, jos kohta huoli hänestä puser-taisi sydänvereni minusta. Minä olen vanha, ehkä liiankin vanha näihin tällaisiin sotaisiin yrityksiin; mutta juuri vanhuuteni tähden puhuu paljon kokenut viisaus minun suuni kautta. Pysy vartoon asemallasi! Meidän ei ensinkään tarvitse epäilläkään; että kristityt piakkoin tekevät rynnäkön meitä vastaan; kuinka tämä rynnäkö on kestettävä ja mitenkä vihollisten joukot ovat voitettavat, se olkoon ensimmäisenä huole-namme. Heidän voittamisensa muuten onkin paras keino Lyylin pelastamiseen. Nyt pitää meidän antaman meikäläisille tieto näistä odottamattomista tapahtumista. Ehkä läheltä uh-kaava vaara poistaa eripuraisuuden tunteet heistä ja saa heidät jälleen yksimielisiksi. Minä puhun heille järjen kannalta; puhu sinä sen jälkeen nuoruuden hehkuvasta innosta lähteneitä lauseita. Sellaiset ovat omiansa herättämään heissä kiihkoa taisteluun.“

Tavela antoi nyt kutsua Hämäläiset yhteiseen kokoukseen Nokian virran varrella olevalle kentälle ja selitti heille selvillä ja suorilla sanoilla, mitenkä onnettomasti oli asiain laita, lisäten muutamia kehoituksia kullekin tarkoin täyttämään velvollisuutensa. Hänen puheensa oli yksinkertaista ja koru-tonta, mutta miehekästä ja pontevaa.

Mutta ei ollut niinkään helppo toimi saada sellais-ten ihmisten mieliä rauhoitetuiksi ja rohkaistuksi, jotka olivat heittäneet uskonsa ja luottamuksensa menestykseen. Suuri joukko tyytymättömiä ja arkamielisiä hiipi, kuultuansa että kristityt tulivat heitä ahdistamaan heidän selkänsä takaa,

pois kokouspaikasta ja läksivät metsäteitä myöten kotiansa. Heistä olivat kapinan tehneiden Hämäläisten asiat aivan hukkassa. Omat talonsa ja töllinsä arvasivat he vihollisten sytyttäneen ja kiiruhtivat tulta muka sammuttamaan sekä, jos mahdollista, omaisiansa pelastamaan räökkäävien muukalaisten kourista.

Harmista ja innosta kiivastuneena nousi Hatanpään Heikki eräälle korkealle kivelle, josta hänellä oli vapaa näköala kokouskentän yli, ja puhui ankaralla äänellä läsnä-oleville: „Niin totta kuin raitista ilmaa hengitän, olisin mieluisammin tahtonut olla syntymättä kuin että minun pitää nähdä selaista akkamaista kehnoutta kansalaisissani, jota minun tässä nyt on täytynyt nähdä! Tuskin enää rohkenen häpeästä punastumatta luoda silmiäni kirkasta taivasta kohti! Voi toki, kuinka kurjasti te pilaatte esi-isiemme kuulun urhoollisuuden ja miehuullisuuden maineen? Te ette suo heille haudoissaankaan rauhaa, kehnoudellanne te kidutatte heitä manalaisinakin ja käännätte kaiken Tuonelan väen ilkeän pilkan heitä vastaan! Kuka nyt enää vavistuksetta uskaltaa käydä hautausmaille maistiaisia viemään, kuka mennä pyhiin laaksoihin pelkäämättä petettyin isiemme kovaa kosta? — Hää! Oletteko Hämäläisiä te, jotka pötkitte pakoon kuultuanne, että verivihollisemme saapuvat tänne? Kehnot konnat! Kyllä olitte harmaat kehumaan urhoutuksenne ja karhun väelle vertoja vetävää voimaanne, mutta nyt kun teidän pitäisi suuret sananne töillä todistaa tosiksi, nyt lähdette käpälämäkeen! Tulkaa toki ennen lähtöänne tänne luokseni puhkaisemaan silmäni pois päästäni, ett'ei minun tarvitse nähdä kansani häväistystä!“

Nämät sanat saatuaan sanotuksi huomasi Heikki että Korven Kelokin oli kiivennyt ylös kivelle. Siinä seisoi loih-tija nyt hänen sivullansa kiven huipulla. Oikeassa kädessä oli hänellä joutsij, vasemmassa pitkä miekka. Vasamakimppu killui oljista punottuun köyteen kiinnitettyinä hänen kaulassansa, Korven Kelo oli kamalan näköinen. Hän oli avopäin ja tuuli liehutti hänen kärkeitä hiuksiaan ja pitkää partaansa. Hänen päivettyneet, laihtuneet kasvonsa olivat tavallista vaaleammat, haaveksiva, kammoksuttava vihan ja raivon tuli paloi hänen silmissänsä ja vaahto tuprusi hänen suustansa, vaikka hän painoi huulensa umpeen. Nurina taukosi heti sotajoukossa ja kaikki seisoivat paikallansa ikäänkuin maahan kiinni naulattuina

Kaikki pelkäsivät, kaikki olivat kauhistuksissaan. Totisena, peloittavana vihan jumalan kuvana seisoi mahdikas ennustaja kiven huipulla. Ei löytynyt ainoatakaan, joka tällä hetkellä olisi epäillyt, että Hämäläisten kohtalot kokonaan olivat Korven Kelon vallassa: hänen sanoistansa riippui, saavutettaisiinko voitto vaiko turmioon jouduttaisiin.

Loihtija avasi suunsa, hän aikoi puhua. Mutta ääni petti; hänen ruumiinsa rupesi vapisemaan. Kohta teki hän uuden ponnistuksen ja hänen huuliltansa läksi nyt äärettömän raakea ja kimakka huuto, huuto, joka puoleksi oli vihan, puoleksi valituksen huuto. Kukkulat ja metsät toistivat tämän kamalan huudon, jonka kauhistuttava voima siten kasvoi toista verta suuremmaksi. Kuolon hiljaisuus vallitsi kaiun vaiettua Hämäläisissä, joidenka suonissa veri oli jäätyä kauhusta; muutamat lankesivat polvillensa maahan. Kaikki odottivat jännitetyllä mielellä mitä loihtija oli sanova. Mutta hän ei puhunut, vaan korotti kotvasen kulluttua toisen ja sitte vielä kolmannen entisiä kolkon huumon. Sen jälkeen, kun kauhu läsnä-olijoissa oli nousut korkeimmillensa, luki hän sekavan loihturunon, jossa hän, päättäen niistä sanoista, jotka hän lausui selvällä äänellä, puhui jumalien vihasta ja parjasi kristittyjen lasten pelastajia sekä kotimaansa pettäjiä. Päästyänsä loihturunonsa päähän kurotti hän kätensä taivasta kohden ja huusi korkealla äänellä:

„Voi häpeää ikuista, poistamatonta, että Hämäläiset pelkäävät!“ Hänen kätensä putosivat hermottomina alas, mutta vaan vähäksi ajaksi, jonka jälkeen hän ojensi miekkansa erästä sotajoukon vasemmalla siivellä seisovaa miestä kohtaan ja huudahti, katsoen synkästi häneen: „Sinä Niemelä, jonka talon kynnyksiä Wesijärven aallot huuhtovat, astu syrjään, astu lähemmäksi!“

Mies, jolle Korven Kelo puhui nämät sanat, oli keskiikäinen, siistiin sota-asuun puettu talonpoika. Paitsi aseitaan kantoi hän eväskonttia selässään, jotta näytti siltä kuin olisi hän valmistainnut matkaan. Kuultuansa loihtijan sanat vaaleni hän, vaan ei liikahnut paikaltansa.

Korven Kelon kasvot synkistyivät yhä enemmän ja hänen pyörivät silmänsä paloivat kuopissaan kuin kekäleet. „Astu syrjään, astu lähemmäksi Niemelä!“ — huusi hän peloittavalla äänellä.

Mies, joka selässään kantoi eväskonttia, vaaleni yhä enemmän ja katsoi levottomasti ympärillensä ikäänkuin hän olisi mielinyt paeta. Joukko talonpoikia saarsi hänet samalla ja vaativat häntä, uhaten aseillansa, tottelemaan loihtijan käskyä. Vapisevana astui mies keskelle siitä aukkoa, joka eroitti Hämeen soturit siitä kivistä, jonka päässä loihtija seisoi. Hän katsoi pelvolla loihtijaan.

Korven Kelo laski miekkansa kivelle ja irroitettuaan yhden vasaman vasamakimpusta jännitti hän joutsensa ja so-vitti vasaman joutsen uuraan. Sen teki hän verkkaan ja levollisesti. Hiljaisuus yltympäri oli täydellinen. Sitä häirit-si yksin tuulen hiljainen sohina lähinnä seisovien puitten latvoissa.

Loihtija tämän hiljaisuuden vihdoin katkaisi, puhuen Niemelän isännälle seuraavat sanat: „Sinä olet kansasi hylky, Niemelä, ja synnyinmaasi häväistys! Sinä olet yllyttänyt meidän miehiä eripuraisuuteen, ja äsken kuulin sinun sanovan, että se on viisain mies, joka korjaa luunsa niin kauaksi kuin mahdollista kristittyjen tieltä. Oletkin ihkaten valmis lähtemään käpälämäkeen. Mutta lähdistäsi sinne ei kuitenkaan tällä kerralla tule mitään, vaan sen sijaan saat lähteä Tuonelaan kertomaan isillemme, että heidän poikansa aikovat puolustaa maatansa ja vapauttansa kuolohon asti! Hylkiönä lähdet Manalaan, hylkiönä he sinun upottakoot Tuonelan jokeen! Kirous muistollesi, kirous jokaiselle askeleelle, jonka olet astunut, kirous äidille, joka sinun synnytti, kirous huoneelle, joka antoi sinulle suojaa, kirous pellolle, jossa kasvoi leipäsi!“

Niemelä seisoi kuin kivettyneenä kuunnellessaan tuomio-taan ja sitä seuraavaa kauheaa kirousta. „Armoa!“ oli ainoa sana, jonka hän loihtijan vaiettua langeten polvillensa sai puserretuksi huuliltansa.

Mutta Korven Kelo ei ollut häntä kuulevinaan, vaan tähtäsi kylmäverisesti joutaan. Jo painoi hän sormillaan liip-asinta, joutsen jänne helähti, vasama lensi vinkuen halki ilman ja maahan vaipui Niemelän isäntä verihinsä puhki ammutulla sydämellä pienimmättäkään valitushuudotta.

Pelko ja kauhistus valtasi kaikkein läsnä olevain Hämäläisten mielet. Äänettöminä he seisoivat kaikki, tuskin tohtien hengittää. Loihtija katsoi heihin pitkän ajan kipenötsevin silmin.

Vihdoin puhui hän verkkaan: „Näittehän, ystäväni, että minulla jouta tähtäessäni on tarkka silmä! Niin monta kuin on minulla vasamaa tässä, niin monta ihmissydäntä voisin ampua puhki. Mutta pyhät jumalat ja loukattujen esi-isiemme haahmot ovat nyt sovitetut ja otaksukaamme, ett'ei meidän joukossamme enää ole ketään, joka taistelutta haluaisi jättää synninmaansa vihollisten tallattavaksi!“

Tämän sanottuansa kääntyi hän Hatanpään Heikkiin, joka yhä seiso i hänen vieressäsä, ja mitteli häntä tuimilla silmäyksillä. Kotvasen häneen näin katsottuansa, töyttäsi loihtija Heikkiä nyrkillänsä vasten rintaa ja ärjäsi: „Älä nuhjustele, mies, vaan joudu päällikkönä järjestämään miestemme rivejä sotarintaan, sillä pian ovat viholliset täällä! Sinuun me luotamme! Minä jään tähän tähystelelemään, mielikö joku vielä häväistä Hämäläisten nimeä!“

Vähällä oli, ett'ei Heikki pudonnut päistikkää kivelä alas, niin ankaran täräyksen oli loihtija antanut hänelle. Vähemmän ketterälle miehelle olisi varmaan niin käynyt, mutta suuren nopsuutensa avulla onnistui hänen päästä jalat edellä maahan. Mutta tästä jyrkästä kohtelusta hän ei kuitenkaan suuttunut loihtijaan. Päin vastoin loi hän häneen kiitollisen katseen, sillä hän hyvin tajusi, ett'ei kukaan muu kuin Korven Kelo olisi voinut hillitä tyytymättömiä ja saada heitä päälliköitäsä tottelemaan.

Neuvoteltuansa Tavelan kanssa riensi Hatanpään Heikki järjestämään Hämeen satureita, joita into puolustaa kotimaata ja luottamus voittoon uudestaan elähytti, tappelujärjestykseen. Hän jakoi heidät useampiin joukkoihin, joita hän asetti eri paikkoihin, neuvoen kunkin joukon miehiä, mitenkä heidän vihollisten saavuttua tuli käyttäidä. Parhaimmat joutsimiehet sijoitti hän metsään, lähelle sen Tammerkosken-puolista rantaa, kieltäen heitä ampumasta, ennenkuin viholliset olivat tulleet niin lähelle, että jokainen ammuttu vasama voisi kipeästi sattua tähdättyyn pilkkaan. Jott'eivät viholliset pääsisi tunkeumaan metsään, kaadettiin puita ja tehtiin murroksia pitkin metsän rantaa ja teiden aukkoihin.

Jylhän ja peloittavan näköisenä kiven huipulta katsottuansa näitä valmistustöitä, kapusi Korven Kelo kivelä alas ja meni metsänrannalle, missä hän tapasi Hatanpään Heikin. Päättänsä nyökkäyttämällä osoitettuansa Heikille, että hän

hyväksyi hänen toimensa, asettui loihtija tien syrjään murroksen taakse, aivan siihen paikkaan, missä arveltiin vihollisten tekevän ensimmäisen rynnäkkönsä.

Samalla hetkellä, kun Hämäläiset saivat etuvarustuksensa valmiiksi, ilmoitti heleä ja kirkas aamurusko taivaan itäisellä rannalla päivän tuloa ja auringon nousemista. Kaikkein silmät olivat käännetyt sinne päin ja kun auringon kirkkaasti kiiltävä pallo, puiden latvojen yli kohotessansa, ensimmäisillä säteillään kultasi metsät ja nurmet, näkivät Hämäläiset kristityn armeijan ensimmäisen osaston vastakkaisesta metsästä ulos tasangolle hyvässä järjestyksessä ratsastavan, niinkuin sotaan tottuneet ratsastajat ainakin. Kultaisen ritarin teräspuku kiiltää kimalteli auringon valossa niin kirkkaasti, että kaukaa katsoja olisi voinut luulla tulisien, kiemuroitsevien liekkien häntä ympäröivän. Hän ratsasti joukon eturinnassa ja hänen sivullansa hänen toverinsa munkki, pitkä miekka kädessä. Viimemainittu kantoi kaappunsa alla vahvasta rautalangasta punottua haarniskaa ja hänellä oli teräksinen kypäri päässä. Toinen ja kolmas osasto seurasi kohta ensimmäistä siinä järjestyksessä, jonka kultainen ritari edeltäpäin oli määrännyt.

Kultainen ritari antoi nyt käskyn hetkeksi pysähtyä, jonka jälkeen hän ratsasti kahden jälkimäisen osaston luo ja järjesteli niihin kuuluvat ratsumiehet sotarintaan. Kun tämä oli tehty, palasi hän entiselle paikallensa ja komensi täyttä laukkaa eteenpäin.

Kun Hämäläiset Hatanpään Heikin käskystä murrosten eteen taajoihin riveihin olivat pystyttäneet pieniä kuusia, jotka tasangolta tulijoille näyttivät luonnolliselta nuorikko-kuusikolta, niin eivät pyhän haudan ritari ja hänen ratsuväkinsä ollenkaan huomanneetkaan heidän etuvarustuksiansa, ennenkuin olivat aivan lähellä niitä. Muuten ei ollut siinä ainoatakaan Hämäläistä näkyvissä, he kun piilivät puiden taakse kyyristyneinä, sen ohessa tarkoin noudattaen päällikköjen heille antamaa käskyä olla sanaakaan toisillensa hiiskumatta.

Kun Tuomas piispan ratsumiehet olivat niin lähellä, että jotkut heidän hevosistansa jo olivat heittäneet kumoon muutamia noista maahan pystytetyistä kuusista, laukaisivat Hämäläiset joutsensa, mutta kun ratsumiehet olivat varustetut rintahaarniskoilla ja rautaisilla kypärillä, niin eivät vasamat tehneet

suurempaa tuhoa heidän riveissään, kuin että muutamia miehiä havoitettiin.

„Tuhat tulimaista!“ — huudahti munkille kultainen ritari, jonka teräksistä sotapukua vastaan vasamain rautaiset kärjet taittuivat kuin kaislan korret — „noiden talonpoikalurjusten päälliköt ovat viisaammat, kuin heidän luulinkaan olevan! Piilevätpä peijakkaat murroksien takana metsässä kuin ketun pennut luolissaan! No — onhan tuota tuollaista joskus ennen nähty ja onpa tässä tieto tietävässä, mitä tehdä ja miten käyttäidä! Kautta suojeluspyhäini! Nuo konnat eivät säästä vasamiansa, kun jo ampuivat toisen kerran! — Alku on hyvä, mutta lopussa kiitos seisoo. Rientäkää, pyhä veli, pitkin rivejämme, sanomaan miehillemme, että he mitä pikemmin peräytykööt tasangon vastakkaiselle puolelle! Samoin tehkää te, herra ritari! Hoi torvensoittajat! Torvet joutuisasti huulillenne! Nyt peräydymme!“

Ratsumiehet, jotka olivat kahdella päällä, oliko nouseminen alas hevosten seljältä ja jalan käyminen rynnäkölle, kun hevosten oli mahdoton päästä edemmäksi, saivat nyt käskyn kiiruusti peräytyä. Ankaran vasamasateen kestäessä he sen tekivätkin, mutta useampien ratsut olivat niin pahoin haavoitettu, että ainoastaan vaivoin jaksoivat kantaa ratsastajiansa.

Ääretön ilo ja ihastus valloitti Hämäläisten sydämet kun he näkivät Tuomas piispan huovien pakenevan. Pitäen itseänsä voittajina nostivat he korkean riemuhuudon. Kiivaimmat heistä ryntäsivät murroksien yli tasangolle ja lähtivät huveja ajamaan takaa. Toiset, jotk' eivät tahtoneen olla heitä huonommat, seurasivat heitä huutaen ja kiljuen ilosta. Päällikköjen sanoja ja käskyjä ei enää kuunneltu eikä kuultu. Tässä tavattomassa hälinässä ja melskeessä olikin vaikea, milt'ei mahdoton noiden raikkaiden voitonhuutojen kautta eroittaa yksityisten ääniä,

Hatanpään Heikki ja Tavela olivat kovin tuskissaan. Huutamalla ja viittamalla he kokivat pidättää kansalaisiansa peräytyviä ratsujoukkoja takaa-ajamasta, mutta turhaan raukesivat kaikki heidän ponnistuksensa. Helposti savutetun voiton synnyttämä into oli vallannut Hämäläisten mielet siihen määrään, ett'ei mikään ihmisellinen voima enää voinut sitä hillitä. Suureksi onneksi saattoivat päälliköt lukea sen, että

saivat noin pari sataaärkevimmistä talonpojista pysähtymään murreksien taakse.

Nämät heitti Hatanpään Heikki Tavelan komennettaviksi ja riensi, astuttuansa ratsunsa selkään, ulos tasangolle koettaaksensa, jos mahdollista, saada miehiänsä pysähtymään taikka muussa tapauksessa taistellaksensa heidän etumaisessa rivissänsä. Heikki oli alusta alkaen tajunnut pyhän haudan ritarin kavalan sotajuonen, kun tämä joukollensa oli antanut peräytymis-käskyn, ja ymmärtänyt, ett'ei hän sillä muuta tarkoittanut, kuin että saisi Hämäläiset viekotelluiksi piilopaikoistansa metsästä ulos aukealle tasangolle. Hyvin hän aavisti, mikä käänös taistelussa pian oli tapahtuva.

Korven Kelokin oli käsittänyt asian oikean laidan ja hänkin oli synkkämielisenä ja suuttuneena lähtenyt vihollisia takaa ajavien kansalaistensa perässä, saadaksensa heitä pysähtymään ja palajamaan takaisin. Mutta voittoiset Hämäläiset eivät tällä kertaa kuunnelleet mahtavan loitijansa sanoja eivätkä ottaneet hänen huutojansa korviinsa.

Aina etäämmälle ja etäämmälle pakenivat kirstittyjen huovit ja yhä kauemmaksi ajoivat onnettomassa innossansa Hämeen vapauden sankarit heitä takaa. Mutta ehdittyänsä vastakkaisen metsän rannalle käänisivät ratsumiehet äkkiarvaamatta ratsunsa ja ratsastivat täyttä laukkaa keihäät tanassa ja miekat paljastettuina Hämeen miehiä vastaan. Samalla kaikui torvien toivotus metsästä ja kultaisen ritarin komentaman armeijan kolmannen ja neljännen osaston sotilaat nelistivät taistelutantereelle kumppaneitansa auttamaan eli, oikeimmin sanottu, kumppaniensa verityöhön ottamaan osaa.

Hämäläisten ilo ja into muuttuivat ikäänkuin salaman iskulta kauhuksi ja hämmästykseksi. Tämä hämmätyksen tunne pääsi heissä vielä suurempaan valtaan, kun metsästä taas uudestaan kuului torvien toivotusta ja viides osasto kristittyitä sotilaita ratsasti esiin, sekin ottaaksensa osaa taisteluun.

Mutta jo oli kristittyjen ensimmäinen rivi hyökännyt Hämäläisten kimppuun. Keihään lävistämänä kaatui siinä nyt moni kelpo mies, ennenkuin tuskin oli ehtinyt valmistautua puolustamaan itseänsä. Suurin oli veren vuodatus siinä, missä kultainen ritari ratsasti esiin; hänen ritari-peitsensä kaasi miehiä kuin kuolon enkelin kalpa.

Pahaksi onneksi eivät Hämäläiset ensinkään olleet so-
taisessa järjestyksessä. Heidän epäjärjestyksensä teki heidän
puolustustoimensa kahta vertaa vaikeammaksi. Onnettomuu-
den lisäksi olivat he kiireessään jättäneet pisto- ja heittoa-
seensa leiriin ja ani harva heistä ehti joutsestansa sinkahutta-
maan useamman kuin yhden nuolen kristyitä vastaan, ennen-
kuin nämät jo niin läheltä kävivät heidän kimppuunsa, että
enää oli mahdoton ampua.

Hämäläiset tosin olivat Tuomas piispan sotilaita monen-
kertaisesti lukuisimmat, mutta tämä heidän monilukuisuutensa
oli heidän näin järjestämättöminä ollessa heille pikemmin hai-
taksi kuin hyödyksi sen tähden, että ylen suuri väentungos
esti heidän liikunnoitaan. Kultainen ritari hylkäsi peitsensä
ja sivalteli pitkällä miekallansa sillä entistä suurempaa tuhoa
tehden. Muut ritarit ja sotilaat seurasivat hänen esimerkki-
änsä. Joka hetki kaatui Hämäläisiä joukottain verihinsä.

Hatanpään Heikki pani kaiken mielenpontensa alttiiksi
saadaksensa jonkinmoista järjestystä aikaan kansalaistensa jou-
kossa. Urhokkaana päällikkönä taistellen heidän rintamassansa
koki hän sen ohessa neuvoa ja ohjata heitä, aina ratsastaen
sinne, missä kahakka oli ankarin. Että Hämäläiset asettuisivat
riveihin ja taistelllessaan niin hyvässä järjestyksessä kuin mah-
dollista peräytyisivät etuvarustuksiensa taakse, oli se suunni-
telma, jota noudattamaan hän koki saattaa heitä.

Heikin silmät hakivat jännitetyllä tarkkuudella vihollis-
ten parvessa Hieraniemen Paavaa, mutta Paavo ei ollut tais-
telussa saapuvilla. Kultainen ritari oli asettanut hänet vara-
osastoon, jyrkästi kieltäen häntä käskyä saamatta asemastansa
luopumasta. Mistä syystä ritari näin oli tehnyt, sitä ei tie-
detä, mutta ehkä hän piti häväistyksenä taistella sellaisen mie-
hen kanssa samalla tappelukentällä.

Korven Kelo ei ollut sankarikunnossa Hatanpään Heik-
kiä huonompi. Hänen muotonsa ja hänen lyöntinsä nostatti-
vat hirmua kristityissä. Hän piti pitkää miekkaansa molemmin
käsin ja antoi sillä niin kovia iskuja, että tuossa mies ratsui-
neen päivineen kaatui maahan. Surmansa saaneen kumppalit
kokivat, tämän nähtyänsä, välttää loihtijaa.

Korven Kelonkin mielestä oli järjestyksessä murrok-
sien taakse peräytyminen toistaseksi paras keino Hämäläisille.
Mutta varsin mahdoton oli nyt enää saada järjestystä aikaan.

Hämäläisten peräytyminen muuttuikin pian silmittömimmäksi paoksi. Kukin kiiruhti ensimmäisenä ehtiäksensä etuvarustuksien taakse suojaan. Niiden luona syntyi ääretön hälinä ja tungos. Väkevämpi tallasi heikompaa jalkainsa alle. Kristityt, joita Hatanpään Heikin, Korven Kelon ja muutamien muiden uskaliaimpain urhous ei voinut pidättää, olivat ihan kintuilla. Pakenevat saivat niidenkin järjestyksen häirityksi, jotka ukko Tavelan komennolla olivat jääneet murroksia suojelemaan. Näiden oli nyt tungoksen tähden mahdoton käyttää joutsiansa ja muut aseet siinä eivät olleet heille miksikään hyödyksi, kun elävä muuri Hämäläisiä eroitti heitä vihollisista. Hämäläisten päälliköt olivat epätoivon vaiheilla. Kaikki näytti olevan hukassa.

Ne, jotka olivat päässeet murroksien toiselle puolelle, eivät vieläkään la'anneet pakenemasta, vaan työnsivät miten koivet kestivät halki metsän mäen rinnettä myöten ylös. Mutta siellä ratsasti heitä vastaan ratsulla, jonka laitoja myöten vesi valui alas, eräs oudonmuotoiseen sota-asuun puettu mies, heiluttaen miekkaansa päänsä ylitse. Samoin kuin hevosensa oli mies itsekin märkä kaulasta kantapäihin asti.

Kuudestoista luku.

Mistä ja mitä tietä oli tämä outo tullut?

Sinä hetkenä, jona kristityt tekivät ensimmäisen ryn-
näkkönsä Hämmäläisten etuvarustuksia vastaan, sama mies rat-
sasti Nokian virran vastakkaista äyrästä myöten alas rannalle,
jossa pysähtyi ja loi katseensa virran toiselle rannalle. Kot-
vasen näin katseltuansa alkoi hän huutaa ja viitata kädellensä.
Mutta virran tuolla puolella ei ollut ketään häntä kuulemassa
ja näkemässä. Kaikki Hämmäläisten vartijat olivat vetäytyneet
pois, kun tiedettiin, ett'ei tältä taholta mitään vaaraa ollut
uhkaamassa.

Huomattuansa että hän turhaan huusi ja viittasi, nousi
mies hevosensa seljältä ja rupesi käymään pitkin virran reu-
naa, silminnähtävästi etsien venettä. Mutta kun sellaista ei
ollut saatavissa, palasi hän ratsunsa luokse, jonka kaulaa hän
silitteli, puhutellen sitä ystävällisesti niinkuin hyvää toveria.
Tämä hänen ratsunsa ei ollut eritoten kookas, mutta hyvin
virkun ja vahvan näköinen. Noustuansa taas satulaan, johon
hän sitoi aseensa kiinni, silmäili mies vielä kotvasen aikaa
virtaa, jonka jälkeen päättäväisesti ohjasi ratsunsa siihen.
Tämä uhkarohkea yritys ei liene ollut ensimmäinen laatuansa
hänelle, päättäen siitä lujasta vakavuudesta, jolla hän menet-
teli. Ne paikat, joissa virran pyörre oli ankarin, vältti hän
visusti ja kulki niin paljon kuin mahdollista oli suvantoja
myöten. Säästääkseen hevosensa voimia ui hän suurimman
osan matkaa sen vieressä, pitäen suitset toisessa kädessään.
Mutta viisas eläin ei liioin suitsilla ohjaamista kaivannut, se
kun näytti ymmärtäneen erottaa virtapaikat suvannoista yhtä
hyvin kuin isäntänsäkin. Leveä oli virta, mutta voimakas oli

hevonon ja voimakas oli sen isäntä. Mutta hyvin väsyneet olivat molemmat, kun onnellisesti ehtivät toiselle rannalle. Mies istuutui kedolle levähtämään, hevonen korskui ja pudisteli märkää ruumistansa.

Melske tappelusta kuului sinne saakka. Outo ratsastaja kuunteli sitä tarkkuudella ja levottomuudella. Siksi kun oli levännyt että taas hengitti vakaasti ja tasaisesti, nousi hän nurmelta ja astui hevosensa luo. Saatuaan aseensa irti satulasta, hyppäsi hän selkään ja ratsasti vahvaa vauhtia äyrään rinnettä myöten ylös. Päästyänsä kummulle, näki hän puiden välitse taistelutantereen. Hän pysähtyi katselemaan taistelevia. Tajuttuansa mitenkä asiain oli laita, töytäsi hän taas eteenpäin. Huutaen ja miekkaansa päänsä päällitse heiluttaen tuli hän pakeneville Hämäläisille vastaan.

Hän huusi: „Hoi Hämäläiset! Mie tuon teill' terveisii Karjalaisilt'! Hyö ovat pahanpäiväisestä' piesseet Tuomas piispaa ja hänen väkeään! Olisiako työ Hämäläiset huonommat? Eipä mittää! Tapella tässä' pittää miesvoimaisest' ja voittaa pittää!“

Kun pakenevat Hämäläiset kuulivat tämän huudon, pysähtyivät he paikalla. Nuo sanat „Karjalainen“, „Karjalaiset“ menivät miehestä mieheen. Pian kaikui halki kaiken Hämäläisten joukon raikkaana huutona: „Karjalaiset ovat täällä!“

Usein on yksi ainoa sana, yksi ainoa huuto suurien, koko kansakuntia koskevien tapausten päätettävissä ollessa vaikuttanut eriskummallisella tavalla jommankumman riitaveljen joko onneksi taikka onnettomuudeksi. Niinpä nytkin tuo ainoa sana „Karjalaiset“ kerrassaan poisti Hämäläisten rinnoista kaikki hämmästyksen ja pelvon tunteet ja sai heidän sydämensä uudestaan sykkimään toivosta ja rohkeudesta. Niinkuin noitumalla muuttui heidän äskeinen levottomuutensa ja arkuutensa lujaksi luottamukseksi ja pelottomuudeksi; noista hätäilevistä pakolaisista tuli yht'äkkiä järkevästi miettiviä sotureita. Helppo oli heidän nyt komennottakin järjestäytyä riveihin, käskemättäkin asettua asianmukaiseen sotarintaan. Kaikki pelko oli poissa.

Hämmästykseseen huomasivat kristityt tämän äkkinäisen muutoksen. Hekin kuulivat tuon huudon Karjalaisesta ja hekin kuulivat että suuri joukko Karjalaisia oli saapunut Hämäläisten avuksi, ja tämä luulo lannistutti melkoisessa määrässä

heidän entistä uskaliaisuuttansa. Taistelu tuli tasapainoon, voitto, jonka kristityt jo olivat pitäneet varmana osanansa, alkoi vähitellen kallistua Hämläisten puolelle, etenkin kun väsymys rupesi rasittamaan ensinmainittuja, joita ukko Tavelan väki Hämläisten eturivinä nyt ahdisti suurella raivolla ja urhoollisuudella. Karjalainenkin oli tunkeutunut esiin Hämläisten rintamaan ja iskuistaan tunnettiin hän heti Hatanpään Heikin ja Korven Kelon vertaiseksi.

Pyhän haudan ritari koetti elähyttää sotilaittensa intoa esimerkillänsä ja sanoillansa, käyttäen ahkerasti niitä suomenkielisiä lauseita, joita hän matkallansa oli oppinut. Tämä hänen taitonsa Suomen kielessä ei suinkaan ollut suuri, vaan päinvastoin hyvinkin vähäinen. „Älkää peljätkö“, „Pyhän neitsyn nimeen“, „tuhat tulimaista“, „pitkä kuin nälkävuosi“ ynnä muutamia muita lauseita — siinä oli kaikki. Mutta näitä lauseita hän käytti sitä ahkerammin.

Toiset ritarit eivät osoittaneet vähempää rohkeutta. Pelottomasti he ratsastivat vihollisparvien keskelle, sortaen maahan mitä vaan sattui eteen. Mutta siinä missä yksi Hämläinen kaatui oli toisia kohta sijassa, jotka välttämättä ritarien miekkojen iskuja hätyyttivät heitä keihäillään. Kristityt ratsumiehetkin kunnostuttivat itseänsä kiitettävällä tavalla. Miehuus oli molemmin puolin yksiväkinen, mutta muistettava on, että kristityt olivat Hämläisiä monenkertaisesti harvalukuisemmat. Paetessaan olivat viimeainitut tallanneet ja murtaaneet alas tehdyt varustuksensa, jotta heillä niistä ei enää ollut hyötyä eikä kristityille sanottavaa haittaa.

„Kultainen ritari“ lähetti varaosastolleen käskyn rientämään taisteluun, pitäen sitä luuloa, että jo paljas sen etäältä kajahtava torventoitutus säikähdyttäisi Hämläisiä. Nämät tosin siitä ensi alussa hieman hämmästyivät, mutta nähtyänsä kuinka vähälukuinen kristityille avuksi rientävä ratsujoukko oli, tyyntyivät he taas kokonaan.

Pyhän haudan ritarilta loppui kärsivällisyys. Kannustaen ruunaansa ratsasti hän uhkarohkeasti ristiin rastiin vihollisten rivien lävitse, sinkahuttaen pitkällä miekallansa niin raivokkaasti ja voimakkaasti, että kaikki sortui maahan mitä vaan hänen tiellänsä sattui hänelle eteen. Mutta tästä hänen urostyöstänsä ei lähtenyt kristityille niin suurta hyötyä kuin ritarille ponnistusta, eikä se millään lailla ratkaisevasti vaikuttanut

tappelun menoon. Hämäläiset täyttivät heti sen aukon, joka jäi hänen jälkeensä, ja ne, jotka hänen kalvastansa saivat surmansa, olivat verraten harvalukuiset, sillä kussa hän kulki antoivat Hämäläiset hänelle tietä, viisaasti välttämällä hänen hurjia iskuja.

Mutta kristityt väsyivät yhä enemmän. Heidän ensimmäinen rivinsä, josta paljon väkeä oli joko kaatunut taikka haavoittunut, vetäytyi toisten taakse levähtämään. Haavoitettujen joukossa oli kolme ritariakin. Pian seurasi toinen rivi ensimmäisen esimerkkiä ja ennen pitkää peräytyi koko kristittyjen joukko hengähtämään. Kultainen ritari ja muut ritarit olivat raivoissaan. Erittäin kiukustutti ensinmainittua hirveästi, että hänen väkensä väistyi taitamattomien „talonpoikaishurjasten“ edestä. Mutta siinä ei auttanut kiukkuakaan. Hän saattoi pitää hyvänä onnena, että peräytyminen tapahtui hyvässä järjestyksessä.

Hämäläiset nostivat raikkaan riemuhuudon. Toivo lopullisesta voitosta paisui heissä.

Kuudennen osaston keralla oli Hieraniemen Paavo saapunut taisteluun. Hän tähysteli levottomasti Hämäläisten rivejä, nähdäkseen Hatanpään Heikkiä. Mutta Paavon taisteluun tullessa sattui Heikki olemaan Hämeen sotajoukon äärimmäisellä siivellä kaukana siitä paikasta, missä Paavon osasto teki ensimmäisen rynnäkkönsä. Kaukaakin tunsipa Paavo Heikin, kun tämä pulskan ruunansa seljässä ratsastaen milloin sanoilla kehoitteli miehiänsä urhouteen, milloin ryntäsi vihollisten kimppuun siinä, missä nämä ankarimmin ahdistivat Hämäläisiä. Paavo ohjasi heti ratsunsa Heikkiä kohden. Heikkikin huomasi nyt Paavon ja, tulisen punan noustua hänen kasvoillensa, ajoi hän vihasta vimmastuneena täyttä laukkaa häntä vastaan.

Mutta jääköön nyt muutamaksi hetkeksi tappelutanner. Mitenkä ovat asiat Nokian virran rannalla.

Tuskin oli karjalainen äsken ratsastanut äyrään kumulta tappelutanterelle päin, kun kaksi täydessä sota-asussa olevaa ratsastajaa saapui virran vastakkaiselle rannalle, lähes samalle paikalle, josta karjalainen oli aloittanut uhkarohkean

uimaretkensä. Toisen ratsastajan takana istui eräs vanha akka, molemmilla käsillään pitäen kiinni satulasta. Kun kaikki kolme olivat nousseet hevosten seljältä, opasti akka ratsumiehet erään lähellä olevan tibeän viidakon luo, jonka jälkeen miehet mitä kiireimmiten vetivät pienen, siihen kätketyn veneen rannalle ja työnsivät sen vesille. Kaikki kolme astuivat sitte veneeseen, joka siitä painui niin syvälle veteen, että virran laineet huuhtoivat sen partaita. Vaikka näytti karmalta tämäkin matka, saapuivat kuitenkin kaikki kolme onnellisesti toiselle rannalle. Se ratsastajista, joka ensimmäisenä astui rannalle, rupesi heti kapuamaan äyrästä myöten ylös. Ehdittyänsä kummulle heittäytyi hän rinnallensa nurmelle ja tähysteli tarkasti eteensä.

Toinen ratsastajista sitoi olallaan kantamansa vahvan köyden kiinni eräaseen, tällä rannalla olevaan lauttaan. Sen tehtyään hyppäsi hän suurenpuoleiseen veneeseen, jonka perälle akka jo edeltäpäin oli istunut. Annettuansa köyden akalle tarttui mies airoihin ja soui voimiensa takaa vastakaista rantaa kohti. Akka hellitteli köyttä, joka oli niin pitkä, että se ulottui toiselle rannalle saakka.

Tälle rannalle oli ennen heitä maitse saapunut suuri joukko ratsastajia, lähes sata miestä. Kaikki olivat sotaissä hankkinassa ja heidän päällikkönsä kantoi täydellistä rautapukua, jommoista ainoastaan ritarien oli tapana kantaa.

Kun lauttaan kiinnitetty köysi oli saatu rannalle, tarttuivat ratsumiehet miehissä siihen ja ennen pitkää oli lautta hinattu yli virran. Töpö täynnänsä miehiä ja hevosia hinattiin se pian taas takaisin vastakkaiselle rannalle. Päällikkö oli nimittäin, joukko miehiä mukana, lähtenyt edeltäpäin veneellä, ottaen hinausköyden mukaansa. Hän piti sill'aikaa yhtä mittaa silmällä tuota kummalla rinnallensa kyyristynyttä vakoojaa, joka, viitaten käsillänsä ikäänkuin hän tahtoi pyytää tulijoita kiirehtimään, nyt riensi alas kummulta ja saapui rannalle samana hetkenä kuin venekin.

„Miltä näyttää?“ — kysyi päällikkö, astuttuansa veneestä, hätäisellä kiireellä vakoojalta.

„Ikävältä näyttää!“ — vastasi tämä.

„Kautta pyhän Olavin! Mitä sanotkaan ja mitä tarkoitat?“

„Sen sanon, mitä omilla silmilläni näin kummalla käydessäni. Hämmäläiset ovat voitolla! Meidän väkemme peräytyy.“

„Mitenkä tuota voisin uskoakaan!“ — huudahti päällikkö. „Minusta on ihan mahdoton, että sotajoukko, jota johtaa urhoollisin ritari koko kristikunnassa, peräytyisi! — Siinä mahtanee olla joku sotajuoni tekeillä.“

„Sit' en usko! Selvästi näin, että he pakosta peräytyvät“ — säesti vakooja.

Samalla laskeutui lautta rantaan ja ritari kääntyi virran ylitulleisiin, käskemään heitä hevosineen pikaa joutumaan maalle, jotta turha viivytyksellä lauttaamisessa mahdollisuuden mukaan välitettäisiin. Virran ylituotujen hevosten joukossa oli hänen oma ratsunsaakin, jonka eräs palvelija nyt talutti hänen luoksansa. Odottaessaan toista lautallista väkeä, järjesteli ritari niita miehiänsä, jotka jo olivat tulleet virran yli. Saatuansa heidät sotajärjestykseen, mietiskeli hän, ryntäisikö nyt heti Hämmäläisten kimppuun. Varovaisuus kielsi häntä sitä tekevästä. Mutta kun lautta toisen kerran oli saapunut takaisin ja siinä tulleet miehet ratsuineen olivat astuneet maalle ja asettuneet riveihin, ei hän ilennyt kolmatta lautallista odottaen, vaan antoi, muistutettuaan jäljessä olevia kiiruhtamaan, käskyn lähtöön.

Taistelukentällä Hämeen sotajoukko ottelee peräytyvien kristittyjen huovien kanssa. Hieraniemen Paavo ja Hatanpään Heikki pyrkivät päästä mitteleämään miekkojansa toisen toisensa kanssa. Mutta tämä ei onnistunut niinkään helposti, sillä ratsastaissa tuli heille vastaan useampia vihollisia, joiden kanssa heidän täytyi taistella ja jotka heidän piti voittaa saattaksensa jatkaa matkaansa. Niinpä tapahtui Paavolle, että urhea karjalainen, joka sattui olemaan lähellä, sai hänet nähdä. Huutaen: „tuossapa on sama konna, joka, neuvoessaan minulle tietä, pahasti minut petti!“ hyökkäsi hän rajupäissään Paavoja vastaan. Ankara tappelu syntyi siinä näiden väkevien miesten välillä. Aseiden käyttämisessä olivat molemmat yhtä taitavat, mutta vilkasluontoinen karjalainen oli tuihtupäisempi ja varomattomampi kuin Paavo, jotta hän lopulta

juuri varomattomuutensa tähden joutui surman omaksi. Sinä hetkenä, jona Karjalainen, kuolettava haava rinnassa, kaatui ratsunsa seljältä maahan, kuului kova torven törähdys virranpuoliselta kummulta. Kaikki, niin hyvin kristityt kuin kristin-uskon viholliset, loivat silmänsä sinnepäin ja taistelu taukosi kaikkialla aivan kuin käskystä. Ensimmäinen ajatus jokaisella oli se, että nuo tappeluun pyrkijät, jotka juuri olivat ehtineet ylös kummulle, olivat Karjalaisia. Hämeen miehet sen tähden kohta nostivatkin korkean ilohuudon. Mutta kauhuksi muuttui heidän ilonsa, kun nuo tulokkaat, ratsastaessaan vahvaa vauhtia alas kummulta, vastasivat kristittyjen tunnetulla sotahuudolla: „Pyhä neitsyt ja pyhä Henrikki meidän kanssamme!“ Tuskin oli kaiku tästä Hämäläisten sydänverta jäädyttävästä huudosta tauonnut kuulumasta, kuin tulijat jo törmäisivät heidän kimppuunsa, sortaen aseillansa lähinnä seisovat.

Pyhän haudan ritari ei ymmärtänyt, mitä ajatella tuosta odottamattomasta avusta, joka niinkuin pyynnöstä lähetettynä oli saapunut paikalle juuri silloin kun hän sitä kipeimmin tarvitsi. Hyvin hän oli taipuvainen uskomaan, että samat pyhimykset, jotka uudessa tuomiokirkossa olivat osoittaneet niin suurta kykyä ihmetöiden toimeenpanemisessa, yhä vielä harjoitellen tätä ylevää taitoansa tämänkin ihmeen olivat saaneet aikaan. Itsekseen hän päättikin taistelun jälkeen keskustella munkin kanssa tästä asiasta ja tiedustella hänen mielipiteitensä.

Mutta ennen kaikkia oli nyt rynnäkkö tehtävä ja vihollisten joukko voitettava. Ritari ei enää epäillyt menestyksestä. Hän arveli, että noiden outojen sotilaitten tulo oli lannistuttanut Hämäläisten miehet ja kiihoittanut hänen oman väkensä intoa ja rohkeutta. Eikä hän siinä erehtynytäkään. Pelottomasti hyökkäsivät hänen miehensä vihollisten kimppuun. Väsymystä ei kukaan heistä enää tuntenut, haavoitetutkin unhottivat tuskansa ja riensivät taisteluun.

Kuin vaihteleva onni täällä maailmassa on, sen saivat toiveissaan pettyneet Hämäläiset nyt tuta. Äsken he olivat voitolla, nyt heitä ahdistettiin entistä ankarammin edestä ja takaa. He olivat kahdella päällä minnepäin kääntyä, mihin suuntaan iskeä. Yhä tulvaili uusia vihollisparvia alas kummulta heitä hätyyttämään. Kussakin niissä tosin oli vaan kymmenkunta miestä, mutta Hämäläisten peljästynt mielikuvi-

oli heissä näkevinään yhtä monta sataa kuin heitä oli kymmeniä. Järjestystä ei kauvemmin ylläpidetty; huutaen juoksi yksi sinne, toinen tänne, kukin arvellen, että kaikki nyt oli hukassa. Onneton se sotajoukko, joka näin joutuu kahden vihollisparven keskelle! Sellainen asema kovasti kokee harjaantuneimmankin armeijan kuntoa ja lujutta, harjaantumattoman se saattaa epätoivoon.

Hatanpään Heikki, jonka, asiain näin onnettomalle toialle käännettyä, oli täytynyt heittää toistaiseksi kostotuumansa Paavoja vastaan, ratsasti pitkin Hämäläisten rivejä, pyytäen heitä rauhoittumaan vakuuttamalla, että kaikki onnellisesti päättyy, jos vaan järjestystä noudatetaan. Samoin teki Tavela, mutta ei kummankaan heistä enää onnistunut saada kristittyjen murtamia rivejä järjestetyiksi. Molemmilla siivillä pakenivat Hämäläiset jo joukottain metsien ahtaissa sopissa etsiäksensä turvaa. Pian oli heissä päässyt yleiseksi se ajatus, että pakeneminen oli ainoa keino pelastukseen ja tätä ajatusta noudatettiin nyt kaikkialla. Kristityn sotajoukon harvalukuisuus tekikin pakoon pääsemisen verraten helpoksi. Mutta kylläpä siinä yhtä kaikki moni mies kaatui kuolinhaava niskassa.

Vähän nyt enää auttoi, että Korven Kelo ja muutamat muut Hämeen miehet vielä taistelivat raivoisasti ja urhokkaasti kuin haavoitetut jalopeurat. Loihtija oli niin innoissaan, ett'ei hän pitkään aikaan huomannutkaan, että suurin osa hänen kansalaisistansa oli pötkinyt kypälämäkeen. Mutta kun hän sen huomasi, joutui hän äärettömään raivoon ja huusi niin kaubealla äänellä, että se nostatti hirmua vihollisissa: „Voi teitä raukkoja! Voi teitä kirotuita konnia! Miksikä te säästitte tuota kristittyä lasta, jotta sen veri ei saanut vuotaa vihannoitsevalle nurmelle, sekaantua Pyhäjärven aaltoihin! Vihoitettut jumalamme eivät vielä olleetkaan lepytetyt! He vaativat nyt minunkin vertani, lämpöisintä sydänvertani!“ Tämän sanottuansa hyökkäsi hän kamalasti vonkuen tiheimpään vihollisparveen ja jaellen siinä sanomattomalla raivolla pitkällä miekallansa turmiota tuottavia iskuja sai hän vihdoin surmansa erään ritarin miekan kautta. Vanha ukko Tavela oli jo ennen häntä maksanut veriveronsa isänmaallensa ja kansansa vapaudelle.

Niihin harvalukuisiin Hämäläisiin, jotka olivat taistelleet Korven Kelon keralla, vaikutti heidän suuren loihtijansa surma salaman iskuna. He eivät enää kyenneet käyttämään aseitansa. Hermottomina vaipuivat heidän kätensä alas. Kaikkialla vihollistensa ympäröiminä, antautuivat he sortajillensa vangiksi. Mutta yksin tämän antautumisensa kautta he eivät olisi pelastaneet henkeänsä. Sen ajan n. k. kristityt sotilaat olivat yhtä raakamieliset ja julmat kuin heidän pakanalliset vihollisensakin. Erittäin verisien tappelujen jälkeen he käyttäytyivät mitä hirveimmällä julmuudella. Inhoittava räökkäämistyö olikin jo pantu alkuun, kun pyhän haudan ritari saapui paikalle ankaralla mahtisanallansa kerrassaan tekemään siitä lopun.

Hatanpään Heikki oli viimeiseen asti käskemällä ja rukoilemalla kokenut estää kansalaisiansa pakenemasta. Mutta nähdessään kaikki ponnistuksensa mitättömiksi, sammui hänessäkin viimeinenkin toivon kipinä. Yksi ainoa toivo jäi nyt enää hänelle jällelle, yksi ainoa työ tehtäväksi: niin kalliista hinnasta kuin mahdollista myydä henkensä. Hengissä pelastumista tästä taistelusta, jossa kansan etevimmät miehet olivat saaneet surmansa, piti hän häpeänä ja loukkauksena jalosti kaatuneita sankareita kohtaan. Taistelu oli jo kaikkialla tauonnut, Heikki vaan yksin enää taisteli. Hänen urhoollisuutensa ja jalo ryhtinsä herättivät kunnioitusta vihollisissakin.

Hieraniemen Paavon oli taistelun vyörivä virta vienyt Heikin läheisyydestä. Nyt hän taas saapui sille paikalle, jossa Heikki hieroi kuolonkauppaa kaikkialla häntä ympäröivien vihollisten kanssa. Veri rupesi kiehumaan Heikin suonissa, kun hän näki Paavon ryntäävän häntä vastaan. Mutta samalla tämä näky muistutti häntä Lyylistä. Hän vaaleni. Ei milloinkaan ollut Lyylin kuva niin suloisena, niin viehättävänä astunut hänen mielikuvitukseensa kuin nyt tänä hetkenä, jolloin hän seiso ihan Tuonen portin edustalla! Ja tämän ihanan sulottaren jättäisi hän nyt Paavon haltuun! Ehkäpä oli Lyyli vastaisuudessa menevä Paavolle emännäksikin! Ei! ei! Tuo ei saisi tapahtua! Heikin teki nyt mieli elää, hän päätti elää, pelastaaksensa Lyylin. Yksi keino tarjoutui hänelle pelastukseen. Hän tuns iksensä tarpeeksi voimakkaaksi koettamaan sitä. Tosin vuosi hänestä verta useasta

haavasta, mutta nämät haavat olivat vaan pieniä naarmuja, joita hän innoissansa tuskin huomasiikaan. Hän kannusti äkkiä ratsuansa, jonka ankaruuteen ja väkevyYTEEN hän luotti, ja tarttuen molemmiin käsin miekkansa kahvaan jakeli hän niin ankaria iskuja ylt' ympärillensä, että lähinnä olevat viholliset, niiden joukossa Paavokin, hämmästyksellä väistyivät syrjään. Pieni aukko tasankoon päin oli näin avattuna. Tuulispään nopeudella kiiti Heikin ankara ruuna siitä ulos. Heikki oli päässyt satimesta. Mutta hän oli kohta joutumaisillaan toiseen. Hieraniemen Paavo ja kaikki ne ratsumiehet, jotka äsken olivat hätyyttäneet Heikkiä, rupesivat noituen ja huutaen heti ajamaan häntä takaa. Heidän huutonsa saivat erään tasangolla ratsastavan, Hämäläisiä takaa ajamasta paluumatkalla olevan vihollisparven huomion käännetyksi Heikkiin.

Näytti nyt siltä kuin olisi Heikin ollut aivan mahdoton päästä pakoon. Mutta hän ei vielääkään heittänyt toivoansa. Yht'äkkiä käänsi hän ruunansa oikealle ja ratsasti nyt molempien vihollisparvien välillä, pyrkien päästä viimeksi saapuneen parven äärimmäisen siiven ohitse, jolloin hänellä olisi ollut tie vapaana vastakkaiseen metsään. Mutta tämä yritys ei onnistunut hänelle. Hetki hetkeltä saapui hän lähemmäksi Nokian virtaa, joka tällä kohdalla on tavattoman raivokas ja pyörteinen. Muuan pieni viidakko vaan enää eroitti hänet virrasta. Mitä tehdä?

Mitäkö tehdä? Olisiko hänellä viholliset kintulla ollut tilaa ja tilaisuutta valikoimaan pelastuskeinoja?! Yhtä kyytiä virtaan, se oli suurin tie — kuoloon, sanoi hänen järkensä hänelle, eloon, kuiskasi hänelle toivo. Yksi silmänräpäys vielä ja Hatanpään Heikki katosi hevosinensa vihollisten keihäiden vinkuessa hänen ympärillensä Nokian virran vaahtovaan pyörteisiin.

Hänen ahdistajansa katsoa tuijottelivat ihmetellen hänen jälkeensä virtaan, jonka pinnalle Heikin ruunan pää kotvasen kuluttua kohosi ja kohta sen jälkeen selkäkin, jossa yksi keihäs vielä istui kiinni, vaikka virta oli murtanut siitä varren poikki. Haavoittunut hevonen koki uida rantaa kohti, surullisesti katsellen siellä seisoviin vihollisiinsa, ikäänkuin olisi se pyytänyt heiltä apua. Mutta pian hevosraukan voimat lopuivat ja se upposi veden alle.

„Miestä ei näy ensinkään. — Johan tuo taisi jäädä pohjaan kuin koira, joka kivi kaulassa upotetaan“ — virkkoi eräs ratsumiehistä.

„Nokian virralla ei ole tapana luopua kerran saadusta saaliistansa!“ — sanoi Hieraniemen Paavo ilkeällä naurulla.

Seitsemästoista luku.

Se akka, joka kahden ratsumiehen keralla pienessä veneessä souti yli Nokian virran ja kohta sen jälkeen toisella veneellä palasi toiselle rannalle, ei ollut mikään outo henkilö. Se oli tuo ilkeä noita-akka Taara.

Kun kaikki sotilaat hevosineen lautan ja veneiden avulla olivat päässeet virran yli, jäi Taara yksin Nokian läntiselle rannalle.

Hän ei jäänyt sinne suotta. Hänellä oli toimitettavana tärkeä toimi, jonka hän ainoastansa yksinäisyydessä saattoi menestyksellä toimittaa vieraan silmän näkemättä. Taaran piti noitua turmiota ja häviötä Hämäläisille, jotka olivat häntä ja hänen taitoansa pilkanneet, ja onnea ja voittoa kristityille, jotka olivat ottaneet kostaaksensa hänen loukatun kunniansa. Se ei ollut mikään helppo tehtävä, mutta Taara oli väkevä noita, eikä hän siis ollenkaan epäillyt onnistuvansa.

Viidakon takana oli paadenmuotoinen kivi. Sen luo meni Taara. Käytyänsä kolmasti kiven ympäri ja syljettyänsä siihen kymmenen kertaa, otti hän povestansa noitapussinsa, jossa säilytti noitakalujansa. Niitä oli jos jonkinlaisia: kotkan kynsiä, käärmeen pääkalloja, sammakon luurankoja, kolmasti muutetun huoneen seinästä otettuja puumuruja, koiran kulmahammas y. m. tenhokkaita aineita. Nämät kaikki latoi hän paadelle ja järjesteli niitä noitumiselle sopivaan järjestykseen. Millainen tämä järjestys oli, se oli Taaran salaisuutena. Ylen tärkeä oli, että kukin esine tuli oikealle paikallensa; siitä riippui noituuden menestys suuressa määrässä. Saatuansa kaikki noitakalunsa asianmukaiseen reilaan, astui hän taas kolmasti paaden ympäri, joka käynnillä sylkien kolme kertaa

paadelle. Sen jälkeen alkoi hän mennä haltijoihinsa, kääntyen vuorotellen auringon nousuun ja laskuun päin ja lukien seuraavat haltijoihinmenemissanat:

Luontoani nostattelen,
Haastattelen haltijata;
Nouse luontoni lovesta,
Haon alta haltijani,
Kiven alta auttajani,
Sammalista saattajani!
Tule kalma kauhistava
Tuekseni, turvakseni,
Varakseni, voimakseni
Näille töille tehtäville!
Tule mua auttamahan,
Vastuksia voittamahan,
Sotisia sortamahan,
Jotta Hiidet himmeneisi,
Maan kamalat kaippeneisi
Tämän noian noituessa,
Viisaan eukon laatiessa!

Että haltija taikka Kalma näin käskettynä saapuikin Taaran luo, sen saattoi arvata siitä, että hänen muotonsa muuttui entistänsä hirveän näköisemmäksi: hänen silmänsä tuijottelivat kamalasti ja hiukset hänen päässänsä nousivat pystyyn. Sen perästä otti hän lähettääksensä vieraansa ankaralle kostoretkelle, lukien sille kovalla äänellä seuraavat manaussanat:

Tuonne ma sinun manoon,
Tuonne käsken ja kehotan,
Suurelle sotakeolle,
Miesten tappotantereelle,
Jossa miehet miekkeleikse,
Tasapäinä tappeleikse!
Siell' on verta juoaksesi,
Lippoaksesi lihoa,
Eikä syöen syömät puutu,
Juomat juoen ei vähene:
Verta siell' on säärivarsi,
Polven korkeus punaista!
Lähe sinne meuhoomahan
Hämeen miestä tappamahan,
Surmaamahan, sortamahan!
Kosta kovin pilkkaajille,
Viisaan noian parjaajille,
Huntupäisten kantamille,
Hämeen emojen pojille!

Mutta kun sinne saapunet,
 Sinne saavut että ehdit,
 Suojellos sa kristityitä,
 Lapsia oudon jumalan,
 Ett'ei pää pahoin menisi,
 Hivus heistä lankeaisi!

Nämät manaus sanat sanottuansa muutti Taara paadelle ladotut noitakalunsa toiseen järjestykseen ja kutsutti sitte luoksensa Syöjättären, jonka hän samoin lähetti taistelukentälle Hämeen miehiä hätyyttämään. Mutta ei hän nytkään vielä ollut tyytyväinen, vaan manasi luoksensa, kunkin vuorostansa, Hiiden, Lemmon, Kivuttaret ja kaikki muut onnettomuutta tuottavat pahat olennot, käskien heidänkin mennä tappelutanterelle Hämäläisiä ahdistamaan ja kristityitä auttamaan. Hirveä on loukatun noita-akan viha, kova hänen kostonsa! Sill'aikaa kuin Taara näin noitui, kärsivätkin Hämäläiset kovan tappion ja joutuivat surman suuhun, mutta tapahtuiko tämä onnettomuus heille Taaran noitumisen takia, sitä ei ole takaaminen.

Taara olisi kenties kuinka kauvan jatkanut noitumistansa, ell'ei hevosen korskua ja kavioiden kopinaa yht'äkkiä olisi kuulunut aivan läheltä. Joutuisasti haalittuansa kallisarvoiset noitakalunsa kokoon ja pantuansa ne pussiin, jonka taas katki poveensa, astui hän muutamia askeleita syrjään, tähystelläksensä, kuka virran rantaa lähestyvä ratsastaja oli. Pian hän saikin tilaisuutta tarkastella häntä oikein likeltä, sillä tuokion kuluttua saapui tuo ratsastaja rannalle ihan samojen pensaiden syrjään, joidenka taakse Taara äkkiä oli pajahtanut piiloon. Vähän aikaa asiaa arveltuansa, teki noita-akka mielessänsä sen johtopäätöksen, ett'ei hänen tarvinnut tuota Hämäläis-talonpojan pukuhun puettua, laihaa ja huonon näköisen konin seljässä ratsastavaa miestä peljätä, jonka jälkeen hän astui lymypaikastansa miehen luo, tervehtäen häntä: „Hyvää huomenta, matkamies! Eivät liiat lihat sinun koniasi liioin rasita, eikä juostessa paina.“

„Jos ne sitä rasittaisivat, eihän tämä ratsuni sitte olisi-kaan paras juoksija monien kymmenien penikulmien alalla. Vaan näyttäähän sinussakin löytyvän luita hieman enemmänkin kuin kohtuullista olisi, mutta lihaa tuskin nimeksikään“ — vastasi ratsastaja.

„Parjalan pajastako olet syntyperää?“ — kysyi Taara suuttuneena.

„Enhän pyydä sinua parjata, akka, kun vaan sanot minulle, mitenkä päästä virran yli? — Onko tässä venettä saatavissa?“

„Turhaanpa hevostasi kehuit, jos venettä etsit virran toiselle puolelle päästäksesi!“ — intti noita.

„Älä puhu mielettömiä, akka, vaan vastaa kysymyseeni!“

„Kelpo ratsastaja ei milloinkaan neuvotonna ole jäänyt tämän virran rannalle! Kahlasipa tästä tänä aamunakin kelpo mies virran yli!“

„Pidätkö minua mielettömänä, ettäs minulle mahdottomia uskottelet?“

„Ellet usko, ole uskomatta, ellet lähde virtaa vuovamaan, jääös tälle rannalle, sillä kaikki veneet ovat tuolla puolella! Mutta eihän sinulla kiirettä taida ollakkaan, eikä tärkeitä toimia käsitettävinä?“

„On, minun on kova kiire!“

„Mihin? Surmalaanko suurukselle tai Manalan muorin pitoihin?“

„Mitäpä se seikka sinuun koskee?“

„Eipä koske ensinkään, mutta jotakin sanoiksi sanellaan kahden kesken tässä ollessamme!“

Mies loi uudelleen silmänsä virran vastakkaiselle rannalle ja kirosi, nähtyänsä lautan ja veneet siellä, niitä, jotka olivat soutaneet ne sinne.

„Miksikä heitä kiroot, kun et tunne, kutka ovat?“ — intti Taara.

„Tuntisitko sinä heitä?“

„Miks'en tuntisi? Hämäläiset sousivat, sousivat myös kristitytkin.“

Outo mies katsoi tarkkaavalla epäluulolla Taaraan.

„Sekavia sa sammaltelet, akka! Sinuhun ei ole luotamista eikä puhettasi uskomista.“

„En ole luottamustasi pyytänytkään ja sanojani uskomatta saatat olla. Kunnon mies luottaa itseensä eikä tuhlaa aikaansa toisilta neuvoa kysymällä. Mutta sinäpä näytätkin olevan oikein saamaton nuhjus!“ — tiuskasi Taara.

„Pidä kitasi, akka, äläkä minua suututa!“

Mies nousi hevosensa seljältä ja käveli kärsimättömästi edestakaisin.

„Tunnin kun noin ahkerasti astelet, olet kulkenut lähes penikulman ja Nokian virta on jäänyt kauas selkäsi taakse!“ — ilveili Taara.

Tätä kokkapuhetta mies tuskin kuuli, sillä kaikki hänen huomionsa oli kiintynyt muutamiin ratsastajiin, jotka vastakkaista virran äyrästä myöten ratsastivat lautan luo, jolla heidän nähtävästi oli aikomus tulla virran yli, niinkuin tosiaan tulivatkin. Ensimmäinen heistä, joka talutti ratsuansa rannalle, oli Hieraniemen Paavo. Hänen luoksensa astui outo mies ja kysyi: „Kaiketi hinataan tämä lautta jälleen takaisin toiselle rannalle?“

„Kyllä vaan. Heti kohta. Siellä on paljon virran ylitse pyrkijöitä. Tuolla kummulla näkyy jo yksi parvi heistä.“

„Saattanenhan minä ratsuni kanssa päästä mukaan?“

„Miksikä ei. Mutta sen sanon sinulle, joko olet kristitty taikka pakana, ettäs olet myöhästynyt. Kaikki työ on jo tehtynä. Haudankaivajan toimen voivat kuitenkin antaa sinulle!“

„Kiitoksia ilmoittamastasi! Mutta sellaiseen toimeen en aio ryhtyä enkä kadehti kaarneilta paistia. — Minulla on kirje jätettävä munkki Herpertille.“

„Kirjekö? Keneltä?“ — kysyi Paavo uteliaasti.

„Tuomas piispalta. — Mutta johan on lautta valmis lähtöön.“

„Herpertti munkin tapaat hupsun päällikkö-ritarimme seurassa. Ne molemmat ovat aina yhdessä. Vaan tuollapa he seisovatkin kummulla.“

Puhuessaan oli Paavo seurannut miestä lautalle asti. Palatessaan tapasi hän Taara-eukon tarkastamassa muutamia aseita ja erästä mekkoa, jotka kapineet olivat sidotut kiinni Paavon satulaan. Mekossa oli paikottain veripilkkuja, jotka eivät vielä olleet täysin kuivuneet.

„Tämä mekkotakki ja nämä aseet eivät ole omasi“ — intti noita-akka.

„Ovatpa toki. Vieläpä tuo kilpikin ja tuo rintapeite vitjoinensa ovat minun omani. Voittaessani urhoollisen karjalaisen perin ma hänen aseensa ja varuksensa. — Sen saat sinulle sanoa, akka, että minua saapi Tuomas piispa

kokonaan kiittää siitä, että hänen väkensä tänäpänä pääsivät voitolle!“

Taara vihastui silmittömästi näistä Paavon viimeisistä sanoista.

„Sinuako?“ — huusi hän. — „Sun pitäisi hävetä sel-laista sanaa, sa katala raukka! Vai sinuako? Ryömi ensin sammakkona pitkin maata, ennenkuin yrität lentämään. Koi-ran pennuksi äitisi sinun synnytti eikä emosi sinua karhuksi aikonut! Vai tahtoisitko minulta riistää kunnian tänä aamuna saavutetusta voitosta! Turhaanko minä olisin käynyt Vam-maskoskella ja vielä edempänä, tallannut metsät ja manteret halki ja poikki kutsuakseni siellä olevia „mustan Tuomaan“ sotureja tänne? Pilkan vuoksiko olisin antanut heille luvan hirttää minut, ell’ei kertomustani todeksi huomattaisi? Entäs vielä? Mistä sinä, tolvana, syvät syntyysanat, kuolon ja kal-man sanat olisit oppinut? Vai oletko sinä loitsija, sinä? Läh-tivätkö Syöjättäret, läksikö Hiisi ja Lempo sinun taitosi kautta sotatanterelle Hämäläisiä hätyyttämään? Ohoh mies! Sinun pitäisi tietämän, että jos tahdon, niin voin lukea sinut save-hen, kantopökökö matalammaksi, sammalta alemmaksi. Kätesi voin ma kuivetuttaa ja tehdä sääresi seipään siskoiksi.“

Paavo oli taikauskoinen niinkuin kaikki Suomalaiset. Hän pelkäsi Taaraa, jonka uhkaukset häntä kauhistuttivat. Suutuksissaan ollessaan olikin Taara hirvittävän näköinen. Saadaksensa hänen mielensä tyyntymään, alkoi Paavo puhua hyvää kaunista hänen kanssansa, myöntäen, että saavutettu voitto tosiaankin oli hänen ansioksensa luettava.

Tällaiselle puheelle eivät olleet Taaran korvat kuurot. Hän rauhoittui vähitellen ja lupasi ruveta Paavon ystäväksi. Lupasipa lukea Paavolle naimaonneakin, kuitenkin sillä eh-dolla, että Paavo kertoisi hänelle kaikki mitä hän tiesi ja tunsii tappelusta. Ja Paavo suostui kertomaan.

Virran toisella puolella oli munkki vastikään toimittanut pyhän toimituksen. Kristityt olivat keskelle tasankoa kaiva-neet suuren kuopan ja siihen haudanneet tappelussa kaatu-neet kumppalinsa. Tämän haudan oli munkki äsken siunan-nut. Mutta kaatuneitten Hämäläisten hautaamisesta ei ollut puhettakaan. Heidän ruumiinsa jätettiin herkkupaloiksi kaar-neille ja metsän pedoille.

Ritarin ja munkin toinen toisensa kanssa haastellessa astui kirjeenkantaja syvästi kumartaen heidän luoksensa ja antoi Tuomas piispan kirjeen munkille.

„Tuomas piispaltako? Suojeluspyhäni suokoon, ett'eivät hänen kirjoittamansa uutiset olisi surullista laatua!“ — huudahti munkki, repäisi kirjeen kotelon auki ja luki kirjettä silminnähtävällä levottomuudella.

„Mitä uutta? Mitä kuuluu Röntämäeltä?“ — kysyi ritari.

„Ikäviä uutisia! — Karjalaisten suunnattoman suuri laivasto on saapunut linnanlahdelle. Viholliset valmistautuvat astumaan maalle. Heidän lukuansa ei voi arvaamaltakaan määrätä... se on lähes yhtä suuri kuin meren hiedan... Piispa kuitenkin luottaa pyhän neitsyn ja pyhimysten voimakkaaseen apuun... Myös ritariensa ja soturiensa uskollisuuteen ja urhouteen... Meidän tähtemme on hänen ylhäisyytensä levoton... toivoo kuitenkin, että kaikki meille hyvin menestyy... Kohta kun olemme saaneet voiton Hämäläisistä käskää hän meidän palata takaisin, tuoden mukamme niin paljon väkeä kuin mahdollista... Yrjänä ritari muuttaman kymmenen ratsumiehen kanssa jääköön Hämeeseen voitettuja pitämään kurissa.“ Munkki nosti silmänsä kirjeestä ja katsoi ritariin, joka loihe sanomaan: „Aivanhan pyhä piispa toivoo meidän samoin tekevän kuin me jo olemmekin päättäneet tehdä! Sanasta sanaan ihan samoin!“

„Tämä ajatustemme yhtäläisyys on tosiaankin kummastuttava“ — myönsi munkki — „enkä sitä pyhimysten voimalliset avutta voi ajatella tapahtuneeksi. — Mutta nyt pitää meidän tuumailla, mitenkä pikemmin saamme Tuomas piispalle annetuksi tiedon loistavasta voitostamme. Tämä tieto on ilahuttava Hänen Ylhäisyytensä mieltä ja on kiihoittava kaikkia hänen ritareitansa ja satureitansa urhoollisuuteen heidän taistelussansa Karjalaisia vastaan. Ehkä lähetämme tämän kirjeenkantajan tuota ilosanomaa viemään? Yksityinen ratsastaja ehtii aina pikemmin matkan päähän kuin suuri ratsujoukko. Etenkin tulee vankien kuljettaminen hieman vitkastuttamaan matkaamme, jos nimittäin välttämättömästi tahdotte, että viemme heidät mukamme?“

„Kuinkapas muuten!“ — otti „kultainen ritari“ kiiwaasti lausuaksensa. — „Mitä olisi sodasta palajava voittoisa sotajoukko ilman vangeita? Onnettomasti kyllä, on meillä

niitä niin vähä, ett'ei siitä sittenkään synny mitään kunnollista voittokulkua, vaikka heidät viemmekin kanssamme jok'ainoan miehen. Toista oli, kun voittajana ratsastin pyhään Jerusalemiin kymmenen tuhatta vangittua Saracenilaista saattojoukkona. Sehän oli jotakin! — Mutta juuri sentähden, että meidän varamme nyt ovat niin vähissä, tulee meidän niitä käyttää sitä tyystemmin saadaksemme aikaan edes jotakin keskinkertaista.“

Munkki oli ritarin haastellessa uudelleen lukenut kirjeen.

„Lopuksi“ — sanoi hän — „lähettää piispa teille siunauksensa ja sanoo, että hän kipeästi kaipaa teidän suurta sotataitoanne ja kokenutta miekkaanne. Hänen Ylhäisyytensä viimeinen pyyntö on, että te, niin pian kuin Hämäläiset ovat voitettut, heti viivyttelemättä kiiruhdatte hänen luoksensa.“

„Kuuluuhan tuo pyhä mies ymmärtävän panna arvoa kokeneen ritarin maineeseen ja osoittaa kohteliaisuutta vieraitansa kohtaan. Voisinko minä puolestani olla niin epäkohtelias, ett'en ilahuttaisi hänen silmiänsä voittosaatolla! Jou-tuisipa pilalle ritarillinen kunniani, jos sitä tekemättä jättäisin! Eivätkä nuo vangit — sen vakuutan sinulle, pyhä veli — ensinkään tule viivyttämään meidän matkaamme. Täällä on paenneiden Hämäläisten ja omien kaatuneitten miestemme ratsuja yltäkyllin. Niitä saavat vangit käyttää. — Vaan lähettäkäämme nyt tuo kirjeenkantaja edeltäpäin matkaan!“

„Onko sinulla hyvä hevonen?“ — Tämän kysymyksen teki munkki kirjeen tuojalle, joka vastasi: „On kyllä, vaikka ihmiset sitä soimaavat laihaksi.“

„Lähdetkö nyt paikalla Tuomas piispalle viemään vastausta, koska olet matkasi perillä?“

„Ennenkuin aurinko huomenna on ehtinyt niin korkealle taivahalle kuin nyt, olen Räntämäellä.“

„Hyvä! Lähde matkaan! Kirjallista vastausta en tällä kertaa saa aikaan. Voithan nähdä, ett'ei minulla tässä ole tilaisuutta kirjoittamaan. Sano sentähden suullisesti Hänen Ylhäisyydellensä, että olemme voittaneet Hämäläisten sota-joukot ja kokonaan kukistaneet kapinan sekä että me riennämme sinun jäljissäsi. — Ymmärrätkö?“

„Aivan hyvin ymmärrän.“

„Niin lähde siis!“

Ritari ja munkki seurasivat sanansaattajaa aivan rannalle saakka käskeäksensä siellä seisovia sotureita heti viipymättä lauttaamaan häntä virran yli.

Heidän tässä seisoessansa saapui „kultaisen ritarin“ knaappi seurueinensa heidän luoksensa, tuoden hoidokkaansa mukanaan. Niin hienotunteinen oli ritari ollut, että hän oli lähettänyt erityisen oppaan opastamaan heitä virran rantaa myöten, ett'ei Lyylin silmät saisi nähdä kansalaistensa tappelutanterella hirveässä epäjärjestyksessä lepääviä verisiä ruumiita. Vieläpä oli hän kieltänyt, ett'ei Lyyllille saisi kertoa ensinkään koko tappelusta eikä ylipäänsä mainita mitään Hämäläisten surkeasta surmasta. Taistelun kestäessä oli Lyyli ollut niin kaukana tappelu paikasta, ett'ei hän itse mitään ollut nähnyt. Mutta ei hän mitään kysynytäkään keneltäkään. Arvasipa hän kysymättäkin, mitenkä onnettomasti asian oli laita. Kristittyin ratsumiesten iloiset katseet, heidän vilkkaat liikkeensä, heidän olonsa Nokian rannalla — kaikki todisti, että Hämäläiset olivat joko surmatut taikka ajetut pakosalle. Molemmat nämät mahdollisuudet olivat Lyyllille yhtä katkerat, sillä hän hyvin tiesi, että Hämäläisten joukossa oli ollut kaksi miestä, jotka eivät missään tapauksessa olleet lähteneet pakoon: vanha Tavela, hänen enonsa, ja Hatanpään Arvo, hänen lemmittynsä. Heidän kohtalostansa oli hän siis kaikissa tapauksissa varma.

Lyyli tunsii näiden rakastettuinsa kuolemaa ajatellessaan sydämessänsä syvää ja katkeraa, sanomattoman katkeraa surua, ja sama suru ilmaantui hänen kasvoissansakin. Mutta hänen murheensa oli rauhallista laatua taikka, oikeammin sanottu, se oli liiaksi suuri puhkeamaan kyyneliin ja valituksiin. Myös oli hän siksi ylpeä, ett'ei hän kansansa sortajien nähdessä hinnasta olisi itkenyt, ja tämän hänen ylpeytensä, tällä tavoin murheeseen yhdistettynä, antoi hänen vaaleille kasvoillensa eriskummallisen, yhtä arvokkaan kuin viehättävän muodon. Tuo kopeileva hymyilykin hänen huulillansa oli vielä olemassa, vaikka kummallisesti muuttuneessa muodossa. Se oli siinä silloinkin, kun hänen huulensa ehdottomasti vaivat, ilmaisten hetkeksi sitä ääretöntä katkeruutta, jota hänen sydämensä oli täynnä.

Tuomas piispan raakaluontoisissa satureissakin synnytti Lyylin yhtä voimakas kuin arvokas suru kunnioituksen tunteita.

Ihmetellen ja ihastuksella he katsoivat tuohon ihanaan tyttöön, jonka kasvoissa he luulivat näkevänsä jonkinlaisen ylenluonnollisen loisteen.

Yhtä suurella ihastuksella, mutta suuremmalla säälillä häntä katseli pyhän haudan ritarikin. Munkkikin tünsi sydämensä heltyvän ja hän olisi mielellänsä sanonut Lyylille muutamia lohdutuksen sanoja, ell'ei olisi ymmärtänyt, ett'ei *nyt* vielä ollut otollinen aika sitä tehdä. Ei siis kukaan Lyylille mitään puhunut eikä hän ketään puhutellut. Tuskin loi hän ainoatakaan silmäystä vihollisiinsa. Nämät olivat tänä hetkenä hänelle milt'ei kokonaan olemattomat.

Pian olivat kaikki valmistukset lähtöön tehdyt. Lautalla ja veneillä kuljetettiin ahkerasti ja taukoomatta miehiä ja hevosia toiselle rannalle. Pian tuli Lyylinkin vuoro ritarien ja Herpertti munkin seurassa astua lauttaan. Vastakkaiselle rannalle kun olivat ehtineet, oli siellä muiden muassa Tahalan Taara heitä vastassa.

Nähtyänsä Lyylin astui noita-akka hänen luoksensa ja katseli häntä vihaisilla silmäyksillä äänetönnä muutaman hetken. Sen jälkeen huudahti hän julmistuneella äänellä: „Sinä sen kuutus! Joko nyt uskot, kun viisaat ennustajat sinulle ennustavat turmiota? Häh? Tuolla tappelukentällä nyt makaa pöyhkeilevä enosi, rinta puhkaistuna, odottaen kaarneiden armeliaisuutta, ja Hatanpään Arvo, jonka emännäksi sa keho tullukka toivoit pääseväsi, on kurjana kuin sammakko hukunut Nokian virtaan. Pilvistä sade, ansiosta palkka! Sel-laista siitä tulee, kun tietoisin tietäjän sanoja katsotaan ylö! — Ha! ha! ha! — Joko nyt uskot, kunnoton epatto, kun uudestaan sanon sinulle, että sinunkin kuolemasi tulee veriseksi niinkuin enosikin?“

Inholla ja kauhulla oli Lyyli Taaran puhuessa kääntänyt kasvonsa pois. Sentähden hän ei nähnyt, kuinka julmistunut akka häntä uhkasi nyrkeillensä. Mutta lähellä seisovat soturit sen näkivät ja suuttuivat silmittömästi.

„Kautta pyhimysten! Ell'et kohta korjaa luitasi, sa kelvoton konna, täältä niin kauaksi, kuin tietä piisaa, niin pieksen selkäsi pehmeäksi kuin Vellamon vetelät vedet!“ — huudahti yksi heistä, tehden kädellensä uhkaavan liikunnon.

„Ole suutasi suurilla sanoilla halkaisematta, tomppe! — tiuskasi Taara vastaan. „Minunko vaiko sinun on tästä ensin

peräytyminen? Häpee mies! Tiedäthän, että ellen minä tänäpäpä olisi kristityitä pelastanut, niin olisivat Hämeläiset hakanneet teidät mäsäksi!“ Astuttuaan aivan Lyylin eteen, lisäsi hän, härsyttellen nyrkeillensä ihan hänen silmänsä alla: „Ja sen sanon teille, että tämä paha tolvana on kuoleva niin katkeran kuoleman, kuin milloinkaan kukaan Hämeen saloilla emosta syntynyt! Katso vaan ylpeästi ja ylenkatseellisesti minuun! Katso vaan, jos sinua huvittaa! Mutta minä sanon! minä sanon . . .“

Sen enempää ei ehtinyt Taara purkaa suustansa, sillä yksi sotureista tarttui hänen kauluksiinsa. Samaan aikaan taittoi äsken puhunut soturi lähellä olevasta viidakosta notkean karakan ja pieksi sillä akkaa selkään. Taara ähkäsi pahasti. Häntäkö lyötiin, häntä Taaraa, joka puubainsa kautta oli toimittanut kristityille voiton? Nuotko samat soturit, jotka hän oli pelastanut surman suusta, häntä nyt pieksivät. Sepä toki oli liikaa . . . Taaran järki ei kestänyt sitä ajatella. Kun soturit taas hellittivät, juoksi hän hirveästi ulvoen ja nauraen metsään. Se vähäinen järjen kipinä, joka oli kytenyt hänen aivoissansa, oli nyt sammunut. Taara oli tullut mielipuoleksi.

Vaan missä oli näiden tapahtuessa Hieraniemen Paavo? Hän piileksi toisten seljän takana. Kummallista! Paavo ei voinut itsellensä selittää niiden eriskummallisten tunteiden laattua, jotka liikkuvat hänen sydämessänsä. Mutta sen hän tiesi ja tunsu, ett'ei hän häpeästä punastumatta olisi voinut astua Lyyliä puhuttelemaan. Miksikä hän häpesi? Niin, siinäpä juuri oli kysymys, johon hän ei jaksanut, taikka ei kumminkaan uskaltanut vastata. Vaikka hän sitä ajatusta vastaan ponnisteli, piti hän itseänsä kuitenkin kavaltajana, lähimmäisissään välttämättömästi inhoa nostavana hylkiönä. Hän pyrki vapaaksi tästä rasittavasta tunteesta, mutta se ei onnistunut hänelle. Turhaan hän sanoi ja sanoi uudestaan itsellensä, ett'ei hänellä ollut vähintäkään syytä joutua hämille, vaan että hänen nyt päin vastoin pitäisi esiintyä entistä suuremmalla luottamuksella ja uskalaisuudella, mutta ei hän kuitenkaan uskaltanut yrittääkään. Ylpeytensä kuiskasi hänelle, että hänen sopivalla käytöksellä oli helppo voittaa Lyylin mieltymys nyt, kun ei kilpakosijaa enää ollut olemassa, mutta samalla nousi muuan toinen ääni hänen mielessänsä huutamalla sanomaan hänelle, ett'ei hän milloinkaan pääsisi toiveittensa

perille, että nämät toiveet nyt olivat käyneet hänelle ihan mahdottomiksi, että ne olivat tupehtuneet Tavelan sydänvereen ja Hatanpään Heikin keralla hukkuneet Nokian virtaan.

Eikä Paavo ollenkaan kyennyt saamaan selville millaisen tuon „sopivan käytöksen“ oikeastaan pitäisi oleman? Tuliko hänen esiintyä katuvaisena, nöyränä ja rukoilevana, vai olisiko parempi, että hän näyttäisi ylpeältä ja mahtavalta, esiintyen Lyyliille voimakkaana auttajana ja pelastajana? Paavo ei ymmärtänyt kumpiko käytös olisi otollisempi, ja mitä enemmän hän sitä asiaa mietti, sitä sekavammaksi se kävi. Näin hänen kahdella päällä ollessansa raatelivat pirulliset rakkauten, levottomuuden ja pahan omantunnon tuskat sääliittä ja hetkeksikään taukoamatta hänen onnetonta sydäntänsä. Tähän tulivat matkalla Turkuun vielä lisäksi kateuden ja mustasukkaisuuden kamalat tunteet. Joka ainoa hellä ja ystävällinen katse, jonka pyhän haudan ritari taikka joku muu loi Lyyliin, tuntui puukon-iskulta Paavon sydämessä, jok' ainoa Lyyliille sanottu sana sai hänen mielensä sellaiseen raivoon, että hän oli vähällä hyökätä sanojan kimppuun.

„Kultainen ritari“ oli kaiken matkaa erittäin kohtelias ja ystävällinen, milt'ei hellä Lyyliä kohtaan. Se oli puoleksi isän, puoleksi ihailijan hellyyttä. Milloin kuljettiin hiljaista vauhtia taikka pidettiin lepoa, oli ritari aina Lyylin vieressä, kertoen hänelle kaikellaisia muistelmia lukemattomilta retkiltänsä. Kaikki mahtavat ritarit ja kuuluisat kaunottaret koko Europassa hän luetteli ja kertoeli niiden keskinäisistä rakkauden suhteista, miten nämät olivat tulleet onnellisiksi, nuo onnettomiksi. Lyyli ei „kultaisen ritarin“ mielestä enää ollutkaan talonpoikaistyttö Hämeestä, hän oli ritarin vilkkaassa mielikuvituksessa muuttunut „lumotuksi prinsessaksi“, joka jollakulla romantillisella, miltei ylenluonnollisella tavalla oli antautunut hänen huomaansa. Olipa Lyyli, arveli ritari, tarpeeksi kaunis ja ihana sellaiseksi prinsessaksi ja liiksi suloinen olemaan talonpoikaistyttö. Ett'ei Lyyli sanaakaan ymmärtänyt hänen kertomuksistansa, sitä ei ritari tullut ajatelleksikaan. Hän oli sydämessään tyytyväinen nähdessään, että hänen „lumottu prinsessansa“ oli tarkkaavan näköinen.

Olipa toinenkin, jonka silmät alati olivat ikäänkuin kiinnitetyt Lyyliin. Me tarkoitamme „kultaisen ritarin“ knaappia, jonka vartijahoitoon Lyyli tappelun ajaksi oli uskottu. Ihanan

Hämäläistytön silloin luodessa kirkkaat silmänsä häneen, oli outo tunne syntynyt nuorukaisen sydämessä, ensimmäisen rakkauden autuaallinen tunne. Kipinästä tämä tunne syntyi, mutta kirkkaana, lämmittävänä tulena se paloi vartioimis-ajan päättyessä. Surman päivänä, auringon veriselle tappelutanterelle paahtaessa, oli tämä tuli syntynyt. Onnettomat enteet sinulle, nuorukainen.

Kahdeksastoista luku.

Kaunis, puiden latvojen kohdalle kallistunut kevät-aurinko verhosi tummankellertävällä valopeitteellä Linnanlahden tyynen pinnan, johon Turun linnan vakavat muurit ympäröivine vallineen kuvautuivat taikalinnan tapaiseksi kuvaksi. Ruissalon ja muiden lähellä olevien saarien lehdiköissä virittelivät peipposet ja muut laululinnut kilvoin iltasäveleitänsä, vaieten tuon tuostakin muutamiksi hetkiksi, kuunnellaksensa laulurastaan korkean hongan latvasta heleästi kaikuvaa soolo-laulua. Etäältä kuului pyhän Maarian kirkon kellojen ääni, jotka kutsuivat päivätöistään väsyneet ihmiset iltarukoukseen.

Siitä paikasta, missä nykyään n. k. „linnansilta“ on, oli poikki Aurajoen rakennettu oudonnäköinen silta siten, että oli suurempia ja pienempiä aluksia kahteen riviin köysillä sidottu toisiinsa kiinni. Tätä omituista siltaa kävi joukko kaupungin asujamia katselemassa ja tarkastelemassa.

Linnan vipusilta oli laskettu alas ja olikin ollut samassa asemassa kaiken päivää, sillä vihollisia ei näkynyt lähellä eikä etäällä. Keskellä siltaa seisoj muuan lyhytläntä, vanhanpuolinen, harmaaseen sarkanuttuun puettu mies. Vyötaisilla oli miehellä leveä nahkavyö, jossa killui joukko suuria avaimia. Muuten hän seisoj siinä joutilaana, syvämielisesti katsoen alas vallihautaan.

Hän ei huomannut, että kaupungin puolelta eräs pulskaan sota-asuun puettu nuori talonpoika lähestyi siltaa. Eh-dittyänsä sillan korvalle, pysähtyi talonpoika hetkeksi miettimään, jonka jälkeen hän päättäväisesti astui sillalle.

Tämä nuori talonpoika oli Hieraniemen Päävo.

Avaimilla varustettu mies säpsähti, kun kuuli oudon askeleet sillalla, mutta Paavo tervehti häntä kohteliaasti, toivottaen hänelle „hyvää iltaa“. Saatuaan mieheltä samallaisen toivotuksen vastaukseksi sanoi Paavo: „Olet kai vanginvartija, koska kannat avainkimpua?“

„Oikein arvattu — aivan täsmälleen! Sehän juuri on virkatoimeni.“

„No sehän oli hauska, että näin äkkiarvaamatta pääsin sinuun tutustumaan! Sanoppas nyt ensin, veikkoseni, miltä tuntuu olla vanginvartijana? Minä olen hyvin utelias kuulemaan, miltä se tuntuu, sillä olen sitä asiaa useasti ajatellut!“

„Sen asian laita on niin kuin Eskolan Esan omantunnon: se on vähän niin ja näin. Eihän tuo milloinkaan juuri erittäin hauskalta tunnu . . . ei edes joulunakaan. Mutta kuitenkin olen mieluisammin vanginvartijana kuin haudan kaivajana: minun avaamani oven kautta käy matka joskus elämään, mutta haudankaivajan aukaisemien ovien kautta käypi tie aina kuoloon. Mutta hänellä ei olekkaan avaimia ovihinsa.“

„Niin, siinä kai suurin eroitus näiden virkatoimien välillä on“ — arveli Paavo hyvin miettiväisen näköisenä.

„Niin siinä. — Mutta miksikä näitä kyselet? Oletko aikonut vanginvartijan-oppilaaksi?“

„En juuri niinkään. Minusta muuten ei olisikaan siihen toimeen, sillä kohta ensi päivänä päästäisin kaikki vangit vapauteen. Minä muuten suuresti kunnioitan kaikkia vanginvartijoita — siksi juuri kysyinkin, miltä tuntuu olla sellaisena —, mutta minun omassa luonteessani ei ole tarpeeksi pontta säälimättä näkemään lähimmäiseni kärsivän.“

„Jos sellainen ehto, jota tarkoitat, olisi vanginvartijoille välttämätön, niin eipä sitte monta vanginvartijaa maailmassa olisi. — Mutta katsoppas tottumus . . .“

„Niin niin“ — säesti Paavo keskeyttäen. „Varsin hyvin tuon ymmärrän: tottumuksesta kaikki riippuu. — Sinulla lie nytkin koko joukko tolvania lukkojen takana säilytettävinä?“

„Onhan niitä melkoinen joukko; Hämmäläisiä enimmäkseen, noita hirtehisii, jotka tekivät kapinan Tuomas piispaa vastaan. Pääsevät heittiöt, luulen ma, liian huokeasta hinnasta. He kyllä olisivat ansainneet tulla polttoroviolla poltetuiksi joka mies.“

„Siinä asiassa on minulla sama mieli kuin sinullakin.“

„Ethän kristitty olisikaan, jos siitä asiasta toisin ajattelisit. — Mutta tuo meidän ennen niin kiivas piisпамme on vanhuutensa päivinä tullut akkamaisen hempeämieliseksi. Tällä en mitään loukkausta tarkoita, enpä suinkaan — sanon vaan, ett'ei Tuomas piispa enää ole niin kiivas kuin ennen. Olen kuullut, että hän aikoo antaa armon noille lurjuksille. — Olisipa täällä linnassa vilkas elämä syntynyt, jos eilispäivän taistelussa olisi saatu muutamia satoja Karjalaisia vangiksi, mutta pahaksi onneksi ei saatu ainoatakaan. — Vaan olisipa vilkasta elämää syntynyt, jos olisi edes parisataa miestä kaapattu.“

„Mistä olisi niitä hirsipuitakaan ja köysiä saatu niin monelle, puhumatta polttorovioihin tarpeellisista haloista!“ — huudahti Paavo hymyillen.

„Kylläpä siinä olisi selvitty! Aivan hyvin olisi selvitty! — Mutta tietänetkö sä mitään koko tappelusta?“ Vanginvartija katsoi kysyvällä katseella Paavoon.

„Enkö tietäisi? Minähän juuri järkevyydelläni pelastin koko piispan armeijan hukkaan joutumasta, pelastin kaupungin, piispan kartanon ja kirkon hävityksestä. Olethan kai siitä kuullut puhuttavan?“

„En ole enkä usko puhettasi muuksi kuin törkeäksi kehumiseksi. Semmoista ei talonpoikaissoturi voi saada aikaan. Se mun täytyy sanoa, että olet sangen hävytön pyytäissäsi riistää ansion ja kunnian voitosta niiltä, joille tämä ansio ja kunnia on annettava: kalpa-ritarien urhealta suurmes-tarilta ja siltä ritarilta, jota he sanovat pyhän haudan ritariksi. Nehän todellisia voiton sankareita olivat.“

„En tahdo kieltää, että ensinmainittu heistä viisaudellansa ja urhoollisuudellansa tehokkaasti vaikutti voiton saavuttamiseen. Hänpä myöskin oli asettanut meidän väkemme niin hyvään ja järkevään rintamajärjestykseen, että hänellä siitä on oleva ikuinen kunnia. Mutta mitä tuohon pyhän haudan ritariin tulee, eipä hänestä nuhjuksesta ole mihinkään. Olisihan tuo mielipuoli hupsu aivan hyvin voinut olla poissa koko siitä verileikistä.“

„Maltappas mielesi pöyhkeilijä!“ — huudahti vanginvartija suuttuneena. „Minä olen kuullut parempien miesten, kuin sinä olet, vakuuttavan, että pyhän haudan ritari joka

askeleelta ja joka iskulta nostatti kauhua ja hämmästystä vihollisissa.“

„Tuo on liioittelua, mutta jos sen tahdot uskoa, niin usko vaan. Eihän se asia anna aihetta riitaan meidän kesken. Ja sen sanon sinulle, että kummankin näiden ritarien ansio on vähäksi arvattava minun ansioni rinnalla: kerrassaan ma sain vihollisten mielet lannistumaan niinkuin salaman iskulla. Myönsipä Hänen Ylhäisyytensä piispa itse tämän ansioni ja kiitteli minua monen ritarin kuullen.“

„Osaathan ainakin kehua. Niinhän tuo valuu suustasi sakeana kuin piimä.“

„Eihän tämä ole kehumista. Kuuleppas, miten asian oli laita! — Onko sinulla joutilasta aikaa kuunnella kertomustani!“

„Saishan sitä kuunnella, ell'et sitä venytä liian pitkäksi.“

„Huomaapas, ystäväni vanginvartija: tämä on asian laatu ja laita. Nokian taistelussa löin miekallani kuoliaaksi erään Karjalaisten etevimmistä päälliköistä, jonka he olivat lähettäneet sanansaattajana ja yllättäjänä sinne. Muistoksi tästä voitostani otin hänen aseensa ja varustuksensa mukaani, kun läksimme tänne Karjalaisia vastaan taistelemaan. Mitenkä olikaan, niin pöllähti Räntämäelle saavuttuamme eräs hyvin sukkela ja kavala juoni mieleeni. Heti ilmaisin asian Tuomas piispalle ja pyysin häneltä lupaa panna tuumani toimeen. Ilomielin hän tähän suostui. No annappas olla — ennenkuin pyhän haudan ritari väkinensä oli ehtinyt puolimatkaan Räntämäeltä tänne, ajoin minä täyttä laukkaa tappelutanterelle, tuonne linnankentälle. Kalparitarien suurmestari oli juuri vast'ikään hädin tuskin torjunut ensimmäisen rynnäkkönsä tehneet Karjalaiset, jotka kahta vertaa lukuisampina hankivat uutta rynnäkköä. Laivasillalla taisteltiin paraikaa hurjasti. Saatuaani pienen valkoisen lipun käteeni, ratsastin Karjalaisten luo, pyytäen saada puhutella heidän etevintä päällikkönsä. Eräs loistavaan sota-asuun puettu sotilas astuikin heti heidän rintamansa eteen, kuullaksensa, mitä minulla oli sanomista. Silloin laskin irrallensa kaatuneen Karjalaisen, satulaani sidotut aseet ja varukset ja annoin ne hänelle, lausuen sen ohessa niin kovalla äänellä, että kaikki Karjalaiset sen kuulivat, nämät sanat: „Kristityt ovat suuressa taistelussa voittaneet

Hämäläisten soturit, jotka voitettuina antautuivat Tuomas piispan palvelukseen ja heti paikalla miehissä saapuvat tänne teitä hätyyttämään. Tässä taistelussa kaatui teidän lähettilääpne, joka kuollessansa pyysi minua tuomaan nämät hänen aseensa ja varuksensa teille ja hänen puolestansa sanomaan teille, että teidän on paras rauhassa lähteä kotia, sillä Tuomas piispan voima on suuri ja työläs on sitä vastustaa. Niin hän sanoi. Kunnioittaen kuolevan pyyntöä, olen nyt täyttänyt hänen viimeisen tahtonsa. Vaan tuollapa jo kuuluu julmistuneiden Hämäläisten torvien toivotus; varokaatte itseänne!“ — Samassa kajahtivatkin pyhän haudan ritarin komentaman sotajoukon torvet ja minä ratsastin kiireesti takaisin meidän sotarintamme luo. Tämä minun keksimäni juoni masensi Karjalaisten mielet ja teki heidät hölläkouraisiksi. Eivät he muuten niin vähällä olisi peräytyneet ja lähteneet matkoihinsa. Kummallista on, ett’et ole kuullut kerrottavan siitä, että Hieraniemen Paavo heille teki tällaiset kepposet.“

Katsottuansa pitkään ja epäluuloisesti Paavoon, sanoi vanginvartija: „Vai olet sinä Hieraniemen Paavo! Olisihan minun pitänyt tuo arvata.“

„Tunnethan siis kuitenkin nimen ja olet kai kuullut kerrottavan tuosta sotajuonestani, vaikka äsken kielsit kuullesi.“

„En — *siitä* en ole kuullut kerrottavan, mutta sinun nimesi on erään *toisen* asian kanssa yhteydessä . . . Hm. Hyvästi nyt. Minun pitää jo mennä katsomaan, mitä tuo eilen palvelukseeni ottamani renkilurjus toimittaa tätä nykyä.“

„Vai otitko eilen uuden rengin palvelukseesi?“

„Otin — noiden Hämäläis-roikalten polttorovioiden valmistamista varten. Mutta tänä aamuna sainkin kuulla, ett’ei siitä asiasta taida tulla niin mitään, kun ovat poloiset katuineet syntinsä ja ruvenneet kristityiksi. Lähde sinäkin iltarukouksiin, koska kellot vielä kuuluvat soivan . . . Viikon päivät ne nyt ovat soineet melkein yhtä mittaa yöt päivät . . . Hyvästi!“ — Vanginvartija kääntyi linnan porttia kohden ja oli mennä, kun Paavo tarttui hänen olkapäähensä ja sanoi: „Yksi asia vielä, veikkoni vanginvartija! Onhan holhottiesi joukossa eräs Hämäläis-tyttö . . . ymmärtänet, että tarkoitan Liuksialan Lyyliä?“

„Hee? Mitä hänestä?“ — kysyi vanginvartija vetäen suunsa irviin.

„Hän on sukulaiseni . . . hm . . . olen hänelle melkein isän sijaisena. Katsoppas tätä sormuksen tapaan väännettyä kultakierukkaa . . . se on puhdasta, vanhaa kultaa . . . Osan siitä leikkaisin sinulle, jos soisit mun käydä tuon sukulaiseni puheilla. Koettaisinpa sanoilla ja neuvoilla taivuttaa tuota ykspäistä tyttö-nulikkaa mielenmalttiin.“

„Ole puhumatta! Tuo on mahdotonta! Minua on ankarasti kielletty päästämästä ketään hänen luoksensa.“

„No, no . . . ystäväni hyvä . . . eihän tuo kiello ole kovin vaarallista! — Voisinhan antaa koko tämän kalliin kultakierukan osoittamastasi hyvántahtoisuudesta minua kohtaan.“

„Eihän se minua auttaisi h—tistä eikä Tuomas piispan ja Herpertti munkin kovasta kostosta . . . Viimemainittu onkin käsenyt minun olla varoillani sinun suhteesi. Siksi nimesikin tunsin . . . Tähän aikaan pitäisikin hänen tulla tänne, jotta heti saan ilmoittaa hänelle sinun täällä käyneesi ja pyrkineesi Liuksialan Lyylin puheille.“ — Vanginvartija nauroi tätä viimeistä lausetta sanoessansa ilkeätä naurua.

„Äläpäs, veikko vanginvartija! Kautta Ukon nuolen! — älä puhu munkille sanaakaan minun käynnistäni täällä!“

„Katsoppas . . . velvollisuuteni!“

„Hiisi sun velvollisuudelles! Kyllä minun kuitenkin täytyy hänelle puhua totta.“

„Enhän sinua pyydäkkään valhettelemaan!“ — huudahti Paavo tuskastuneena. „Pyydän vaan sinua olemaan sanaakaan hiiskumatta siitä, että olen käynyt täällä sun puheillasi. Sen saatat minulle luvata. Jos suvaitset, niin jätän sinulle tämän kultakierukan muistoksi meidän tuttavuudestamme?“

„No — saahan se olla *muistona*. Kiitos! No eihän tuo kuoleman synty lienekkään, vaikkapa käyntisi täällä salaankin Herpertti munkilta. Vaan lähde nyt, sillä hän voipi piankin saapua tänne. Hyvästi!“

Vanginvartija meni linnaan, mutisten itseksensä: „Tiesinhän tuon saavani muistoksi velvollisuuttani loukkaamattakin; eikä kenenkään sovi olla niin tyly, että hän ystävyystä annettuita muistolahjoja kieltäytyy ottamasta vastaan.“

Paavo läksi astumaan kaupunkia kohden. Hän oli kovasti tuskissaan; hänen sydäntänsä ja päätänsä särki eikä hän tietänyt, mitä päättää, mitä tehdä. Miksikä oli hän pyrkinyt Lyylin puheille? Sekään kysymys ei ollut hänellä oikein selvänä. Siitäkin asiasta oli hänellä ollut ja oli vieläkin monellaisia mietteitä. Toisinaan luuli hän tämän yrityksen tehneensä siksi, että saisi neuvoa Lyyliä nöyrytymään Tuomas piispan tahdolle ja teeskennellyn katumuksen kautta pelastamaan henkensä ja vapautensa; toisinaan luuli hän tahtoneensa kysyä Lyyliltä, mieltäisikö hän häneen ja ottaisiko tullaksensa hänelle emännäksi, jos hän, Paavo, tappaisi Tuomas piispan ja väkivallalla pelastaisi hänet vankeudesta? Saadaksensa Lyylin omakseen, olisi Paavo ryhtynyt vaikka kuinka hurjaan yritykseen. Mutta mitenkä päästä Lyylin puheille, kun äskeinen koe näin oli mennyt hukkaan? Ehkä hän uusilla, vielä kalliimmilla lahjoilla saisi vanginvartijan mielen taipumaan myöntyväisemmäksi?

Näistä syvistä mietteistä heräsi Paavo siitä, että hevosten kavioiden kopina tunkii hänen korviinsa. Hän katsoi eteensä pitkin tietä ja näki „kultaisen ritarin“ ratsastaen tulevan linnaa kohti, knaappi hänen seurassaan. Paavo vetäytyi syrjään, jott'ei ritari ohi ratsastaessansa häntä ensinkään huomannutkaan. Ritari ei ollut sota-asussa nyt. Hänen hienoa, korko-ommelluksilla kauniisti kirjaeltua samettinuttuansa ei peittänyt tällä kertaa teräksinen haarniska, vaan pitkä, tummanpunainen samettimantteli, joka syvissä laskoksissa liehui alas aina jalustimiin saakka. Knaappikin oli hienoon samettipukuun puettu. Manttelia hänellä ei kuitenkaan ollut, sillä mantteli oli yksinomaisena ritarillisen arvon tunnusmerkinä, eivätkä muut kuin kuin ritarit saaneet sitä kantaa.

Kateuden ja mustasukkaisuuden katkerat tunteet heräsivät taas Paavon rinnassa, kun hän näki tuon vihatun ritarin, jota hän luulevaisuudessaan piti kilpakosijanansa. Ritarin knaappia Paavo niinikään vihasi, sillä hän oli tyystin ottanut huomataksensa, kuinka rakastuneita katseita knaappi matkalla oli iskenyt Lyyliin, jolle hän myös, milloin vaan pääsi tilaisuuteen, oli tehnyt pieniä palveluksia, joista hän aina Lyyliltä oli saanut kauniin silmäyksen kiitokseksi. Rakkaus on tarkkasilmäinen noita tuollaisia asioita näkemään. Paavo vihasi sentähden sydämensä pohjasta tuota nuorukaista, jonka

kasvot päälle päätteeksi olivat tavattoman kauniit ja viehättävät, mutta samalla lapsekkaat ja melkein naisellisesti hienot. Tämä naisellinen hienous astui sitä enemmän näkyviin, kun hän tänään oli tavallista vaaleampi; näyttipä siltä kuin olisi hän valvonut useampia öitä peräkkäin.

Paavolla oli salainen tunto siitä, että ritari aikoi mennä Lyyliä tervehtimään, ja hänen vihansa yltyi ylimmillensä, kun hän ajatteli, että ritarin ehkä onnistuisi päästä Lyyliä puhuttelemaan, vaikk'ei se hänelle, Paavolle, ollut onnistunut. Painettua lakkinsa syvään otsalle, alkoi hän käydä takaisin linnaa kohti, mutta varovin askelin, melkein hiipien.

Sillan korvalle ehdittyänsä nousi ritari, heitettyänsä ohjakset knaapillensa, hevosen seljältä.

„Varro tässä tuloani“ — sanoi hän.

„Mutta minä . . , herra ritari — minä pyytäisin päästäkseni teidän mukanaan linnaan!“ — äänkkäsi knaappi punastuen.

„Mitä nyt? Mitä sinulla on linnassa tekemistä?“ — kysyi ritari hieman terävästi. Kun nuorukainen ei voinut siihen vastata, lisäsi ritari: „Jääös tänne vaan, niinkuin sanoin: Ilta on kaunis ja lämmin; eihän nyt vilu sinua vaivaa!“ Sen sanottua länki hän linnaan. Portilla seisovat soturit osoittivat hänelle kunniaa, nostaen aseitansa.

Mutta nuorukainen jäi sillan korvalle ja katseli murheellisenä linnaa, ja hänestä näytti ikäänkuin olisivat sen korkeat valkoiset muurit olleet ruumiin kääriiliinoilla verhotut. Hengittäminen kävi ahtaaksi ja häntä väristytti ajatellessa, että se, joka oli nuo oudot, kummalliset tunteet hänen povessansa saanut hereille ja joka nyt oli tullut hänen sydämelensä niin ylenmäärin rakkaaksi, istui vangittuna jossakussa pimeässä sopessa noiden kolkkojen muurien takana. Katkerasti hän soimasi kohtaloansa siitä, ett'ei hän ollut väkevä ja mahdikas ritari, niiden vertainen, jotka vanhojen kertomusten mukaan oman pontevuutensa ja voimansa avulla olivat pelastaneet vahvoihin vuorilinnoihin suljetut lemmittynsä. Voi kovaa onnea, että hän vielä oli niin nuori ja vähäväkinen, ja lisäksi vielä toisen käskettävänäkin! Näitä tällaisia knaappiraukka suruissaan uneksi ja mietiskeli.

Linnan pihalla tapasi „kultainen ritari“ vanginvartijan torumassa erästä vartevaa, varsin huonoihin vaatteisiin puetua

miestä, joka puupinon luona latoi halkoja kasoihin, joidenka ympäri sitten sitoi köyden, jotta niistä tuli yhden miehen kantamuksia.

„Viisitoista halkoa olen sinun käskenyt panna jokaiseen kantamukseen, ja tässä näen muutamia, joissa ei ole useampia kuin kolmetoista taikka neljätoista taikka, jos tuon pienen pölkäreinkin otan lukuun, korkeintaan viisitoista. Etkö aio totella, tomppei? Sen sanon sinulle ja valallani vakuutan, että pehmitän selkänahkasi ja ajan sinut vielä tänä iltana takaisin mieron tielle, josta tulitkin, ellet tee kelvollista työtä. Enkö ole sanonut, että sinun pitää valikoida raskaimmat, kaikkein raskaimmat halot, ja sinä rohkenet kuitenkin sysätä tuollaisia pieniä kappaleita kelpo halkojen joukkoon. Muista se, tolvana, että taakkojen pitää tulla niin raskaita, että noiden hirtehisten selkäruodot rätisevät niitä kantaessa! Mihin nuo tukintapaiset halot säästät, lurjus? Sinun pitää panna ne mukaan! Kuuletko, että sinun pitää panna ne mukaan, jotta kantamukset tulevat tarpeeksi raskaita! Pian jo annan korvillesi, ellet kiiruhda!“

Koko tämän nuhdesaarnan kestäessä, jota „kultainen ritari“ kummastuen oli kuunnellut, oli nuhteita saanut mies tehnyt niin ahkerasti työtä, että hiki valui hänen kasvojansa myöten.

„*Tuon* käskettävänä minä en tahtoisi olla!“ — mutisi ritari, joka vanginvartijan ruumiin liikunnoista enemmän kuin hänen sanoistansa ymmärsi, mistä oli kysymys.

Vanginvartija huomasi nyt ritarin läsnäolon ja joutui vähän hämillensä. Mutta kohta rohkaisi hän taas mielensä ja lausui Ruotsin kielellä, jota kieltä hän puhui yhtä sujuvasti kuin suomea: „Suokaa anteeksi, Teidän Armonne, että tässä joitakuita valmistustöitä huomispäivän varaksi tehtäissä vähäsen nuhtelen tuota renkinuhjusta hänen velttoudestansa ja saamattomuudestansa. Eilen otin hänen palvelukseeni, kun hän minun avuttani ehkä olisi kuollut nälkään, mutta kyllä kai minun ennen pitkää täytyy ajaa hänet matkaansa, sillä ei hänessä ole työntekijätä!“

„Eipä hän siltä näytä, että hänen olisi nälkää tarvinnut nähdä, ja kyllä hän työtä saapi aikaan, sen olen tässä seissoessani havainnut, mutta sinä vaadit liikoja mies, vieläpä

mahdottomiakin!“ — sanoi ritari myöskin Ruotsin kielellä, jota hän vähän osasi puhua.

Vanginvartija puri huuleensa eikä tiennyt mitä vastata. Hän ei ollut uskonut, että ritari oli kuullut muuta kuin loppusanat hänen nuhdeluvustansa.

„Mutta puhuaksemme toisesta asiasta — mitenkä jaksaa Hämeestä tänne tuomani tyttö vankeudessaan?“ — kysyi ritari.

„Kyllä hän muuten hyvästi jaksaa, mutta laihtuu vaan päivä päivältä, eikä syö juuri mitään“ — vastasi vanginvartija.

„Sanotko sitä hyvinvoinniksi, kun ihminen päivä päivältä laihtuu, eikä ruoka hänelle maistu? Mutta sinä et kaikei ole antanut hänelle kelvollista ruokaa, vaan jotakin sellaista moskaa, jota ihmisen on mahdoton syödä! Vaan usko pois, että miekkani tupella ruhjon sinun selkäsi mäsäksi, jos saan kuulla, ett’et ole häntä pitänyt hyvin!“

„Pyhä neitsyt ja kaikki muut pyhät minua auttakoot, Teidän armonne! Kautta pyhän Henrikin poikki leikatun peukalon vannon, että olen koettanut parastani!“ — huudahti vanginvartija pelästyneenä.

„Siitä asiasta tulemme pian selville; minä aion kysyä häneltä itseltään, kuinka häntä täällä on kohdeltu. Tule avaamaan ovet, että pääsen hänen vankihuoneeseensa!“

Vanginvartija katsoi tyhmistyneenä milloin maahan milloin ritariin.

„Se ei käy laatuun, Teidän Armonne! Minulle on annettu ankara käsky, ett’en saa päästää ketään hänen luoksansa“ — sopersi hän vihdoin.

Astuttuansa pari askelta lähemmäksi tiuskasi ritari suutuneena: „Mitä käskyjä sinulle on annettukaan, eivät ne minua koske — ymmärtänethän sen kuotus! — Mutta sinulla on paha omatunto, jota pelkää.“

„Eipä niin! Kyllä vangittua tyttöä on hyvin kohdeltu täällä, *liiankin* hyvin — mutta tuo Herpertti-munkin minulle antama käsky on niin ankara, että hirsipuussa tulisin roikkuamaan, jos sitä vastaan rikkoisin. Se käsky koskee teitäkin, eritoten teitä.“

„Sinä valhettelet! Kautta pyhän Yrjänän! se ei voi olla totta. Tuo pyhä Herpertti-veli ei olisi uskaltanut kieltää

minulta pääsöä holhottini luo. Sinä valehtelet, konna!“ — pauhasi pyhän haudan ritari.

„En valhettele, Teidän Armonne — vaan puhun suoraan totta“ — vakuutti vanginvartija nöyrällä äänellä.

„Sancta trinitas! Luuleeko Herpertti-veli selkänsä tuon mustan munkki-mekon alla olevan saavuttamattomissa, kun hän rohkenee loukata ritarillista kunniaani? Varokoon itseänsä! Matkoillani olen nähnyt useamman kuin yhden munkin roikuvan puiden oksissa.“

Yhdeksästoista luku.

Samana hetkenä kun ritari sai tämän rohkean uhkauksen puretuksi suustaan, ratsasti kaksi munkkia portin holvista linnan pihalle. Herpertti-veli oli toinen heistä, mutta toisen munkin pääpussi oli laskettu niin tarkkaan silmille, että hänen kasvonsa olivat tykkänään peitossa, jotta niitä ei ensinkään voinut nähdä, vaikka likeltäkin katsoi häneen. Notekeasti noustuansa ratsunsa seljältä maahan, kiiruhti Herpertti-veli auttamaan kumppaniansa, kohottaen hänelle oikean käntensä ja vasemmalla pitäen jalustimesta kiinni. Ellei „kultainen ritari“ olisi ollut niin kovin suuttunut, olisi tämä Herpertti-munkin erinomainen kohteliaisuus matkatoveriansa kohtaan luultavasti vetänyt hänen huomiotansa puoleensa, mutta nyt ei hän tullut muuta ajatelleeksi kuin loukattua kunniaansa.

„Kultaisella ritarilla“ ei ollut tapana hillitä vihaansa. Niinpä se nytkin heti puhkesi sanoihin: „Voi veli Herpertti! Minä vaadin teitä tilille siitä, että olette mitä röyhkeimmällä tavalla solvannut kunniaani. Pyhä risti! Silläkö tavoin palakitsette minua siitä, että tulin tänne kolkkoon Pohjolaan auttamaan teitä vihollisianne kukistamaan? Mutta pyhimällä valllani vannon, että . . .“

Siihen keskeytti ritari lauseensa. Munkki oli kiireesti käynyt hänen luoksensa ja tarttuen hänen käsivarteensa kuiskasi hän muutamia sanoja ritarille korvaan. Mitä tenhosanoja lie kuiskannutkaan, mutta sen ne ainakin saivat aikaan, ett'ei ritari enää yrittänytkään puhumaan loukatusta kunniastansa, vaan läksi, katsoen pitkään kasvonsa peittäneeseen munkkiin, linnan portista ulos. Kuitenkin kyti viha hänen povessansa, sillä ratsunsa selkään päästyänsä huudahti hän:

„Katsokoot vaan mitenkä menettelevät tuon tyttö-raukan kanssa! Jos häntä pahasti kohtelevat ja kiduttavat,

niin vaadin heitä siitä edesvastaukseen, jos kohta olisivatkin pyhemmät kuin itse pyhä isä Roomissa!“

Knaappi-parka joutui tulisen tuskan valtaan kuultuansa nämät ritarin sanat. Mitenkä olikaan Lyylin laita, kuinka pahoin häntä kohdeltiinkaan, koska ritari näin oli julmistunut? Näitä olisi hän mielellään kysynyt ritarilta, mutta hänellä ei ollut rohkeutta siihen. Vielä yhden murheellisen silmäyksen loi hän noihin harmaisin kiviseiniin ja ratsasti sitte surumiellisenä herransa jälessä kaupunkia kohti.

Ritarin mentyä, sanoi Herpertti-munkki vanginvartijalle: „Seuraa meitä Liuksialan nuoren emännän vankihuoneeseen!“

„Niin . . niin . . sinne kaikki tänään pyrkivät . . tuo tyttö-raiska on heidät kaikki lumonnut“ — jupisi vanginvartija, mutta ääneen hän sanoi syvään kumartaen: „Kohta pyhä isä! Lähden vaan hopussa tuomaan lyhtyä.“

Sill'aikaa kuin vanginvartija oli lyhtyänsä noutamassa katseli munkki äsken sanotussa työssään yhä vielä toimivaa renkiä, ihmetellen että vartaloiltaan niin jäntevä ja pulsa mies oli ryhtynyt vanginvartijan apumiehen halveksittuun toimeen.

„Onhan sinulla oikein vahva ja reipas apumies. Tuollainen jaksaisi vaikka kiviä kantaa“ — sanoi hän vanginvartijan palattua.

„Kelvoton lurjus! Suuri laiskuri, jok'ei viitsi silmiänsä pestä eikä päättään kammata“, — valitti vanginvartija lisäten: „Mutta ehkä Teidän Armonne nyt suvaitsevat seurata minua?“

Vanginvartija edellä, molemmat munkit perässä läksivät kaikki kolme käymään linnan pihan äärimmäistä loukkoa kohden. Siellä pihan ta'immassa sopessa oli rautainen ovi, jonka edustalla aseilla varustettu soturi seisoi vahtina. Vanginvartija otti yhden avaimen avainkimpustansa ja väänsi sen oven suureen etulukkoon. Kun hän vihdoinkin oli saanut oven auki, avautui soukka käytävä ylöspäin menevine rappuineen tulijoille. Vanginvartija astui lyhty kädessä edellä, hänen kolme seuraajansa hänen jälissään. Kolmeko? Niin — heitä oli kolme nyt, sillä renki oli visusti hiipinyt munkkien jälessä. Kun hän oli avojaloin, olivat hänen askeleensa melkein äänettömät. Vahtia pitävä soturi ei tiennyt muuta kuin että vanginvartija oli käskennyt renkinsä seurata mukana eikä siis estänyt viimemainittua ovesta sisään menemästä.

Noin viisikymmentä rappusta kun olivat astuneet ylöspäin, kääntyi käytävä oikealle. Käytävän kulmauksen takana

oli rautainen ovi, jota ainoastaan öisin pidettiin lukossa. Se oli sentähden auki nyt. Ovesta alkaen ei käytävä enää noussut ylöspäin, vaan meni noin kymmenen askeleen mitan suoraan muurin sisään, jolloin taas edellistä paljo soukempi ja matalampi ovi tuli vastaan. Tämä ovi oli lukossa, jonka tähden vanginvartija lyhtynsä valossa avainkimpustansa haki siihen kuluuvaa avainta. Sen löydettyänsä pani hän sen lukkoon ja väänsi oven auki. Nostaessaan lyhdyn ylös päänsä tasalle, puhui hän sen jälkeen: „Ehkä tässä on liian pimeä Teidän Armojenne astua sisään vangin huoneeseen! Kun pidän lyhtyäni näin, niin . . .“ Sanat tupehtuivat hänen kurkkuunsa, niin kovin hän säikähtyi ja suuttui, kun munkkien takana näki renkinsä tahraiset kasvot, se kun oli päättänsä munkkeja pitempi.

„Sinä sen roikale!“ — huudahti vanginvartija, kun hänen ensi hämmästyksensä oli asettunut. — „Kuka sinulle on antanut luvan tulla tänne? Ell’et heti kohta korjaa luitasi täältä, niin hirtätän sinut pihalle takaisin palattuani!“

„Tehän itse käskitte minun seurata teitä tänne, jotta tarvittaissa olisin saapuvilla. Niin ainakin olin kuulevinani!“ — vastasi renki niin vahvalla äänellä, että hänen sanansa kajahtelivat käytävän holvissa. Puhuessaan loi hän yhtä mittaa silmänsä avoinna olevan oven kautta vankihuoneeseen. Tuohon ilmaantuikin kohta oven kohdalle, keskelle vankihuoneen lattiaa muuan nais-olento, jonka vaaleat kasvot äkkiä kävivät tulipunaisiksi. Vanginvartijan renki näki, että nainen avasi suutansa ikäänkuin jotakin sanoaksensa, mutta sattumalta nosti renki samalla kaksi sormeaa huulillensa ja nais-olento vetäytyi syrjään sanaakaan hiiskumatta.

„Minäkö käskin sinua tulemaan tänne? Niinkö sanoit, heittiö?“ — kiljasi vanginvartija, ollen niin suuttunut että tasanajoin hypähti käytävän kivilattialta. Sitte lisäsi hän tulisessa kiukussa: „Etkö jo tottele? Etkö lähde, kirottu kuutus?!“

„Kylläpä lähden. Mitäpä minä tiesin? Luulin teidän käskeneenne minua tänne. En suinkaan minä muutoin olisi ottanut kiivetäkseni näitä vaivaloisia, pimeitä rappusia myöten ylös“ — vastasi renki vakaasti ja rupesi kapuamaan käytävää myöten alaspäin. Tämä tehtävä oli pilkkopimeässä hyvin vaikea, etenkin kun ei kummallakaan puolella ollut käsi-puita, joihin olisi saanut luottaa. Vitkaan alaspäin kavutesaan puhui renki itsekseen: „Vihdoin viimeinkin onnistui mi-

nun siis saada hänet nähdä, vaikkapa vaan vähäksi hetkeksi . . Vihdoin sain nähdä hänen vankihuoneensa, josta en tähän asti ole tietänyt, missä se oli . . . Mutta voi taivahinen ukko! kylläpä on sinne vaikea miltei mahdoton, väkivalloin tunkeutua. Pahaksi onneksi ylikerrassa! . . . ja tuo pikkuisen pieni paksuilla rautakangilla varustettu ikkuna likellä huoneen kattoa on — linnan pihan puolella. Mitä tehdä?”

„Tuo konna, tuo epatto, jonka onnettomuudekseni, sääli-vän sydämeni ääntä totellen, satuin ottamaan palvelukseeni, on niin tyhmän tyhmä ja lisäksi niin häijynkurinen, että hän saapi sapsen ihmisessä puhkeamaan. Suokaa hyväätoisimmasti minulle anteeksi, pyhät isät, että äsken hieman tulistuin! Ottavatkan, Teidän Armonne, katsoaksensa hyväksi, että suljen oven ja odotan täällä käytävässä!” Näin puhui renginmentyä vanginvartija.

„Sinun pitää vartoman meitä tuolla, toisen oven tykönä! Anna lyhty tänne! Mutta varo kaulaas, jos huomaamme sinun kuuntelemassa!” — sanoi Herpertti-munkki astuessaan kumppaninsa keralla vankihuoneeseen. Vanginvartija sulki oven heidän jälkeensä.

Lyylin kammio ei ollut niinkään huonosti sisustettu, kuin sen asemaan katsoen olisi voinut luulla. Siinä oli nimittäin hienolla verholla peitetty pöytä, kolme puhdasta karmitonta tuolia ja nurkassa siisti vuode, siistimpi kuin rikkaimmissa talonpoikais-taloissa siihen aikaan. Pöydällä seisojia vielä melkein koskematta, päivälliseksi tuotu ruoka, joka vankilan ruoaksi oli hyvää, miltei herkullista. Katon likeisistä pienestä ikkunasta pääsi ainoastaan hyvin vähän valoa sisään ja sekin vähä valaisi melkein yksinomaisesti huoneen ylistä osaa.

Munkkien sisään astuessa, istui Lyyli vuoteella, tirkistellen oveen päin. Tuo puna, jonka vanginvartijan renki oli nähnyt hänen poskillansa, oli jo melkein kokonansa kadonnut. Vähän päästä hän käsillensä hieroi silmiänsä, niinkuin se ihmisen tekee, joka on herännyt jostakin selvästä unesta eikä vielä varmaan tiedä, näkeekö hän yhä vielä unta vai onko tosiaankin valveilla. Tämä seikka tuli hänelle kuitenkin täysin selväksi, kun hän näki munkkien astuvan sisään. Silloin palasi myös tuo rohkea, voisi sanoa ylpeä hymyily hänen huulillensa, joka lapsuudesta saakka niin suuressa määrässä oli lisännyt niiden viehätysvoimaa.

„Jumala ja kaikki hänen pyhänsä suokoot sinulle hyvää iltaa, armas lapseni?“ — tervehti Herpertti-munkki, lisäten: „Vielä kerran olen tullut neuvomaan sinua sekä kuulemaan, eivätkö jo ennen niin hartaasti antamani neuvot ja opetukset ole kantaneet hedelmää sun sydämessäs. Nyt on vielä aika otollinen katumukseen! Huomenna tutkii ja tuomitsee pyhä kirkkomme sinut julkisesti. Siksi pitää hyvä päätös sinun puoleltas olla tehtynä. Ajattele ajoissa, mitä rauhaas sopii!“

Lyyli ei vastannut sanaakaan, hän ei edes katsonut puhujaan.

„Sinä olet, ollaksesi noin nuori, ylpeä aina hävyttömyyden rajoihin saakka!“ — sanoi syvällä äänellä kasvonsa peittänyt munkki, vetäen kaappunsa pääpussin alas niskaansa, jotta hänen, todellista arvokkaisuutta osoittavat kasvonsa ja korkea otsansa, joita hienot vaalean-harmaat hiukset ympäröivät, nyt tulivat nykyviin.

Kuultuaan tuon oudon, voimakkaan äänen, loi Lyyli silmänsä puhujaan. Hän säikähtyi ja punastui samassa. Niin vakaan näköistä ja kunnian-arvoisaa vanhusta ei hän milloinkaan ollut nähnyt, kuin hän tuossa, joka tuomarina seisoi hänen edessänsä, luoden läpitunkevat silmänsä häneen.

„Sinä olet ylpeä, sanon minä“ — jatkoi vanhus — „ja sinä olet kodissas saanut surkuteltavan huonon kasvatuksen, sillä sinua ei ole opetettu antamaan arvoa ja kunniaa vanhuudelle, koska et ymmärrä nousta seisoalle tervehtimään, kun vanhat, paljon kokeneet miehet astuvat siihen huoneeseen, jossa istut!“

Tämä soimaus oli niin oikeutettu ja se oli sanottu sellaisella pontevuudella ja voimalla, että Lyyli, jonka kasvot kävivät tulipunaisiksi, melkein koneentapaisesti hypähti seisoalle ja kumarsi syvään, jonka tehtyä hän jäi seisomaan silmät luotuina lattiaan.

„Minä surkuttelen sinun nuoruuttas ja kokemattomuuttas tyttö! Pyhän kirkkomme lakien mukaan olet ansainnut kuoleman, mutta säälistä sinua kohtaan tahtoisin sinua pelastaa siitä. Kuitenkaan en voi sitä tehdä muussa tapauksessa kuin siinä, että sinä puolestas teet sydämellisen katumuksen ja nöyryytettynä käännyt tuon saman Vapahtajamme Kristuksen tykö, jota sinua lapsuudesta saakka on opetettu ja käsketty rakastamaan. Etkös enää ollenkaan rakasta tuota armollista, sinun edestäs kuollutta Vapahtajaasi?“

Lyyli ei vastannut sanaakaan.

„Kuules tyttö! On sinun nuoruutesi ohessa vielä toinenkin syy, jonkatähden tahtoisin säästää sinua. Minä olen sinun äiti- ja isävainajillesi opettanut kristin-opin suuret ja autuuttavat totuudet ja minä heidät pyhän kasteen kautta saatoin armoliittoon taivaallisen Vapahtajamme kanssa, sen saman Vapahtajan kanssa, jonka sinä nyt julkeasti olet hyljännyt ja pettänyt. Äitisi oli jaloimpia ja hellämielisimpiä ihmisiä, mitä milloinkaan olen tavannut: syvälle tunkivat julistamani sanat hänen sydämeensä, ne juurtuivat sinne, ne orastuivat ja kantuivat jalon hedelmän hänen elämässsänsä. Ei kukaan Hämeen tyttäristä ole milloinkaan ollut niin siivo ja nuhteeton tavoiltaan, eikä niin armelias köyhiä kohtaan kuin hän. Sellaisena hän eli ja sellaisena sanotaan hänen kuolleen, viimeiseen hetkeen asti innokkaana kristin-opille ja pyhälle kirkolle, jolle hän vielä kuolinvuoteellansa määräsi melkoisia lahjoituksia. Mitä luulet taivaassa loppumatonta autuutta nauttivan äitisi ajattelevan ja sanovan sinusta? Oletko ajatellut niitä sanomattoman katkeria tuskia, jotka sinun tähtes rasittavat hänen hellää äidin-sydäntänsä? Sinä olet luonnoton lapsi, ell'et sääli omaa äitiäsi! Tätä olen tullut muistuttamaan sinulle ja saman äitisi nimessä kehoittamaan sinua katumaan syntisi ja tekemään parannusta. Minä, Suomen piispa, olen nöyryyttänyt itseni siihen määrään, että olen tullut sinun vankihuoneesi tätä sinulle sanomaan ja pyytämään sinua palajamaan takaisin pyhän kirkkomme helmoihin. Ymmärrätkö, mitä se tietää, että itse olen tullut luoksesi?“

Vaihtelevat väreet Lyylin kasvoissa todistivat, että hän taisteli ankaraa sisällistä taistelua. Vihdoin näytti hän tehneen vakaan päätöksen, sillä hän kohotti silmänsä Tuomas piispaan ja lausui selvällä, vaikka hieman vapisevalla äänellä: „Teidän korkea Ylhäisyytenne! Minä en ymmärrä muuta kuin sen, että te olette vietelleet isääni ja äitiäni luopumaan Hämäläisten vanhoista jumalista ja että te vainootte Hämeen kansaa ja pyydätte sitä sortaa. Mutta minä rakastan sydämeni palavimmalla innolla Hämeen kansaa, sen vapautta ja sen jumalia, ja sentähden minä vihaan teitä ja sitä oppia, jota julistatte. Tehkää kanssani, mitä tahdotte!“

Katsoen Herpertti-munkkiin sanoi piispa Tuomas: „Moista röyhkeyttä en ole milloinkaan kuullut! Taivas on hy-

lännyt tuon paatuneen lapsensa, äiti luonnottoman tyttärensä. Hänelle emme voi mitään.“ Kääntyen Lyyliin lisäsi hän: „Voi, kuinka pahat henget ovat saaneet sinut valtaansa, lapsi-raukka? Huomiseksi on sinulla vielä aikaa miettiä ja — katua. Äitisi sielun tuskien lievittämiseksi toimitan vielä tänä iltana esirukoukset kirkossa; minun täytyy häntä sääliä, kun ei hänen luonnoton tyttärensä häntä sääli!“

Tuomas piispa veti taas kaappunsa pääpussin päänsä yli ja meni ulos ovesta, jonka Herpertti-munkki oli kiiruhtanut avaamaan hänelle.

„Missä olet? Tule lukitsemaan ovi lukkoon!“ — puhui munkki, tirkistellen ulos käytävään.

„Täällä . . . o . . . olen, ihan sa . . . massa paikassa, jossa käskitte minun teitä vartoa“, — vastasi vanginvartija, astuen vankihuoneen ovea kohti.

„Miksi äänes vapisee, mies? Oletko kuitenkin käynyt kuuntelemassa, vaikka ankarasti kielsin sinua sitä tekemästä?“ — kysyi munkki, luoden kiivaan silmäyksen vanginvartijaan, joka äskeistä vakaammalla äänellä vastasi: „Kaikki pyhät minua auttakoot! Kuinka voipi Teidän Armonne edes ajatella sellaista minusta?“

Helposti arvattavasta syystä hän ei ruvennut kertomaan, ett'ei hän ollut jaksanutkaan billitä uteliaisuuttansa, vaan hän, saadaksensa selkoa siitä, kuka tuo kasvonsa peittänyt munkki oikeastaan oli, oli laskeunut polvillensa käytävän lattialle ja sitte nelinryömin kämpinyt ovelle, hetken kuluttua kovin säikähtyneenä palataksensa takaisin määräpaikallensa. Äänestä oli hän tuntenut tuon oudon munkin Tuomas piispaksi; siitä tuo ääretön säikähdys, joka hänen puhuessansa vapistavasti oli vaikuttanut hänen ääneensä. Samasta syystä vapisi lyhtykin hänen kädessänsä hänen munkkien edellä kavutessaan alas rappusia myöten.

Jäätyänsä yksin huoneesen heittäytyi Lyyli vuoteelle. Hän oli kovin huolestunut ja vääntelihe tuskissaan. Tuomas piispan sanat olivat loukanneet häntä ja sortaneet hänen mieltänsä. Etenkin oli kaikki, mitä piispa puhui hänen äitivainajastansa, tunkenut syvälle hänen sydämeensä. Paljas ajatuskin siitä, että hän jollakin tavoin häiritsi äitinsä rauhaa Manalassa, kauhistutti häntä. Vaan ei; — tuo ei voinut olla totta! Piispa oli vaan vetoamalla hänen kuolleen äitiinsä

pyytänyt peljättää häntä! Mitä pahaa oli hän, Lyyli, tehnyt että kuolleiden rauha sen kautta tulisi häirityksi? Lyyli ei huomannut itseänsä syylliseksi ainoankaan omaatuntoa loukkaavaan tekoon. Että hän oli luopunut pyhän neitsyn ja noiden muiden pyhien palveluksesta Hämäläisten vanhojen jumalien puoleen, siitä ei hänen omatuntonsa häntä ollenkaan soimannut. Siinä hän luuli tehneensä aivan oikein. Sillä löytyikö ilkeämpiä ihmisiä kuin nuo kristityt, jotka häntäkin orpo-raukkaa näin sydämettömästi vainosivat? Miksi pitivät häntä vankeudessa, häntä, joka oli niin turvaton kuin taivaan linnut? Lyyli muisti nyt kotinsa, muisti kuinka hänen enonsa Tavela ennen hellästi ja väkevästi oli häntä suojellut ja turvannut. Nyt oli hänkin kuollut ja jättänyt hänet yksin maailmaan. Kyynelten tähän saakka jäänyt virta heltyi vihdoin nyt; Lyyli rupesi katkerasti itkemään.

Mutta pianpa hän tuon pienen ikkunan kautta oli kulevinaan hiljaista, etäältä kaikuvaa laulua, jonka epävakainen sävel hänestä oli tuttu. Hän pyyhkäisi kyönelet silmistänsä ja alkoi tarkasti kuunnella. — Hän ei voinut erhettyä! Olipa tuo sama laulu, jonka hän kerran ennen oli kuullut Tammerkosken rannalla, ja olipa äänikin, joka lauloi, sama kuin silloin, ja sanatkin samat:

„Miks' itket, neito, ollen surullinen:
Viel' eloss' ompi ylkäs miehuullinen!
Ma luoksensa nyt riennän. Huomenna
Hän sinut vaivoistasi pelastaa“.

Mitä laulaja lisäksi lauloi, sitä Lyyli ei kuullut, sillä laulu etäytyi nyt niin kauaksi, ett'ei hän enää voinut selittää sanoja. Kummallista! Olipa tuo Viison, hänen kasvinkumpalinsa ääni! Olisiko Viiso häntä etsimässä? Lyylin mieleen muistui nyt tuo hahmokin, jonka hän äsken oli nähnyt käytävässä. Vielä kummallisempaa! Lyyli ei tiennyt mitä ajatella, mutta kuitenkin hän näitä hämäreitä asioita taukoamatta mietti ja uudestaan mietti, siksi että Unetar vihdoin ripoittelee valmuvettä hänen väsyneille silmälautasillensa ja hänen päänsä vaipui alas vuoteelle ja hän nukkui.

Vanginvartijan renkikin oli uudestaan ryhdyttyänsä työhön kuullut tuon saman laulun linnan lahdelta päin ja hän oli kavahtanut sitä kuunnellaksensa. Sen ohessa vaipui hän sy-

viin mietteisin, joista vasta heräsi, kun kuuli vanginvartijan ja munkkien askelten äänen pihalla.

Ohimennen loi Herpertti-munkki taaskin terävän katseen renkiin, joka kuuli hänen sanovan vanginvartijalle: „Tuo renkisi muoto ei minua ensinkään miellytä. Pidä häntä kovassa kurissa, sen neuvon annan sinulle.“

Pidettyänsä munkkien ratsujen suitsista kiinni heidän astuessaan satulaan, seurasi vanginvartija noikaten ja syvään kumartaen heitä aina linnan sillalle saakka. Kun hän sieltä palasi pihalle, oli hänellä kaksi jäykän näköistä soturia mukana. Hän oli niin julmistunut, että huulensa vaahtoilivat. Hänen pelkonsa ja hämmästyksensä olivat nyt asettuneet, mutta siihen että hän Tuomas piispan saapuvilla ollessa menetti kaiken malttinsa ja suuttui silmittömästi, oli renki-lurjus ollut syynä, ja siitä oli hänen nyt ankarasti rankaisemisen häntä.

„Kirottu tolvana!“ — huusi hän. „Ai'onpa nyt löylyttää sinua niin, että kaikki pahan-elkiset kurit lähtevät sinusta! Miehet, sitokaa hänet kiinni hirsipuuhun!“ Hirsipuu seisoi, niinkuin melkein kaikissa senaikuisissa linnoissa, melkein keskellä pihaa. Soturit tarttuivat renki-raukkaan ja taltuttivat häntä hirsipuulle, johon he nuorilla sitoivat hänen käntensä ja jalkansa kiinni niin kovasti, että veri musteni hänen kynsiensä alla. Renki ei tehnyt vastarintaa eikä hiiskunut sanaakaan, vaan katseli tyylysti maahan. Vanginvartija kävi sill'aikaa noutamassa raippoja, joita hänellä aina oli runsaasti varalla.

„Lyökää nyt!“ — käski vanginvartija, antaen raipat sotureille, jotka riisuivat takit päältänsä, voidaksensa oikein kunnollisesti tehdä tehtävänsä. Sitte alkoivat seisoen toinen kummallakin puolella hirsipuuta julman työnsä, iskein vuorotellen.

Kauan oli ruoskimista kestänyt, mutta ruoskitun huulilta ei ollut lähtenyt pienintäkään tuskan huutoa. Kuitenkin olivat hänen pyövelinsä olleet kuulevinansa kirskunaa siitä, kun hän kovasti kiristi hampaitansa. He taukosivat lyömästä henkeään vetääksensä.

„Tuo mies on sitkeä kuin tervaskanto! Me olemme jo lyöneet enemmän kuin puolet raipoistamme pirstoiksi, mutta tuo vaan ei sanaakaan hiisku!“ — intti toinen heistä.

„Se on selvä todistus siitä, että olette iskeneet liian hempeästi! Lyökää kovemmin!“ — kehoitti vanginvartija.

Soturit alkoivatkin taas uudestaan sivaltaa. Jonkun minuutin kun olivat sitä tehneet, huudahti se heistä, joka äskenkin oli puhunut: „Laatkaamme jo lyömästä! Luulenpa että hän on mennyt tainnoksiin.“

Tätä asiaa nyt tutkittiin. Rengin silmät olivatkin ummessa ja hänen päänsä oli pudonnut alas rintaa vastaan. Sen nähtyänsä irrottivat soturit köydet, joilla rengin kädet ja jalat olivat hirsipuuhun sidotut; niinkuin kuollut ruumis romahti ruoskittu alas hirsipuun juurelle.

„Maatkoon kelvoton tuossa! Eihän se siinä viluhun kuole, mutta jos kuolisikin, eipä kukaan mokomaa kaipaa!“ — sanoi vanginvartija, vetäen suunsa leveään irvinauruun.

Sen jälkeen ilmoitti hän, että Herpertti-munkki yöksi oli käskenyt hänen asettaa pihalle kymmenen miestä vankilan oven eteen ja valleille kahta vertaa enemmän vartioita kuin tavallisesti. Linnan vipusilta oli heti nostettava ylös.

Kun kaikki nämät asiat oli pantu toimeen, läksi vanginvartia levolle. Hän oli purkanut koko kiukkuvaransa renkiinsä, jotta hän nyt oli tyytyväinen ja nukkui sen vuoksi hyvin rauhallisesti.

Noin keskiyön aikana nousi hirsipuun juurella makaava, satureiden ruoskima renkimies äkkiä istualle. Hartaasti etsivät hänen silmänsä erästä pientä ikkunaa linnan ylikerrassa. Siihen ne takertuivat kiinni pitkäksi ajaksi. Vihdoin loi hän ne linnanpihan äärimmäiseen soppeen, jossa vankilan ovi oli. Hän näki siellä joukon miehiä, jotka, pitäen aseitansa polvien nojassa, lasivat juttuja keskenään, sen ohessa tuon tuostakin ääneen nauraa hohottaen.

Renki konttasi nyt nelinryömin halkopinon tykö ja otti sieltä köyden, jonka hän oli kätkenyt kahden halkokarkun rakoon. Sitte hiipi hän visusti linnan pihan oikealla puolella olevasta pienestä portista ulos. Tätä portia pidettiin tavallisesti öisinkin auki, sillä siitä kulki tie ulos vallille. Hänen onneksensa ei ollut vartiaa vallilla portinvastaisella kohdalla. Aurajoki siinä huuhtoi vallin juurta. Päästyänsä ylös vallille, satoi renki köyden toisen pään eräasen kiveen kiinni ja laski sitte köyden visusti vallia myöten alas jokeen. Sen jälkeen laskeusi hän tätä köyttä myöten vallin juurelle. Siinä oli vettä tuskin polviin saakka. Painaen selkänsä vallia vastaan, kulki hän nyt varovasti sivuttain lähellä olevaa rannan kais-

taletta kohti. Sinne ehdittyänsä heittäytyi hän taas maahan ja mateli nelinryömin pitkin rantaa, siksi että pääsi erään pienen niemekkeen taakse varjoon. Hän hengitti nyt helpommin. Vaarallinen oli hänen matkansa ollut. Vallin juurta myöten polvia myöten vedessä astuessaan oli hän kuullut vartiain yskähdyksiä vallilta, mutta ei kukaan ollut häntä huomannut. Suureksi avuksi oli hänelle se seikka, että aurin gon laskettua lounastuuli oli melkoisesti ruvennut puhaltamaan, jotta aaltojen loiskina vallia vastaan voitti hänen askeltensa synnyttämän pulinan.

Niemekkeen takana oli useita saaristolaisten veneitä, jotka kotimat kallansa kaupungista olivat jääneet siihen yöksi. Niiden omistajat makasivat syvässä unessa. Renki astui yhteen veneeseen, jossa oli neljä miestä. Nekin makasivat, mutta eivät olleet nukuksissa. Matalalla äänellä kuiskasi renki sille heistä, joka makasi keulassa ja nyt kohotti päätänsä: „Minä tuon ikäviä sanomia. Meidän on ihan mahdollon tunkeutua vankilaan ja yleensä mahdollon saada mitään aikaan linnassa. Toisaalle täytyy meidän muuttaa pelastushankkeemme. Kuinka monta teitä nyt kaikkiansa on Turussa taikka Turun tienoilla?“

„Noin neljäkymmentä, arvaan ma“ — vastasi veneen keulassa makaava mies.

„Hyvä. Kokoontukaatte kaikki yhdeksännellä tunnilla huomenna aamulla siihen paikkaan kaupungin rajan ulkopuolella, jossa Maarian ja Nousiaisten kirkkoille menevät tiet toisiinsa yhtyvät, aseet kätkeytyinä vaatteittenne alle. Luulenpa, että vankeja huomenna siihen aikaan aiotaan kuljettaa kirkkoon, siellä julkisesti tutkittaviksi. Olkaa silloin valmiit viipymättä noudattamaan käskyjäni! Pitäkää silmänne ja korvanne auki! Vaan jos *hän*en pelastuksensa silloinkin näyttää tuiki mahdolltomalta, täytyy meidän se vieläkin heittää toistaiseksi, sillä emme saa mahdolltomia yrittämällä tehdä pelastuksen mahdollisuutta mahdolltomuudeksi. Älkää siis minun käskyttäni väkivaltaan ryhtykö! — Voi Viiso, jos sinulla olisi jotakin lievittävää voidetta hirveästi kirventelevälle seljälleni, niin olisin sinulle kaiken aikani kiitollinen siitä!“

„Mikä sinun selkääsi vaivaa ja mistä syystä sitä kirvelee?“

„Sidottuansa minut kiinni hirsipuuhun ovat he lyöneet ja ruoskineet minua niinkuin koiraa!“ — vastasi vanginvar-tijan renki, mutta hänen sitä sanoessansa vapisi hänen äänensä

vihasta ja hänen silmänsä tuikkailivat niin tulisina, että Viiso oli häntä säikähtyä.

„Vaan nyt pitää minun taas mennä!“ — lisäsi hän, pyyhkäisten kädellensä otsaansa, niinkuin olisi hän tahtonut pyyhkäistä siitä vihan pilvet pois.

„Mihin sinä menet?“

„Linnaan takaisin.“

„Miksikä lähdet sinne, jossa he sinua lyövät ja pieksevät? Sanoithan juuri, että pelastushankkeet muutetaan toiseen paikkaan.“

„Niinpä muutetaankin, mutta sittekin täytyy minun mennä linnaan takaisin. Epäluulon syntymistä vanginvartijoissa ja vartijaväessä pitää kaikin mokomin välttää. He älkööt saako aavistustakaan siitä, että ollaan hankkeissa häntä pelastaa; — vaikka heidän varovaisuudestaan päättäen voisi luulla, että heillä jo on jonkinmoinen aavistus siitä. Ja kuinka minä muuten saisin tiedon heidän puuhistansa ja toimistansa, ellen olisi heidän palveluksessa? Kyllä minun täytyy palata takaisin linnaan, vaikkapa he toistamiseenkin minua ruoskitsivat. Joudu sinäkin toimeesi! Hyvästi!“

Tämän sanottuansa palasi vanginvartijan renki linnaan samaa tietä kuin oli tullutkin. Vaikein tehtävä oli hänellä tällä paluumatkalla kapuaminen köyttä myöten ylös vallille, sillä hänen selkäänsä kovasti aristi. Onnellisesti hän kuitenkin pääsi ylös vallille ja yhtä onnellisesti siitä linnan pihalle. Kätkeytyänsä köyden halkokarkkujen rakoon, kömpi hän taas hirsipuun juurelle, johon heittäytyi, pää vankilaan päin, pitkäkseen.

Mutta hän ei yrittänytkään nukkumaan, vaan tirkisteli yhtä mitta tuohon pieneen ikkunaan linnan ylikerrassa. Yö kului, päivä koitti, mutta nouseva aurinko näki hänen silmänsä yhä vielä samaan ikkunaan suunnitettuina. Vasta silloin vaipui hänen päänsä maahan, kun vanginvartija aamulla tuli ulos pihalle.

Lukija on epäilemättä arvannut, ett'ei vanginvartijan palvelukseen antautunut mies ole kukaan muu kuin Hatanpään Heikki. Mutta millä tavoin oli Heikki pelastunut Nokian virran pyörteistä ja kuinka oli hän nyt täällä?

Syntyneenä ja kasvaneena Pyhäjärven rannalla oli Heikki jo pienenä poikana oppinut uimaan. Hyviä uimareita ja

sukeltajia pidettiin suuressa kunniassa, jonka tähden nuorukaiset tätä mainetta saavuttaaksensa kesä-aikana kilvoin metelöivät Vellamon vesissä. Hatanpään Heikki oli tässäkin suhteessa muita ikäkumppaneitansa etevämpi.

Kun hän tuona onnettomuuden päivänä hevosinensa syöksähti virtaan, oli hän jo edeltäpäin irroittanut jalkansa jalustimista, ollaksensa vapaa ja valmis sukeltamaan. Jouduttuansa veden alle, sukelsi hän niin syvälle, ett'ei ahdistajansa voineet nähdä häntä, ja alkoi uida myötävirtaan. Kun hänen suuri uimataitonsa näin yhdistyi virran väkevään voimaan, kulki hän eteenpäin oikein huimaavaa vauhtia. Melkein samana hetkenä kuin hänen hevosensa kohosi pyörteiden harjalle, kohosivat Heikinkin kasvot virran pinnalle, mutta niin pitkän matkan päässä siitä paikasta, jossa hän oli heittäytynyt virtaan, ett'ei hänen takaa-ajajillensa juolahtanut mielen silmillänsä etsiä häntä sieltä. Eikä hän virran pinnalla kauvemmin viipynytkään kuin hetken vaan, henkeä vetääksensä, jonka jälkeen hän taas sukelsi veden alle. Näin tehdyänsä vielä toisen ja kolmannenkin kerran, nousi hän virtaan pistäytyvän niemen takana maalle.

Näin onnellisesti pelastuneena Vellamosta, alkoi hän metsien kautta astella Tammerkoskea kohti. Tällä matkalla tapasi hän useita pakenevia Hämäläisiä, joiden joukossa muutamia omia alustalaisiansakin sekä Viison. Heidän kanssansa neuvotteli hän niistä hankkeista, joihin Lyylin pelastamiseksi oli ryhdyttävä.

Vakoojain kautta saatuaan kuulla, että „kultainen ritari“ oli lähtenyt Turkuun, päätti Heikkikin metsäpolkuja myöten lähteä sinne. Kaksi Hatanpääläistä otti hän seuraajikseen matkalle. Viisolle antoi hän käskyn koota niin monta pakenevaa Hämäläistä kuin mahdollista ja niiden kanssa jälestäpäin tulla Aurajoen suutienoilta.

Turkuun oli Heikki saapunut auringon laskun aikana samana päivänä, jolloin Tuomas piispan sotajoukkojen oli onnistunut karkoittaa Karjalaiset sieltä. Seuraavana aamupäivänä oli Viiso väkinensä ehtinyt matkansa perille.

Kahdeskymmenes luku.

Ilkeimmät ja äreimmätkin ovat levollisen ja rauhallisen yön kuluttua, makeasti ja pahoja uunia näkemättä maattuansa, aamulla tavallisesti hilpeämmällä ja sävyisämmällä tuulella kuin muulloin. Niinpä vanginvartijakin tänä aamuna.

Nähtyänsä renkinsä vielä makaavan hirsipuun juurella lähestyi hän häntä ja sanoi äänellä, joka oli olevinaan ystävällinen: „Mitenkä nyt jaksat, poikarassu? Nouseppas jo ylös! — Tuota tuollaista saapi toisinaan kokea ja kestää, ennenkuin on virkatoimituksiin oikein perehtynyt. Mutta se on opiksi. Selkäsäuna siittää järjen ja järki siittää ymmärryksen ja taidon. Ei kenestäkään milloinkaan ole tullut kunnonlistta vanginvartijaa, ell’ei hänen selkäänsä kertaa kaksi oikein kelpo tavalla ole pehmitetty. Tullos sisään suojaasi nyt, niin käsken Maija muorin hieromaan selkääsi viinalla ja saippualla. Sehän puree kuin käärmeen kieli ja parantaa paikalla paksumpainkin ruoskien tekemät vammat. Hei mies! Äläpäs nyt enää siinä poloisena kauvemmin veny!“

Heikki kohousi istumaan, kiristellen hampaitansa. Nyt vasta aristikin hänen selkäänsä oikein kovasti, kun hän muuttaman tunnin oli maannut alallansa. Päästäksensä seisaalle täytyi hänen luottaa käsillänsä hirsipuuhun.

„Kylläpä huomaa“ — puhui vanginvartija — „ett’ei sinussa ole halkotaakkojen tekijää tänään. Mutta koska useimmat niistä jo ovat valmiit, niin voinhan loput tehdä itse. Peijakas, ett’ei ole noita Hämäläis-lurjuksia toista vertaa enemmän, että olisi voitu saada tuo kummallinen juhlasaatto vähän suurenmoisemmaksi! Sellaista ei olekkaan pitkään aikaan nähty, niin että kyllä kaiketi nyt kokoontuu väkeä oikein

kosolta. Tietysti täytyy minunkin ottaa osaa juhlasaattoon — johtajana ja järjestäjänä. Mitäs siitä muutoin tulisikaan? Minutta he eivät voi saada mitään kunnollista aikaan. Harmillista, että panit tuon pienen, terveellisen muistutuksen niin pahaksesi, ett'ei sinua auta ottaa mukaan! Kunniani ja virkani arvo vaatisivat, että palvelijani nöyrästi astuisi jälessäni. Pyövelilläkin, joka myös kuuluu juhlasaattoon, on aina kaksi, toisinaan kolmekin palvelijaa mukansa, vaikk'ei hän ole minun arvoiseni mies. — Mitenkä tästä pulasta pääsenkään? Eihän nyt hopussa saa sopivaa miestä palkatuksikaan.“

„Kyllä minä tästä siksi toinnun, kun nyt vaan saan lääkkeitä selkääni!“ — huudahti Heikki iloissaan siitä, että hänen näin vaikeudetta onnistuisi päästä osanottajaksi saattoon. Itsekseen oli hän jo laskenut ja miettinyt, kuinka työläs hänen olisi ollut kipeällä selällänsä köyttä myöten kiivetä alas vallilta.

„Sinäkö? Tokko toki toinnutkaan tarpeeksi asti? Näetkös — se ei käy laatuun, että sinä tulla lotkottelet jälessäni koukkuselkänä ja kyyristyneenä kuin vanha akka. Ei, se ei käy ensinkään laatuun. Minä tiedän, että ylpeän teloittajamme rengit astuvat pystysuorina kuin seipäät; minun palvelijallani pitää olla vähintänsä yhtä hyvä ryhti kuin heilläkin, mutta oikeastaan parempikin, siihen katsoen, että minulla on korkeampi virka-arvo kuin heidän isännällänsä!“

Heikki vakuutti, että hän jalon ryhdin puolesta pysyisi teloittajan renkien vertaisena, jos suotaisiin hänen rauhassa lääkkeitä itseänsä siksi kunnes lähtö tapahtuu.

„Täytyyhän tuota koettaa! — Tarkalleen yhdeksännellä tunnilla lähdetään linnasta; niin on Tuomas piispa määrännyt. Siksi pitää kaikki olla valmisna ja selkäsi terve. Käykäämme nyt Maija muorin luo!“

Täsmälleen kello yhdeksän läksikin sangen omituinen saatto linnasta. Edellä ratsasti viisikymmentä piispan ratsumiestä täydessä sota-asussa. Heidän perässään astui pyöveli elikkä teloittaja jalan. Hän oli puettu pitkään tulipunaiseen mantteliin ja päässä oli samankarvainen korkea huippulakki. Oikeassa kädessään kantoi hän kirkkaaksi kiilloitettua teloituskirvestä. Teloittajan perässä kulki kaksi hänen renkiänsä, kummallakin köysi kainalossa. Muutaman askeleen päässä heistä käveli Lyyli, lumivalkoisiin vaatteisiin puettuna.

Hän oli avopäin ja hänen kauniit, tuuheat kultakutrinsa valuivat vapaina alas hänen hartioillensa. Heleä puna rusotti kumpaistakin poskipäätä; muuten olivat hänen kasvonsa sangen vaaleat. Tuo hänelle omituinen ylpeä hymy oli nytkin hänen huulillansa. Hänen käytöksensä oli jalo ja peloton ja hän katseli rohkeasti ympärillensä. Lyylin perässä tulivat Nokian tappelussa vangiksi otetut Hämäläiset pitkissä valkoisissa mekoissa ja avopäin. Kullakin heistä oli köysi kaulassa ja raskas halkotaakka seljässä, samat halkotaakat, joidenka valmistamistoimissa Heikki edellisenä iltana oli askaroinnut. Nämät halkotaakat olivat vanginvartijan tahdon mukaan tehdyt niin ylenmäärin suuriksi ja painaviksi, että moni kantajista oli vähässä vaipua kantamuksensa alle. Silminnähtävä oli, ett'ei-vät kaikki jaksaisi kantaa niitä aina pyhän Maarian elikkä Röntämäen kirkolle asti, jonne nyt oltiin matkalla. Useampien päästä valui jo tuskan hiki, kun olivat ehtineet muutamia satoja askeleita eteenpäin. — Vangittujen Hämäläisten perässä astui arvokkain askelin, avainkimppeä vyössä, vanginvartija juhlapuvussaan. Että tieto ja tunto hänen virkansa arvosta ja tärkeydestä täytti koko hänen sydämensä, sen saattoi hänen ulkomuodostansakin nähdä: kulmien vankkana ja totisena loi hän katseensa suoraan eteensä, eikä ollut huomavinaanakaan ihmisjoukkoja, jotka seisoen tien varrella uteliaasti katselivat saattoa. Hänen jälessänsä tuli Heikki, edeltäpäin annetun lupauksensa mukaan suorana hänkin, mutta muuten asunsa puolesta hyvin kurjan näköisenä, etenkin kun hän, valittaen hampaankolotusta, oli sitonut paksun liinan kasvoil-lensa. Kun hän vielä lisäksi oli vetänyt vanhan patalakkinsa alas silmille, niin olisi kenen hyvänsä ollut mahdoton tässä asussa tuntea häntä Hatanpään rikkaaksi isännäksi. Heikki oli kovin tuskistunut. Kävellessään loi hän levottomasti, vaikka salaa, silmänsä molemmille puolin tietä. Mutta häntä rasittava tuska oli enemmän hengen kuin ruumiin tuskaa. Niin kovin oli hänen mielensä levoton ja hänen sydämensä huolestunut, että hän tuskin ensinkään tunsikaan kipua seljäsänsä. Tuo hänen perässensä ratsastava, lähes sata miestä vahva ratsujoukko masensi hänen mielensä ja teki kaikki hänen toiveensa mitättömiksi, saattaen hänet epätoivon vaiheille.

Jo ennenkuin saatto ehti siihen tienristeykseen, jossa Nousiaisten kirkolle ja siitä pohjoisempaan kulkeva tie yhtyi

linnasta Röntämäen kirkolle vievään tiehen, oli sen kerta täytnyt pysähtyä syystä, että muutamat Hämäläisistä halkotaakkoineen väsymyksestä vaipuivat maahan. Väsyneiden suotiin muutamia minuuttia levähtää, jonka jälkeen soturit, hosuen heitä aseillaan, pakoittivat heitä käymään eteenpäin. Saaton ehdittyä mainitun tien risteykseen, tapahtui taas samoin. Vanki-raukkojen voimat olivat kokonaan lopussa. He vannoivat pyhästi, ett'eivät he enää jaksaneet kantaa raskaita halkotaakkoja, vaikkapa he kohta paikalla tapettaisiinkin. Etujoukon päällikkö antoi sentähden sen käskyn, että kaikki taakat tehtäisiin puolta keveämmiksi; toiset puolet halkoja olivat heitettävät maantién ojaan. Vanginvartija piti tätä käskyä julkeana loukkauksena virka-arvoansa ja kunniaansa vastaan. Hän riiteli ja kiroili, väittäen ett'ei yhdenkään vangin selkäluu vielä ollut taittunut, mutta hänen väitöksiänsä ei otettu huomioon.

Saaton siihen pysähtyessä, näki Heikki Viison merimiespukuun puettuna seisovan maantien varrella, silmät luotuina häneen. Väkinsä hän oli jakanut kahteen osaan, asettaen yhden kummallekin puolelle tietä. Ainoastaan vilkaisemalla katsoi Heikki Viisoon, jonka jälkeen hän jylhästi loi silmänsä maahan, pudistaen päätänsä merkiksi, että koe pelastaa Lyyliä nyt tässä olisi pelkkää hulluutta. Mutta Viiso olisi tuota merkkiä saamattakin itse tajunnut asian laidan, nähdessään, että tuossa oli lähes puolitoistasataa miestä hänen rakasta emäntäänsä ja kasvikumppaniansa vartioitsemassa.

Kun taakat olivat kevennetyt, lähdettiin taas matkaan ja nyt saapui saatto enemmättä vastuksetta onnellisesti Röntämäen kirkolle. Sinne oli määrättömän suuri joukko rahvasta kokoontunut ja joka hetki tulvasi sinne yhä vielä kansaa lisää. Nyt samoin kuin vihkimisjuhlassa laskettiin kirkkoon ainoastaan niin monta ihmistä, kuin tilä salli. Muiden täytyi jäädä kirkon pihalle. Piispan ratsumiehet ylläpitivät nytkin tarkkaa järjestystä, jott'ei mitään onnettomuutta tungoksen tähden tapahtuisi.

Kirkon portin edustalle pysähtyi saattojoukkokin odotamaan siksi kunnes Tuomas¹ piispa seurueinensa läksisi kirkkoon. Päälle kahden tunnin oli matkustus linnasta Röntämälle kestänyt, aurinko oli kohonnut lähelle taivaan-laen keskikohtaa, sydänpäivän aika lälestyi. Vangeille oli tämä

vartoominen melkein yhtä raskas kuin kulku linnasta sinne, sillä heidän ei sallittu laskea halkotaakkojansa maahan, ja ilma oli tyyni ja helteinen. Kului tunti, kuluipa toinenkin, mutta piispa saattojoukkoinensa ei vielääkään tullut. Aurinko paahtoi pilvettömällä taivaalla, vangit olivat nääntyä. Vasta kahden jälkeen ilmoitti piispan kartanon pihalta kajahtava torvien toivotus, että Hänen Ylhäisyytensä seurueinensa oli lähtenyt matkaan kirkolle. Matka piispan kartanosta kirkkoon tapahtui asianomaisten käydessä seuraavassa järjestyksessä: ensimmäisinä tulivat Tuomas piispa ja Riian arkkipiispa rinnattain, viimeksimainittu kävellen edellisen oikealla puolella, heidän perässään astuivat kalparitarien suurmestari ja „pyhän haudan ritari“, vierekkäin hekin, ja sitte muut ritarit sekä papit ja munkit parittain. Kirkossa seisoi itse alttarilla kaksi kullattua istuinta molempia piispoja varten, mutta ritarien, pappien ja munkkien istuimet olivat asetetut molemmin puolin alttariaitaa. Vasta kun piispa ja hänen seuralaisensa olivat istuutuneet paikoillensa laskettiin vangit kirkkoon. Samoin kuin matkalla linnasta astui teloittaja nytkin heidän edellensä ja asettui seisomaan vähän matkan päähän alttarista vasemmalle.

Yksin Lyyli jäi soturein vartioitsemana toistaseksi kirkon pihalle.

Ehdittyänsä kirkossa heitä varten määrättyyn paikkaan, laskeutuivat vangit polvillensa, jonka jälkeen köörilaulajat lauloivat kauniin ja voimakkaan hymnin „Miserere.“

Laulun vaiettua astui Tuomas piispan kansleri alttarin eteen ja puhui kääntyneenä vankeihin:

„Katsoen teidän osoittamaanne syvään katumukseen ja kallistaen korvansa teidän kaikkeinnyrimille ja alamaisimmille rukouksillenne on Hänen Ylhäisyytensä piispa Tuomas, Jumalan armosta meidän kaikkein korkein hallitsijamme ja heramme, armollisimmasti suonut teidän astua Hänen ja Hänen korkean neuvoskuntansa eteen ja kääntää teidän nyt näistä tässä läsnä olevista arvoisista papeista taikka munkeista valitsemaan yhden, joka puhuu teidän puolestanne.“

Kun vangeille edeltäpäin oli neuvottu, mitenkä heidän oli käyttäytyminen, vastasi yksi heistä matalalla, tuskin kuuluvalla äänellä: „Me pyydämme Herpertti isän puhumaan meidän puolestamme.“

Kun Herpertti munkki oli suostunut ruvetaksensa heidän puoltajakseen ja asettunut seisomaan lähelle polvistuneita vankeja, kohotti hän äänensä ja sanoi: „Suurvaltainen ja armollinen piispa, meidän kaikkein korkein hallitsijamme ja herramme! Me kiitämme nöyrimmästi Teitä siitä, että olette ottaneet syvän katumuksemme huomataksenne ja kallistaneet korvanne meidän nöyrimmille rukouksillemme. Me tunnustamme ja myönnämme niin julkealla tavalla loukanneemme Sinun korkeaa tahtoasi ja kirkon pyhiä sääntöjä, jotta olemme ansainneet tulla teloitetuiksi, hirtetyiksi tai polttoroviolla poltetuiksi. Osoittaaksemme tämän tunnustuksemme totisuutta olemme käyneet tänne hirsinuora kaulassa ja halakotaakka seljässä, tuoden teloittajan mukanaamme. Muistaen kuinka armelias Sinä aina olet ollut köyhiä, viheliäisiä syntisiä kohtaan, jotka ovat tehneet syvän ja sydämellisen katumuksen, rohkenemme nöyrimmässä alamaisuudessa kääntyä puoleesi hartaalla pyynnöllä, että meitä ansaitusta kuolinsängusta vapauttais ja uudestaan ottaisit meitä pyhän kristillisen ja apostolisen kirkon jäseneksi. Osoitteeksi siitä, kuinka hartaasti ja palavasti halajamme tätä armoa, ottaisimme tästä edes maksaaksemme kaikki kirkolle vuosittain tulevat kymmenykset kahdenkertaisesti sekä joka toisen kaikesta metsänriistasta, olkoon että me pyydämme lintuja, oravia, kettuja, ilveksiä taikka mitä muita otuksia tahansa, ja siihen lisäksi vielä kolmannen osan kaikista järvien antimista. Voi, ole meille armollinen suurvaltias ja hurskas herra piispa!“

Kansleri kääntyi Tuomas piispan puoleen ja, puhutunsa hänen kanssansa muutaman hetken matalalla äänellä, loihe hän lausumaan: „Hänen Ylhäisyytensä Tuomas piispa on ottanut miettiäksensä Hämäläisten armon-anomusta ja tekee täten tiettäväksi, että hän, katsoen heidän sydämelliseen ja nöyrään katumukseensa ja osoittaaksensa rakkauttansa Hämeen kansaan, noudattamalla tunnettua hellyyttänsä langenneita syntisiä kohtaan, korkean valtansa nojassa armollisimmasti suvaitsee vapauttaa heidät kuoleman rangaistuksesta, tehden tämän sulasta kristillisestä rakkaudesta eikä ollenkaan vankien kirkon eduksi tehtyjen lupauksien tähden, vaikka Hänen Ylhäisyytensä nekin hyväksyy. Kuitenkin panee Hänen Ylhäisyytensä ehdoiksi armon-annoillensa seuraavat seikat: vankien pitää vähintänsä kolme kertaa vuosittain, nimittäin

joulun, pääsiäisen ja helluntain aikana olla saapuvilla tuomio-kirkossa silloin pidettävissä juhlamenoissa ja rukouksissa, kolme ensimmäistä vuotta nöyrästi polvistuneina lähelle kirkon ovea; heidän pitää joka päivä tavallisten rukousten lisäksi lukea aamulla sataviisikymmentä „Pater nosteria“ ja illalla yhtä monta „Ave Mariaa“ sekä seitsemäntoista kuukautta käydä jousista tehtyyn paitaan puettuina; kotia palattuansa pitää heidän ahkerasti neuvoa ja kehoittaa kansalaisiansa kuuliaisuuteen ja nöyryyteen sekä harrastaa kristin-uskon leviämistä Hämeen kansassa. Lopuksi pitää heidän myöntää, että he, jos heitä vastaisuudessa tavattaisiin Tuomas piispalle uskotomina, ovat ansainneet tulla tutkimuksetta ja tuomiotta polttoroviolla poltetuiksi. — Suostuvatko vangit näitä ehtoja tarkasti täyttämään?”

Herpertti munkki loi silmänsä Hämäläisiin, joita halkotaakat, heidän kovalla lattialla polvillansa ollessaan, rasittivat vielä tuskallisemmin kuin ennen. Useimmat heistä ännkäsivät jotakin myönnetykseksi, jonka jälkeen Herpertti munkki vastasi: „Vangit suostuvat kaikkia näitä ehtoja vilpittömästi täyttämään ja vannovat ollaksensa Hänen Ylhäisyydellensä Tuomas piispalle uskolliset ja kuuliaiset kuolohon asti!“

Tämän perästä luki kansleri synnin-anteen, jonka jälkeen papit tupruttivat pyhää savua ja pirsкуttivat vihkivettä vankeihin, joiden nyt sallittiin laskea halkotaakat lattialle ja riisua hirsiköyden kaulastansa. Kuitenkin jäivät he yhä polvilleen.

Nyt tuotiin Lyyli kirkkoon. Kalliit ja loistavat alttarikoristukset, nuo muhkeat, kullatuilla kehyksillä varustetut pyhän Maarian ja muiden pyhien kuvat ja alttarilla palavien vahakynttilöiden loiste häikäisivät Lyylin silmiä niin, että hän luuli johonkuhun tarulinnaan tulleen. Hyvältä hajahtava pyhä savu, joka hienoina pilvihattaroina tuprueli ylt'ympäri kirkkoa, hurmas hänen hermojansa. Kun hän katsoi noihin alttarilla istuviin, juhla-asuun puettuihin arvokkaan-näköisiin piispoihin ja heidän mahtavaan seurueeseensa, valtasivat oudontapaiset kunnioituksen ja pelvon tunteet hänen mielensä ja häntä rupesi vapisuttamaan. Kainosti loi hän silmänsä lattiaan eikä tohtinut niitä pitkään aikaan nostaa siitä. Mutta kun hän ne kohotti, loi hän ne polvistuneisiin kansalaisiinsa.

Helppo oli hänen kasvoissansa pikaisesti vaihtelevista väreistä arvata, että väkevät, ristiriitaiset tunteet kuohuivat hänen povessansa hänen heitä katsellessansa. Hän punastui ja vaaleni vaihdellen. Vihdoin saivat vihan tunteet säälin tunteista täydellisen voiton. Hänen silmänsä säteilivät kiukun tulta ja hän kääntyi ylenkatseella pois heistä. Tämä kova suuttumus karkoitti pelvon ja ujouden Lyylin povesta; hän kohotti ruumiinsa täyteen mittaansa ja katsoi rohkeasti tuomareihinsa. Tuo ylpeä hymy hänen huulillansa muuttui melkein uhkaavaksi.

Mutta kansleri puhui: „Ahkerasti on Herpertti^o veli opetuksilla, sanoilla ja rukouksilla tehnyt työtä sinun hyväksesi, tyttö, saadaksensa sinua palajamaan kirkon autuaalliseen helmaan, mutta sinun ylpeytesi ja uppiniskaisuutesi kautta ovat kaikki ponnistuksemme menneet hukkaan. Sinä olet siis ansainnut kuoleman, mutta katsoen sinun nuoruutesi on Hänen Ylhäisyytensä Tuomas piispa päättänyt olla niin armollinen sinua kohtaan, että sallii sinun elää, jos nyt tänä hetkenä osoitat katumusta ja lankeat polvillesi rukoilemaan armoa.“

Kansleri oli tuskin laannut puhumasta, kun „kultainen ritari“ nousi seisaallensa ja loihe Saksan kielellä lausumaan: „Minä tarjoudun tuon nuoren tytön puolustajaksi ja vaadin, että minua sellaisena tunnustetaan! Aikomukseni ei ole kieltä pieksemällä monenmutkaisten lakiverukkeiden kautta häntä puoltaa, eikä minulla siihen olekkaan kykyä, mutta miekallani tahdon kenelle hyvänsä selvällä ja helposti ymmärrettävällä tavalla todistaa, että hän on jalo ja arvossa pidettävä tyttö!“

Molemmat piispat loivat suuttuneen katseen ritariin ja kansleri kiiruhti sanomaan: „Tämä asia on kokonaan kirkon ratkaistava; älkää siihen sekaantuko, sillä siihen sekaantumalla vedätte kirkon kirouksen päälleen. Varokaa itseänne kirkon arvoa loukkaamasta, herra ritari!“

„Minä en pyydä kirkon arvoa loukata — kaikki pyhät varjelkoot minua sitä tekemästä! — mutta sanojani en syö, vaan tahdon ne todistaa tosiksi! Tässä on hansikkaani!“ Ritari heitti toisen hansikkaansa kirkon lattialle Lyylin jalkojen eteen.

„Ritari!“ — huudahti kansleri — „tämä on kirkon pyhyiden loukkaamista!“

„Minä olen nähnyt kristittyjen ritarien itse pyhän isän paavin läsnä ollessa heittävän hansikkaansa viattomasti syytetyjen jalojen naisten jalkain juurelle merkiksi siitä, että tahtoivat heidän kunniaansa puolustaa. Olenpa itsekkin niin tehnyt“ — vastasi „kultainen ritari“.

„Mutta huomatkaa, herra ritari, eroitus: ne olivat kristityitä naisia, mutta tämä on pakana, johon tavalliset kristilliset lainsäännöt eivät ulotu! Pannan uhalla käsken teitä visusti istumaan paikallanne!“

Kun kansleri mainitsi pannasanan, teki ritari hämmästyneenä ristinmerkin rinnallensa eikä enää uskaltanut sanaakaan hiiskua. Kääntyneenä Lyyliin sanoi kansleri käskevällä äänellä: „Lankea polville, tyttö, ja rukoile anteeksi!“

„Sitä en tee! Siinä on enemmän kuin kylliksi kosta teille ja häpeää meille, että nuo kurjat tuossa ovat nöyryyneet orjiksi! Vaikka olen nainen, älköön Hämäläisten kunnia ja hyvä maine minun kauttani tulko häväistyksi!“ — vastasi Lyyli vahvalla ja vakavalla äänellä.

Pappien ja munkkien rivissä kuului kova suuttumuksen ja harmin synnyttämä mutina ja yksi viimemainituista huudahti: „Polttoroviolle!“

„Vielä viimeisen kerran kysyn sinulta, tyttö: Tahdotko nöyrästi rukoilla anteeksi ja katuvaisna palata pyhän kirkon helmaan vai etkö tahdo?“ — kysyi kansleri.

„Olenhan jo sanonut, ett'en teiltä konsanaan rupea pyytämään anteeksi, ja sen teidän pitäisi ennakkolta tietämän, että teidän kurjia jumalianne ja niiden kuvia vihaan ja halveksin! Liuksialan Lyyli ei nöyrry enonsa murhaajille — se olkoon kerrassaan sanottu!“

Papeissa ja munkeissa ylti suuttumus korkeimmillensa ja he huusivat ääneen: „Polttolavalle!“

„Mitä on tehtävä, Teidän ylhäisyytenne?“ — kysyi kansleri kääntyen Tuomas piispaan.

Selvästi näkyi piispasta, että hän oli tuskistunut. Pyyhkien hikeä otsaltansa nousi hän seisaallensa ja vastasi: „Häntä on mahdoton pelastaa. Hän on itse julistanut kuolemantuomionsa. Mutta koska tänäpänä kerran olen ruvennut armoa jakamaan, tahdon sitä työtä vieläkin jatkaa. Minä en salli hänen kuolla hirmukuolemaa polttoroviolla, vaan jätän hänet teloittajan käsiin.“

Kun Tuomas piispa oli julistanut tämä tuomion, syntyi ankara hälinä lähellä kirkon ovea. Eräs korkeavartaloine mies tallasi pyrkiessään ovesta ulos muutamia henkilöitä alensa, toiset hän töytti syrjään. Tämä mies oli Hatanpään Heikki.

Tullen kirkon vastakkaiselta sivulta seurasi häntä pian jälessä eräs toinen mies, joka yhtäläisellä kiiruulla pyrki kirkosta ulos. Viimemainittu oli Hieraniemen Paavo, joka kaiken yön oli harhaillut linnan ympäristöllä, miettien mitä hänen oli tekeminen toiveittensa toteuttamiseksi, keksimättä tarkoituksenmukaista keinoa. Kun hän aamulla ensimmäisten joukossa oli astunut kirkoon, oli hän ollut yhtä neuvoton kuin edellisenä iltana. Yksi asia oli kuitenkin yön kuluessa käynyt hänelle entistä selvemmäksi: että hän oli kovin kurja ja onneton mies.

*   *

Vähän Matkan päässä kirkon portista tapasi Heikki Viison ja hänen Hämäläisensä, jotka välttääksensä huomiota olivat sekaantuneet edestakaisin tulvaavan rahvaan joukkoon. Useimmat heistä muuten olivatkin valhepukuihin puettuina. Heikki kertoi lyhyeltä Viisolle, mitä Lyyllille kirkossa oli tapahtunut ja että hän äsken oli tuomittu teiltäväksi. Heikki lopetti kertomuksensa seuraavilla sanoilla: „Vaikkapa näyttäisi aivan mahdottomalta, pitää meidän kuitenkin koettaa pelastaa häntä! Oletko valmis taisteluun ja kuoloon?“

„Olen!“ — vastasi Viiso, lisäten: „Eikä kuolo nuoren emäntäni edestä ollenkaan tunnukaan katkeralta. Mieluisammin tahdon kaatua taistellesani hänen pelastuksensa puolesta, kuin elää jonkun toisen käskettävänä.“

Kirkas kyynel vieräi uskollisen palvelijan ja kasvinkumpalin silmistä hänen näitä sanoja sanoessansa.

„Toimeen siis!“ — huudahti Heikki.

„Niin toimeen! Kohta lähden etäämpänä seisovia miehiämme kutsumaan tänne. Tuota pientä kumpua tuolla he käyttävät teloituspaikkana.“

„Puolimatkaan sinne me asetumme“ — sanoi Heikki.

*   *

Tuomas piispan julistamat tuomiot pantiin tavallisesti viipymättä toimeen. Niinpä nytkin. Hämäläiset olivat toin tuskin ehtineet määräpaikallensa, kuin jo kuoleen tuomittua lähdettiin saattamaan teilauspaikalle, joka oli vähän matkan päässä Maarian kirkolta, Turusta tullen. Hänen Ylhäisyytensä piispa ja muut ylimykset eivät ottaneet osaa tähän saattoon, mutta rahvas riensi joukottain äsken mainittua kumpua kohti. Saapuvilla oleva sotajoukko seurasi myöskin kuolemaan tuomittua tällä hänen viimeisellä matkallansa samassa järjestyksessä kuin linnasta lähtiessä.

Harvoin on kukaan milloinkaan mahdottomampaan yritykseen ryhtynyt kuin Hatanpään Heikki ja Viiso tällä kertaa. Mutta vaikuttavana syynä ja elähyttävänä voimana heidän päätökseensä oli epätoivoon joutunut rakkaus, josta tiedetään, että se toisinaan yrittää mahdottomiakin. Saatto oli ehtinyt puolimatkaan, jossa tie teki polven.

Siihen olivat Hämäläiset kokoontuneet Niin tiheissä riveissä seisoivat rahvas molemmin puolin tietä, että tien syrjältä oli melkein mahdoton nähdä Lyyliä, joka vakaana ja pelottomana astui tätä viimeistä matkaansa. Sydämessään oli hän tehnyt vankan päätöksen, ett'eivät hänen vihollisensa hänestä saisi kerskata, että heidän oli onnistunut häntä nöyryyttää.

Äkkiä kaikui raikas huuto. Sillä antoi Heikki liittolaisillensa merkin rynnäkköön. Äärettömällä raivolla riensivät Hämäläiset pelastamistoimeensa.

Mutta niinkuin edeltäpäin oli helppo arvata, ei tullut menestys heidän hankkeensa osaksi. Kristittyjen soturien etujoukko saarsi Lyylin sill'aikaa kun jälkijoukko kävi taisteluun käsiksi, lyöden mäsäksi kaikki mitä eteen sattui. Tässä äärettömässä tungoksessa oli mahdoton selvään selittää kuka oli vihollinen, kuka ei. Jokaista pakomatalla myöhästynyttä pidettiin vihollisena, ja he saivat surmansa.

Mutta ainoastaan muutamiksi hetkiksi oli teloittaja pysähtynyt. Huomattuaan että kuolemaan tuomittu oli ratsumiesten saartamana, käski hän saaton joutua eteenpäin. Näin jatkettiin matkaa teloituspaijalle tappelun yhä kestäessä.

Jättiläisvoimallansa kukistaessaan kaikki viholliset, jotka joutuivat hänen tiellensä, tapasi Heikki yht'äkkiä Paavon, joka sinä hetkenä oli enemmän mieluipolen kuin täydellä

järjellä varustetun ihmisen näköinen. Vihan vimmassa taisteli hänkin Tuomas piispan väkeä vastaan.

Nähdessään Heikin, huusi Paavo: „Vältä minua Heikki! Meillä ei nyt tässä ole aikaa jatkaa keskinäistä riitaamme! Pelasta, voi pelasta Lyyli, jos voit!“

Pian sen jälkeen kuului kummulta sata-ääninen valitus-huuto. Tuhmasta uteliaisuudesta oli rahvas tulvannut sinne teloittamista katsomaan. Mutta kun Lyylin kaunis pää verisine hapsineen kierahdi alas mestaustukilta, muuttui tämä uteliaisuus kauhuksi, joka pusersi tuskanhuudon jokaisen huulilta.

Hämäläiset kuulivat hämmästyneinä tämän huudon ja ne heistä, jotka eivät olleet taistelussa kaatuneet, kätkivät itsensä, salaten aseensa, väkijoukkoon.

* * *

Illalla samana päivänä istuivat Riian arkkipiispa ja Tuomas piispa viimemainitun yksityisessä rukoushuoneessa, keskustellen pohjoismaiden katoollista kirkkoa koskevista asioista.

„Onnittelen teitä, arvoisa veljeni“ — sanoi arkkipiispa „tämän nyt poistuneen vaaran ja sitä seuraavan voiton johdosta! Suomen kirkko on nyt maallikkojen avuttakin säilyvä, ja voittoisalta ja toivorikkaalta näyttää sen tulevaisuus. Kaikissa tapauksissa on avun pyytäminen Ruotsin kuninkaalta pidettävä viimeisenä keinona.“

„Niin on. Minä puolestani en milloinkaan suostuisi alentamaan kirkon arvoa siihen määrään, että ylpeältä maallikolta anoisin apua. Pyhän isän, paavin käskyä tottelen, — en kenenkään toisen!“ — säesti Tuomas piispa.

„Sellaiset mielipiteet ovat teille kunniaksi, arvoisa veljeni!“ Ne ovat muuten minunkin mielipiteeni. Yksi lammashuone, yksi paimen. Tämä on tunnussana, jonka toteuttamiseksi kumpikin meistä tehköön työtä. Kuuliaisuus, ehdoton kuuliaisuus kirkolle ja sen paimenille on ihmisten suurin ja jaloin hyvä avu. Jota täydellisemmäksi tämä kuuliaisuus kasvaa, sitä onnellisemmaksi tulee ihmiskunta ja sitä likemmäksi se lähestyy kaikkivaltiaan Luojan sille määräämää tarkoitusta. Maallikkojen tulee totella kirkon antamia käskyjä ihan ehdottomasti, ollenkaan kysymättä taikka tietämättä miksi ja minkätähden. Taikka olisiko heidän tarvis tietää muuta kuin

sen, että heidän välttämättömästi *täytyy* totella? Ei, ei — muuta heidän ei tarvitse tietää! Tietävätkö lampaat laumassa, miksikä heidän paimenensa kulloinkin ajaa heidät sille taikka sille laitumelle? Kaikki tottelemattomuus kirkkoa vastaan on kovuudella ja säälimättä rangaistava, niinkuin Jumalaa ja hänen poikaansa Kristusta vastaan tehty rikos. Minusta te olette melkein liiaksi lempeämielinen noita Hämäläisiä kohtaan. Tokko tällainen sääliväisyys on hyödyksi? Eikö se pikemmin lie vahingoksi?”

„Sääli ei ole ollut minun asiani, sen tiedätte korkeasti kunnioitettava veljeni. Päinvastoin olen ollut ehkä liiankin ankara ja kiivas. Mutta minä olen vanha nyt, enkä tahtoisi viimeisiä askeleitani verellä tahratuiksi. Sitä paitsi olen tullut siihen vakuutukseen, että sopivassa tilassa käytetty hellyys ja armahtavuus vaikuttaa noihin uppiniskaisiin hämäläisiin enemmän kuin kovuus ja pakko.“

„Saattaneehan niin olla. Tunnettehan sen asian paremmin kuin minä, hurskas veljeni. Mutta kyllä sitä vähäisen epäilen niiden kokeiden nojassa, joita olen tehnyt omassa hiippakunnassani. Oliko teillä joku erityinen syy sääliä tuota nuorta Hämäläis-tyttöä? Minusta ainakin näytti siltä.“

Tuskallinen liike kuvautui Tuomas piispan kasvoissa ja hänen muotonsa muuttui kovin surulliseksi kun hän vastasi: „Olipa niinkin. Minä olen hänen vanhempansa kääntänyt ja kastanut kristinuskoon. Tuntuipa melkein siltä kuin olisin oman lapseni tuominnut kuolemaan. Mutta minä olen, niinkuin jo äsken huomautin, vanha nyt ja sydämeni heltyy niin vähästä. Tuskin enää kelpaankaan tätä myrskyistä hiippakuntaa hoitamaan. Olenkin aikonut pian vetäytyä rauhaan johonkuhun luostariin. Maailman melskeet tuntuvat minusta jo rasittavilta!“ — lausui Tuomas piispa.

„Mitä kuulen!“ — huudahti Riian arkkipiispa. „Se ei käy laatuun, että te heittäisitte valtikan voimakkaasta kädestänne. Ei millään ehdolla! Mutta siitä puhukaamme illempana enemmän. Nyt menen valmistautumaan matkaan — sillä huomisaamuna varhain pitää minun lähteä.“

„Arkkipiispa läksi huoneesta ulos. Jäätyänsä yksin, heittäytyi Tuomas piispa polvillensa alttarin eteen ja rukoili kädet ristissä hartaasti korkealla äänellä: „Voi sinä kaikkein armollisin maailman Vapahtaja ja sinä taivahinen, pyhä Neitsyt!

Sydämeni on särjetty tänä hetkenä. Minun pitäisi kiittää teitä saadusta voitostani, nöyrimmästi kiittää teitä siitä, että olette auttaneet minua vihollisiani kukistamaan ja masentamaan maahan. Mutta minä en jaksa sitä tehdä, sillä syntini ahdistavat niin ylen raskaina omaatuntoani. Enkö ole viekkaudella käyttänyt pyhän isän nimeä omien tarkoitusteni saavuttamiseksi ja kutsunut omatekemääni, vääristetyllä sinetillä varustettua kirjoitustani pullaksi! Armollinen taivas! Annatko milloinkaan minulle anteeksi tämän hirveän rikokseni? Sinä kaikkinäkevä Jumala kyllä tiedät, että tuon tein pyhän kirkon hyödyksi, mutta rikos oli kuitenkin niin suuri, että kuolontuska valtaa mieleni sitä ajatellessani! Ja enkö minä himosta hehkuvilla silmillä ole katsellut sitä naista, jonka tyttären tänäpäpä tuomitsin kuolemaan? Enkö!“ Tuomas piispa vaikenä yht’äkkiä ja heittäytyi säikähtyneenä syrjään, havaittaen että eräs silmittömästi hurjistunut mies pitkä puukko kädessä seisoi hänen takanansa. Hatanpään Heikki oli kenenkään huomaamatta hiipinyt rukoushuoneeseen.

„Mikä on aikomuksesi? Mitä tahdot minulta, nuori mies!“ — huudahti piispa.

„Tahdon kostaa morsiameni, jonka tänäpäpä mestautit, ja tahdonpa lisäksi kostaa sinulle kaikkein niiden kansalaisten puolesta, jotka sinun toimiesi kautta ovat menneet Manalaan, vieläpä niidenkin puolesta, joita tänäpäpä heidän omaksi häpeäksensä säästit!“ — huudahti Heikki ja nosti puukkonsa iskeäksensä.

Mutta samalla lensi peitsi halki huoneen, ja Heikki vai-pui verihinsä, rinta puhkaistuna. Pyhän haudan ritari ja Hieraniemen Paavo olivat astuneet huoneeseen.

Tuomas piispa osoitti kädellensä kaatunutta ja lausui juhlallisella äänellä:

„Nyt on pakanuuden pylväs Hämeessä särkynyt! Kuitenkin — jalo, uskollinen ja uhraavainen hän oli! Hän olisi todellakin ansainnut onnellisemman kuoleman! Hyvä Jumalani, miks’ei hän taistellut Sinun asiasi puolesta?“

„Satuin tulemaan hyvään aikaan teitä pelastamaan“ — puhui ritari suuttuneen äänellä. „No, se hyvä työ saattoi tulla lisäksi niihin monihin, joita olen tehnyt teille, te kiittämättömät! Nyt saan lopuksi sanoa Teidän Ylhäisyydellenne jäähyväiseni. Minä en enää viihdy tässä kurjassa maassa,

jossa jaloja, viattomia naisia teilitaan. Tämä mies tässä on tarjoutunut minulle matkakumppaliksi. Häenkään ei enää jaksa elää siinä maassa, jossa hänen lemmittynsä joutui julman kuolon omaksi. Hän pyrkii nyt pyhälle maalle, Vapahtajan haudalle, sovittamaan kalvavaa omaatuntoansa ja rukoilemaan tuon onnettoman neidon kuolemattoman sielun puolesta. Jääkää hyvästi, herra piispa!”

Tuomas piispa oli syvästi liikutettuna. Tuo äkkiarvaamaton hengenvaara ja yhtä äkkiarvaamaton pelastus olivat valtaavasti vaikuttaneet hänen mieleensä.

„Ottakaa minutkin matkatoveriksenne, herra ritari!“ — huudahti hän. „Minäkin matkustan pyhän isän luoksi Roomaan ja sieltä Vapahtajan pyhälle haudalle sovittamaan tehdyt pahat tekoni ja yhdistämään rukoukseni tuon murehtivan miehen rukouksiin! Minä en jaksa kauvemmin kantaa piispan hiippaa!“

